

**SUOMEN PANKIN
KIRJASTO**

Suomen taloudellinen kehitys ja talouspolitiikka

SUOMEN PANKIN
TALOUSTIETEELLISEN
TUTKIMUSLAITOKSEN
JULKAISUJA
SARJA C₄

ERIK DAHMÉN

SUOMEN
TALOUDELLINEN KEHITYS
JA TALOUSPOLITIikka

Vuodet 1949—1962 sekä
tulevaisuuden näkymiä

SUOMEN PANKIN
TALOUSTIETEELLINEN TUTKIMUSLAITOS
HELSINKI

Alkuteos

Ekonomisk utveckling och ekonomisk politik i Finland

En undersökning av åren 1949—1962 samt
några framtidsperspektiv

Suomentanut

Kimmo Kara

Toinen, korjattu painos

Jakaja: Akateeminen Kirjakauppa, Helsinki

Sisälllys

Esipuhe	7
Johdanto. Tutkimuksen rakenne ja tarkoitus	9
Esitutkielma. Taloudellisen kehityksen tutkiminen	10
Luku 1. Kansantalouden kehitystavoitteista	14
Luku 2. Taloudellisten tapahtumien luonteenpiirteet	18
A. Yleiskuva	18
B. Vahvat puolet	19
C. Heikot puolet	23
Luku 3. Yritystoiminnan edellytykset	33
A. Johdanto	33
B. Teollisuus	33
C. Maatalous	51
D. Liikenne, kauppa ja asuntojen rakentaminen	53
E. Talouspolitiikka ja taloudellinen muuttuminen	56
Luku 4. Tulevaisuuden näkymät	68
A. Vaihtoehtoiset kehityssuunnat	68
B. Ongelmat	72
Luku 5. Talouspolitiikan mahdollisuudet	85
A. Lähtöasemat	85
B. Kehitysohjelma	86
C. Työvoima, maa- ja metsätalouspolitiikka	90
D. Asuntopolitiikka	95
E. Pääoma ja yritystoiminta	96
F. Sosiaalipolitiikka	107
G. Raha- ja finanssipolitiikka	111
H. Palkkapolitiikka	121
I. Yhdistelmä	122
Luku 6. Yhteenveto ja loppupäätelmät	124
Alaviitat	134
Taulukot	
1. Väestö ikäryhmittäin vuosien 1950, 1955 ja 1960 lopussa	143
2. Työllisyys elinkeinoittain vuosina 1949—1961	143
3 A. Huoltotase vuosina 1948—1961. Miljardia vanhaa markkaa	144
3 B. Huoltotase vuosina 1948—1961. Volyymi-indeksi	144
4. Bruttokansantuote asukasta kohti eri maissa vuosina 1950—1961. Volyymi-indeksit	146
5. Nettokansantuote elinkeinoittain vuosina 1948—1961. Volyymi-indeksi	147
6. Yksityisen kulutuksen rakenne vuosina 1948 ja 1960	147
7. Yksityinen kulutus henkeä kohti eri maissa vuosina 1950—1961. Volyymi-indeksit	148
8. Ansiotason kehitys elinkeinoittain vuosina 1949—1961. Indeksit	149

9.	Teollisuustuotanto vuosina 1948—1961. Volyyymi-indeksi	150
10.	Työntekijäin ja toimihenkilöiden lukumäärä teollisuudenaloittain vuosina 1948—1953 ja toimialoittain vuosina 1953—1960	152
11 A.	Ulkomaankaupan arvo maaryhmittäin vuosina 1949—1961. Miljardia vanhaa markkaa	154
11 B.	Ulkomaankaupan arvo maaryhmittäin vuosina 1949—1961. Prosenttia	155
12 A.	Tuonnin arvo tavararyhmittäin vuosina 1949—1959	156
12 B.	Viennin arvo tavararyhmittäin vuosina 1949—1959	158
13 A.	Tuonnin arvon jakautuminen pääluokkiin ja tärkeimpiin ryhmiin SITC:n mukaan vuosina 1954—1961	160
13 B.	Viennin arvon jakautuminen pääluokkiin ja tärkeimpiin ryhmiin SITC:n mukaan vuosina 1954—1961	161
14.	Vaihtotase vuosina 1949—1961	162
15.	Ulkomaiset pitkäaikaiset pääomanliikkeet vuosina 1949—1961	164
16.	Suomen Pankin kulta- ja valuuttavaranto vuosien 1949—1961 lopussa	164
17.	Obligaatiomarkkinat vuosina 1951—1961	165
18.	Teollisuustyöläisten keskituntiansio vuosina 1953—1961	166
19.	Palkkataso elinkeinoittain ja teollisuudenhaaroittain vuonna 1961	168
20 A.	Vuosina 1949—1960 perustettujen uusien työpaikkojen lukumäärä teollisuuden pääryhmissä	169
20 B.	Teollisuuden uudet työpaikat ja niiden henkilökunta vuosina 1949—1960 ..	170
20 C.	Työllisyys vuosina 1949—1960 perustetuissa työpaikoissa teollisuusryhmien ja alkuperän mukaan	171
20 D.	Työllisyys vuosina 1949—1960 perustetuissa työpaikoissa teollisuusryhmittäin ja kuntaryhmittäin	172
21 A.	Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1949 työntekijäin määrän mukaan. Vanhan teollisuuslajiryhmittelyn mukaan	174
21 B.	Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1953 työntekijäin määrän mukaan. Vanhan teollisuuslajiryhmittelyn mukaan	175
21 C.	Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1954 työntekijäin määrän mukaan. Uuden teollisuuslajiryhmittelyn mukaan	176
21 D.	Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1959 työntekijäin määrän mukaan. Uuden teollisuuslajiryhmittelyn mukaan	177
22.	Bruttopääomanmuodostus elinkeinoittain vuosina 1949—1961	178
23.	Teollisuuden jalostusarvot Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1956 ja 1959	180
Kuviot		
1.	Tuonnin ja viennin arvo vuosina 1949—1961	185
2.	Tuonnin ja viennin volyyymi vuosina 1949—1961	185
3.	Hintojen kehitys vuosina 1949—1961	186
Lähdeluettelo	187

Esipuhe

Monestakin syystä päätyi Suomen Pankin johtokunta aikanaan siihen että olisi hyödyllistä saada joku ulkomainen ekonomisti paneutumaan Suomen taloudellisen kehityksen kysymyksiin. Ongelmamme näkyvät ulkopuolelta katsoen ainakin jossain määrin toisenlaisina ja todennäköisesti selvemmin kuin tarkasteltaessa niitä vyyhdin keskeltä. Ulkomaalaisella ei liioin ole samanlaisia pinttymiä kuin useasti meikäläisellä, hänen näkemystään eivät sävytä poliittiset tai taloudelliset etunäkökohdat eikä hänen tarvitse hienotunteisuusyistä peitellä oivalluksiaan.

Ulkomaalaisen perehtyminen asioihimme käy tietysti helpommaksi, jos Suomen taloudessa yleiset mittakaavat eivät ole hänelle vallan outoja. Mikäli olosuhteet hänen kotimaassaan ovat muutenkin samantapaiset, tarjoutuu suomalaisille tapauksille hedelmällisiä vertailukoh-
tia. Kun painettu aineistokin on paitsi suomenkielistä lähinnä ruotsinkielistä, lankeaa luonnostaan, että sanottua tutkijaa ensi sijassa haettiin muista pohjoismaista. Tehtävään suostui pari vuotta sitten professori Erik Dahmén, joka toimensa ohessa Tukholman kauppakorkeakoulussa on myös Stockholms Enskilda Bankin taloudellinen neuvonantaja.

Hänellä on ollut käytettävissään virallisen ja osaksi varta vasten kerätyn tilastoaineiston ohella joukko Suomessa julkaistuja erikois-
tutkimuksia ja komiteanmietintöjä, ja hän on myös seurannut sanoma- ja aikakauslehdistön välityksellä maamme taloudellisia uutisia ja talouspoliittisia kannanottoja. Sen lisäksi hän on haastatellut kymmenittäin elinkeinoelämän ja taloudellisten järjestöjen johtohenkilöitä, elinkeinoharjoittajia, poliitikkoja, taloustieteen edustajia ja virkamiehiä. Näin keräämänsä aineiston perusteella professori Dahmén on muodostanut asioista oman käsityksensä, joka käy ilmi seuraavista luvuista. Niiden sisältöön ei ole pyritty vaikuttamaan Suomen Pankin tai muulta taholta. Esitettyjen mielipiteiden ei näin ollen myöskään tarvitse vastata pankin tai allekirjoittaneen henkilökohtaista kantaa.

Julkaisija toivoo nyt julkaistavan teoksen antavan uusia virikkeitä taloudellista kasvua ja talousrakenteen muuttumista koskevaan julkiseen keskusteluun, jossa suhteessa kulttuurissamme epäilemättä on vielä runsaasti kohottamisen varaa.

Helsingissä tammikuussa 1963.

Klaus Waris

Johdanto

TUTKIMUKSEN RAKENNE JA TARKOITUS

Tämän tutkimuksen päätarkoitus on selvittää Suomen taloudellisia kehityslinjoja ja -ongelmia erityisesti yritystoiminnan ja sen edellytysten kannalta.

Tutkimus ei perustu uuteen, laajaan tilastoaineeseen, vaan pääasiallisesti jo olemassa olevan muokkaamiseen sekä siihen henkilökohtaiseen kosketukseen, joka minulla on Suomen elinkeinoelämään, hallintoon ja tieteeseen. Monimutkaista teoriaa ei tuoda esiin; se on jätetty suurimaksi osaksi rivien väliin ja alaviitteisiin.

Objektiivisuuteen on pyritty niin kehitystendenssejä ja -pulmia kuin talouspoliittisia kysymyksiä tarkasteltaessa. Edellisessä tapauksessa objektiivisuuden käsite ei vaatine täsmällisempää selvittelyä, jälkimäisessä se ilmaistaan sanomalla, että on oletettu tietyt kansantalouden kehitystavoitteet jokseenkin yleisesti hyväksytyiksi. Sen jälkeen arvioidaan, missä määrin tavoitteisiin on tosiasiallisesti päästy, ja lopuksi pohditaan mahdollisuuksia saavuttaa ne myöhemmin, esimerkiksi talouspolitiikan avulla.

Sen selvittämiseksi, miten tämä tutkimus poikkeaa teoreettisesti pitemmälle viedystä, mutta myös abstraktisemmasta ja toisia seikkoja painottavasta esitystavasta, käsitellään aluksi lyhyessä erikoistarkastelussa kahta vaihtoehtoista tapaa tutkia taloudellista kehitystä ja sen ongelmia. Ne, joita tieteen metodikysymykset eivät kiinnosta, voivat harpata tämän tarkastelun yli.

Varsinaisista luvuista ensimmäisessä esitellään ne kansantalouden kehitystavoitteet, joita voi olettaa joko olleen tai yhä olevan olemassa. Toisessa luvussa käsitellään Suomen taloudellisen kehityksen eräitä tosiasioita ja herätetään tärkeitä kysymyksiä. Kolmannessa luvussa analyysia jatketaan siinä tarkoituksessa, että kysymyksiin voitaisiin vastata. Luvussa 4 pohditaan tulevaisuuden näkymiä ja luvussa 5 talouspolitiikan mahdollisuuksia. Kuudes ja viimeinen luku on yhteen-veto.

Esitutkielma

Taloudellisen kehityksen tutkiminen

Taloudellisella kehityksellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa tuotantokapasiteetin lisäystä. Tutkittaessa taloudellista kehitystä tässä mielessä on valittavissa kaksi toisiaan täydentävää vaihtoehtoa. Kehitystä näet voidaan tarkastella joko *kasvuna* tai *muuttumisena*.

Jos kehitystä pidetään *kasvuna*, kohdistetaan huomio mm. kansantulotilastoilla mitattaviin suureisiin. Voidaan tutkia, miten nopeasti kansantuote kasvaa kaiken kaikkiaan, henkeä kohti, työkykyisessä iässä (15—64 v.) olevaa tai ammatissa toimivaa henkeä kohti. Kansantuotteella voidaan mitata tekniikan, yritystoiminnan, pääomanmuodostuksen, väestönkasvun jne. luomaa taloudellista ekspansiota. Kansantuote henkeä kohti kuvaa ainakin jossain määrin elintasoja, nimittäin sitä osaa, joka muodostuu tavaroiden ja palvelusten kulutuksesta. Kansantuote työkykyisessä iässä olevaa ja vielä paremmin ammatissa toimivaa henkeä kohti antaa osviittaa työn tuottavuudesta sellaisena, joksi se määräytyy sekä työnsuorituksen laadun että käytettyjen apuvälineiden, esimerkiksi koneiden, perusteella.

Tämänkaltaisten tuotantoa, elintasoja ja tuottavuutta koskevien tilastojen avulla on taloudellisen kehityksen yleiskuva kasvuprosessin hahmoteltavissa. Lähtemällä tältä pohjalta ja ottamalla avuksi sellaiset käsitteet kuin pääomakerroin, säästösuhde, »multiplikaattori», »akseleraattori» jne. voidaan myös tarkastella kasvavan talouden tasapainoehdoja reaali-pääoman täyskäyttöisyyden vallitessa.¹ Rakennettaessa ns. makrotaloudellisia malleja pidetään kehitysmahdollisuutta itsestään selvänä. Se ei muodosta mitään ongelmaa. Pulmakysymykset liittyvät mahdollisuuksiin säilyttää tasapaino taloudellisen kasvuprosessin aikana. Samaa asetelmaa voidaan käyttää myös tulevaisuuden arvioinneissa ja talouspolitiikan puntaroinnissa. Näin on viime vuosina silloin tällöin tehty erilaatuisissa pitkän ajan ohjelmissa. Malliin on lisätty tietyt oletukset väestönkehityksestä ja siten avarrettu kysymys koskemaan myös kasvutapahtuman tasapainoehdoja sekä reaali-pääoman että työvoiman täyskäyttöisyyden vallitessa.²

Esitetyn kaltaiselle kasvututkimukselle on ominaista mm. se, että tarvittavat käsitteet sekä suuret kokonaiskategoriat ovat omiaan helpottamaan perusseikkojen loogisesti aukotonta analyysia ja teoreettista täsmällisyyttä. Täten päästään käsiksi kehityskulun eräisiin puoliin ja kyetään luomaan yleiskatsaus kehityksen saavutuksiin. Kehityskulun

toisista puolista sitä vastoin ei saada kunnan käsitystä enempää kuin tarkempaa valaistusta kehitystä ylläpitävistä voimista tai sen sisimmästä olemuksesta.

Tuotanto- ja jakelumethodien teknilliset ja organisatoriset parannukset yms. samoin kuin näiden sovellutukset käytäntöön — metodi-innovaatiot — sivuutetaan usein kokonaan.³ Tällöin käytetään kiinteitä teknillisiä kertoimia ja oletetaan tuotannontekijöiden yhdistelmä muuttumattomaksi. Joskus suodaan mahdollisuus ottaa käyttöön uusia teknillisiä kertoimia ja tehdään uudet olettamukset tuotantofunktion rakenteesta.⁴ Mutta näinkään eivät metodi-innovaatiot lankea probleemanasettelun piiriin. Ne otetaan mukaan olettamuksina ja niitä pidetään ajan, mutta ei taloudellisen kehityksen funktioina. Lisäksi kiinnostus kohdistuu vain niiden yhteisvaikutukseen, sellaisena kuin se tulee näkyviin uusina tuotantofunktioina.⁵ Sekä uusiin tavaroihin — ts. tavarainnovaatioihin — että yritysten syntyyn ja kuolemaan yms. pätee sama kuin metodi-innovaatioihin. Siinäkin tapauksessa, että ne otettaisiin huomioon, se tapahtuu vain siten, että niitä pidetään ulkoapäin annettuina tekijöinä, jotka voivat vaikuttaa kokonaisinvestointien, tuotannon, kulutuksen jne. kasvuun. Omaa elämää niillä ei analyysissa ole. Institutionaalisiin muutoksiin, yhteiskuntaoloihin, joissa kasvutapahtuma toteutuu, suhtaudutaan samalla tavalla, niin myös väestön muutoksiin. Taloudellista kehitystä pidetään autonomisena kehityksenä, jossa malleihin otettavat tämänkaltaiset tekijät käsitetään eksogeenisesti määräytyiksi. Kunnianhimo ei siis kannusta kovinkaan pitkälle yhteiskuntatieteellistä synteesiä kohti. Sikäli se myötäilee klassillista linjaa D. Ricardosta J. M. Keynesiin ja hänen seuraajiinsa. Kasvuanalyysi ei täten ole milloinkaan saanut kehitysteorian luonnetta siinä mielessä, että kehitystä ylläpitävät voimat olisivat joutuneet lähemmän tarkastelun kohteeksi. Sellainen kehitysteoria vaatii, että kiinnitetään huomiota myös taloudelliseen muuttumiseen.

Taloudellista *muuttumista* analysoitaessa on päähuomio kohdistettava niihin yhteyksiin, jotka edellä käsiteltyjen makrotaloudellisten mallien avulla eivät tule tutkituiksi. Analyysin kohteiksi on siis otettava tekniikan edistyminen, yrittäjätoiminta, innovaatiot ja sen ohessa myös vanhentuneen tekniikan ynnä kilpailukyvyttömiä yritysten hylkääminen, lyhyesti sanoen uuden ja vanhan välinen taistelu talouselämässä. Sama koskee väestön kehitystä sekä institutionaalisten ja poliittisten olojen muutoksia. Vasta tuolloin päästään kunnolla käsiksi kehitysmahdollisuuksiin, kehityksen liikkeelle panevaan voimaan ja sen sisimpään olemukseen. Tämä vaatii osittain edellä hahmotelluista käsitteistä poik-

keavia analyysivälineitä. Mielenkiinnon suuntautuessa talouselämän muuttumisprosessiin tarvitaan käsitteitä, jotka eivät ole yhtä abstraktisia kuin suuret, enemmän tai vähemmän summittaiset kokonaiskategoriat. Toisaalta käy tällöin vaikeammaksi rakentaa sellaisia makrotaloudellisia malleja, joihin juuri nämä kokonaiskategoriat soveltuvat. Käytännössä analyyttisten tuntosarvien uusi viritys johtaa siihen, että looginen aukottomuus särkyy sekä että täsmällisyydestä ja havainnollisuudesta joudutaan melkoisesti tinkimään.

Se seikka, että menetetään muutamia makrotaloudellisten mallien mahdollisuuksia täsmällisyyteen ja loogiseen aukottomuuteen, ei merkitse, että olisi tyydyttävä pelkkään kuvaamiseen. Ei ole suinkaan mahdotonta päästä tiettyyn analyyttiseen systematiikkaan muutosproblematiikankin puitteissa. Jopa vanhempi talousteoria voi esittää siitä monia esimerkkejä. Taloudellisen kehitysteorian historia ei näet kulje vain RICARDOSTA KEYNESIIN, vaan myös MARXISTA, VEBLENIstä ja muista ns. institutionalisteista SCHUMPETERIIN sekä tiettyihin nykyajan taloustieteilijöihin, joista tässä yhteydessä mainittaviin kuuluu mm. A. HIRSCHMAN.⁶ On hämmästyttävää, että tämä myöhäsyntyisempi kehityslinja on niin pitkään jäänyt makrotaloudellisten mallien varjoon.⁷

Vasta viime vuosina on asenne alkanut muuttua, kun kiinnostus teollisesti alikehittyneiden maiden ongelmiin on kasvanut. Makrotaloudellisten mallien yksipuolisuus on tässä yhteydessä osoittautunut heikkoudeksi. Näissä maissa ei näet käy pitäminen annettuina itse kehitysmahdollisuuksia, toisin sanoen sellaisen liikkeelle panevan voiman olemassaoloa, että sen avulla todella päästään kehitysvaiheeseen, jossa tuotantokapasiteetti asukasta kohti kasvaa. Problematiikkaa ei voi ilman muuta siirtää kasvuprosessin tasapainopulmiin: siten karsittaisiin kysymyksistä olennaisimmat. Juuri tällaisissa tapauksissa laajemman, muutosaspektin ympärille rakentuvan yhteiskuntatieteellisen analyysin tarve on käynyt suureksi.

Mikään ei estä pitämästä kaikkia maita, myös kokonaan tai puolittain teollistuneita, »alikehittyneinä» siitäkin huolimatta, että kehitys niissä on käynnissä. Laajemman yhteiskunnallisen analyysin tarvetta täytyy siten olla myös näillä.

Suomi on yhä vain puolittain teollistunut maa.⁸ Siitä syystä pitäisi sen kehityslinjoja ja -pulmia koskevan tutkimuksen käydä päinsä erityisen hyvin juuri taloudellisten muutosten tutkimuksena. Makrotaloudelliset mallit tosin riittävät melko pitkälle myös tämän tapaisissa maissa, mikäli on kysymys tiettyjen kasvuprosessin mekanismien selvittelystä,

mutta varsin etäälle näin ei päästä, jos on pohdittava kehityksen edellytyksiä ja käyttövoimia.

Taulukkoliitteiden tilastosarjat sopivat kasvuprobleeman sekä makrotaloudellisen mallianalyysin että myös muutosanalyysin lähtökohdaksi. Seuraavista luvuista selviää, että on turvauduttu jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Valinta perustuu sekä kirjoittajan mielenkiinnon suuntaukseen että käsitykseen siitä, mikä Suomen tapauksessa on tähdellisintä, mutta liittyy kyllä myös siihen, että Talousohjelmakomitea valitsi lähinnä ensiksi mainitun tavan.⁹

Luku 1

KANSANTALouden KEHITYSTAVOITTEISTA

Toisessa, kolmannessa ja neljännessä luvussa puhutaan Suomen kansantalouden vahvoista ja heikoista puolista. Jotta käsitteet eivät kumisiksi ontouttaakaan, on tarkastelun perustuttava olettamukseen, että kansantalouden tietynlaiseen kehitykseen todella pyrittiin.

Mitkä tavoitteet siis sopivat mittatikuksi? Vastaus ei ole helppo. Talouspolitiikan johto ei sotakorvausten loputtua laatinut ainoatakaan yhtenäistä pitkän ajan ohjelmaa, jonka sisältö olisi ollut edes likipitään konkreettinen. Sen sijaan asetettiin keskeiseksi milloin mikin, usein lyhytaikainen tavoite aina olosuhteiden, mm. poliittisten ryhmittymien ja tiheiden hallitusvaihdosten mukaan. Tyypillistä on, että vastuussa olevien johtoelinten, esimerkiksi hallituksen, eduskunnan ja keskuspankin, tarkoituksiperät väliin olivat toisistaan poikkeavia; yrittivätpä ne harjoittaa osittain eriävää politiikkaakin. Ei liioin muovautunut min-käänlaista yleistä mielipidettä siitä, mihin pyritään. Vain yksi tavoite näyttää säilyneen koko ajan, nimittäin »täystyöllisyys». Kun tämäkin käsite saatettiin silti määritellä eri tavoin, ei sekään päässyt muodostumaan kyllin yksiselitteiseksi päämääräksi. Se ei liioin kaikissa tilanteissa pysynyt talouspolitiikan ojennusnuorana, mm. siitä syystä, etteivät toiset tavoitteet, joita ajallaan pidettiin tärkeinä, sopineet yhteen täystyöllisyyden kanssa taikka siksi, että lyhyen tähtäimen täystyöllisyys haittasi tietyissä vaiheissa pitkän tähtäimen täystyöllisyyden saavuttamista. Näin oli laita vuosikymmenen keskipaikkeilla, kun markan yliarvostus säilytettiin ja ylläpidettiin siten tiettyä depressiopainetta inflaation hillitsemiseksi, vaikka sekä työllisyys että edempänä häämöttävät edistysaskeleet joutuivat vaaraan.

Vasta viime vuosina kansantalouden tavoitteet on muotoiltu selvemmin ja jossain määrin kokonaisuuden huomioon ottaen. Tätä nykyä voitaneen yleisenä tavoitteena pitää tuotannon nopeata kasvua henkeä kohti täystyöllisyyden ja vakaan rahan arvon vallitessa.

Näin ylimalkainen formulointi ei kuitenkaan riitä lähtökohdaksi ruodittaessa Suomen talouden vahvoja ja heikkoja puolia. Täsmennys ja täydennys ovat tarpeen. Tämän vuoksi seuraavassa edellytetään — täsmällisten tavoitteiden puutteellisesta formuloinnista välittämättä — että tällä haavaa vallitsee verraten suuri ja käsitteellisesti selvä yksimielisyys tavoitteiden kolmesta pääkategoriasta. Ensimmäiseen kuuluvat tuotanto ja elintaso — tavaroiden ja palvelusten kulutuksella mitattuna — sekä jossain määrin myös tulonjakautuma ja maataloustuotannon suuruus. Toiseen kuuluvat työllisyysaste, hintataso ja valuuttavaranto; kolmanteen yhteiskunnan talouspoliittinen rakenne, toisin sanoen julkisen vallan osuus yleensä, markkinatalouden liikkuma-ala jne.

Ensimmäinen kategoria edellyttää, että — sanokaamme kymmenessä vuodessa — saavutetaan sellainen tuotannon rakenne, että tietty tuotantontekijöiden panos — ulkomaankaupan myötävaikutuksella — luo suurimman mahdollisen kansantulon. Panos ei saa olla tuotantontekijöiden »ryöstöviljelyä» pitemmälle tähtäävän kehityksen turmioksi. Tuotantontekijöillä — tuotantoresursseilla — tarkoitetaan mm. työvoimaa, maata, raaka-aineita ja voimataloutta. Jos investointien on edustettava jokseenkin kiinteätä osaa kansantuotteesta, voi sanoa, että tämä tavoite koskee lähinnä sitä elintason osaa, jota mitataan tavaroiden ja palvelusten kulutuksella.¹ Muuan täydennys ja varaus tavoitteeseen kuitenkin on tehtävä. On tarkoituksenmukaista edellyttää, että pyritään suurin piirtein ylläpitämään 1950-luvulla tosiasiallisesti vallinnutta tulonjakautumaa — kun tällä tarkoitetaan veroilla vähennettyjen, mutta sosiaalisilla eduilla lisättyjen tulojen jakautumista tuloluokkiin. Lisäksi pidetään jatkuvana tavoitteena niin suurta maatalouden tuotantoa, ettei nälänhätä uhkaa edes tuonnin täydellisesti katketessa.

Toiseen kategoriaan kuuluvat tavoitteet koskevat ensi kädessä tuotantoresurssien käyttöä. Tärkein niistä on, ettei omasta tahdosta riippumaton työttömyyttä esiinny. Voidaan olettaa, että työaika halutaan lyhentää, mitä taas voi pitää elintason nousuna. Ei ole olemassa objektiivista kansantaloudellista perustetta pitää tuotannollista toimintaa parempana kuin esimerkiksi sohvalle loikomista, filosofista mietiskelyä, saunomista tai retkeilyä. Työaika on kuitenkin jo nyt Suomessa lyhyempi kuin monessa muussa Euroopan maassa. Sen vuoksi voitaneen lähteä siitä, että tuotannon jatkuvalla kasvulle pannaan suhteellisesti suurempi paino kuin työajan lisälyhennyksille.

Toisen kategorian tavoitteet liittyvät myös talouselämän tiettyihin erityispiirteisiin. Niihin kuuluu rahanarvon vakavuus, samoin se, että valuuttavaranto — toisin sanoen avistasaatavat ulkomailta + kulta —

on vähintään niin suuri, että ulkomaiset maksut voidaan hoitaa välittömästi ja ulkomaisten luottamus markkaan säilyttää. Huomattakoon, ettei tämä vaadi vaihtotaseen tasapainoa, koska vajaus voidaan ajatella peitettävän pääoman tuonnilla. Kuitenkin se edellyttää, että valuuttavaranto ylittää minimitarpeen niin hyvin korkeasuhdanteen kuin vientisesongin aikana.

Kolmannen kategorian tavoitteet, jotka koskevat yhteiskunnan talouspoliittista rakennetta, pyrkivät säilyttämään »puitetalouden». Oletetaan, että pyritään välttämään kehitystä, joka johtaisi täysin keskitetysti hoidettuun ja yksityiskohdittain säädeltyyn suunnitelmatalouteen — olipa se sosialisoitu tai ei — kuin myös siirtymistä sellaiseen talouteen, jossa julkisen vallan yleiset talouspoliittiset ja erityiset sosiaalipoliittiset pyrkimykset olisivat nykyisiä paljon pienemmät.

Taulukkoliitteissä esitellään Suomen kansantaloutta 1940-luvun lopusta lähtien tilastotaulukkoina ja piirroksina. Toisessa luvussa näin saatu ja muilla tiedoilla täydennetty kuva arvostellaan siltä pohjalta, jonka edellä tehdyt oletukset yleisistä tavoitteista luovat. Täten heikkoudet ja vahvat puolet saadaan esiin.

Arvosteluperusteiden laatimistapa on syytä pitää mielessä. Ensiksi on vain oletettu, että tiettyyn päämäärään jotensakin yleisesti pyritään, mutta ei otettu kantaa sen objektiiviseen toivottavuuteen. Toiseksi: koska oletetaan, että pyrkimykset ovat vain »jotensakin» yleisiä, jää halukkaille vapaat kädet antaa eri vivahteita käsitteille »vahva puoli» ja »heikkous». Kolmanneksi: noudatetun talouspolitiikan kritiikointi käy vaikeaksi. Onhan näet kritiikin perustuttava edellytykseen, että talouspolitiikalla on kaiken aikaa ollut selvät päämäärät. Vain siinä tapauksessa olisi mahdollista väittää, että tavoite perustuu heikkoihin tai harhaanjohtaviin tietoihin, että on käytetty tarkoitukseen sopimattomia keinoja taikka jätetty jotkin kerrassaan käyttämättä. Koska edellytys pitää Suomeen nähden paikkansa vain osittain, voi mahdollinen kritiikkikin kohdistua vain osittain muuhun kuin talouspolitiikan päämäärätömyyteen.

Edellä viitatuista tavoitteista johtavat periaatteissa toisistaan poikkeaviin ongelmiin. Tätä seikkaa on syytä tutkia lähemmin. Se näet auttaa ymmärtämään kehitystä ja talouspolitiikan problematiikkaa.

Ensimmäisen kategorian päätavoite edellyttää, että tuotannon tekijäin käyttö on sikäli paras mahdollinen, että tietty osatuotanto saavutetaan pienimmällä mahdollisella tuotannon tekijöiden panoksella. Jos näet johonkin tuotteeseen käytetään tarpeettoman paljon työtä, raaka-

ainetta tai muuta sellaista, ts. jos tulokseen olisi voitu päästä vähemmäläkin, turmellaan edellytykset saavuttaa haluttu maksimituotanto.

Taloudellisena peruspulmana on pidettävä sitä, miten tuotannontekijöitä käytetään parhaalla mahdollisella — optimaalisella — tavalla, niin että määräpaljoudella tuotannontekijöiden panoksia päästään niiden tavaroiden maksimituotantoon, joita halutaan tuottaa. Pulmaa ei ole pidettävä erillään vain siitä kysymyksestä, miten paljon tuotannontekijöitä halutaan käyttää, vaan myös kysymyksestä, mitä tavaroita ja palveluksia olisi tuotettava. Näissä tapauksissahan täytyy mieltymysten ja maun, poliittisten ja muiden subjektiivisten arvostelmien saada sananvaltaa.

Näin määritellyn taloudellisen ongelman periaatteellinen sisältö on helppo ymmärtää. Onhan kysymyksessä vain tuhlauksen välttäminen. Käytännössä ratkaisu sitä vastoin ei ole yksinkertainen. Kansantaloudessa niin kuin yksityistaloudessa on monia seikkoja, jotka aiheuttavat poikkeamia optimista. Muutama esimerkki puolustanee paikkaansa. Teknikon sydäntä lähinnä on tuotantoprobleeman paras teknillinen ratkaisu. Se on kuitenkin usein aivan muuta kuin tuotannontekijöiden taloudellisinta käyttöä. Yrityksen tuotantokapasiteetin täyskäyttöisyys voi hyvinkin tuntua tavoittelemisen arvoiselta, mutta olla huonoa taloudenhoitoa esimerkiksi työvoiman käytön kannalta. Sillä tavoin määriteltä täystyöllisyys, että omasta tahdosta riippumattomasti työttömyyttä ei saa ilmetä, ei suinkaan takaa, että työvoimaa käytetään tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Tullia ja tuonnin rajoitusta saatetaan pitää suotavana, koska jonkin alan kapasiteetin täyskäyttöisyys vain siten käy mahdolliseksi, mutta juuri tämä täyskäyttöisyys voikin olla tuotantoresurssien haaskausta.

Muiden kategorioiden tavoitteet eivät sinänsä ole yhtä vaikeita saavuttaa kuin ensimmäisen päätavoite, ts. sen edellyttämä varsinaisen taloudellisen ongelman ratkaisu. Sen sijaan niitä voi olla vaikea yhdistää. Työaika on aina helppo lyhentää. Jollei muista tekijöistä tarvitse välittää, päästään täystyöllisyyteen huokeasti, samoin vakaaseen rahanarvoon ja riittävään valuuttavarantoon, mutta voi olla vaikea osua kolmeen maaliin samalla kertaa. Erityisen pulmalliseksi saattaa käydä »puitetalouden» säilyttäminen kaiken tämän ohella. Täystyöllisyys ehkä vaatii, ettei työvoimalle saa jättää oikeutta valita työtään ja työpaikkaansa vapaasti, vakaa rahanarvo kenties edellyttää, että valtio säännöstelee hinnat ja palkat, valuuttavarannon kutistuminen on ehkä estettävissä vain soveltamalla ankaraa valuuttasäännöstelyä jne.

Luku 2

TALOUDELLISTEN TAPAHTUMIEN

LUONTEENPIIRTEET

A. Yleiskuva

Suomi kuuluu keskiryhmän maiden alkupäähän, jos järjestyksen perustana on reaalikansantuotteen, toisin sanoen rahanarvon muutoksista riippumattoman kansantuotteen kasvu henkeä kohti (taulukkoliite 4). Reaalikansantuote henkeä kohti saavutti sotaa edeltäneen tasonsa viidessä vuodessa sodan lopusta lukien ja kohosi tästä 1950-luvulla noin 40 %. Elintason nousua paremmin — jos kohta yksipuolisemmin — kuvaava yksityinen kulutus henkeä kohti kasvoi samaan aikaan nopeasti sekin, vaikkei aivan yhtä nopeasti kuin reaalikansantuote henkeä kohti (taulukkoliitteet 4 ja 7). Tilasto vahvistaa vaikutelman, jonka tarkkailija vaivatta saa vertaillen nykyisiä ja kymmenen vuotta vanhempia oloja. Elintaso on tätä nykyä paljon korkeampi kuin 1950-luvun alussa, jolloin sodan aiheuttamat aineelliset vauriot sentään jo oli korjattu. Työaika on lyhentynyt ja työ keventynyt niin työpaikoilla kuin kotona. Yksityisten henkilöiden sosiaalinen turva on kasvanut.

Elintason nousu kuvastuu myös lapsi- ja varhaiskuolleisuuden tuntuva laskusta, samoin kuin kulutuksen rakennemuutoksista. Ensimmäisen elinvuoden kuolemanvaara oli 1940-luvun jälkipuoliskolla miehillä 57 ‰ ja naisilla 45 ‰, mutta aleni jo 1951—1955 keskimäärin 36:een ja vastaavasti 28 promilleen. Kaksikymmenvuotiaiden kuolemanvaara laski miehillä 3.9 promillestä 1.7 promilleen ja naisilla 2.6 promillestä 1.0 promilleen. Tietoja 1950-luvun jälkipuoliskolta ei vielä ole käytettävissä, mutta varmuutta lähenevällä todennäköisyydellä suunta on jatkunut. Toiselta puolen keski-ikäisten kuolemanvaara on alentunut sängen vähän. Tämä on — paradoksaalista kyllä — tulkittavissa merkiksi elintason noususta. Asunto-olot sekä terveyden- ja sairaanhoito ovat parantuneet, mutta kuolleisuuden tästä johtuneen alenemisen

on suurelta osin syönyt se kuolleisuuden kasvu, joka todennäköisesti on liian ruoan, liiallisen tupakoinnin ja liikunnan puutteen syytä. Muuan elintason nousun merkki on myös ihmisten yhä parantunut mahdollisuus ottaa itsensä ynnä lähimmäisensä hengiltä autoilla ja kaikenkirjavalla touhuamisella.

Elintarvikkeiden kulutus on muuhun kulutukseen verrattuna jonkin verran laskenut, kuten on tavallista vaiheessa, jossa tulot ovat saavuttaneet kohtalaisen korkean tason ja nousevat yhä. Samalla on ryhdytty käyttämään enemmän eläinkunnasta peräisin olevia tuotteita. Silti on ravintomenojen osuus yhä Suomessa suurempi kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. Se suhteellisesti kasvanut tulojen osa, joka ravintomenoilta on jäänyt, on käytetty etupäässä kestäviin kulutushyödykkeisiin, matkoihin ja muuhun senkaltaiseen (taulukkoliite 6).¹

Taloudellinen kehitys ei ollut likikään tasaista (taulukkoliitteet ja kuviot). Korean sodan aiheuttama korkeakonjunkturi nosti kansantuloa erittäin voimakkaasti, mutta synnytti myös rajun inflaation. Sitä seurasi takaisku, joka kohteli mm. valuuttavarantoa varsin kovakouraisesti. Vuosien 1954 ja 1955 nousuvaihetta seurasi paha lama, joka alkoi vuonna 1956 ja kesti kolme vuotta. Vienti länsimaihin kärsi vaihtotase heikkeni ja tuontisäännöstely tyrehtyi ulkomaankauppaa. Kansantulo nousi tuskin lainkaan, kulutus supistui, mutta inflaatio jatkui. Markka devalvoitiin 28 % syksyllä 1957. Vuoden 1958 lopulla tuotanto alkoi jälleen kohota. Syntyi vilkas vienti- ja investointisuhdanne, mutta myös kulutus — erityisesti kestävien kulutustavaroiden hankinta — kasvoi nopeasti tuonnin ja kotimarkkinatuotannon turvin. Vaihtotase parani, säännöstelyä purettiin ja lisenssiointia lisättiin. Suomen kansantalouden laajentumisvauhti veti vertoja niille Euroopan maille, joissa taloudellinen kasvu jo kauan oli ollut nopeinta. Yleinen hintataso nousi enää vain hitaasti. Vuoden 1961 jälkeen tuotannon kasvu on jälleen jonkin verran hidastunut, samalla kun hinnannousut ovat voimistuneet ja vaihtotase heikentynyt. Tietyissä mitassa voi 1950-luvun tendenssien sanoa jälleen nostaneen päätään.

B. Vahvat puolet

Tilastoiden ja muiden tosiasioiden pelkkä silmäily paljastaa joukon seikkoja, jotka kansantalouden kehitystavoitteiden kannalta ovat olleet Suomen talouden vahvoja puolia. Useimmilla on se yhteinen ominaisuus, että ne ovat lisänneet tuottavuutta, toisin sanoen parantaneet tuotoksen suhdetta panoksiin, etenkin työpanokseen. Sen ansiosta kansantalu-

den ns. reaalikustannukset ovat halventuneet. Oma osuutensa on ollut vienti- ja tuontihintojen kehityksellä.

Massa- ja paperituotteita kysyttiin muutamaa lyhyttä katkoa lukuun ottamatta maailmanmarkkinoilla vilkkaasti, erittäinkin sulfaattiselluloosaa sekä voima- ja sanomalehtipaperia.² Viennin nopea kasvu käy ilmi taulukkoliitteistä 12 B ja 13 B.

Paperituotteiden ulkomaisen kysynnän vilkkaus — joka suuresti edisti Suomen kansantulon nousua — selittyy lähinnä sillä, että muiden maiden paperin tarve kasvoi erittäin paljon, mikä puolestaan johtui niiden kansantulon kasvusta.

Massa- ja paperitehtaat onnistuivat sitä paitsi tehostamaan kilpailukykyään parantamalla tuottavuuttaan ja tuotteidensa laatua, mihin vielä liittyy se, että erittäinkin valkaistun sulfaattiselluloosan varemmin vähäinen merkitys kasvoi. Massa- ja paperiteollisuuden kapasiteetin miltei kaksinkertaistaminen kyettiin toteuttamaan lisäämättä sen paremmin tuotannon kuin myynninkään työntekijöiden ja toimihenkilöiden lukua enempää kuin noin 60 % (taulukkoliite 10). Rakenteilla oleva lisäkapasiteetti, joka vuoteen 1965 mennessä nostaa tuotantokyvyn kolminkertaiseksi vuoteen 1949 verrattuna, vaatii varsin vähän lisätyövoimaa tuotantoon.

Jakamalla tuotannon volyyymi-indeksi työllisyysindeksillä saadaan monen tuotannon haaran tuottavuudesta käsitys — joka tosin tuotantosuunnan muutosten ja kapasiteetin käyttöasteen vaihteluiden vuoksi jää varsin likimääräiseksi. Paperiteollisuus näyttää olevan tuottavuuden kasvun johdossa. Sen tuottavuuden kasvu tuntuu näet olleen 20—25 % vain harvan muun päästessä edes 20 prosenttiin. Kasvu tulee jatkumaan sitä mukaa kuin uusia, suuria, nykyaikaisia laitoksia otetaan käyttöön.

Metsäteollisuuden tuottavuuden kasvu perustuu näet pääasiallisesti siihen, että tehtaat ovat erikoistuneet ja että niitä on suurennettu lisäämällä reaali-pääomaa teknillisesti ensiluokkaisia koneita hankkimalla. Rationalisointia todistaa myös se, ettei raakapuun tarve kasvanut 1950-luvulla kuin vajaat 40 %, eikä kasvane 25 prosenttia enempää rakenteilla olevankaan tuotantokapasiteetin valmistuttua. Mekanisoinnin kasvua osoittaa ainakin jossain määrin se, että sähköenergian vuotuiskäyttö työntekijää kohti nousi 1950-luvun jälkipuoliskolla 70 000 kWh:sta 90 000 kWh:iin. Jälkimmäinen luku antaa kuitenkin mekanisoinnista todellisuutta huonomman kuvan, koska sähkövoiman käyttö samanaikaisesti aleni sähköä säästävien toimenpiteiden ansiosta huomattavasti.

Metsäteollisuuden hyödyksi raaka-aineen saanti parani nopeasti,

mikä puolestaan johtui metsien paremmasta hoidosta, puun tarkemmasta talteenotosta ja tekniikan edistymisestä, joista viimeksi mainitun ansiosta koivua, pienpuuta ja jätettä voidaan käyttää entistä enemmän. Paperipuun, sahatukkien ja halkojen hakkuut kasvoivat 1950-luvulla noin kolmanneksen.

Metalliteollisuutta kannusti ripeästi kasvanut kysyntä, joka ensin johtui sotakorvaustoimituksista ja sittemmin Neuvostoliiton kanssa solmituista kauppasopimuksista, mutta myös massa- ja paperiteollisuuden suuresta uusien koneiden tarpeesta. Asiaan vaikutti myös teiden innokas rakentaminen, johon tarvittiin monenmoisia koneita ja kuljetusvälineitä. Konepajateollisuuden kapasiteettia laajennettiin näistä syistä voimakkaasti. Tuotanto-ohjelmaan otettiin lisäksi monia aivan uusia tuotteita, varsinkin pääomatavaroihin kuuluvia. Hyvänä esimerkkinä ovat paperikoneet.

Toiselta puolen rationalisointi ja koneistaminen tässä teollisuussektorissa on kaikesta päätellen nopeutunut vasta viime vuosina. Sähköenergian käyttö työntekijää kohti kasvoi verraten hitaasti aina 1950-luvun lopulle saakka. Työvoiman määrä nousi 1950-luvulla noin 20 %. Metalliteollisuuden tuotanto on niin vaihtelevaa ja muuttuvaista, ettei yleislaskelmia tämän alan tuottavuuden noususta kannata yrittää.

Suomen vaihtosuhteen (*Terms of Trade*) voidaan katsoa parantuneen — jos turvaudutaan tavanomaiseen terminologiaan ja käytetään tavallisia vienti- ja tuontihintaindeksejä (kuvio 3 liitteessä). Tämäntapaisen indeksien näyttämän ei tosin tarvitse olla osoitus senlaatuista »vahvoista puolista», joista nyt on puhe — vaikkei välitettäisikään siitä, että sen peittävyys on puutteellinen. Kaikkihan riippuu siitä, mikä on muutosten tausta ja miten vaihtotase on muuttunut.³ Tarkempi tutkimus osoittaa kuitenkin selvästi, että maailmanmarkkinoiden kehitys oli Suomelle edullinen. Kuten jo mainittiin, viennin valta-artikkeleita, massa- ja paperituotteita, kysyttiin runsaasti. Niitä voitiin myydä yhä suurempia määriä hyvään hintaan rinnan sen kanssa, että paperiteollisuuden tuottavuus parani paljon ja että reaalikustannukset siten halpenivat. Suomen kansantalouden vientitulot kasvoivat sen ansiosta sängen voimakkaasti. Koska tärkeimmät tuontitavarat puolestaan eivät erityisemmin kallistuneet — paitsi tilapäisesti Korean kriisin aikoihin — voitiin vientitulojen turvin lisätä tuontia suuresti, mikä taas auttoi ratkaisevasti elintason nousua. Bilateraaliset kauppasopimukset Neuvostoliiton kanssa eivät olleet hinnoiltaan Suomelle epäedullisia. Joistakin tuotteista tosin jouduttiin maksamaan suhteellisen kallis hinta, tuotelikoima ei ollut varsin laaja eivätkä tuodut tavarat aina täysin terve-

tulleita. Mutta vastapainoksi monesta vientitavarasta saatiin hyvä hinta. Lisäksi voitiin jossain määrin harjoittaa sellaisten Neuvostoliiton tuotteiden jälleenvientiä, joiden kysyntä jäi Suomessa liian pieneksi.

Sotilaallisiin tarkoituksiin työvoimaa ja materiaalia vaadittiin vähän. Puolustusmenot huojuivat prosentin paikkeilla bruttokansantuotteesta. Tuotantovarot voitiin siten ohjata miltei kokonaan siviilituotantoon.

Investoinnit olivat suuria (taulukkoliitteet 3 A ja B sekä 22). Bruttoinvestointien (miinus korjaus ja kunnossapito) osuus bruttokansantuotteesta ylitti miltei kaikkina vuosina 30 % nousten viime vuosina jopa 35 prosenttiin. Kansantalouden säästäminen oli siis varsin suurta, minkä puolestaan on täytynyt voimakkaasti edistää tuottavuuden kasvua ja taloudellista kehitystä.

Myös *työkykyisen väestön* suhteellisen nopea kasvu helpotti taloudellista kehitystä. Niinpä 15—64-vuotiaiden luku kasvoi suunnilleen 26 000 hengen vuosivauhtia, vaikka kasvu muissa ikäluokissa jäi 19 000:een (taulukkoliite 1). Erityisen voimakkaasti nousi keski-ikäisten luku. Työllisyys kasvoi paitsi väestönlisäyksen vuoksi myös siitä syystä, että varsin moni aikaisemmin työttömänä — taikka muuten joutilaana — ollut pääsi tai hakeutui ansiotyöhön. Kokonaistyöllisyys kasvoi 15 %, väestö 10 %. Hyvät olivat myös ns. kaupunkielinkeinojen eli teollisuuden, käsityön, kaupan ja liikenteen sekä muiden palveluelinkeinojen ja hallinnon mahdollisuudet saada työvoimaa maa- ja metsätaloudelta, jolla sitä oli liikaa. Tämän seikan täytyi olla merkittävä vahva puoli taloudellisen kehityksen kannalta. Onhan näet työn tuotto ollut kaiken aikaa tuntuvasti suurempi kaupunkielinkeinoissa kuin maataloudessa. Tästä syystä myös eri alueiden tulotasot poikkesivat toisistaan suuresti.⁴ Kansantuloa ja elintasoja voitiin siis kohottaa tuntuvasti pelkäämään maassamuuton avulla. Vielä: työkykyisessä iässä olevan väestön nuorisosta saama suuri bruttolisäys oli omiaan helpottamaan työvoiman liikkuvuutta ylimalkaan ja se vuorostaan taloudellista kehitystä.

Voimataloudella ei yleisesti ottaen ollut suurempia vaikeuksia. Tarjolla oli sijainniltaan edullisia, koskemattomia vesivoimareservejä. Vesi-voimalaitoksia voitiin rakentaa tuntuvassa määrin. Etelä-Suomessa laajennusmahdollisuudet kuitenkin käytettiin kutakuinkin loppuun, minkä vuoksi siellä sähkön tuottaminen lämpövoimalla osoittautui usein halvimmaksi ja joutui tyydyttämään huomattavan osan tarpeesta. Sähkövoiman käyttö kasvoi teollisuudessa 1950-luvun jälkipuoliskolla kaikkiaan 4.0 miljardista kWh:sta 5.5 miljardiin kWh:iin ja työntekijää kohti 11 000 kWh:sta 14 000 kWh:iin. Rautatiet sen sijaan eivät tarvin-

neet muuta sähkövoimaa kuin rajoitetusti dieselsähköä; höyry oli niiden pääasiallinen voimanlähde.

Yhteenvetona voi sanoa, että Suomi hyötyi 1950-luvun ja 1960-luvun alun kansainvälisestä taloudellisesta kehityksestä enemmän kuin monet muut Euroopan maat mm. siitä syystä, että metsätuotteet olivat maailmanmarkkinoiden kysytyimpiä tavaroita. Lisäksi oli väestönkehitys suotuisa ja tuotannon tekijöiden käyttö lähes pelkästään siviilituotantoon mahdollista. Tuottavuus oli liikkeelle lähdeettä sängen erilainen eri aloilla ja eri puolilla maata, niin että suuria kansantulon kasvumahdollisuuksia oli luotavissa yksinomaan ryhmittelemällä tuotantoresurssit uudelleen. Investointitoiminta, toisin sanoen kansantalouden säästäminen, oli varsin huomattavaa koko vuosikymmenen.

C. Heikot puolet

Tähän mennessä käsitellyt, taloudellista kehitystä suosivat seikat tuntuvat niin vahvoilta, että saattaa hämmästyttää, ettei vielä 1940-luvun lopussa vasta puolittain teollistunut Suomi kapua ylimpään ryhmään, jos maat järjestetään sen mukaan, millainen niiden reaalikansantuotteen kasvuvauhti henkeä kohti on ollut. Tarkempikin kansainvälinen vertailu vahvistaa suurin piirtein sen ensivaikutelman, että Suomi tosin on pitänyt hyvin puolensa, mutta ei ehkä sittenkään yltänyt sellaiseen kasvuvauhtiin kuin olisi voinut odottaa, ei ainakaan 1950-luvulla. Todisteiksi sopivien tilastojen heikkoudet ovat monet, mutta maiden väliset erot pääkohdiltaan myös siksi suuria, etteivät ne mahdu virherajojen väliin.

Suomen reaalikansantuote henkeä kohti nousi noin 40 %. Länsi-Saksan vastaava luku oli 83 %, Italian ja Itävallan 75 %, Sveitsin, Hollannin ja Ranskan 40 %. Muista maista sellaisten, jotka jo 1940-luvulla olivat pitkälle teollistuneita ja monessa suhteessa tuntuvasti korkeammalla lähtötasolla kuin Suomi, kansantuotteen kasvuluvut eivät ole kovinkaan paljon pienempiä. Esimerkiksi Ruotsilla, Norjalla ja Tanskalla se on noin 30 % ja Englannilla 23 % (taulukkoliite 4).

Yksityinen kulutus asukasta kohti kasvoi Suomessa vajaat 40 %. Länsi-Saksassa se kohosi pyöreän luvun 80 %, Itävallassa 60 %, Italiassa 50 %, Ranskassa 40 %, Hollannissa 25 %, Englannissa, Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Kanadassa 20 % sekä Belgiassa ja USA:ssa 15 % (taulukkoliite 7).

Investoinnit asukasta kohti sitä vastoin ovat olleet sängen suuret. Vuoden 1954 hintaisiksi muunnettuna ne olivat vuosina 1950—1960

keskimäärin 275 Yhdysvaltain dollaria henkeä kohti.⁵ Euroopan maista vain Norja on yhtä korkealla tasolla. Ruotsin luku on 235 dollaria, Ranskan 182, Länsi-Saksan 174, Belgian 165, Hollannin 151, Tanskan 150, Englannin 147, Itävallan 119 ja Italian vain 91 dollaria. Laskelmien virherajat tosin ovat laajat, mutta Suomen ja muiden maiden välinen ero on kuitenkin siksi suuri, että se tuskin voi olla harhaanjohtava. Samaan suuntaan viittaa myös bruttoinvestointien osuus bruttokansantuotteesta. Sehän oli Suomessa koko 1950-luvun runsaat 30 %, vaikka se monessa muussa maassa jäi 25 prosenttiin tai sitä pienemmäksi.

Tällaisille kansainvälisille vertailuille ei välttämättä tarvitse panna suurta painoa. Johtopäätöksiä niistä ei ilman muuta voi tehdä; ne sopivat vain herättämään ajatuksia. Tässä tapauksessa se merkitsee lähinnä sitä, että näyttää olevan syytä otaksua jonkin tai joidenkin erikoistekijöiden pidätelleen Suomen taloudellisen kehityksen vauhtia.

Siitä riippumatta, pidetäänkö esitettyjä lukuja Suomelle epäedullisina vai ei, on joka tapauksessa pyrittävä hakemaan myös heikkouksia eikä vain luettelemaan seikkoja, jotka osoittautuvat Suomen kansantalouden vahvoiksi puoliksi. Kansainväliset vertailut eivät ainakaan oikeuta uskomaan, ettei sellaisia olisi. Harvoin mikään niin hyvin kehittyä, ettei paremminkin voisi käydä.

Muuan seikka herättää heti huomiota. Suomen valuutta oli tuntuvasti yliarvostettu monta vuotta ennen syksyä 1957. Vaihtokurssit olivat toisin sanoen aivan liian alhaiset markan kotimaiseen ostovoimaan verrattuna. Vuonna 1949 markka devalvoitiin jyrkästi dollarin ja eräiden muiden valuuttojen suhteen kahdessa vaiheessa: ensin yksinään, sitten yhdessä monien muiden Euroopan valuuttojen kanssa. Mutta vuodesta 1949 vuoteen 1957 Suomen tukkuhinnat nousivat noin 80 % ja elinkustannukset noin 65 % (kuvio 3) eli olennaisesti enemmän kuin niissä maissa, joiden kanssa Suomi kävi mainitsemisen arvoista ulkomaankauppaa. Monessa niistä ei nousu ollut puoleksikaan näin suuri. Tämä seikka tuntuu selittävän melko pitkälle sitä hidaskasvuisuutta, jota 1950-luvun tuotanto poti, sillä vaihtokurssit pidettiin ennallaan vuoden 1949 syyskuusta lähtien, eikä asiaa paljon auta, että markka vuoden 1949 kaksoisdevalvoinnin johdosta aluksi oli ehkä hieman aliarvostettu. Vientiteollisuus sai tuotteistaan vähitellen suhteellisesti yhä huonomman maksun ja tietyissä, jos kohta tuontisäännöstelyn vuoksi suppeammissa piireissä, heikkeni myös kotimarkkinateollisuuden asema. Tosin joidenkin artikkeleiden vientiä tuettiin soveltamalla siihen erikoiskurssiseja ns. clearingkuntajärjestelmän puitteissa. Ne teollisuuden haarat taas, joiden raaka-aineesta huomattava osa oli tuontitavaraa, hyötyivät

alhaisista valuuttakursseista. Mutta kokonaisuutena ottaen markan yliarvostus aiheutti sen, että monella taholla yritystoiminnan kannattavuutta oli vaikea säilyttää. Sitä paitsi clearingkuntajärjestelmää ei laajennettu samassa tahdissa kuin markan yliarvostus kasvoi.

Olisi kuitenkin pintapuolista, jos lamavuodet 1956—1958 sekä 1950-luvun kehityksen hitaanpuoleinen keskivauhti selitettäisiin viittaamalla vain markan yliarvostukseen ja siitä yritystoiminnalle aiheutuneisiin seuraamuksiin.

Markan yliarvostus näet perustui siihen — kuten selviää jo esiteytistä luvuista — että Suomen hinta- ja kustannustasot olivat nousseet edellisinä vuosina enemmän kuin monissa muissa maissa. Se ei siis ollut enempää markan apresioinnin kuin muun maailman deflaation, ts. yleisen hintojen alenemisen, seurausta, vaan sitä voidaan pitää oireena talouden sisäisestä, hintoja ja kustannuksia kohottavista heikkouksista. Kun yliarvostus vuoden 1957 devalvoinnilla poistettiin, voi nämä heikkoudet väittää neutraloidun. Valuuttakurssien muutos silläan ei siihen toisaalta edes riitä, se vain luo uudet ja paremmat lähtöasemat niiden eliminoinnille aivan muilla toimenpiteillä. Sitä paitsi on kysyttävä, oliko ja onko samanaikaisesti muita heikkouksia, jotka vaivaavat taloudellista kehitystä kannustavia voimia ja joiden neutralointi ei edes käy päinsä valuuttakursseja muuttelemalla.

Alkajaisiksi lienee tässä mielessä sopivinta käsitellä pääasiallisesti seikkoja, jotka liittyvät tavaroiden tarjontaan ja joiden voi otaksua yhtäältä haitanneen tuottavuuden kasvua, toisin sanoen *reaalikustannusten* alenemista, ja toisaalta vähentäneen hyvästä vaihtosuhteesta kansantaloudelle koituvia etuja. Seuraavaksi sopinevat seikat, jotka ovat voineet vaikuttaa maan yleiseen hintatasoon ns. *nimelliskustannuksia* korottamalla ja heikentää teollisuuden kilpailukykyä ulkomaiden teollisuuden verrattuna. Nimelliskustannuksillahan ei tarvitse olla — kuten reaalikustannuksilla on — mitään tekemistä enempää tavaroiden ja palvelusten tarjonnan kuin tuottavuuden kanssa. Sen sijaan ne liittyvät yhtäältä tavaroiden ja palvelusten kysyntään sekä tämän taakse kätkeytyviin seikkoihin, toisaalta muihin, sodan jälkeiselle yhteiskunnalle tyypillisiin enemmän tai vähemmän »institutionaalisiin» — ja mm. poliittisiin — tekijöihin, joilla on oma osuutensa hinnan- ja palkanmuodostusmekanismissa.⁶

Reaalikustannusten kehitystä tarkasteltaessa voi aluksi tutkia, olisiko tuottavuus kärsinyt työsuoritusten laadusta, toisin sanoen olisiko työn tehokkuus ollut jotenkin huono joko yleensä tai erityistapauksissa.⁷ Jos näin on, saattaa syynä olla esim. koulutuksen puutteellisuus. Työn

mahdollisesti huono tehokkuus voisi myös aiheutua siitä, että harrastetaan yleisesti ja enemmän tai vähemmän tieteen tahtoen nuhjustelua ja muita normaalia tehottomampia työtapoja. Palkkausjärjestelmä voi esimerkiksi olla sellainen, ettei se suuremmin kannusta ponnistuksiin. Syyksi voi osoittautua sekin, että työ on ylimalkaan huonosti organisoitu.

Reaalikustannusten kannalta saattaisi heikkous olla myös siinä, että reaali pääoman muodostus on kukaties ollut senlaatuinen, ettei se ole kyennyt kasvattamaan tuottavuutta kuin niukalti. Tämän syitä taas voisi olla monia.

Ilmaston vuoksi tehtaissa, laitoksissa ja taloissa on ehkä jouduttu käyttämään erityisen kalliita rakenteita ja lämpöeristeitä. Pitkät etäisyydet tai muut maantieteelliset seikat ovat saattaneet lisätä varsin tuntuvasti investointikustannuksia. Tällaisessa tapauksessa ei olisi samassa määrin kuin muutoin odotettavissa, että verraten suuretkaan investoinnit johtaisivat erityisen nopeaan tuottavuuden kasvuun. On voinut olla poikkeuksellisen paljon investointeja, joiden toteuttaminen vie erittäin pitkän ajan tai jotka tähtäävät niin kauas tulevaisuuteen, että niiden tuottavuutta lisäävä vaikutus toteutuu täysin määrin vasta vuosien mittaan. Tällaisia ovat esimerkiksi voimalaitokset, tiet, koulut ja asunnot. Investoinnit ovat voineet olla osana aikaa vievässä »kehitysblokissa», vaatineet toisin sanoen täydentäviä investointeja, ennen kuin niistä on tullut tuntuvasti ja välittömästi kehitystä edistäviä. Tietyissä oloissa saattavat esimerkiksi rautamalmikaivos ja masuuni vaatia täydennykseksen rautatehtaan, jota puolestaan on ehkä täydennettävä jalostusasteeltaan pitkälle viedyllä metallituotetehtaalla. Massatehdas voi vaatia raakapuun hankinnan ja kuljetusmahdollisuuksien kohentamista, sementtitehdas sementtivalimon perustamista, konepaja suurta myyntiorganisaatiota, rataosan sähköistäminen muiden ratojen ja maanteiden parantamista jne. Sikäli kuin tällaiset »kehitysblokit» yhä ovat puolivalmiita, ei kansantuotteen kasvun vaatimattomuutta suurtenkaan investointien vallitessa ole oudoksuttava.

Elleivät nämä selitykset riitä, jää vielä mahdollisuus, ettei investoinneilla luotu tuotanto- ja jakelutekniikka tai -organisaatio olekaan ollut erityisen hyvä taikka että investointikohteet on valittu ylimalkaan suhteellisen epätaloudellisesti, joko varsinaisen elinkeinoelämän piiristä tai sen ulkopuolelta, mikä puolestaan on aiheuttanut, että myös työvoimaa ja raaka-aineita on käytetty epätaloudellisesti. Kysymystä voidaan pohtia tarkastelemalla monia sellaisia seikkoja, joiden saattaisi otaksua vaikuttaneen investointien laatuun ja investointikohteiden

valintaan sekä sikäli reaalikustannuksiin. Tällöin joudutaan senkaltaisten kysymysten pariin kuin yrittäjätoiminnan laatu ja edellytykset sekä julkinen toiminta ja talouspolitiikka. Molemmat näet kytkeytyvät ennen pitkää tavalla taikka toisella investointitoimintaan.

Alkuun päästään tarkastelemalla kansantalouden eri osien kehityksen karakteristisia piirteitä.

Maatalouden investoinnit olivat suuria (taulukkoliite 22). Monena vuonna ne olivat miltei 50 % teollisuuden investoinneista, pysyttelivät sittemmin kolmanneksen paikkeilla supistuakseen vasta viime vuosina teollistuvalla maalle normaalina pidettävään osaan. Myös maatalouden tuotanto nousi varsin paljon, mutta nousutahti oli kuitenkin hitaampi kuin teollisuudessa (taulukkoliite 5). Maatalouden tuottavuus — tuotanto työntekijää kohti — kasvoi osapuilleen samassa tahdissa kuin teollisuuden, jos kohta alueelliset erot ovat suuria. Teollisuuden ja maatalouden tuottavuuksien ero, joka jo 1950-luvun alussa oli melkoinen, ei kuitenkaan näytä kaventuneen huolimatta siitä, että maatalouden tuottavuus oli alkuajankohtana alhainen. Erityisesti siihen vedoten, että nimenomaan maataloudessa olisi pitänyt kyetä alentamaan reaalikustannuksia tuntuvasti ilman suuria investointeja, herää kysymys, miten järkeviä maatalouden investoinnit ovat olleet.

Maa- ja metsätaloudessa toimi vielä 1950-luvun lopulla runsas kolmannes työkykyisestä väestöstä, mutta se tuotti vain noin viidenneksen kansantuotteesta.⁸ Osuus kansantuotteesta on laskettu jalostusarvon perusteella. Se taas on syntynyt mm. monimuotoisen julkisen tuen, hintojen säätelyn, tullien ja tuontimaksujen turvin. Näitä ilman työpanoksen ja kansantuote-erän välinen epäsuhde olisi ollut vielä suurempi.⁹ Maatalouden kokonaistuki, johon sisältyy myös tuotannon välitön rahoitus, nousee nykyisin lähes 500 miljoonaan nykymarkkaan vuodessa eli runsaaseen kolmannekseen maatalouden koko nettotuotoksen arvosta. Suhde oli suunnilleen sama koko 1950-luvun.¹⁰ Vertaamalla työntekijää kohti lasketun jalostusarvon volyyymi-indeksiä indeksiin, joka kuvaa todellista tulojen kehitystä työyksikköä kohti, saa käsityksen, mitä maataloustuotteiden hintojen voimakas nousu vaikutti 1950-luvulla maatalouden tuloihin.¹¹ Ensiksi mainittu nousi noin 30 % vuodesta 1952 vuoteen 1960, mutta jälkimmäinen lähes 90 %.¹² Tuottajan saamat hinnat olivat noin 1/4—1/3 korkeammat kuin maailmanmarkkinahinnat.¹³

Maataloudessa toimivien määrän arvioidaan supistuneen 1940-luvulla vajaat 100 000 henkeä.¹⁴ Väestövirta maaseudulta kaupunkeihin ja taajamiin ei ollut mitätön. Toisaalta se ei liioin ollut niin suuri, ei ainakaan ennen kuin viime vuosina, kuin sen voimak-

kaasti teollistuvan Euroopan naapuruudessa elävässä ja vasta puoli-
teollistuneessa Suomessa olisi olettanut olevan. Nettomuutto jäi
muutamaan sataantuhanteen henkeen. Maa- ja metsätalousseutujen
luonnollinen väestönlisäys oli samaan aikaan suuri, joten niiden
väkiluku monin paikoin jatkuvasti kasvoi. Koska syntyvyyden enem-
myys 1920- ja 1930-luvulla oli niissä huomattavasti suurempi kuin
kaupungeissa, on niiden työkykyinen väestö kasvanut suhteellisen paljon.
Maalaiskuntien asukasluku oli vuonna 1959 suunnilleen sama kuin
vuonna 1949. Niiden osuus koko väestöstä aleni kymmenessä vuodessa
vain 69 prosentista 62 prosenttiin. Se oli 1950-luvun lopussa yhä 1.1
miljoonaa henkeä suurempi kuin kaupunkien. Tosin teollisuutta ja muuta
»kaupunkielinkeinojen» luonteista toimintaa on maaseudulla ollut jo
kauan. Sitä paitsi osa maalaiskunnista sijaitsee kaupunkien lähetyillä,
asukkaat käyvät töissä kaupungeissa ja ovat maaseutuväestöä vain
hallinnollisessa mielessä. Luvut osoittavat kuitenkin, että maa- ja metsä-
taloudesta toimeentulonsa saavien luku tuskin on voinut supistua 1950-
luvulla prosenttisesti erityisen paljon.¹⁵ Se kuvastuu myös siitä, että
aina viime vuosiin saakka muuttoliike Pohjois- ja Keski-Suomen metsä-
seuduilta teollisuuskeskuksiin oli sangen kohtuullista. Tämä käy hu-
nosti yksiin niiden arveluiden kanssa, joihin tulonhankintamahdollisuuk-
sien erot houkuttelevat.¹⁶ Se panee epäilemään, tokko investointikoh-
teiden valinta ja sitä mukaa tuotannontekijäin käyttö oli paras mah-
dollinen, jos tavoitteena pidetään kansantulon nopeinta mahdollista
kasvua.

Eivätkä epäilykset kaikkoo toteamuksesta, ettei asutustaajamien
väestönlisäys erityisemmin suuntautunut *teollisuuteen*. Ylimalkaan teol-
lisuuden työllisyys ei kasvanut mainittavan paljon (taulukkoliitteet
2 ja 10). Teollisuuden osuus kokonaisinvestoinneistakin oli verraten
pieni. Se ei yleensä päässyt edes 30 prosenttiin (taulukkoliite 22), josta
sitä paitsi voimatalouden osuutta oli peräti 1/4—1/3. Varsinaisen teolli-
suuden osuus siis jäi 20 prosentin paikkeille. Liikenteen sekä julkisen
toiminnan investoinnit — joista jälkimmäiseen kuuluvat myös tiet —
edustivat varsinaista teollisuutta huomattavasti suurempaa osaa maan
kokonaisinvestoinneista, vaikka puolustuslaitoksen investoinnit olivat
pieniä. Molemmat vaativat samalla melkoisesti väkeä. Runsaasti työ-
voimaa tarvittiin myös asuntoja rakentamaan; asuntojen osuus kokonais-
investoinneista lähenteli 20 prosenttia.

Teollisuuden investointitoiminta keskittyi varsin vahvasti metsä- ja
metalliteollisuuteen. Niiden osuus koko teollisuuden investoinneista oli
1950-luvun lopulla noin kaksi kolmannesta. Ylimalkaan näiden teollisuus-

alojen ekspansio oli paljon nopeampi kuin useimpien muiden (taulukko-liitteet 9 ja 10). Varsin paljon tosin investoitiin myös kaivoksiin ja metallien perusteellisuuteen, joiden tuotannon lisäys olikin sangen tuntuva. Silti näiden asema oli 1950-luvun lopussa vaatimaton, on sitä yhä.

Toteamusta, että teollisuuden investoinnit olivat varsin pienet, täydentää vielä huomio, että monilla Suomen teollisuuden aloilla työ-kustannusten osuus jalostusarvosta oli suhteellisen suuri verraten alhaisista palkoista huolimatta. Jalostusarvo työntekijää kohti oli siis useimmissa tapauksissa melko pieni (taulukkoliite 23). Tällainen seikka johtuu joskus siitä, ettei jalostusta ole viety vallan pitkälle, mutta monessa tapauksessa sen voi katsoa osoittavan, ettei tuotanto ole ollut yhtä mekanisoitua kuin esimerkiksi Ruotsissa. Pääomapanos on jäänyt pienemmäksi.

Kuljetus ja jakelu kohentui suurista tieinvestoinneista huolimatta yleisesti ottaen hitaasti.¹⁷ Tämä tuo jälleen mieleen kysymyksen investointien rakenteen tarkoituksenmukaisuudesta taloudellisen kehityksen kannalta. Liikenne ja kauppa tarvitsivat palvelukseensa väkeä entistä enemmän, ja tuottavuus — jonka käsitesisältö tosin tässä tapauksessa on perin epäselvä — näyttää näillä aloilla kasvaneen hitaammin kuin muualla kansantaloudessa (taulukkoliite 5). Rautatiet ovat yhä vanhanaikaiset, olipa kysymys sitten kalustosta tai sen käytöstä. Työpalkkojen osuus rautateiden käyttökustannuksista on suuri. Satamat ovat monessa tapauksessa liian pieniä ja varsin vanhanaikaisia. Autoliikenne on kehittymättömämpää kuin tulotason ja tulon jakautumisen perusteella muiden maiden mallin mukaan otaksuisi. Kauppa koki olennaisia rakennemuutoksia vasta 1960-luvulla, jolloin ketjumyymäläliikkeitä ja valintamyymälöitä alkoi syntyä. Tilausmyyntijärjestelmä ei päässyt vielä mainitsemisen arvoisiin mittoihin.

Vienti oli yksipuolista (taulukkoliitteet 12 B ja 13 B). Painopiste jäi metsäteollisuuteen, jonka tuotteet edustavat yhä noin 3/4 koko viennin arvosta. Viennin merkitys oli vähäinen varsin monella sellaisellakin teollisuuden alalla, jonka suuntautumista pelkästään kotimarkkinoille ei ilman muuta voi pitää luontevana.¹⁸ Metsäteollisuutta lukuun ottamatta vienti kasvoi selvästi miltei yksinomaan metalliteollisuuden piirissä, eikä sielläkään erityisemmin länsimarkkinoille. Kasvu suuntautui etupäässä Neuvostoliittoon.

Tärkeä ja viennin yksipuolisuuteen liittyvä kysymys on, onko sitä *ulkomaankaupan maittaista jakautumaa*, johon Suomen erikoiset suhteet Neuvostoliittoon ovat johtaneet, pidettävä taloudellisen kehityksen kannalta heikkoutena vai ei. Aikaisemmin jo todettiin, että Suomen

Terms of Trade Neuvostoliiton kanssa tuskin on kehittynyt epäsuotuisaksi, eikä alkujaankaan, toisin sanoen sotakorvausten loputtua, ollut sellainen, että se olisi heikentänyt maan keskimääräistä vaihtosuhdetta. Selvää myös on, ettei metalliteollisuuden ekspansio ole suinkaan vähässä määrin nojannut itävientiin. Tämä ei kuitenkaan poista sitä mahdollisuutta, etteikö itäkaupan bilateraalisuus olisi vaikuttanut intressinäkökohtiin ja investointikohteiden valintaan sekä osittain sitonut Suomen talouselämää tavalla, josta taloudellinen edistys ei erityisemmin hyödy. Koska 1/5—1/6 Suomen suuresta ulkomaankaupasta käytiin 1950-luvulla Neuvostoliiton kanssa, on seikalla melkoinen merkitys (taulukkoliitteet 11 A ja 11 B).

Tuontivaikeuksien voi olettaa vaikuttaneen — eikä vähiten — investointien ja tuotannon suuntaukseen sekä ylimalkaan yrittäjätoiminnan laatuun ja siten reaalikustannusten kehitykseen. Suomen kansantalouden osallistuminen kansainväliseen työnjakoon vaikeutui. Ainakin investointien jakautumaan sillä on täytynyt olla suuri vaikutus, samoin yrittäjätoimintaan yleensä. Toiselta puolen 1960-luvun alku lienee myös näissä suhteissa johtanut osittain uusiin tendensseihin tuonnin liberalisoinnin seurauksena.

Pääomamarkkinat, nimenomaan osakkeiden, obligaatioiden ja pitkäaikaisten lainojen markkinat, jäivät kehittymättömiksi.¹⁹ Uusia osakkeita ja varsinkin yksityisen sektorin obligatioita emmitoitiin merkityksettömästi: yhteensä vuosittain vain noin sata miljoonaa nykymarkkaa eli korkeintaan 5 % investointien arvosta. Vuoden 1960 lopussa liikkeellä olevasta obligatiokannasta vain 15 % oli teollisuuden, liikenteen ja kaupan emmitoimia (taulukkoliite 17).²⁰ Lainat, joilla tosiasiallisesti rahoitettiin pitkäaikaisia investointeja, koostuivat suureksi osaksi lyhytaikaisista, mutta uudistettavista lainoista. Niiden määrää ei voi edes arvioida, mutta se ylittää varmasti paljon osake- ja obligatioemissioiden määrän. Pääoman tuonti jäi aina viime vuosiin saakka vähäiseksi sekä rajoittui yksittäisiin tapauksiin ja erityissuunnitelmiin, joiden rahoitus kuitenkin vain osaksi voitiin toteuttaa ulkomaisilla luotoilla (taulukkoliite 15). Näitä seikkoja ei voi selittää sillä, ettei elinkeinonelämä olisi erityisemmin kysynyt pääomia vapailta pääomamarkkinoilta. Vallinneeseen korkoon pääomilla oli näet ylikysyntää, mutta valtiovalta säännösteli pääomien sekä koti- että ulkomaisia liikkeitä syistä, joihin on hetken kuluttua palattava. Nämä seikat ovat saattaneet vaikuttaa sekä investointien että taloudellisen aktiviteetin suuntaukseen.

Ei vain arvopapereiden emissiointi jäänyt pieneksi, vaan myös jo emmitoitujen arvopapereiden kauppa. Arvopaperipörssin vuotuinen

vaihto oli 1950-luvulla 20 ja 30 miljoonan nykymarkan paikkeilla. Muualla kuin pörssissä vaihdetuista määristä ei ole tietoa, mutta niin suurta se ei ole ollut, että arvopaperikaupan kuva olennaisesti muuttuisi. On syytä kysyä, onko arvopaperimarkkinoiden laimeudesta aiheutunut sellaisia seuraamuksia, jotka tässä yhteydessä kiinnostavat.

Pääomamarkkinat vuorostaan vaikuttivat *rahamarkkinoihin*, toisin sanoen ainakin muodollisesti ja normaalioloissa myös todella lyhytaikaisten pääomien markkinoihin, joiden tärkein instituutio ovat liikepankit. Pankkiluottoja oli vaikea tai mahdotonta siirtää jatkuvasti pääomamarkkinoille. Tämän on täytynyt jäykistää pankkien luotonantoa ja rajoittaa niiden mahdollisuuksia rahoittaa oikealla hetkellä uusia projekteja. Pankit olivat lisäksi miltei kaiken aikaa restriktiivisen rahapolitiikan puserruksessa sikäli, että enimmäkseen sangen korkeat rediskonttauskustannukset yhdessä keskuspankin luotonannolle saneleman maksimikoron kanssa rajoittivat niiden mahdollisuuksia myöntää luottoa elinkeinoelämälle. Siten niiden luotonantoon liittyi säännöstelytekijä normaalia korostuneemmin — taikka paremmin: tuli luottanomusten tavanmukaisen karsinnan lisäksi. Kaiken tämän vaikutuksia investointien jakautumiseen, tuotantoon, tuottavuuteen ja vientiin kannattaa analysoida tarkemmin.

Erityisesti pääoma- ja rahamarkkinoihin sekä tuontiin liittyviä seikkoja on tarkasteltava sitä taustaa vasten, jonka *nimelliskustannusten* muutokset 1950-luvulla muodostivat ja joka nyt taas, muutaman hie-man tasapainoisemman ekspansiovuoden jälkeen, on alkanut nousta esiin. Kustannusten nopea nousu vaikutti sekä välittömästi että välillisesti erittäin ratkaisevasti niin hyvin pääoma- ja rahamarkkinoiden kehitykseen kuin tuontiin. Merkitsihän nimelliskustannusten nousu inflaatiota, joka johti vaihtotaseen vajaukseen, ja se puolestaan 1950-luvun tuontisäännöstelyyn. Inflaatio taas tyrehtyi säästämistä pääomamarkkinoilla ja vaurioitti erityisesti obligaatiomarkkinoita. Lisäksi Suomen Pankki — pyrkiessään torjumaan inflaatiota mahdollisimman paljon — piti rahamarkkinat ankarassa puristuksessa. On sen vuoksi varsin perusteltua tutkia, miksi nimelliskustannukset nousivat. Pääsyyt ovat selvät.

Suuret investoinnit, joita sinänsä on pidettävä Suomen 1950-luvun talouden vahvana puolena, eivät olleet sopusoinnussa kansantalouden tasapainon kanssa. Se on mitalin nurja puoli. Investoinnit olivat liian suuret mahtuakseen tilaan, joka jäi kulutustavaroiden kysynnältä. Tästä oli seurauksena, että syntyi etenkin tavaroiden, mutta ajoittain myös työvoiman liikakysyntää. Tämä vuorostaan johti hintojen ja

palkkojen nousupyrkimyksiin. Koska rahatulot kasvoivat nopeasti myös muista, taloudellisessa mielessä itsenäisemmistä syistä ja hintoja korotettiin sekä poliittisin päätöksin että hintojen, palkkojen ja maataloustulon indeksikytkennän vuoksi, kehkeysi yleinen ja tuntuva hintatason nousuvaihe.²¹ Kehitys johti niin voimakkaaseen nimelliskustannusten nousuun, että se aina vuoteen 1958 saakka ylitti runsain mitoin reaalkustannusten samanaikaisen laskun. Seuraavina vuosina nousu sen sijaan jonkin verran hidastui, samalla kun reaalkustannusten lasku nopeutui. Vuoden 1962 suuntaus alkoi kuitenkin jälleen muistuttaa aiempaa. Suomen kansantalouden alttiutta joutua nimelliskustannusten liian suureen nousupaineeseen ei tosiaankaan käy pitäminen voitettuna taipumuksena.

Heikkous — eikä vähiten taloudellisen kehityksen kannalta — joka näyttää olevan tekemisissä useimpien edellä viitattujen heikkoutta osoittavien merkkien kanssa, mutta jolla voi otaksua olevan myös omia erityisyytään, on *vajaatyöllisyys*. Sitä ei esiintynyt vain lama- tai taantumavuosina, vaan johonkin mittaan myös korkeakonjunktuurien aikana. Osoittautui pulmalliseksi hankkia työtä kaikille sitä haluaville. Työllisyysprobleemat tosin kytkeytyivät lähinnä tiettyihin ammatteihin ja tiettyihin alueisiin ja ratkaistiin aina sikäli, että vain pieni joukko jäi kokonaan työttömäksi. Sitä paitsi läheskään kaikilta julkisissa töissä olleilta ja »työttömiksi» rekisteröidyiltä ei kokonaan puuttunut muitakaan, likimain normaalisti palkattuja työmahdollisuuksia.²² Monet olivat näet sellaisissa julkisissa töissä, jotka joka tapauksessa olisi ollut tehtävä, mutta jotka syystä tai toisesta rahoitettiin työllisyysvaroilla. Täten työllistetyt olivat enimmäkseen maanviljelijöitä, metsätyöntekijöitä ja rakennustyöläisiä, joilta joka tapauksessa puuttui täystyöllisyys omilla aloillaan kausivaihteluiden vuoksi ja jotka sen tähden sijoitettiin teitä rakentamaan tai muihin määrärahoihin järjestettyihin töihin. Pienviljely ei tarjonnut täyttä työllisyyttä koko vuodeksi eikä metsätalous liioin talvitöitä kaikille pienviljelijöille sen paremmin kuin kesätöitäkään kaikille pelkästään metsätyöntekijöille, siis sellaisille, jotka eivät samalla ole maanviljelijöitä.²³ Mielenkiintoinen kysymys on, miten julkinen työllisyyspolitiikka vaikutti Suomen taloudelliseen kehitykseen. On selvää, että siitä koitui tuntuvia investointikustannuksia.

Suomen kansantalouden heikkouksiksi epäiltyjä seikkoja analysoidaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Tähän asti on pääasiallisesti pyritty sekä osoittamaan tietyt tosiasiat että herättämään kysymyksiä. Se on siten toivottavasti lisännyt lukijan uteliaisuutta ja mielenkiintoa jatkoon.

Luku 3

YRITYSTOIMINNAN EDELLYTYKSET

A. Johdanto

Tässä luvussa pyritään selittämään viime vuosikymmenen kehityskulkua ja vastaamaan siten mahdollisuuksien mukaan joihinkin toisessa luvussa tehtyihin tai rivien välistä luettaviin kysymyksiin. Kysymykset punoutuivat toisiinsa, joten ei ole välttämätöntä puuttua niihin samassa järjestyksessä kuin ne esiintyivät. Pikemminkin vastaa tarkoitusta lähteä kerimään päästä pitäen — mieluiten metsä- ja metalliteollisuuden kysymyksistä — ja yrittää sen jälkeen syventää analyysia ala alalta.

Tämä ei estä antamasta kehityskulusta yksinkertaistettua ja kaava- maista kuvaa. Siitä syystä esitystä ehkä arvostellaan paitsi yksityiskohdiltaan puutteelliseksi myös yksipuoliseksi. Kritiikki on kuitenkin varteenotettavaa vain, jos se kohdistuu virheisiin tai jos sen mukaan vähemmän tärkeät seikat ovat työntyneet etualalle, tärkeämmät syrjäyttäen. Muilta osin voidaan viitata siihen, ettei tieteen tehtävä ole valokuvan tavoin jäljentää todellisuutta sen kaikessa monisäikeisyydessä, ei edes selvittää kaikkia eri näkökulmista tärkeinäkin pidettäviä piirteitä. Tässä pyritään niin muodoin vain esittämään sekä 1. luvun kriteerien että 2. luvun kysymysten kannalta merkittävien, ennen muuta selvittämään niin hyvin yksityisen kuin julkisen yritystoiminnan edellytyksiä. Erityisesti yritetään näiden lisäksi vetää esiin seikat, joilla on eniten talouspoliittista mielenkiintoa.

B. Teollisuus

1. Johtavat alat: metsä- ja metalliteollisuus

Suomen talouden ratkaisevin voimatekijä oli metsäteollisuuden ja metalliteollisuuden nopea kehitys. Kehityskulun lähempi tarkastelu paljastaa, että molempien dynaamisimmat voimalähteet olivat Suomen kansantalouden *ulkopuolella*. Se on osoitettavissa tutkimalla yrittäjä-

toiminnan luonnetta sekä niin tuotannon kuin jakelun teknillistä ja organisatorista tasoa.

Kummallakaan 1950-luvun johtavista teollisuuksista ei ollut uusia, keksintöihin tai uutta luovaan suunnittelutyöhön perustuvia tuotteita, jotka omalla erikoisuudellaan tahi laadullaan olisivat raivanneet uusia menekkialueita. Ei ollut tavarainnovaatioita, joista kehitykselle olisi ollut sanottavaa apua, semminkään siten, että ne olisivat laajentaneet markkinoita Suomen ulkopuolelle. Liioin eivät kustannuksia huojentavat menetelmät luoneet näille teollisuusaloille uusia markkinoita johtamalla sellaisiin hintojen alennuksiin tai niin suuresti tehostettuun myyntiin, että ulkomaiset kilpailijat olisi lyöty.

Metsäteollisuuden — jolla tässä ja edempänä tarkoitetaan lähinnä massa- ja paperiteollisuutta — vanhojen tuotteiden kysyntä kasvoi entisestään siitä syystä, että Länsi-Euroopassa oli vallalla nopea taloudellinen ekspansio, ei Suomen omien erikoistointien ansiosta. On kuvaavaa, että valkaistuille selluloosalaaduille suotiin merkittävä sija tuotantosuunnitelmissa vasta sen jälkeen, kun näin oli tehty muissa maissa jo kauan. Sellaiseen viittaa edellisessä luvussa mainittu vaihtosuhteen kehitys. Viennin valta-artikkeleiden hinnat kallistuivat vilkkaan kysynnän ansiosta enemmän kuin tuontitavaroiden hinnat. Kustannuksia alentavat ja markkinoita luovat innovaatiot olisivat johtaneet vaihtosuhteen »heikkenemiseen» rinnan vaihtotaseen »paranemisen» kanssa. Innovaatioiden ansiosta vientitavaroita olisi tarjottu suhteellisesti halvemmallalla ja vallattu siten kasvaneen kilpailukyvyn turvin uusia markkinoita.

Metalliteollisuuteen kohdistuneen kysynnän ratkaisevaa laatua oleva kasvu vuorostaan ei johtunut Länsi-Euroopan taloudellisesta kehityksestä, vaan sotakorvaussopimuksesta ja sitä seuranneista bilateraalista kauppasopimuksista Neuvostoliiton kanssa. Tässä oli kylläkin osittain kysymys uusista tuotteista, mutta ei sellaisista, jotka omasta voimastaan olivat markkinoita luovia. Niiden menekki perustui olennaisesti kauppasopimuksiin, joilta tosin ei puuttunut taloudellista oikeutusta; niistähän päinvastoin oli monin tavoin taloudellista etua. Sopimukseen liittyi kuitenkin poliittisia aineksia, joita ilman niistä tuskin olisi tullut mitään.

Se seikka, että liikkeelle paneva voima oli näin suuressa määrin ulkomaista perua, ei oikeuta päättelemään, että yritystoiminta olisi ollut siinä mielessä passiivista, ettei tuotteiden valmistus ja myynti olisi vaatinut tuntuvia ponnistuksia. Toimeliaisuutta ja kekseliäisyyttä tarvittiin päinvastoin paljon, toisenlaista vain kuin tässä tarkoitettujen markkinoita luovat innovaatiot edellyttävät.

Molemmissa tapauksissa oli aluksi välttämätöntä alentaa mekanisoidulla ja rationalisoidulla tuotanto- ja jakelukustannuksia, eikä vähiten sen vuoksi, että nimelliskustannusten voimakas nousu — pidettäessä valuuttakurssit ennallaan — uhkasi kannattavuutta ja tuotantomahdollisuuksia. Metsäteollisuuden oli pyrittävä pitämään hinnat ja laatu koko ajan kilpailukykyisinä, jottei markkinoita olisi menetetty kilpailijoille. Suurin piirtein siinä onnistuttiin hyvin, jos kohta tietyissä tapauksissa — esimerkiksi sahateollisuudessa — tehtävä kävi ylivoimaiseksi vuosina 1955—1958. Metalliteollisuuden ei ollut tyydytettävä vain suurilla laatuvaatimuksilla, vaan myös erityisvaatimukset, joita Neuvostoliittoon suuntautuva vienti asetti toimituksille. Kaikki nämä vaativat monien vaikeiden, teknillisten ja organisatoristen pulmien ratkaisua.

Metsäteollisuudella oli traditioita ja rahakkaita yrityksiä. Raaka-aineen saantia voitiin nopeasti lisätä, mikä oli muuan kehityksen välttämättömiä edellytyksiä. Massan ja paperin kysynnän sangen voimakas kasvu helpotti tuotantopulmien ratkaisua. Kun näet koko ajan oli pätevä syy lisätä tuotantokykyä, välistä kokonaan uusia tehtaita rakentamalla, oli helpompi turvautua parhaisiin tarjolla oleviin teknillis-taloudellisiin ratkaisuihin, kuin jos modernisointiin olisi ollut ryhdyttävä laantuvan, epäröivän tai vain hitaasti kasvavan kysynnän vallitessa. Tältä pohjalta on selitettävissä, miksi massa- ja paperiteollisuuden tuottavuus kasvoi nopeammin kuin sahateollisuuden. Kysynnän kasvu ja tuotantokyvyn korkea käyttöaste johtivat myös yleensä tyydyttäviin voittoihin. Sen vuoksi tuntuva osa investoinneista voitiin rahoittaa omin varoin, semminkin kun yhtiöverotus ei tavoittanut liian ankarana metsäteollisuuden suuria yrityksiä, joilla tavallisesti oli hyvät poistomahdollisuudet. Koska oma pääoma voitiin täten säilyttää suhteellisen suurena ja koska tulevaisuuden näkymiä yleensä pidettiin hyvinä, oli metsäteollisuuden muita helpompi saada pankkilainoja luottomarkkinoiden lähes alituisesta niukuudesta huolimatta. Yrityksillä oli myös vanhat, hyvät pankkisuhteet ja jokseenkin runsaasti vakuudeksi sopivaa varallisuutta. Vihdoin valtion omistamille yhtymille annettiin pääomia eduskunnan päätöksillä. Tästä kaikesta johtui, ettei yritysten tarve hankkia rahoitusta pitkäaikaisen pääoman markkinoilta ollut suuri sangen laajoihin investointeihin verrattuna. Siksi ne eivät liioin kärsineet erityisemmin pääomamarkkinoiden pienistä resursseista ja puutteellisista toimintamuodoista, semminkään kun ne saivat melko suuria lainoja vientimaksurahastosta. Yleisesti ottaen niiden oli muita helpompi hyötyä myös ulkomaisista luotoista, lähinnä Maailmanpankilta saaduista.

Toteutunutta nopeampaa metsäteollisuuden ekspansiota tuskin olisi

voinut odottaa tai vaatia. Massa- ja paperiteollisuuden sangen ripeä kehitys ei edellyttänyt välttämättä suurta määrää uusia tuotteita. Jatkuva mekanisointi ja rationalisointi johti reaalikustannusten alenemiseen, joka riitti niin nopeaan kehitykseen kuin vallitsevissa oloissa ylimalkaan oli mahdollista. Vallitseviin oloihin eivät kuulu vain sellaiset, suurelta osaltaan luonnon määräämät tekijät kuin korkeat merirahdit, jääsuhteet ja sähköenergian kalleus, vaan myös metsämaan palstoitus sekä kuljetuslaitoksen heikkoudet, jotka rajoittivat metsänhoidon ja kuljetusten tehostamista ja joihin on syytä vielä palata.

Yleisesti ottaen metsäteollisuuden kehitystä on pidettävä niukkojen tuotannontekijöiden hyvänä taloudenpitona, niin alan itsensä puitteissa kuin ajateltaessa tuotannontekijöiden vaihtoehtoisia käyttömahdollisuuksia muilla aloilla. Lisäksi kehitys loi runsaasti tuloja edellyttämättä tai aiheuttamatta suurtakaan tarvikkeiden, koneiden yms. tuontia. Myös alan rakenne oli tarkoituksenmukainen: rajoitettu määrä suuria, sekä teknillisesti että rahoituksen kannalta vahvoja yhtymiä ja tehtaita. Investoinnit olivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta sekä tuottavia että jakautumaltaan hyviä. Pikkuyritysten vähälukuisuutta on pidettävä etuna; ne eivät olisi yleensä olleet kilpailukykyisiä.

Metalliteollisuudessa yritystoiminnan edellytykset olivat sodan jälkeen huonommat kuin metsäteollisuudessa jo siksi, ettei sillä ollut samanlaisia traditioita eikä samanlaista rahallista voimaa. Tosin jo ennen ensimmäistä maailmansotaa oli alkanut syntyä metalliteollisuutta, joka vei tuotteitaan varsin huomattavassa määrin Venäjälle, mutta kun vienti loppui, oli lähdettävä uusille urille työläiden uudelleenjärjestelyjen jälkeen. Vuosien 1919—1939 ekspansio ei ollut erityisen ripeää. Vielä toisen maailmansodan lopulla oli metalliteollisuus sotilaallisten vaatimusten aiheuttamasta laajentumisestaan huolimatta varsin pientä ja tyydytti pääasiallisesti vain kotimaista, jopa usein vain paikallista tai alueellista tarvetta. Se oli suuressa määrin muiden teollisuusalojen ja elinkeinonhaarojen aputeollisuutta. Yritysten pyrkimykset suurille vientimarkkinoille olivat niin muodoin melko merkityksettömiä.

Osalle metalliteollisuusyrityksiä, nimittäin muutamille suurille, sotakorvaussopimus loi uuden lähtökohdan, ja tuolloin luotu suunta viitotettiin sittemmin Neuvostoliiton kanssa tehdyillä kauppasopimuksilla. Epäilemättä tämän metalliteollisuuden osan — jonka vienti edusti 70—80 prosenttia koko alan viennistä — kehitysedellytykset paranivat. Ne yritykset, joita oli laajennettava sotakorvaustoimitusten toteuttamiseksi, hyötyivät etumaksuista. Valtio ryhtyi erikoistoimin helpottamaan koneiden ja raaka-aineiden tuontia. Myös voitto oli yleensä tyydyttävä.

Toiselta puolen on selvää, ettei menekin luonne täälläkään kannustanut markkinoita laajentaviin tavarainnovaatioihin. Ei voinut olla kovin suurta kiinnostusta sijoittaa parhaita voimia suunnitteluosastoille. Joka tapauksessa insinööri- ja teknikkopula pakotti keskittämään voimat ja pyrkimykset siihen, että tuotanto sujui kitkattomasti. On kuvaavaa, että Neuvostoliiton kauppasopimukset kyllä joskus johtivat tiettyyn erikoistumiseen tai suureen sarjatuotantoon, mutta se koski vain poikkeuksellisesti sellaisia tavaroita, joille saattoi syntyä myös suuret länsimarkkinat. Ei liioin ollut kysymys erikoistumisesta yritysten sisällä. Erikoistuminen edellyttää yleensä markkinoita luovaa uutta tuotetta taikka kysyntää, jonka ei tarvitse pelätä loppuvan niin kauan kuin hinnat ja laatu pysyvät kilpailukykyisinä. Tapauksessamme kumpikin ehto oli huonosti täytetty.

Ylipäänsä voisi tuontisäännöstelyn ja tullien antaman suojan ehkä kuvitella luoneen metalliteollisuudelle hyvät ekspansiomahdollisuudet. Pitemmälle ajatellen on kuitenkin sanottava, että suojan vaikutus oli mieluummin päinvastainen. Tietyille aloille se tosin soi mahdollisuuksia laajentaa tuotantoa, mutta näin luodut kiihokkeet olivat senlaatuaisia, että laajennus kävi päinsä vain määrärajaan saakka. Pitkällä tähtäimellä alan kehitysnopeutta edistäviä vahvoja, dynaamisia voimia näin ei luotu. Syyt ovat monet.

Alkajaisiksi voisi viitata siihen, ettei suoja ollut luotettava. Riski tuntui monta kertaa suurelta, jos otettiin huomioon suojan loppuminen tai väheneminen tulevaisuudessa. Ei ollut houkuttelevaa rakentaa pääomia vaativaa, erikoistunutta yritystä näin epävarmalle perustalle. Tuotanto mieluummin pirstottiin, jotta saatiin suurempi tuotevalikoima. Ilmeni taipumusta ryhtyä valmistamaan tuotetta, jota jo muut yritykset valmistivat ja joka oli osoittautunut niille kannattavaksi, sen sijaan että olisi tehty uhrauksia uusien tuotteiden ja markkinoiden hyväksi. Ei liioin ollut enemmälti sellaista erikoistumispakkoa, jonka kova ulkomainen kilpailu usein aiheuttaa. Puuttui siis sekä porkkana että keppi. Edelleen ja erityisesti: laajenemisrajat olivat varsin ahtaat, koska Suomen kotimarkkinat olivat suppeat ja niiden laatuvaatimukset usein verraten pienet, mikä puolestaan johtui siitä, että Suomen elintaso laahasi monien maailmanmarkkinoilla kilpailevien maiden jäljessä. Edellinen seikka vaikeutti suurtuotannon etujen hyväksikäyttöä, samoin kuin erikoistumista ja ryhtymistä aiemmin vain vähän kokeiltuun sarjatuotantoon. Jälkimmäinen puolestaan jätti monet Suomen metalliteollisuusyritykset epäsuotuisaan asemaan siinä kovassa kilpailussa, jota ei käyty vain teknillisen laadun, vaan suuresti myös suoritustavan, mark-

kinoinnin ja huollon merkeissä. Molemmat seikat vaikeuttivat länteen suuntautuvan, markkinoita luovan viennin syntymistä, sillä vientituotantoa edeltää tavallisesti erikoistuminen aluksi kotimarkkinoilla, suurimittainen ja korkealaatuinen tuotanto jne. Tämä tulee vielä puheeksi käsiteltäessä muita teollisuusaloja, sillä se ei koske pelkästään metalliteollisuutta.

Näiden ja eräiden muiden seikkojen vaikutuksesta saadaan käsitys tutkimalla lähemmin metalliteollisuuden eri alaryhmien yritysrakennetta sekä yritysten syntyä ja kehitystahtia. Taulukkoliitteinä 20 A—D ja 21 A—D on muuan tutkimus, olkoonkin että se on epätäydellinen. Se koskee yritysten syntyä ja kehitystä.

Vuonna 1960 työskenteli noin 12 000 henkeä tehtaissa, jotka olivat syntyneet vuoden 1948 jälkeen, toisin sanoen noin 12 % koko metalliteollisuuden työvoimasta ja runsaat 50 % metalliteollisuuden työvoiman kasvusta 1950-luvulla. Näistä noin 3 400 työskenteli kuitenkin vanhojen yritysten uusilla työpaikoilla tai tytäryhtiöissä. Tätä voidaan pitää vanhojen yhtiöiden ekspansiona. Lopuista noin 1 700 oli uusissa valtion ja kuntien yrityksissä. Tuskin 60 % toimi siis uusissa yksityisy yrityksissä. Ennen muuta käy ilmi, ettei niin monesta yksityisestä pienyrityksestä kasvanut keskisuurta tai suurta kuin teollistuvassa maassa olisi otaksunut. Ekspansiota tuki uusista yrityksistä vain harva, muiden näytellessä sivuosaa. On selvää, että tämä toisinaan johtui siitä, toisinaan johti siihen, että merkittäviä, markkinoita luovia tavaroita oli vähän. Ruotsin kokemukset vuosilta 1919—1939 näet osoittavat, että aloille, joilla on paljon tällaisia tavaroita, tavallisesti syntyy myös paljon uusia yrityksiä siitä riippumatta, ovatko tuotteet uusien yritysten luomia vai muiden.¹ Tämä käy ilmi alkuperäisaineistoa koskevasta tutkimuksesta, jota asian salaisen luonteen vuoksi ei ole voitu selostaa.

Jos uusien markkinoita luovien tuotteiden niukkuus johtui esimerkiksi kiinnostuksen, suunnittelijoiden tms. puutteesta, olivat uusien yritysten syntyedellytykset jo tästä syystä heikohkot. Kerrotusta ilmenee, että tietyissä mitassa näin oli laita. Saattoi kuitenkin riippua myös aivan muista tekijöistä, että uutta raivaavan ja uusia kehityslinjoja aukovan uuden yritystoiminnan edellytykset olivat epäsuotuisat.

Metalliteollisuuden yritysrakenteen kehityksellä on varmasti joitakin yhtymäkohtia siihen, että alihankkijajärjestelmää käytettiin yleensäkin niukalti. Tämä taas kytkeytyy tiettyihin erikoisseikkoihin.

Laajan alihankkijajärjestelmän ei voi edellyttää syntyvän, ennen kuin teollisuudella on takanaan varsin pitkä kehitys. Myyntituotannon liikatahoisuuteen — joka ei kuvaa niinkään huonosti suurta osaa Suomen

metalliteollisuutta — kytketään mielellään myös omassa toiminnassa tarvittavien koneiden, osien, työkalujen jne. valmistus kaikessa kirjavuudessaan. Vasta erikoistuttaessa ja ryhdyttäessä sarjavalmistukseen aletaan turvautua alihankkijoihin. Tästä syystä alihankkijajärjestelmä ei liioin synny helposti alalle, jolle on tarjolla vain pienet kotimarkkinat.

Lisäksi alihankkijajärjestelmä kasvaa tavallisesti vasta vähitellen siitä syystä, ettei alan alkuvaiheessa ole olemassa riittävästi yritysten perustaja-ainesta, ts. runsaasti ammattitaitoisia työntekijöitä, esimiehiä, mestareita ja insinöörejä. Ei ole sattuma, että Ruotsin metalliteollisuus sai suuren lisän pienyrityksistä vasta vuosina 1919—1939, jolloin alalla jo oli takanaan vuosikymmenien nopea kehitys.² Hyvin toimivaa alihankkijajärjestelmää ei luoda hetkessä, koska vie oman aikansa päästä asteelle, jolla laadun tasaisuus, toimitusaikojen täsmällisyys ym. sellaiset seikat ovat taatut.

Toinen metalliteollisuuden rakennetta ja kehitystendenssejä selittävä seikka lienee se, että ala kärsi suuresti — päinvastoin kuin metsäteollisuus — tuotannontekijöiden jäykkäliikkeisyydestä.

Palkkapolitiikka tuskin oli omiaan lisäämään työvoiman liikkuvuutta. Samaa on sanottava julkisesta työllisyyspolitiikasta. Rohkeita, mutta usein paljon aikaa ja pääomia vaativia uhrauksia uusien suuntaviivojen mukaisiin kehitysedellytyksiin, innovaatioihin — jotka olisivat voineet johtaa menestyksiin maailmanmarkkinoilla — vaikeuttivat lisäksi ne edellisessä luvussa viitatut seikat, jotka painoivat pääomamarkkinoita ja pankkeja. Lopuksi on selvää, että yritysveromuoto samoin kuin liikevaihtoverojärjestelmä vaikuttivat samaan suuntaan kuin työmarkkina- ja luotto-olot — ja hyvinkin merkittävästi. Selityksillä on mielenkiintoa myös muiden teollisuusalojen kannalta, joten niihin palataan vasta siinä yhteydessä, 3. kohdassa.

Yhteenvetona voi sanoa, että sinänsä metalliteollisuuden ekspansio oli Suomen teollisen kehityksen luonnollinen väylä. Sitä ei voi lainkaan pitää erikoiseikkojen keinotekoisena luomuksena. Tosin sota sekä sittemmin sotakorvaus ja Neuvostoliiton kanssa tehdyt bilateraaliset kauppasopimukset sitä kannustivat. Tämä ei kuitenkaan ollut muuta kuin sen kehityksen jouduttamista, johon joka tapauksessa olisi ollut tietyt eikä niinkään huonot edellytykset. Erikoispiirteitä kehityksessä kuitenkin oli. Oli niukalti tuotteita, jotka kykenivät tunkeutumaan Suomen ulkopuolisille markkinoille. Vienti itään varasi enimmäkseen voimat ja merkitsi tuotannon sidonnaisuutta, samalla kun monet muut seikat — mm. suppeat ja osittain suojatut kotimarkkinat — johtivat varsin suureen tuotekohtaiseen pirstoutumiseen yritysten sisällä. Lisäksi ekspansio

nojasi enemmän kuin olisi olettanut siksikin nuoresta teollisuudenhaarasta pieneen määrään suuria, mutta erikoistumattomia yrityksiä. Yritysten perustamisella oli vähän merkitystä, mitä tiettyssä mitassa voi pitää sen seikan kuvajaisena, että markkinoita luovia uusia tuotteita oli vähän. Kaiken tämän — se juontuu markkinatekijöistä yhtä hyvin kuin tuotannontekijöistä — on täytynyt noissa oloissa jarruttaa reaali-kustannusten alenemista ja johtaa tuotannontekijöiden optimaalisesta poikkeavaan käyttöön. Joka tapauksessa sitä voidaan pitää tiettyinä heikkoutena taloudellisen kehityksen kannalta. Se on koetellut myös rahanarvoa ja maksutasetta.

2. Kaivostoiminta ja metallien perusteollisuus

Pääomia vaativassa kaivostoiminnassa oli suurelta osalta kysymys valtion yrityksistä. Malmin louhinta koski pääasiallisesti muita kuin rautamalmia. Metallien perusteollisuus tuotti mm. kuparia, sinkkiä, lyijyä, rikkikiisua ja nikkeliä. Rautamalmin louhinta oli osittain heikolla taloudellisella perustalla ja merkitsi paljon virheinvestointeja, jotka monena vuonna olivat sikäli tuotannontekijöiden tuhlausta, että työvoima ja pääoma ilmeisesti olisi voitu käyttää tuottavammin muilla aloilla. Muu kaivostoiminta ja metallien perusteollisuus sen sijaan olivat — maailmanmarkkinahintojen heikohkosta kehityksestä huolimatta — kannattavaa toimintaa ja käyttivät tuotannontekijöitä hyvin. Taloudellisen kehityksen kannalta ekspansiivisen kaivostoiminnan päämerkitys oli se, että siten saatiin ulkomaan valuuttaa tavalla, joka helpotti maan sisäistä taloudellista ekspansiota. Välitön vaikutus kansantuloon ja työllisyyteen sen sijaan oli pieni.

3. Muut teollisuusalat

On tarpeetonta käsitellä erikseen kunkin teollisuusalan kehitystä. Tarkoituksenmukaisempaa on pyrkiä luonnehtimaan ja analysoimaan yhteisiä piirteitä. Tässä joudutaan koskettelemaan seikkoja, joista oli puhe jo metalliteollisuuden yhteydessä.

Otaksuisi, että taloudeltaan nopeasti edistyvän maan kotimarkkina-tuotanto olisi valikoimaltaan kohtuullinen ja että monia valmiita tavaroita tuotaisiin paljon. Odottaisi lisäksi, ettei vain raaka-aineiden ja puolivalmisteiden vienti kasvaisi, vaan myös valmiiden tavaroiden. Ainakin tiettyjen valmiiden tavaroiden suuri kotimarkkinatuotanto ja niiden

samanaikainen vienti vaikuttaisi luonnolliselta monilla teollisuusaloilla. Jollei näet taloudellinen kehitys ole kytkeytynyt pääasiallisesti raaka-ainevarojen hyväksikäyttöön, on tavallista — kuten jo metalliteollisuuden yhteydessä viitattiin — että jonkin tavaran vientituotanto on saman tavaran jo pitkälle kehittyneen tai laajenevan, kilpailukykyisen kotimarkkinatuotannon eräs purkautumisuoma.³ Selitys on yhtäältä se, että yritys, joka erikoistuu tiettyihin kotimarkkinatuotteisiin, huomaa piankin luonnolliseksi pyrkiä rajojen ulkopuolelle — ulkomaankauppaa voi pitää laajennettuna kotimaankauppana. Toisaalta taas erikoistuminen ja suurtuotanto tähtäävät halvempiin tuotantokustannuksiin, joiden ansiosta tuotteet käyvät kilpailukykyisiksi myös ulkomailla. Kokemuksen mukaan tällainen kehitys liittyy usein alkujaan sattumanvaraisesti jakautuneeseen yritystoimintaan ja innovaatioihin kiinteämmin kuin esimerkiksi raaka-ainevarojen luomiin edellytyksiin, muihin luonnon oloihin tai rajojen suojaan. Kun sattumanvarainen rakennelma on hyvässä alkuvauhdissa, kuuluu teollisen kehityksen luonteeseen yleensä, että vahvat voimat — mm. traditio, kiinnostuksen suunta, kokemukset, johdon koulutus, teknikot, rahoittajat ja ammattimiesjoukon synty — ohjaavat jälkikäteen tietyt alat jatkamaan erikoistumistaan ja ponnistautumaan erityisen nopeaan kehitykseen. Täten rakennelman muoto hahmottuu selkeämmäksi jälkeenpäin. Tähänkin pätee vanha toteamus: menestys luo menestystä.

Kuva sopii jokseenkin huonosti 1950-luvun Suomeen. Investointien jakautuma oli varsin epätasainen, mutta ei siten, että se olisi monin säikein liittännyt Suomen kansainväliseen työnjakoon. Metsäteollisuutta ja metalliteollisuuden itään vieviä osia lukuun ottamatta investointitoiminta tähtäsi suurelta osalta sellaisten kotimarkkinatavaroiden tuotantoon, jotka hyvin olisi voitu tuoda, mutta ei siis liiemmälti vientituotantoon. Investointitoiminnasta koitui muutamilla aloilla erittäin suuria kustannuksia, esimerkiksi rautateollisuudessa ja öljyn jalostuksessa. Ei liioin ollut vain metalliteollisuudelle ominaista senkaltainen monella taholla hääreminen, että tuotevalikoimista tuli laajoja tai että yksittäisten yritysten ja työpaikkojen tuotanto-ohjelmat olivat sangen sekalaisia. Tämä johti yleensä myös pieniin valmistussarjoihin. Suuri osa tekstiili-, kenkä- ja vaatetus- sekä elintarviketeollisuutta sopii esimerkiksi. Kehitys nojasi niin näissä kuin useimmissa muissakin tapauksissa metalliteollisuuden tavoin vain vähässä määrin tavara- ja metodi-innovaatioihin tai pontevaan vientimyyntiin. Poikkeuksia oli niin vähän, että ne kiinnostavat vain pelkinä poikkeuksina.

Tässä hahmotellun kehityksen selitykset ovat käden ulottuvilla. Ne

liittyvät, kuten metalliteollisuudessa, osin markkinoihin, osin tuotannon tekijöihin.

Puheena olevien teollisuudenalojen kehitys oli suuressa mitassa metsä- ja metalliteollisuuden ekspansion heijastumaa. Ekspansion luoma kansantulon kasvu vuorostaan kasvatti ostokykyä. Siinä kehitysvaiheessa ja sillä elintasolla, jolla Suomi 1950-luvulla oli, ostokyky suuntautui pääasiallisesti tavaroihin, joita kotimaassa oli helppo valmistaa ja joita mielellään valmistettiin. Tulot henkeä kohti tosin nousivat, mutta jäivät silti siksi pieniksi, että jo vähän jalostetut elintarvikkeet, keskinkertaiset asunnot, vaatteet, talouskalut yms. veivät valtaosan ostokyvystä. Kysynnän suuntaukseen vaikutti myös se, että yhä verraten suuri — tosin supistuva — osa väestöstä asui syrjäseuduilla ja metsäkulmilla.

Tämmöisten tavaroiden tuotanto ei ollut suhteellisen helppoa vain siksi, että teknilliset ja laadulliset vaatimukset olivat pienehköt, vaan myös sen vuoksi, että tullit ja vielä enemmän tuontisäännöstely torjuivat halpojen ulkomaisten tavaroiden kilpailun. Niissä oloissa kotimarkkinat eivät kuitenkaan suoneet mitään mahdollisuuksia suurteollisuuteen ja massatuotantoon. Monipuolinen, mutta samalla myös hajanainen kotimarkkinateollisuus tyydytti siten pääosan kotimaan kysynnästä pyrkimättä erityisemmin vientiin. Tuonti koostui välttämättömistä raaka- ja polttoaineista, siirtomaatavaroista, lannoitteista sekä suurista tahi monimutkaisista pääomatavaroista.

Kahden muun pikkumaan — Ruotsin ja Sveitsin — esimerkki valaisee yritystoiminnan edellytyksiin ja kehityskulkuun liittyviä seikkoja. Molempien talous oli eri syistä jo puheena olevan periodin alkuun tultaessa saavuttanut korkean tason, teollisuudella oli vanhoja perinteitä, tuontisäännöstelyä ne eivät juuri tarvinneet. Niiden teollisuuksien hyvä vientimenestys 1950-luvulla — eikä vain metallipuolen, vaan monien muiden myös — perustui mm. siihen, että kotimaan monessa suhteessa vaativat normit kiihottivat luonnollisella tavalla tuotantoa. Tämä helpotti monien sekä pääoma- että kulutustavaroihin kuuluvien laatu- ja erikoistuotteiden myyntiä maihin, jotka olivat kehitystasoltaan sen verran alempana, että tavarat niitä houkuttelivat ja olivat niille tarpeellisia, mutta joiden kehitystaso ei sentään ollut niin paljon alempi, ettei ostoihin olisi riittänyt varoja.⁴ Samalla kilpailumahdollisuudet sen maan — Yhdysvaltojen — kanssa, joka tässä suhteessa oli vieläkin paremmassa asemassa, paranivat siten, että käypiä valuuttakursseja sovellettaessa nimelliskustannukset jäivät halvemmiksi kuin Yhdysvalloissa. Toisin sanoen ruotsalaisten ja sveitsiläisten tavaroiden laatu ja valikoima kestivät vertailun amerikkalaisten kanssa, mutta hinnat

olivat halvemmat. Molemmissa suhteissa Suomi oli yleensä toisenlaisessa asemassa. Paitsi että Suomen tehdasteollisuuden markkinointiedellytykset olivat tässä mielessä epäsuotuisimmat kuin Ruotsin ja Sveitsin, haittasivat kehitystä kaiken lisäksi monet tuotannontekijöihin liittyvät seikat enemmän kuin muissa maissa. Erityisesti on viitattava pariin jo käsiteltyyn heikkouteen, nimittäin tuotannontekijöiden jäykkäliikkeisyyteen sekä Suomen hitauteen karsia toimialoja ja -muotoja, joilta puuttui tulevaisuus.

Eri elinkeinojen, toimialojen ja yritysten tuottavuudessa ja kannattavuudessa ilmenevien suurten erojen pitäisi ohjata tuotannontekijät — sekä jo käytössä olevat että uudet — nopeasti kannattavimmille ja tuottavimmille aloille. Niiden elinkeinojen, toimialojen ja yritysten, joiden kansantuote-erä on suuri verrattuna niiden käyttämien tuotannontekijöiden määrään, olisi siis päästävä nopeasti eteenpäin muiden kustannuksella. Yritysten perustamisen ja niiden kasvun olisi oltava vireätä. Ylimalkaan pitäisi hyvin edistyvän alan houkuttaa vilkkaan investointivaiheen aikana puoleensa sangen runsaasti pääomia, raaka-aineita ja työvoimaa. Mikäli pääoma ja työvoima voivat liikkua myöskin maan rajojen yli, ei muuttumisprosessikaan tavallisesti rajoitu pelkästään oman kansantalouden puitteisiin.

Kaikki yritykset analysoida Suomen tehdasteollisuuden tuotantoa, tuottavuutta ja kannattavuutta törmäävät suuriin, osin ylipääsemättömiin vaikeuksiin: puuttuu tilastoa ja muita käyttökelpoisia tietoja. Tämä koskee sikäli teollisuuden aloittaista rakennemuutosta, että analyysi vaatisi niin paljon tutkimustyötä, ettei se tässä yhteydessä käy päinsä. Taulukkoliitteissä 20 ja 21 sitä silti on yritetty. Yhdessä muiden, tilastoitavaksi huonosti sopivasta aineistosta tehtyjen huomioiden ja arviointien kanssa ne kuitenkin vievät eräisiin, jos kohta osittain vain hypoteettisiin johtopäätöksiin.

Suomen »muut teollisuusalat» eivät erityisen hyvin soinnu yhteen edellä hahmotellun kuvan kanssa. Tuottavuudessa ja kannattavuudessa oli varmasti sekä tasoltaan että muutoksiltaan varsin suuria eroja, mutta tuotannontekijöiden käyttötavat eivät silti erityisemmin muuttuneet. Uusia yksityisyrittäjiä oli vähän ja niiden merkitys työllisyydelle pieni. Tosin vuonna 1960 toimi lähes 40 000 henkeä yrityksissä, jotka oli perustettu vuoden 1948 jälkeen, mikä edusti noin puolta näiden teollisuudenalojen ja 15 prosenttia koko työllisyyden kasvusta tänä aikana. Heistä kuitenkin vain 19 000 työskenteli uusissa yksityisyrittäyksissä. Loput toimivat vanhojen yritysten uusilla työpaikoilla taikka valtion ja kuntien yrityksissä. Lisättäköön vielä, että vaatetusteollisuus, jolla oli uusia

markkinoita luovia tuotteita, näyttää — kuvaavaa kyllä — käyttäneen kerrassaan neljänneksen näistä 19 000:sta. Yritysten »kuolleisuus» koski lähinnä vain niin nuoria, etteivät ne vielä olleet ehtineet juurtua ja vakiintua. Itsenäisen pienyrityksen nopeasta noususta suurten pariin ei liioin ole monta esimerkkiä. Alojen rakenne muuttui ylipäänsä hitaanpuoleisesti ja vähän. Teollisuuden rakenteen ns. aloittainen rationalisointi oli 1950-luvulla vitkallista. Samaten puuttui pääoman ja yritystoiminnan yhteistyö ulkomaisen pääoman ja yritystoiminnan kanssa.

Selityksiä haettaessa on aluksi tarkasteltava *työmarkkinoita*. Lieneekin mielenkiintoista tutkia lähemmin ns. solidaarisen palkkapolitiikan vaikutuksia tuotannontekijöiden liikkuvuuteen; samoin myös julkisen työllisyyspolitiikan vaikutuksia.

Koska palkkapolitiikan hallitseva periaate oli tasoittaa »hyvin» ja »huonosti» palkattujen välistä eroa, ei sopimukseen perustuva palkkojen kehitys suurestikaan houkutelut työvoimaa siirtymään alalta toiselle tai yrityksestä toiseen. Näinhän olisi käynyt, jos sopimukset olisi tehty sen mukaan, millaisia palkkoja tuottavimmat ja kannattavimmat alat tai yritykset kykenivät maksamaan ja halusivat maksaa. Että tällaistaakin sentään oli, sen osoitti palkkojen ns. liukuminen. Se edisti varmasti liikkuvuutta. Vallitsevana oli kuitenkin solidaarisuusperiaate, ja tämä kumosi sen työvoiman luonnollisen halun siirtyä heikosti tuottavilta ja kannattavilta aloilta toisille, jota syntyy palkkojen määräytyessä todellisen tai odotetun kestokyvyn mukaan.

Liioin ei ilmennyt erityisempää pakkosiirtymistä. Solidaarinen palkkopolitiikka ei näet johtanut siihenkään, että heikkojen alojen yrityksiä olisi lopetettu tai että alat olisivat taantuneet ja kutistuneet, niin että työvoimaa olisi vapautunut parempien alojen ja yritysten käyttöön. Tällainen työvoiman vapautuminen — joka ei olisi houkutelut, vaan pakottanut tuottavuutta lisäävään muuttoliikkeeseen — estyi suuresta määrin parin jo aiemmin osoitetun ja Suomea suuremmissa määrin kuin muita Euroopan maita koskevan heikkouden vuoksi, nimittäin inflaatiopaineen ja tuonnin rajoitusten vuoksi.

Niin kauan kuin tavaroiden kysyntä ylitti tarjonnan enemmän kuin muissa Euroopan maissa ja johti tuntuvaan tullien ja tuontisäännöstelyn luomaan turvaan, kävi yritysten päinsä korvata hintoja nostamalla se palkkojen nousu, johon heikkojenkin alojen ja yritysten oli solidaarisen palkkopolitiikan vuoksi suostuttava, vaikkei niillä olisi ollut siihen varakaan.

Inflaatiopaine yhdessä tuontisäännöstelyn kanssa lujitti aloittaisen rakenteen säilymistä: heikkoja aloja ja yrityksiä kannateltiin kainaloista.

Täystyöllisyys, joka teollisuudessa suurin piirtein säilyi, ei toisin sanoen johtunut pelkästään hyvien alojen runsaasta työvoiman kysynnästä, vaan myös heikkojen alojen työvoiman vapautumattomuudesta. Näin vaikeutettiin tuotannontekijöiden optimaalista, kehitystä kannustavaa käyttöä.

Julkisella työllisyyspolitiikalla oli samantapaisia vaikutuksia kuin solidaarisella palkkapolitiikalla. Se satoi työvoimaa alueellisesti, kiinnitti sitä vajaatyöllisyysseuduille, joilla väestön kasvu kaiken lisäksi oli suuri. Johtotähtenä oli pelko, että muussa tapauksessa olisi syntynyt pysyvää työttömyyttä joko näille tahi niille alueille, jonne työvoiman saattoi otaksua lähtevän työnhakuun.

Sekä palkka- että työllisyyspolitiikka siis rajoittivat työvoiman liikkuvuutta. Se nosti »tarjontahintaa» myös sille työvoimalle, jota mahdollisesti perustettavat uudet teollisuusyritykset olisivat kysyneet. Tämä seikka vaikutti vielä enemmän ja kauaskantoisemmin siihen, miten voimavarat jakautuivat maa- ja metsätalouden tai kaupunkielinkeinojen hyväksi. Siksi sen tarkastelu on lykättävä hieman myöhemmäksi. Muuan häittätekijä oli myös se, että työpaikan vaihto usein vaikeutui, koska esim. eläkeoikeutta ei voitu viedä mukana. Valtion antamat sosiaalivakuutukset olivat osaksi kovin mitättömiä alun pitäen ja osaksi niistä oli inflaation vuoksi vähemmän apua kuin oli tarkoitettu.

Teollisuudessa pysytelläksemme oli kuitenkin myös muita tuotannontekijöihin liittyviä hankaluuksia kuin työllisyyspolitiikka, solidaarinen palkkapolitiikka ja heikko sosiaalivakuutusjärjestelmä yhdessä inflaatiopaineen ja liikakysynnän kanssa. On puututtava myös pariin edellisessä luvussa osoitetuista heikkouksista. Niihin kuuluvat mm. pääomamarkkinoilla vallinneet olot.

Suurten sodanjälkeisten investointien suuntautumiseen painoi oman leimansa se, että niiden rahoitus riippui vain vähän osake- ja obligaatiomarkkinoista tai ylimalkaan vapaista, pitkäaikaisen *pääoman markkinoista*. Investointien jakautuminen eri alojen ja yritysten kesken olisi ollut toisenlainen, jos budjetin kautta kulkeva rahoitus ja suurten vanhojen yritysten omarahoitus olisi ollut vähäisempää, mutta pääoman tarjonta vapailla markkinoilla saman verran suurempaa. Samaan suuntaan olisivat vaikuttaneet pääomien vapaat tuonti- ja vientimahdollisuudet.

Valtion yritysten sangen suurista investoinneista päätti sangen pieni joukko puolueiden tai yritysten johtohenkilöitä. Näinhän parlamentaarinen demokratia tässä suhteessa todellisuudessa toimii puolueiden varsin ylimalkaisten — mm. talouspoliittisten — suuntaviivojen puitteissa.

Sama pätee suurelta osin yksityiseen teollisuuteen ja osuustoimintaliikkeeseen. Muiden kuin suuryritysten ja yhtymien investoinnit olivat yleensä suhteellisen pieniä, mm. siksi että oli vaikea saada riskiin uskaltautuvaa pääomaa. Joka tapauksessa suurehkot suunnitelmat kohtasivat melkoisia rahoitusvaikeuksia. Vallinnut tulonjakautuma, osinkojen kaksoisverotus ja jyrkästi progressiivinen tuloverotus jättivät vähän mahdollisuuksia yksityiselle henkilölle tarjota pääomaansa uusille suurille tai laajennushaluisille pienille yrityksille. Ja mikäli mahdollisuuksia oli, puuttui yleensä halua asettaa pääoma riskille alttiiksi yrityksiin, joiden menestyksestä ei vielä ollut todisteita; jo olemassa olevat suuret yritykset kykenivät tarjoamaan osakkeenomistajilleen varsin hyvän säästökohteen, semminkin kun niiden osakkeet olivat pörssissä noteerattuina likvidejä. Kun vanhojen osakkeiden pörssiarvo nousi, oli niiden haltijoiden tosin helpompi lisätä pääomiensa tarjontaa joko myymällä osakkeitaan tai antamalla ne lainojen pantiksi. Kuitenkin myös näin luotu tarjonta — osakkeenomistajien kiinnostuksen mukaisesti — suuntautui yleensä vanhoille aloille mm. siten, että osakkeiden merkintäoikeudet käytettiin hyväksi. Samean veden kalastajilla oli pahimpina inflaation ja tuontisäännöstelyn vuosina toinenkin mahdollisuus, nimittäin sijoittaa rahansa vahvasti inflaatiolla spekuloiiviin suunnitelmiin, jotka pitemmälle ajatellen eivät olleet hedelmällistä teollista kehitystä.

Toisellakin tapaa investointipäätökset keskittyivät pieneen piiriin: jo liikkeeseen lasketuista osakkeista pääosa oli harvojen käsissä. Jos näet osakkeenomistus on levinnyt laajalle ja kaupanteko on sen mukaisesti vilkasta, voi kurssveja pitää eräänlaisena ilmapuntarina, joka kuvaa, miten ja millaiseksi joukko erilaatuisia ihmisiä yrityksen arvioi. Ilmapuntarilukemat yrityksen johdon on pakko ennemmin tai myöhemmin ottaa jossain määrin huomioon mm. investointipolitiikassaan. Täten voi päätöstä, joka muodollisesti on tehty perin keskitetysti, pitää tavallaan jonkin verran desentralisoituna, nimittäin monen eri arvioinnin ja tahdon synteessä. Tällainen mekanismi on toiminut jo kauan Euroopan ja Amerikan pääomamarkkinoilla. Jos markkinat päinvastoin ovat pienet ja hidaskäänteiset sen vuoksi, että suuret erät ovat yksissä käsissä, ei yhtä hyvää ilmapuntaria saada.

Pääomamarkkinoista ja valtion yritystoiminnan laajuudesta johtunut investointipäätösten keskittyminen pieneen piiriin jää kuitenkin toisarvoiseksi liikepankkien vaikeuksien rinnalla. Pankit joutuivat toimimaan oloissa, joissa niiden oli vaikea helpottaa täysin uusien yritysten syntyä tai pienyritysten kehitysnopeutta. Syynä oli mm. inflaatio ja sen

jo edellä kosketellut seuraamukset. Nelistävän inflaation hillitsemiseksi oli Suomen Pankin mielestä näet välttämätöntä pitää pankit ahtaalla ja vaatia niitä pitkät ajat säännöstelemään luotonantoaan. Pankkien luotonannon liikkuvuus kärsi lisäksi siitä, että pääomamarkkinoiden mahdollisuudet siirtää käyttöönsä pankkiluottoja olivat perin rajoitetut. Pääoman ja yritystoiminnan mahdollisuuksien tarttua nopeasti alalla tahi toisella ilmaantuneeseen edulliseen tilaisuuteen oli tämmöisestä pakko kärsiä. Liikkuvuus olisi ollut suurempaa, jos pankkien luotonantoa olisi voitu hoitaa vain lainakorkojen suoman tuen ja normaalin luotonanomusten seulonnan avulla sekä toisaalta helpottaa tilannetta hyvin toimivien obligaatio- ja osakemarkkinoiden avulla. Nyt sen sijaan pankkien erittäin pieni luotonantokyky oli käytettävä etupäässä sellaisten yritysten ja asiakkaiden hyväksi, joilla oli vahvat vakuudet tai ennestään hyvät suhteet. Näiden ei ollut vain helpompi lainata normaaleja käyttöpääomia tai saada perusluottoja, heillä oli paremmat mahdollisuudet myös vientiluottoihin.

Vaikkapa pankit olisivat voineet auttaa enemmänkin uusia yrityksiä tai laajenemishaluisia pienyrityksiä suurehkoilla ja tyydyttävän pitkäaikaisilla luotoilla, ne eivät olisi täysin kyyenneet korjaamaan sitä pääomamarkkinoiden heikkoutta, joka kohdistui omien pääomien saantiin. Uusien yritysten tai entisten kasvun rahoituspulmia on näet pidettävä lähinnä oman pääoman saantipulmina jo siksi, että tallettajiensa varoista vastaavien pankkien on asetettava melko ahtaat rajat sellaiselle luotonannolle, jonka tappionuhka on suuri. Teollistumisvaiheen alkuaikoina pankit tosin joustivat tässä suhteessa usein melko pitkälle niin Suomessa kuin Ruotsissa, mutta on tähdennettävä, että vaihtoehdoksi sopivia jo valmiita ja hyvin menestyneitä vanhoja yrityksiä oli siinä vaiheessa vielä vähän. Selvää myös on, että luotonottajan oma asennoituminen vaikuttaa siihen, missä määrin pankkiluotot voivat korvata omaa pääomaa. Kuuluu yritystoiminnan luonteeseen — eritoten uusien ja pienyritysten — että kaihdetaan joutumasta riippuvaiseksi luottorahoituksesta, semminkin lyhytaikaisesta. Yrittäjän ihannetapaus olisi — jollei omia rahoja ole — saada pitkiksi ajoiksi haltuunsa muiden varoja, ilman että yritys kiinnostaisi lainaajaa sen enempää edes mennessään huonosti. On varsin luonnollista, ettei näin usein käy. Pankkiluotot ovat kaukana tällaisesta ihannetapauksesta, joten niitä ei edes lainaava yrittäjä voi aina pitää ratkaisuna. Obligaatiomarkkinoihin ei suuremmassa määrin voitu turvautua enempää välittömästi kuin välillisesti, vaikka ne muutoin olisivat tarjonneet paremman vaihtoehdon: obligaatiolainahan ei johda lainanottajaa samanlaiseen vaaraan joutua riippuvaiseksi rahoittajasta.

Välittömästi saattoivat obligaatiomarkkinoille päästä vain suuret yritykset, joilla oli vakuudeksi kelpaavia varoja. Pääsy oli sitä paitsi valtion tiukasti säätelemä. Välillisiä mahdollisuuksia oli tosin jonkin verran Teollisuushypoteekkipankin kautta. Suurta merkitystä tällä ei kuitenkaan ollut, sillä pankin resurssit olivat pienet. Erityisempää osaa eivät näytelleet myöskään valtion tarjoamat lainamuodot. Ns. työllisyyslainoja myönnettiin vain muutamia kymmeniä miljoonia nykymarkkoja vuosittain ja suurelta osalta vain voimalaitoksiin. Niiden antoperiaatteet rajoittivat suuresti lainojen käyttökelpoisuutta. Suunnitelmien välittömään paikalliseen työllisyysvaikutukseen pantiin usein enemmän painoa kuin kannattavuuteen tai vaikutukseen, joka niillä kukaties oli pitkän ajan kehitykseen.⁵

Mitä tässä on sanottu pääomamarkkinoista ja pankeista, ei sinänsä vielä väitä, että pääoma ja siten myös työvoima olisi jakautunut eri alojen ja yritysten kesken tuottamattomammin kuin vapaiden pääomamarkkinoiden vallitessa olisi ollut laita. Kysyä sitä kuitenkin kannattaa, eikä vähimmin ajateltaessa niitä Suomen teollisuusyrityksiin liittyviä seikkoja, joihin edellä on viitattu. Vastausta etsittäessä sopii jättää sivuun se problematiikan puoli, joka liittyy siihen, ettei kaikkia julkisen sektorin investointeja voi pitää vertailukelpoisina yksityisten kanssa, toisin sanoen kouluja, hallinnollisia investointeja yms.

Voisi ehkä ajatella, että päätöstenteon hajaantuminen laveammalle olisi johtanut tuotannontekijöiden epätaloudellisempaan käyttöön, toisin sanoen kansantulon hitaampaan kasvuun kuin keskittymisen vallitessa. Ajatusta saattaisi perustella sanomalla, että kokemusta, taitoa ja liikemieskykyä oli lähinnä jo pitkälle päässeissä suurissa yrityksissä ja että vallinneesta käytännöstä poikkeaminen olisi vain aiheuttanut enemmän ja suurempia virheinvestointeja. Mielipide tuskin osoittaa erityistä luottamusta monen yrityksen keskinäiseen kilpailuun perustuvan vapaan markkinatalouden kykyyn helpottaa niukkojen voimavarojen optimikäyttöä. Markkinatalouteen luottavan mielestä todennäköisempi johtopäätös on, että vallinneissa oloissa pääoman ja muiden tuotannontekijöiden liikkeet hidastuivat sekä että ne itse jakautuivat eri aloille ja yrityksiin tavalla, joka ei ollut kehityksen kannalta paras.

Vaikkei tieteellisesti täysin perusteltua kantaa juuri voi ottaa tässä asiassa, joka pohjautuu uskoon enemmän kuin tietoon, näyttää ainakin muuan melko olennaista seikkaa koskeva johtopäätös verraten selvältä: taloudellinen *muuttuminen* hidastui. Johtopäätöstä voidaan perustella seuraavasti.

Vallinneissa oloissa yritystoimintaa suunnattiin ja pääomaa kiinnitettiin varsin haluttomasti täysin *uusille* aloille, sellaisille, joilta vanhat yritykset puuttuivat. Uusien yritysten suotuisimmat perustamisedellytykset ja pienyritysten nopea ekspansio olisivat sopineet ohjaamaan kehitystä toiseen suuntaan paremmin kuin nyt vanhoille yrityksille suodut hyvät kasvumahdollisuudet. Jos hyväksytään aikaisemmin esitetty diagnoosi Suomen teollisen kehityksen heikkouksista, voi tuskin tulla muuhun johtopäätökseen kuin, että kehitys olisi ollut parempi, jos vapaat pääomamarkkinat olisivat olleet suuremmat ja vilkkaammat. Näin siinäkin tapauksessa, että julkisten tai yksityisten suuryritysten rahoitusmahdollisuudet olisivat vastaavasti heikentyneet. Liioin ei voine epäillä, etteikö viitattuja heikkouksia olisi ollut vähemmän, jos pääomien tuonti- ja vientimahdollisuudet olisivat olleet paremmat ja siitä johtunut yhteistyö suomalaisten ja ulkomaisten yritysten kesken tiiviimpää. Ei ole tarkoitus väittää, että todellisuudessa toteutunut oli mainittavaksi asti huonoa taloudenpitoa tai että suuret yritykset jäivät takapajulle. Sen kumoo jo tosiasia, että kokonaisuutena ottaen teollisuuden ekspansio oli nopeaa. Sen sijaan väitteeseen sisältyy olettaus, että juuri niille voimille olisi ollut hyvä suoda paremmat edellytykset, jotka olisivat kyenneet avaamaan uusia ja pitemmällä tähtäimellä hedelmällisiä kehityslinjoja luomalla uusia yritysaloja, uusia tuotteita ja uusia markkinoita jo vallattujen ja sinänsä hyvin hoidettujen lisäksi.

Muutkin kuin tähän asti käsitellyt seikat haittasivat sitä pääomien ja yritystoiminnan liikkuvuutta, joka olisi saattanut avata uusia kehityslinjoja eri teollisuusaloille ja luoda niille dynaamisemman rakenteen. Solidaarisen palkkapolitiikan, työllisyyspolitiikan sekä pääomakysymysten lisäksi myös *yhtiöverotuksella* oli osansa asiaan. Yritysten verotus, jonka tarkoitus mm. oli hankkia tilaa valtion investoinneille rajoittamalla tuotannontekijöiden käyttöä teollisuuteen, ei nimittäin näytä olleen vaikutuksiltaan varsin neutraalia.

Suuryrityksen oli pienyritystä helpompi tasata vuositulonsa eri toiminta-alojensa kesken, koska sillä yleensä oli enemmän poistokohteita ja siis paremmat mahdollisuudet lykätä veroa tuonemmaksi. Tämä oli muuan syy siihen, että uusien tai pienyritysten oli vaikeampi nopeuttaa kehitystään kuin jo entuudestaan suurten. Sitä paitsi uudet yritykset kykenivät alkuvuosina varsin harvoin edes suunnilleen varmaan nettovoittoon. Voittovuosienkin tuoma etu menetettiin kaiken lisäksi herkästi tappiovuosina. Koska voittojen ja tappioiden tasaamista eri verovuosien osalle ei sallittu, kävi verotus helposti aivan erityisen raskaaksi tämän-tyyppisille yrityksille.

4. Yhteenvedo

Tapahtumat olivat monien eri seikkojen yhteisvaikutusta. Tämä on oivallettava. Muutoin jää Suomen teollisen kehityksen edellytyksiä ja luonnetta selittävästä esityksestämme olennaisin ymmärtämättä, eikä liioin saada lähtökohtaa talouspolitiikasta käytävälle keskustelulle. Ne eri tekijät, joiden sanottiin luonnehtivan teollisen yritystoiminnan suuntautumista ja muotoutumista, johtuivat suurelta osin toinen toisestaan. Nimenomaan keskinäistä riippuvuutta korostava yhteenvedo on tehtävissä seuraavasti:

1. Kehityskulun liikkeelle panevin voima oli metsäteollisuuden ja eräiden metalliteollisuuden osien olennaisesti ulkopuolisiin kiihokkeisiin perustunut ekspansio. Se ei edellyttänyt uusia markkinoita raivaavia tavara-, tuotanto- tai myynti-innovaatioita.

2. Suomen silloisissa oloissa ekspansio edisti omalta osaltaan inflaatiota. Se vuorostaan nosti niin voimakkaasti nimelliskustannuksia, ettei mekanisoinnin ja rationalisoinnin tuoma reaalikustannusten lasku riittänyt täysin varmistamaan teollisuuden kansainvälistä kilpailukykyä. Tämä myötävaikutti siihen, että korkea tullisuoja pidettiin voimassa sekä johti monina vuosina tuntuvaan tuonnin ja pääomien ulkomaanliikkeen säännöstelyyn.

3. Inflaatio, korkeat tullit sekä tuonnin ja pääomien ulkomaanliikkeen säännöstely vaikuttivat yhdessä suureen osaan metalli- ja muuta teollisuutta. Vaikutustapa tosin sisälsi tiettyjä ekspansio-kiihokkeita. Se loi kuitenkin kehnon perustan sellaiselle dynaamiselle taloudelliselle muuttumiselle, joka kasvattamalla uusilla urilla toimivia uusia yrityksiä johtaa taatumpaan ja ajan oloon nopeampaan kehitykseen. Inflaatiopaineen seuraukset eivät ole nähtävissä pelkästään välittömästi, kustannustasoon, kilpailukykyyn, tulleihin ja säännöstelyyn vaikuttavana tekijänä, vaan monin tavoin myös välillisesti. Tuotannontekijöistä pääoma ja työvoima kangistuivat ja menettivät kykyään innostaa sellaiseen nopeaan taloudelliseen kehitykseen, mistä vastikään oli puhe.

4. Pääomamarkkinoilla kärsivät sekä itse toiminta että pitkäaikaisten pääomien kokonaistarjonta. Osittain pääomamarkkinoiden pienuuden ja jäykkyyden, mutta osittain myös Suomen Pankin välttämättömän pitämisen kireän rahapolitiikan vuoksi pankkien oli säännösteltävä luotonantoon niin ankarasti, että se ehkäisi kehitystä teollisuuden piirissä. Toinen tie, jota pitkin tuontirajoitusten tukema inflaatiopaine johti jäykkyyttä tuotannontekijöihin, vei työmarkkinoille. Solidaarinen palkkapolitiikka vaikeutti työvoiman siirtymistä kehitystä eniten edistäville

aloille ja yrityksiin. Siirtymistä vaikeutti myös se, että inflaatio nakersi sosiaalivakuutusten reaaliarvoa.

On lisättävä, että 1950-luvun lopulla taloudellisen kehityksen edellytykset osittain muuttuivat lähinnä vapaampien tuontimahdollisuuksien ansiosta. Vahvoihin ekspansiosyksiin, joita Euroopan noususuhdanne lähetti Suomeen perinteelliseen tapaan metsäteollisuuden välityksellä, sekoittui entistä enemmän toisentyypisiä virikkeitä. Ulkomaisen kilpailun kasvu pakotti tai kannusti moniin sellaisiin rationalisointeihin ja tuotanto-ohjelmien uudistuksiin, joita edellä kaivattiin. Onneksi myös rahoitus helpottui, koska vientitulojen vahva kasvu sekä suoraan että luottolaitosten välityksellä lisäsi resursseja, etenkin kun rahapolitiikkaa voitiin huojentaa siitä syystä, että ulkomaista perua oleva hinnannousupaine lievittyi. Muissa kosketelluissa suhteissa dynaamisen kehityksen edellytykset sen sijaan eivät suuria muuttuneet. Moni Suomen talouden heikkouksista oli yhä ennallaan, vaikkei Suomea poikkeuksellisessa määrin suosinut kansainvälinen suhdannevaihe — joka alkoi 1959 — päästänyt seurauksia näkyviin. Ennen kaikkea niitä ovat maataloudessa vallitsevat olosuhteet.

C. Maatalous⁶

Toisessa luvussa pidettiin taloudellisen kehityksen kannalta heikkoutena sitä, että maatalous käytti sängen suuren osan Suomen työvoimasta lisäämättä vastaavasti kansantuloa ja nostamatta elintasoja. Maatalouden tuottavuus poikkesi muiden elinkeinojen tuottavuudesta koko 1950-luvun ajan ja poikkeaa yhä. Maatalousväestön elintasolle tästä koituneita haittoja korvasivat jossain määrin varsin huomattavat tulonsiirrot sekä mahdollisuudet saada tuloja metsätaloudesta. Tärkeintä on kuitenkin huomata, että tällainen tulonsiirtopolitiikka hidasti maatalouden tuottavuuden kasvua.

Johdannoksi on todettava, että Suomen maatalouden jo luonnostaan epäsuotuisia edellytyksiä yhä huononsi tilojen pienuus. Sitä taas ylläpiti, jopa lisäsi, voimakas väestönkasvu yhdessä sen kanssa, että monet seudut pysyivät pitkään sängen eristettyinä ja että nuorison koulutusmahdollisuudet olivat huonot. Varsin pieni tilankoko vaikeutti, usein kerrassaan esti, pääsyn alhaisiin tuotantokustannuksiin. Järkevää koneistamista ja työn organisointia oli vaikea ja monesti mahdoton toteuttaa. Sen sijaan olivat pientilat omiaan kuluttamaan loppuun viljelijänsä, etenkin naisväen, jo keski-ikään mennessä. Työn tuottoa tosin kyettiin kohottamaan myös pientiloilla, mutta suurelta osin pelkästään turvautu-

malla suuriin investointeihin, jotka lievittivät työn rasittavuutta vain vähän, mutta tuottivat huonosti siihen verrattuna, mitä samoilla summilla olisi saatu aikaan suuremmilla tiloilla tai toisissa elinkeinoissa.

Nämä seikat saivat erityistä painoa siitä, että luonnolliset syyt estivät pienviljelyä suuressa osassa Suomea suuntaamasta tuotantonsa painopistettä muuhun kuin maitotuotteisiin ja muniin, jotka yleensä olivat huonosti markkinoituvia sekä koti- että ulkomaille. Sittemmin eläinkunnan tuotteiden määrä ylitti yhä enemmän kotimaan kulutuksen huolimatta siitä, että kuluttajahintoja halventaneet subventiot ja margariinin käyttöä rajoittaneet toimenpiteet niiden kulutusta jonkin verran lisäsivät. Ylijäämä vietiin hintaan, joka keskimäärin oli vain puolet tuottajahinnasta ja joka sitä paitsi oli kaiken aikaa laskusuunnassa. Paljon työtä vaativia tuotteita siis lahjoitettiin yleensä Suomea rikkaammille maille.

Pientilojen paljous aiheutti, että myös metsämaa jakautui yleensä pieniin osiin ja oli niinmuodoin kehnosti palstoitettu. Toisin sanoen metsänomistajalla oli metsäomaisuutensa pirstaleina monella taholla. Joskin pienmetsätalous antoi maanviljelijöille lisätuloja, niin järkipäristä puuntuotantoa se yleensä ei edustanut suuriin metsätiloihin verrattuna. Tuottavuus oli tavallisesti huonohko, ja hakkuut määräytyivät pitkällä tähtäimellä ajatellen epäedullisesti maanviljelijän usein toistuvan, tilapäisen rahan ja työn tarpeen mukaan.

Jos johdannoksi mainittua tulonsiirtopoliittikkaa eritellään tätä taustaa vasten — keskustelematta toistaiseksi syvemmistä motiiveista tai käytännöllis-poliittisesti mahdollisista vaihtoehdoista — huomataan, että se kiihotti *pienilojen puitteissa* ns. sisäiseen rationalisointiin (rakennukset ja perusparannukset) sekä koneistamiseen, niin että työn tuotto lisääntyi juuri tällä alalla. Jollei maatalouden tuloja olisi nostettu ja jollei erityistä rahoitusapua olisi annettu, ei monikaan niistä investoinneista olisi koskaan toteutunut, joita tehtiin mm. traktoreihin, leikkupuimureihin ja muihin maanviljelyskoneisiin. Kansantulon kasvua tällaisten investointien suosiminen kuitenkin edisti verraten vähän, koska se satoi tuotannontekijöitä toimintaan, jonka tuotto oli muita huonompi. On tähdennettävä, että tietyssä mitassa estettiin ns. ulkoista rationalisointia, ts. tilojen koon suurentamista ja pirstoutumisen vähentämistä, mitkä vuorostaan olisivat parantaneet mahdollisuuksia olenaisesti suurempaan sekä pääoman että työn tuoton kasvuun. Pieniloihin sovelletut avustusmuodot näet vähensivät yksityisen viljelijän houkutusta ja tarvetta lopettaa toimintansa tai hankkia lisämaata. Myös asutuspoliittiset toimenpiteet ja maankäyttölaki vaikeuttivat

suurten tilojen muodostumista. Sen sijaan niillä tietien tahtoen edistettiin uusien pientilojen syntymistä paljon suuremmassa määrin kuin siirtoväkeä asutettaessa alun perin oli tarkoitus. Maatalouspolitiikka vaikutti toisin sanoen taloudelliselta kannalta yhtä epäedulliseen suuntaan kuin luonto ja väestönkehitys.

Tulonsiirtopolitiikan lisäksi myös työllisyyspolitiikka myötävaikutti, että nimenomaan maatalous, mutta myös osa metsätaloutta jäi tuottavuudeltaan verraten heikoksi. Voi näet sanoa, että työllisyyteen tähänneen julkisen investointipolitiikan tuloksena työvoima saattoi pysyä maataloudessa ja metsätaloudessa silloinkin, kun nämä tarjosivat työtä vain osan vuotta.

Muun elinkeinoelämän kannalta sen yhden tuotannon tekijän, työvoiman, melkoinen jäykkäliikkeisyys, johon maatalous ja työllisyyspolitiikka johtivat, merkitsi mm. sitä, että teollisen yritystoiminnan kehitysedellytykset heikkenivät monin tavoin.

Ensinäkin työvoiman tarjonta teollisuuteen jäi niukemmaksi, ja jo työvoiman siirtyminen heikosti tuottavasta hyvin tuottavaan toimintaan vaati korkeammat alkupalkat kuin muutoin olisi ollut laita.

Toiseksi: mm. teollisuutta rasiettiin myös veroilla, joilla tulonsiirto- ja työllisyyspolitiikka rahoitettiin. Asian voi ilmaista sanomalla, että teollisuus joutui veroina kustantamaan koko joukon työtä, joka ei ollut sen omassa palveluksessa, vaan tuottavuudeltaan teollisuutta tuntuvasti heikommassa toimessa.

Kolmanneksi: joka tapauksessa tulonsiirtopolitiikka avusti inflaatiota. Siinähan oli, kuten toisessa luvussa todettiin, kysymys poliittisesta tulon- ja hinnanmuodostuksesta, joka nosti nimelliskustannuksia ja hintatasoa. Inflaatio vuorostaan hidasti monena vuonna yhdessä markan yliarvostuksen, tuontisäännöstelyn ja kireän rahapolitiikan kanssa teollisuuden kehitystä tavalla, jota kuvailtiin B-kohdassa. Viime vuosina on kuitenkin juuri tämä seikka menettänyt merkitystään sitä mukaa kuin inflaatiota vastustavia voimia on astunut esiin. Jäljelle jäävät näin ollen lähinnä vain maatalous- ja työllisyyspolitiikan kaksi ensimmäistä vaikutusta. Kuten aiemmin todettiin, on tätä nykyä kuitenkin selvästi olemassa vaara, että kolmannen syyn vaikutukset jälleen nostavat päätään.

D. Liikenne, kauppa ja asuntojen rakentaminen

Saattanee ihmetyttää, että *liikenne* — kuten luvussa 2 viitattiin — kohentui sängen hitaasti, vaikka investoinnit olivat varsin suuret.

Tarkempi tutkimus paljastaa syyksi sen, että investointien jakautuma oli melko epätasainen. Se olisi epäilemättä voinut olla kehityksen kannalta suotuisampikin joutumatta silti ristiriitaan kansantalouden muiden tavoitteiden kanssa.

Niin hyvin rautateiden parantamiseen ja uuteen liikkuvaan kalustoon kuin satamiin uhrattiin verraten pieniä summia. Tästä syystä niiden käyttökustannukset olivat suuret, mutta niiden elinkeinoelämälle tarjoamat palvelukset tuskin ensiluokkaisia. Autoliikenteenkin kehitys nopeutui vasta viime vuosina, mikä taas johtui osittain autojen tuontisäännöstelystä, osittain teistä. Syrjäseutujen tieverkostoa näet parannettiin enemmän, eikä vain suhteellisesti, vaan myös absoluuttisesti enemmän, kuin tiheämmin asutuilla seuduilla, joilla liikennöimistarve oli suurin. Seuraus oli, ettei siitä toistaiseksi ole saatu sanottavammin muuta taloudellista hyötyä kuin, että puutavaran kuljetukset ovat helpottuneet. Tähän olisi kuitenkin voitu päästä halvemmalla, jos jo teitä suunniteltaessa olisi ajateltu enemmän juuri puutavaran kuljetuksia. Nyt hyöty saatiin usein niiden erittäin laajojen tietöiden sivutuotteina, joita työllisyyspoliittisesti pidettiin välttämättöminä tai sopivina. Joka tapauksessa monia tietöitä voidaan taloudellisessa mielessä kritikoida huomauttamalla, että vastaavat investoinnit olisivat voineet tuottaa suurempia etuja koko kansantaloudelle, jos ne olisi toteutettu jossain muussa osassa Suomea. Toisenlainen jakautuma olisi saattanut parantaa huomattavasti mm. teollisen kehityksen edellytyksiä. Nyt sen sijaan Etelä-Suomen huonoista, mutta vähitellen yhä vilkkaammin liikennöidyistä teistä tuli paha autojen kuluttaja. Sitä paitsi oli vaikea siirtyä käyttämään hyvin suuria, taloudellisesti kannattavia kuorma-autoja. Seuraus: kuljetus oli kallista ja sen tehokkuus huono.

Etelä-Suomen kehnot liikenneyhteydet hidastivat osaltaan myös *kaupan* rationalisointia. Pikkuliikkeitä lopettamalla, laajaa aluetta palvelevia suurliikkeitä luomalla sekä myymäläautoja käyttämällä aikaansaataka kaupan ns. rakennerationalisointi näet vaikeutui, koska se perin paljon riippuu liikenneyhteyksistä. Pahimmin sitä kuitenkin jarrutti se, että yksityishenkilöiden oli vaikea hankkia kyllin suuria omia tai lainapääomia. Kauppa kärsi erityisesti siitä, että luoton säännöstely oli tiukkaa ja että ei ollut kunnollisia pääomamarkkinoita, joihin olisi sisältynyt mm. kaupan rahoitukseen sopivia toimintamuotoja. Näin siksi, että kaupan omarahoitusmahdollisuudet — päinvastoin kuin suuressa osassa teollisuutta — olivat huonot.

Osuustoiminnalla ja suurilla tukkuliikkeillä, jotka rahoittivat huomattavaa osaa vähittäiskaupasta, tosin oli varsin runsaasti omia pääomia.

Lisäksi ne kykenivät hankkimaan melkoisia luottoja pankeilta. Sen ansiosta ne tietyissä tapauksissa rationalisoivat kohtalaisesti, mutta luultavasti kovempi yksityiskaupan ja osuustoiminnan välinen taikka eri yksityisyritysten välinen kilpailu olisi johtanut rationalisoimaan vähittäiskaupan rakennetta ja siten kohentanut jakelutointa nopeammin. Tämänäyttöinen rationalisointi ei näet sovi erityisen hyvin osuustoiminnan syntyhistorian ja paikallisten pyrkimysten luomiin puitteisiin. Liioin ei suurten tukkuliikkeiden ja vähittäiskauppiaiden muu, mm. rahoituksen kannalta järkevä, yhteistyö auttanut rationalisoimaan kaupan rakennetta. Se päinvastoin lienee välistä sitä estänyt.

Asuntojen rakentamisella — jonka vaikutus taloudelliseen kehitykseen aina on suuri — oli varsin hyvät edellytykset, jotka osaksi johtuivat veronhuojennuksista ja muista valtion tukitoimista. Vuokrien säännötelyn vähitellen lievittyessä ja osakehuoneistojen tullessa yhä yleisemmiksi palautui vuokramarkkinoiden tasapainokin melko hyväksi. Asuntojen ylikysyntä ja pitkät jonot asunnontarvitsijoita — jotka jäivät ilman asuntoa huolimatta halustaan maksaa käyvät vuokrat — eivät siten säilyneet yhtä myöhään kuin esimerkiksi Ruotsissa. Lisäksi päästiin suurelta osin siitä asuntojen tuhlauksesta, johon vanhojen talojen ankara vuokrasäännöstely olisi johtanut, koska asukkaat siinä tapauksessa olisivat jääneet suuriin ja suhteellisen halpoihin huoneistoihinsa siirtymättä esimerkiksi perheolojenkaan muuttuessa pienempään asuntoon. Se kun ei ehkä olisi ollut halvempi, vaan päinvastoin kalliimpi.

Suomen probleema oli toisaalla: teollisuusseutujen kalliissa asumiskustannuksissa. Kun näet asuntojen korkeasta laadusta ei katsottu voitavan tinkiä, ei yksinkertaisten, asumiskustannusten kohoamista jarruttavien asuntojen massatuotanto tullut kysymykseen. Kustannusten nousua edistivät myös kehnot liikenneyhteydet sekä kaupunki- ja seutusuunnittelun laiminlyönti tai tuntuva myöhästyminen. Huoneistojen kysyntää häädyttiin näet tästä syystä suuntaamaan keskusta-alueille enemmän kuin muutoin olisi ollut tarpeen; se vuorostaan nosti vuokrat — ynnä tonttien hinnat — sangen korkealle.

Korkeat asumiskustannukset ja valtion kalliille rakentamiselle antama tuki lisäsivät mm. teollisuuden taakkaa yhtäältä siten, että verot nousivat enemmän kuin muutoin olisi ollut laita, toisaalta siten, että rahapalkkoja ja siten koko nimelliskustannusten tasoa puristettiin yhä ylemmäksi. Lisäksi kallis ja paljon pääomia vaativa asuntojen rakentaminen lohkaisi pääomamarkkinoista sangen suuren osan itselleen, eikä vain välittömästi, vaan myös valtion lainantarpeen välityksellä. Muut, mm. teollisuuden investoinnit, joutuivat tästä syystä kärsimään inflaa-

tiota vastaan tähdätyn rahapolitiikan restriktiivisyydestä enemmän kuin toisissa oloissa olisi ollut tarpeen.

Vertailu esimerkiksi Ruotsin teollistumisen alkuvaiheisiin saattaa olla opettavainen. Siellä pulma oli toisentyyppinen. Kaupunkien ensipolven teollisuustyöläisen asunto-olot olivat aikoinaan sangen kehnot, mutta vastasivat suurin piirtein palkkaa, jonka silloinen uusi teollisuus ensimmäisessä kehitysvaiheessaan ylimalkaan pystyi työntekijöilleen maksamaan, ainakin jos se samanaikaisesti mieli itse rahoittaa tuntuvan osan investoinneistaan. Heikkotasoisten asuntojen rakentaminen rahoitettiin sitä paitsi suurelta osin ulkomaisilla lainoilla. Vasta kun teollisuus oli päässyt kehityksessään pitemmälle ja pystyi maksamaan olemattomasti parempia palkkoja, alkoivat asunto-olot kohentua. Myös lainoja voitiin ryhtyä maksamaan takaisin. Aikana, joka kului ennen kuin teollisuus kykeni omalta osaltaan lisäämään kansantuloa ja valuuttatuloja sekä siten helpottamaan tuonnin rahoitusta ja lainojen takaisinmaksua, uhkasi mm. kehuista asunto-oloista aiheutua vakavia sosiaalisia ja poliittisia seuraamuksia. Teollisuuden voi sanoa aivan viime tingassa onnistuneen saamaan aikaan sellaisen palkkojen ja elintason nousun, että yhteiskunnan poliittiselta mullistukselta vältyttiin ja että työväenliikkeen poliittinen esiinmarssi toteutui rauhallisina muotoin. Nykyisissä yhteiskunnallisissa ja poliittisissa oloissa ei esimerkiksi juuri taajamien teollisuudessa palvelevien asuntokysymyksissä ole osoitettu enempää Ruotsissa kuin Suomessa sellaista kärsivällisyyttä, jota olisi vaadittu, jos olisi haluttu odottaa nousevan teollisuuden palkanmaksukyvyyn paranemista. Myös aloittelevan teollisuuden työntekijälle on katsottu kuuluvan sama asumistaso kuin jo pitkälle kehittyneessä teollisuudessa tai muussa elinkeinossa työskentelevälle; toisin sanoen »parakkiaika» — kuvaannollisesti puhuen — on joutunut ristiriitaan sen ilmiön kanssa, jota sopisi nimittää »solidaariseksi asumistasopolitiikaksi». Se taas on pienentänyt mm. teollisuuden kehitysmahdollisuuksia. Tässä tämä toteamus on esitetty pelkkänä toteamuksena, sisältämättä lainkaan arvoarvostelmaa taikka kiistämättä väitettä, että hyvät asunnot kohottavat työn laatua.

E. Talouspolitiikka ja taloudellinen muuttuminen

Edellä on usein ollut aihetta kosketella talouspolitiikkaa. Se on luonnollista, koska valtio ei toimenpiteillään vain luonut talouselämälle tiettyjä yleisiä edellytyksiä, vaan pyrki myös erikoistoimin ohjaamaan kansan-

taloutta tai sen jotakin osaa tiettyyn suuntaan. Seuraavassa yritetään pääpiirteet koota yhteen.

Jo ensimmäisessä luvussa viitattiin siihen, ettei talouspolitiikalla juuri voi sanoa olleen selvää päämäärää, ei ainakaan vähänkään pitkäjännitteisemmän kehityksen kannalta. Etualalle työntyi milloin mikin lähitavoite, eivätkä eri toimenpiteet läheskään aina sointuneet hyvin yhteen.

Se seikka, että haluttiin säilyttää verraten vapaa markkinatalous ja laaja ulkomaankauppa, vaikeutti tietenkin detaljoitua, pitkälle tähtäävää suunnittelua ja esti valtiota puuttumasta moniin asioihin. Jollei kansantaloutta haluta johtaa keskitetysti, ei säännöstellä yksityiskohtaisesti eikä liioin eristää muusta maailmasta, on sen talouspolitiikka tietystä mitassa aina sopeutettava tilanteiden otollisuuden ja useinkin nopeasti vaihtelevien — mm. kansainvälisten — perusedellytysten puitteisiin. On ymmärrettävää, ettei se tämmöisessä tapauksessa aina uhku määrätietoisuutta eikä johdonmukaisuutta.

Mutta näinkin Suomen talouspolitiikka herättää eräissä suhteissa hämmästyksiä. Jopa sellainenkin talouspolitiikan suunnittelu ja toteuttaminen, joka pitkäjännitteisyydeltään oli vaatimatonta, joko puuttui Suomelta kokonaan tai sotkeutui erikoiskomplikaatioihin suuremmissa määrin kuin muualla. Jälkimmäisiä olivat ennen kaikkea poliittiset seikat, joihin perin tuttuina ei tässä kannata puuttua. Ei ole kuitenkaan helppo täysin vakuuttua siitä, että noudatettu talouspolitiikka aina olisi ollut »poliittisten realiteettien» seurausta taikka täysin sellaisten tekijöiden armoilla, joita talousmiehen olisi pidettävä väistämättöminä. Eräät senlaatuiset yleiset tavoitteet, kuin edellä on kaavailtu, olisi kaiketi voitu selvästi määritellä. Oleellisissa kohdin asianomaiset poliittiset instanssit lienevätkin olleet niistä selvillä. Jos näin on, osoittautuvat monet noudatetun talouspolitiikan piirteistä sitäkin kyseenalaisemmiksi. Seuraavassa huomio kohdistetaan luonteenomaisimpiin heikkouksiin sellaisina kuin ne esiintyvät niiden tavoitteiden muodostamaa taustaa vasten, joista useimmista olisi voitu olla yhtä mieltä ja tosiasiaassa pohjimmiltaan suurin piirtein oltiinkin.

Sopii aloittaa muistuttamalla, että kaikella taloudellisella kehityksellä on kaksi puolta: se on yhtäältä uuden syntyä, toisaalta vanhan, vanhentuneen ja kilpailukyvyttömän hävittämistä. Tällaisen talouselämän *muuttumisen* takana on mm. yritystoiminta — yksityinen, järjestöjohdoinen tai julkinen — sekä sen takana vuorostaan ennen muuta tekniikan edistyminen, ulkomaankaupan uudet edellytykset, makuvirtaukset yms., jotka alinomaa muuttavat tavaroiden ja palvelusten tuotantoehtoja.

Teollinen vallankumous — jota usein on edeltänyt maataloudellinen — on kaikkialla perustunut tällaiseen koko talouselämän ja niinmuodoin koko yhteiskunnan syvenevään muuttumiseen ja uudelleenmuotoutumiseen.

Mitä joustavammin muuttuminen — joka merkitsee, että tuotantorssit tavalla taikka toisella jakautuvat uudelleen eli, kuten termi kuuluu, re-allokoidaan — voi tapahtua, sitä nopeammin nousevat kansantalouden reaalitytulot ja elintaso, muiden edellytysten pysyessä ennallaan. Mitä voimakkaampia taloudellista muuttumista pidättelevät voimat ovat, ts. mitä suurempaa esimerkiksi talouspolitiikan taikka eturyhmien vastustuksen aiheuttama vitkastelu on, sitä kehnommat ovat edellytykset päästä uuteen, ajan mittaan tuottavampaan ja elinvoimaisempaan muotoon. Kaavamaisesti sanoenhan ne tuotannon tekijät, joita uudessa muodossa tarvitaan, käyvät täten vaikeiksi ja ehkä hinnaltaan kalliiksi hankkia, mikäli se ylimalkaan on mahdollista.

Vaikka voi näyttää päivänselvältä, että vanhan häviämisen on jätettävä tilaa uudelle kehityskulussa, jossa talouselämän muuttuminen on kehityksen olennaisin osa, niin on laita usein se, ettei vanhan hävittämistä ja tuotantorssien — esimerkiksi työvoiman — siirtymistä toisaalle, tehtaiden purkamista yms. pidetä erityisen toivottavana. On luonnollista, että esimerkiksi pääoman omistajat, yritykset, järjestöt, työntekijät, poliittiset puolueet, kunnat jne. — siis ne etupiirit, joita kehityksen »negatiivinen puoli» toisinaan väkisinkin kolhaisee, vaikkapa siten, että heidän kilpailuasemansa heikkenee esimerkiksi myynti-, työ-, raaka-aine- tai jäsentenhankintamarkkinoilla — katselevat asioita helposti tästä näkökulmasta. Päällisin puolin vähemmän luonnollista, mutta perimmältään sängen ymmärrettävää on, että myös valtiolla on yleensä taipumus asettua samalle kannalle tai ainakin käytännössä toimia sen mukaisesti. Joskus se johtuu sosiaalisten seikkojen huomioon ottamisesta. Taloushistoria osoittaa, että vanhan ja uuden taistelu on usein ollut häikäilemätöntä; jos niin sanottua hyvinvointivaltiota sattuu johtamaan kovaotteinen hallitusvalta, voivat kamppailun eri väestöryhmille aiheuttamat seuraukset välistä näyttää pelottavilta. Toisin ajoin valtion asennoituminen — joka usein on sekä hallituspuolueen että opposition määräämä — perustuu pelkkään vaalitaktiikkaan: kärsimään joutuvia voi olla paljon ja heidän vaikeutensa voivat olla kouriintuntuvia. Monesti on merkitystä yksinkertaisesti sillä seikalla, ettei »vanhan» suinkaan aina tarvitse osoittautua tappiolliseksi tai hyödyttömäksi. Sängen nopea taloudellinen kehitys voidaan välistä saada aikaan osaksi siten, että turvaudutaan sellaiseen tuotannon tekijöiden uudelleen

jakoon, joka käy päinsä ilman pahempia komplikaatioita, sekä osaksi siten, että tuottavuus paranee suuresti joissakin kansantalouden osissa näiden silti kahmimatta muiden osien tuotantoresursseja. Tämä seikka saattaa verhota sen mahdollisuuden paljon *nopeampaan* kehitykseen, jonka tuotannontekijöiden suurempi liikkuvuus ja joustavampi uudelleen sijoittuminen, »reallokointi», tuottavimpien alojen hyväksi saisi aikaan. Ei huomata, mitä itse asiassa uhrataan, kun ei alinomaa pyritä resurssien parhaaseen mahdolliseen jakautumaan.

Tässä viitattua ns. vaihtoehtoisten kustannusten ajatusta — joka tarkoittaa, että tuotannontekijöiden todelliset käyttökustannukset voidaan mitata ottamalla huomioon, mitä vaille jäädään, kun tuotannontekijöitä ei käytetä *toisin* — näyttää Suomessa olleen perin vaikea ymmärtää taikka soveltaa. Vaikeus kuvastuu sekä haluttomuudesta helppottaa että halukkuudesta estää vanhan karsimista. Suomen talouspolitiikkaa voitaisiin luonnehtia talouspolitiikaksi, joka verraten suuressa määrin löi laimin pitää kehitystä muuttumisena, uuden ja vanhan välisenä taisteluna. Pyrkimys saata vissa olevien tuotannontekijöiden maksimikäyttöön työnsi sivuun pyrkimykset käyttää niitä parhaalla mahdollisella, parhaat edistysaskeleet ja suurimman elintason nousun tuovalla tavalla.

Edellä kosketeltu *maatalouspolitiikka* on silmiinpistävin esimerkki politiikasta, johon tämä luonnehdinta sopii. Vaikka monien muiden maiden maatalouspolitiikka on varmaan ollut samanlaista, ei näytä epäoikeudenmukaiselta pitää Suomea aivan ääritapauksena. Siinähan oli näet lähinnä kysymys voimakkaista kasvukiihokkeista elinkeinolle, jonka kansantalouden kehityskululle kokonaisuudessaan asetettujen tavoitteiden puitteissa olisi päinvastoin pitänyt työvoimaltaan kutistua, eikä missään tapauksessa lisätä tuotantoaan lavealla rintamalla. Kun maatalouspolitiikka satoi työvoimaa ja pääomia verraten heikkotuotoiseen toimintaan sekä vaikutti sivuilmiöillään epätarkoituksenmukaisesti metsätalouteen, se soti kansantuotteen mahdollisimman nopeaan kasvuun tähtääviä pyrkimyksiä vastaan. Siihen tavoitteeseen taas, että maataloustuotanto riittäisi torjumaan nälänhädän kaikissa oloissa; myös rajojen sulkeutuessa, olisi päästy ilman tätä politiikkaakin. Päämäärä olisi näet saavutettu pienemmälläkin työvoimalla ja pääomalla, jos maatalouden struktuuri olisi ollut toinen. Liioin ei maatalouspolitiikalla pyrittykään tulonjakautumaan liittyviin tavoitteisiin muuta kuin lyhyellä tähtämellä. Ei ole epäilystäkään, etteikö maata viljelemättömän väestönosan reaalitylojen nousua vahvasti jarrutettu. Teollisuuden kehitysmahdollisuudet heikkenivät ja verotus kasvoi enemmän

kuin muutoin olisi ollut tarpeen. Joskaan ei yhtä itsestään selvää, niin kuitenkin kiistatonta — ja erittäin tärkeätä tajuta — on se, että myös 1940-luvun lopussa maataloudessa toimineen väestön elintaso olisi kohonnut enemmän, jos heistä suurempi osa olisi siirtynyt muihin elinkeinoihin kuin todella siirtyi. Niin hyvin tällä tavoin vahvasti supistuva maatalousväestö kuin muualle siirtyvä osa olisivat hyötynet siitä yksinkertaisesta syystä, että molemmat ryhmät olisivat osallistuneet tuottavampaan toimintaan. Paikalleen jäänyt osa olisi työskennellyt vähemmän liikakansoitettussa ja paremmassa maataloudessa, joka pienemmin subventioin tai kukaties vallan niitä ilman olisi voinut suoda paremman toimeentulon pienemmin ponnistuksilla. Toinen osa taas olisi työskennellyt teollisuudessa ja palveluelinkeinoissa, jotka olivat tuottavampia kuin maatalous ja joita sitä paitsi tässä tapauksessa ei olisi rasitettu paljonkaan maatalouden tukemisella, niin kuin nyt tehtiin.

Maatalouspolitiikka on suurelta osin tyypillisin esimerkki yhtäältä määrätietoisuuden puutteesta, toisaalta toimenpiteistä, joiden peruste ainakin osittain nojasi selvästi eturyhmäpolitiikkaan. Ei kuitenkaan tunnu kovin uskottavalta, että ainoita merkittäviä seikkoja olisi ollut tällaisten motiivien olemassaolo taikka huolellisesti tehdyn pitkän ajan ohjelman puuttuminen. Lienee ollut myös muita, yleiseltä kannalta huomattavampia syitä ja motiiveja. Niinpä näyttää ajatellun, että jollei tällaista politiikkaa olisi noudatettu, siitä olisi ollut sangen vakavia taloudellisia, psykologisia ja sosiaalisia seuraamuksia suurelle ryhmälle maatalousväestöä, koska ankara pakko — nimittäin sangen alhainen elintaso — olisi ajanut monet muihin elinkeinoihin. Toisin sanoen keppiä olisi käytetty aivan liian paljon porkkanan sijasta. Sitä paitsi arveltiin, että osan maatalousväestöstä — esimerkiksi vanhojen ja sairaiden — joka tapauksessa olisi ollut jäätävä maatalouteen ja aikanaan kuoltava saamatta sitä ennen lainkaan nauttia kansantaloudellisen kehityksen alttarille antamiensa omakohtaisten uhrien hedelmistä. Rasittava siirtymävaihe — jonka toisenlaatuinen politiikka olisi aiheuttanut — olisi käynyt, niin tuumittiin, humanitäärisesti ja sosiaalisesti liian kalliiksi.

Ilman muuta tällaista järkeilyä ei voi torjua »typeränä». Huomautettava kuitenkin on, että siinä tapauksessa politiikan olisi ollut pyrittävä selkeästi tukemaan ja vaalimaan vanhää ja keski-ikäistä maatalousväestöä, mutta välttämään auttamasta nuoria pysymään maataloudessa yli sen määrän, jolle rakenteeltaan rationalisoitu ja paremmin tuottava maatalous olisi tarjonnut työtä. Sellaista politiikkaa, joka onnistuessaan olisi nykyistä paremmin sopinut sekä nopean taloudellisen

kehityksen tavoitteluun että edellä kosketeltuihin tarkoituksiin, ei kuitenkaan haluttu noudattaa tai ainakaan onnistuttu noudattamaan. Koska maatalousväestön kouluttamiseksi muihin ammatteihin tehtiin varsin vähän positiivista, ei viitattu keskustelu ole todellisuudessa voinut näytellä yhtä suurta osaa kuin maatalouden pitkän tähtäimen kehitystavoitteiden puute yhdessä pelkkien eturyhmäpyyteiden kanssa.

Toiseksi esimerkiksi talouspolitiikasta, joka hidasti taloudellista muuttumista, sopii heti maatalouspolitiikan jälkeen ns. *työllisyyspolitiikka* ja sen tärkeä apuväline, *tienteko*. Niiden tietöiden huomattavin vaikutus, joiden päämotiivi oli työllisyyspoliittinen, oli se, että ne sallivat työvoiman pysyä paikoillaan ja pitää maataloutta varsinaisena toimialanaan. Ilman tietöitä olisi maaltapako näet ollut varmasti suurempaa. Lähinnä vain maan eteläosissa tietyt joskus edustivat siirtymätointa, ts. olivat sulkukammio, jonka kautta työvoimaa siirrettiin ns. kaupunkielinkeinoihin.

Myös Suomen teollisuustuotteiden jokseenkin korkea *tullisuoja* on esimerkki taloudellisen muuttumisen kannalta epätarkoituksenmukaisesta politiikasta. Pintapuolisesti tarkastellen suojan voi joskus arvella helpottaneen teollista kehitystä kannustamalla ryhmittelemään tuotannon tekijät uudelleen, kehityksen kannalta edullisemmin, esimerkiksi siirtämällä niitä maataloudesta teollisuuteen. Tietyissä tapauksissa tullisuoja kuitenkin samalla laimensi teollista kehitystä kallistamalla joidenkin teollisuusalojen tarvitsemia puolivalmisteita sekä välittömästi tullilla että välillisesti luomalla kotimarkkinoiden suojallaan edellytyksiä monopolihinnoille. Keskimäärin ottaen tullit korottivat kotimaan nimelliskustannuksia ja heikensivät siten mm. vientiteollisuuden kilpailukykyä. Tullisuojan toinen, osittain tähän liittyvä vaikutus — johon viitattiin mm. metalliteollisuuden yhteydessä — oli se, että teollisuus käytti tuotannon tekijöitään tuottamattomammin kuin muutoin olisi ollut laita. Se vaikutti siis epäsuotuisasti myös reaalikustannuksiin. Jollei tullisuojaa olisi ollut, olisi erikoistunut, tuotannoltaan keskiteyempi teollisuus — jonka kilpailukyky ei tullisuojaa kaipaa — sangen todennäköisesti käyttänyt työvoimaa ja pääomaa tuottavammin kuin nyt, kun yrityksiä houkuttelivat mahdollisuudet toimia suojan turvin vain pieniä kotimarkkinoita varten. Toisin sanoen vähentämällä mahdollisuuksia pirstoa voimat pieniin valmistussarjoihin, olisi tullisuojujattomuus pakottanut kokoamaan ne tiettyihin tuotannonhaaroihin, mikä vuorostaan olisi parantanut tuottavuutta ja alentanut kustannuksia. Porkkana, joka houkuttelee väärälle taholle, ja heikko keppi, jonka iskut eivät erityisemmin kirvele, on keho yhdistelmä taloudelli-

sen kehityksen kannalta. On tuskin epäiltävää, etteikö tullipolitiikka — ynnä tuontisäännöstely — osittain selittäisi tässä hahmoteltua ja heikkouden merkinä pidettyä kuvaa mm. metalliteollisuuden, mutta myös monen muun teollisuuden tuotantostruktuurista.

Tuontisäännöstelyyn — semmoisena kuin se oli varsinkin ennen vuotta 1958 — ei silti kannattane tässä yhteydessä puuttua. Se näet tuskin oli tarkoituksellista talouspolitiikkaa. Se oli mieluummin niiden voimien vaatima pakkotoimi, jotka johtivat inflaatioon, yliarvostettuun valuuttaan ja pahaan valuuttapulaan. Päinvastoin kuin tulleilla, sillä ei liene ollut puoltajia — varsinkaan sittemmin, kun sen purkamisesta on ollut niin hyviä seurauksia — paitsi sikäli kuin se liittyy jo kosketeltuun maatalouspolitiikkaan. Yleinen käsitys näyttää olevan, että se johtaa tuotannon tekijöiden epätaloudelliseen käyttöön, jähmettää tuotantostruktuuria sekä estää mukautumasta tekniikan muutoksiin ja ulkomaankaupan uusiin ehtoihin. Se tyrehdyttää kehitystä auttamatta mitenkään pääsyä muihin kansantaloudellisiin tavoitteisiin.

Myös ankaran restriktiivistä *rahapolitiikkaa* on tarkasteltava inflaation luomaa taustaa vasten. Kun rahapolitiikka on arvosteltava sen mukaan, mitä se vaikutti taloudelliseen muuttumiseen, on lainapääomien niukkuutta, erittäinkin tiukkaa luottojen annostelua, sekä koron korkeutta pidettävä kutakuinkin välttämättöminä niin nopean inflaation torjumiseksi, että koko elinkeinoelämä olisi hyytynyt paikoilleen. Toiselta puolen taloudellinen muuttuminen hidastui, ei siihen verraten, millainen se olisi ollut, jos rahapolitiikka olisi ollut inflaatiovaiheessa lempeää, vaan siihen, että inflaatiopulmaa ei olisi ollut tai se olisi ollut niin mitätön, ettei ankaran restriktiiviseen rahapolitiikkaan olisi tarvinnut turvautua. Ns. nelistävän inflaation aikana ei näet pieni eikä suuri, ei uusi eikä vanha yritys olisi voinut toimia kehitystä edistävästi. Kun luottolaitokset joutuivat toimimaan sangen ankaran rahapolitiikan puristuksessa, mikä tosin auttoi rajoittamaan inflaation vauhtia, mutta pakotti samalla epänormaaliin luottojen annosteluun ja vahingoitti pääomamarkkinoita, huononivat uusien yritysten ja kehityskykysten pienyritysten mahdollisuudet tuntuvasti, vanhempien ja suurempien kärsiessä lievemmin. Vähimmin ei luotto-oloista suinkaan kärsinyt kaupan kehitys.

Finanssipolitiikan, sosiaalipolitiikan sekä niihin kytkeytyvän *veropolitiikan* vaikutuksia taloudelliseen kehitykseen on paljon vaikeampi arvioida ja luonnehtia kuin rahapolitiikan. Muuan kysymysryhmä koskee vaikutuksia, joita oli yhtäältä tuotantoresurssien ottamisella valtion ja kuntien omiin tarkoituksiin, toisaalta nimenomaan valtion budjetin

välityksellä toteutetuilla tulonsiirroilla. Toinen kysymyskompleksi liittyy valtion ja kuntien verotuksen yleisölle ja yrityksille aiheuttamiin seuraamuksiin.

Ensiksi mainittua kysymysryhmää on osittain kosketeltu jo maatalous- ja työllisyyspolitiikan yhteydessä. Näistä johtunutta taloudellisen muuttumisen hidashiikkeyttä korvasi kuitenkin joukko talous- ja sosiaali-poliittisia toimia, jotka eivät vain helpottaneet taloudellista muuttumista, vaan olivat sen ja samalla Suomen taloudellisen kehityksen välttämätön edellytys. Niihin kuuluvat sellaiset liikenneinvestoinnit — mm. teihin — joita aiempi kritiikki ei koske. Niitä ovat myös menot koulutukseen — eikä vähiten ammattikoulutukseen — tieteelliseen tutkimukseen, poliisilaitokseen, hallintoon, terveyden- ja sairaanhoitoon, työnvälitykseen yms., toisin sanoen toimintaan, jonka tarkoitus oli parantaa ihmisten työtaitoa ja kykyä toimia myös eniten kehitystä edistävillä aloilla. Suomen sodanjälkeiset kehitysprobleemat osoittavat, ettei näihin suinkaan uhrattu liikaa.

Toinen tyyppi julkista toimintaa, johon on puututtava tässä yhteydessä, on julkinen yritystoiminta. Sehän on Suomessa verraten laajaa.⁷ Tästä seikasta ei käy lausuminen yleispätevää arvostelua, ei positiivista eikä negatiivista. Se olisi yhtä perusteetonta siitä kuin yksityisestäkin yritystoiminnasta. Molemmista löytää esimerkkejä sekä hyvästä että huonosta hoidosta. Muuan valtion yritystoiminnan heikkous, jota tässä on kosketeltava, on kuitenkin varsin selvä ja samalla myös todennäköisesti merkittävämpi kuin yritysten hoidossa ilmenevät erot.

On nimittäin selvää, että poliittisin perustein harjoitetussa yritystoiminnassa lyötiin huomattavan suuressa määrin laimin vertailla eri projekteja kunnolla keskenään. Oli tapana vakuutella, että tämä tai tuo suunnitelma oli hyvin perusteltu, kunhan se kykeni luomaan työllisyyttä. Joissakin tapauksissa tosin vaadittiin myös liiketaloudellista kannattavuutta, mutta jätettiin tutkimatta, olisiko ollut tilaisuuksia, joissa kannattavuus olisi ollut *suurempi*. Seuraus oli, että suhteellisen harvoin suurprojekteihin investoitiin suuria summia, jotka todennäköisesti olisi voitu käyttää paremmin muussa valtion toiminnassa. Lausuma ei siis millään mokomin vihjaa vastaavien summien vaihtoehtoihin investointimahdollisuuksiin yksityisessä yritystoiminnassa. Tämä on aivan toinen kysymys, johon ei tässä puututa. Yhtäältä näyttävät poliittiset erikoisintressit — jotka usein olivat paikallisia — monta kertaa olleen ratkaisevampia kuin taloudelliset tai sosiaaliset laskelmat. Toisaalta valtio ei välittänyt — ihmeellistä kyllä — hankkia riittävää teknillis-taloudellista ja hallinnollista selvittelykoneistoa, jollaisen olisi luonnostaan pi-

tänyt kuulua niinkin korkealle tähtäävään ja laajaan valtion yritystoimintaan kuin Suomen. Selvitykset, jotka koskivat vain muutamaa vaihtoehtoa kerrallaan, eivät voineet korvata pysyvää selvitys- ja käytännöllis-poliittista suunnitteluelintä. Tästä kaikesta johtui, että osa julkista yritystoimintaa jäi kehitystä huonommin kannustavaksi kuin välttämätöntä oli.

Veropolitiikka on paljolti pelkkää politiikkaa ja pyrkii moniin muihinkin päämääriin kuin perustavoitteeseensa, nimittäin siihen, että se rajoittaisi yleisön ja yritysten taholta tulevaa kysyntää, niin että julkisen sektorin tuotannontekijöiden tarve voitaisiin kansantaloutta liikaa rasittamatta tyydyttää. Kytkeytyyhän se, kenen kannettavaksi raskain verokuorma sälytetään, mm. poliittisiin käsityskantoihin ja arviointeihin. Tähän puoleen ei enempää puututa, vaan jätetään sen viittauksen varaan, että verotuksen progressio — omaisuusverotus mukaan luettuna — rasitti yksityistä säästämistä suhteellisen paljon ja kavensi riskivalmiin pääoman tarjontaa vapailla pääomamarkkinoilla, jälkimmäistä nimenomaan, ennen kuin vuonna 1956 lievennettiin osinkoihin kohdistunutta kaksinkertaista verotusta. Progressio toisaalta ja kaksoisverotus toisaalta tuskin saattoivat olla heikentämättä sekä yritysten syntyyn sisältyvää dynamiikkaa että pienyritysten nopean ekspansion mahdollisuuksia. Joka tapauksessa veropolitiikan tällaiset seuraamukset hyväksyttiin tietoisesti, väistämättä siitä johtuvina sivuilmiöinä, että haluttiin vaikuttaa tulonjakautumaan. Sen vuoksi on tämän suuressa määrin poliittisen problematiikan sijasta syytä kosketella niitä veropolitiikan vaikutuksia taloudelliseen muuttumiseen, joiden ei oletettu olevan ja jotka eivät olleet väistämättömiä sivuvaikutuksia.

Lähinnä tulee tällöin kysymykseen se, että verosäännösten muotoilu vaikutti pelkästään teknillisistä syistä varsin eri tavoin eri yritysluokissa. Ei voitane epäillä, etteikö yhtiöverotus olisi kohdannut lievemmin vanhoja ja suuria kuin syntymässä olevia tai pienyrityksiä. Ei voi perustellusti väittää, että yhtiöverotus olisi vakavasti estänyt suurten ja vakiintuneiden yritysten kehitystä, koska monet yhteiskunnalliset toimenpiteet yleensä korvasivat hyvin heidän valtiolle ja kunnille maksamansa rahan. Toisaalta sellaiset yritykset, jotka yhtiöveron niille verraten epäsuotuisan formuloinnin ja liikevaihtoveron rakenteen vuoksi joko kuolivat oraalle tai näivettyivät pahasti kehityksensä alkuvaiheessa, eivät voineet saada vastaavaa hyötyä. Valtion ja kuntien niukat yritysten perustamista ja pienyritysten toimintaa helpottamaan tähdätyt yksittäistoimet olivat vastapainoksi köykäisiä. Teollisen muuttumisen ja siten mahdollisimman nopean taloudellisen kehityksen kannalta

viitatut seikat olivat epäsuotuisia. Veropolitiikan järkevien tavoitteiden kanssa niillä oli vähän, jos mitään tekemistä.

Valtion palkkapolitiikalla oli vaikutuksensa taloudellisen kehityksen luonteeseen, mm. taloudelliseen muuttumiseen.⁸ Palkkapolitiikka ynnä välistä myös lainsäädäntö tasoittivat palkkoja yhtä rintaa veroprogression kanssa. Ns. pienipalkkaisia tuettiin voimakkaimmin ja palkkojen monivuotinen, inflaatioperuinen indeksiinsidonnaisuus esti käytännössä suurien palkkaerojen synnyn. Tämä koskee mm. virkamiehiä. Kun suuret yleiset palkankorotukset koskivat kaikkia, olisivat joidenkin ryhmien lisäkorotukset usein olleet liian silmiinpistäviä ja kalliita. Työntekijöiden solidaarinen palkkapolitiikka sai siis sikäli tukea, että palkkojen määräytymistä eri alojen ja yritysten taloudellisen kestokyvyn mukaan vastustettiin. Samalla vaikeutettiin virkamieskunnan vastuun, työmäärän ja tehokkuuden perusteella määräytyvää palkkadifferenssiaatiota.⁹

*Kaike*n edellä kerrotun huomioon ottaen tällainen ns. solidaarista periaatetta ja indeksisidonnaisuutta seuraileva politiikka yleensä kangisti taloudellista muuttumista. Valtio kammoksui työvoiman lomaautuksia ja piti sen vuoksi parempana hieman liian suurta kuin liian pientä tavaroiden ja palvelusten kokonaiskysyntää. Siitä syystä — ja erityisesti monina tuontisäännöstelyn vuosina — solidaarisella palkkapolitiikalla ei ollut sellaisia vaikutuksia kuin kenties toisenlaisissa oloissa olisi ollut. Se ei erityisemmin pakottanut rationalisoimaan vähentämällä työvoimaa huonosti kannattavilta aloilta, kuten olisi saattanut käydä, jos suhdanteet olisivat olleet toiset ja jos liikkuvuutta rohkaiseviin toimiin olisi asennoiduttu positiivisemmin. Sellaisia ovat esimerkiksi tehokas työnvälitys, koulutus, muuton tukeminen rahallisesti jne. Indeksijärjestelmän jäykistämä palkkastrukturi taas ei voinut olla suotuisa tuottavuuden kannalta.

Talouspolitiikan ja sen nimenomaan taloudelliseen muuttumiseen kohdistuneiden vaikutusten tarkastelu sopii lopettaa kysymykseen: harjoittiko valtio *inflaatiopolitiikkaa* ja vaikuttiko inflaatio siinä tapauksessa tuotantotekijöiden liikkuvuuteen ja taloudelliseen edistymiseen muullakin tavoin kuin tähän mennessä kosketelluilla?

Kysymyksen alkuosaan ei voi vastata lyhyesti ja yksiyymärteisesti. Inflaation takaa kuumottaa näet niin hyvin kansainvälisten kuin kansallisten tekijöiden monimutkainen vyyhti. Tässä yhteydessä tähdelistä on se, että valtio yhtäällä sekä paisutti tavaroiden ja palvelusten kysyntää että nosti välittömämminkin rahapalkkoja ja hintoja, mutta ryhtyi toisaalla moniin toimiin hillitäkseen kysyntää ja hinnankorotuksia.

Tämä kuuluu asian luonteeseen eikä semmoisenaan ole epäjohtonmu-
kaista. Asiahan on yksinkertaisesti se, että valtio tarvitsi tuotannon-
tekijöitä sekä halusi eri syistä antaa tietyille yhteiskuntaryhmille huo-
mattavia rahasummia, toisin sanoen lisätä niiden ostovoimaa. Vasta-
painoksi oli yritettävä rajoittaa muualta peräisin olevaa tuotannonteki-
jöiden kysyntää ja muiden ryhmien ostovoimaa. Muutoin kokonais-
kysyntä olisi suuresti ylittänyt kokonaistarjonnan, niin että koko ta-
loudellinen tasapaino olisi järkkynyt. Vahvasti yksinkertaistaen voi
sanoa, että valtio onnistui hyvin edellisessä — nimittäin saamaan käyt-
töönsä tuotannontekijöitä ja lisäämään tiettyjen ryhmien ostovoimaa —
mutta menestyi vain puolittain jälkimmäisessä, toisin sanoen kokonais-
kysynnän rajoittamisessa ja hinnankorotusten pidättelyssä. Seuraus oli,
että markan arvo huononi vuosi vuodelta, semminkin kun hintoja nosti
ajoittain myös ulkomaankauppa. On jokseenkin samantekevää, puhu-
taanko valtion »inflaatiopolitiikasta» vai sanotaanko mieluummin, ettei
valtio täysin onnistunut yrityksissään pitää kysyntä ja hinnat kurissa.
Päämielenkiintohan kohdistuu tässä yhteydessä siihen, miten inflaatio
vaikutti taloudelliseen muuttumiseen.

Kehityksen pääpiirteiden perusteella päädytään vastaukseen, että
sinänsä kansantalouden ylipaineen on ennen muuta täytynyt tehostaa
kapasiteetin käyttöä, mutta myös helpottaa muuttumista sikäli, että
se houkutteli yrityksiä suuriin investointeihin. Sitä paitsi yritysten
inflaatiovoivot helpottivat ainakin ajoittain investointien rahoitusta.
Investointien vuorostaan on täytynyt helpottaa työvoiman siirtymistä
hyvin tuottavaan toimintaan mm. maataloudesta. Samalla *vastatoimet*,
joihin valtion oli pakko ryhtyä liian suuren nimelliskustannusten nousun
ja sen aiheuttaman kansainvälisen kilpailukyvyn heikkenemisen pelossa,
kuitenkin pienensivät monella tavoin tuotannontekijöiden liikkuvuutta
ja loitonsivat niiden käyttöä optimaalisesta. Tässä on ennen kaikkea
viitattava rahapolitiikan vaikutuksiin ynnä raha- ja pääomamarkkinoi-
den toimintatapaan. Erityisen kehnosti olivat asiat niinä vuosina, joina
vastatoimet yhtäältä eivät kyenneet estämään valuutan yliarvostusta
ja siitä johtuvaa, kehitystä suuresti jarruttanutta tuontisäännöstelyä,
mutta toisaalta saivat kyllä aikaan ne negatiiviset vaikutukset, joista
on ollut puhe.

Nyt loppuun saatettu talouspolitiikan tarkastelu on tahallaan jätetty
epätäydelliseksi. Se on osittain myös yksipuolista. Epätäydellisyys suo-
taneen anteeksi sillä perusteella, että se estää esitystä paisumasta liian
laajaksi torjuen täten mm. tärkeiden seikkojen hukkimisen vähem-
män tärkeiden joukkoon. Yksipuolisuudella vuorostaan on pyritty

korostamaan niitä taloudellisen kehityksen ja talouspolitiikan ongelmia, jotka tuntuvat sen parhaiten ansaitsevan, mutta näyttävät jääneen huomiota vaille mm. siksi, että etualalle työntyi joukko akuuttisia tai joka tapauksessa välittömästi hoidettavia — usein politiikan sävyttämiä — pulmia. Päähuomion kohdistaminen talouspoliittiseen muuttumiseen on jättänyt suhdannepoliittiset kysymykset taka-alalle. Ei ole pohdittu paljonkaan, miten talouspolitiikka vuodesta toiseen onnistui tai epäonnistui tasoittamaan esimerkiksi viennin, inflaatiopaineen ja työllisyyden vaihteluista johtuvia suhdanneilmiöitä. Sellaisiahan kaiken aikaa esiintyi, jos kohta pienempinä ongelmina kuin ennen sotaa.

Myös tulevaisuuden näkymiä tarkastellaan seuraavassa samanlaisesta näkökulmasta ja samalla tavalla painottaen. Kehitys- ja muuttumisongelmat ovat näet täälläkin todennäköisesti tärkeimmät.

Luku 4

TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT

A. Vaihtoehtoiset kehityssuunnat

Oletamme aluksi, että talouspolitiikka noudattelee pääasiallisesti samoja linjoja kuin viitenä viime vuonna. Tämä edellytys on tärkeä, ja on tähdellistä pitää se tarkoin mielessä. Siihen sisältyy mm., että oletamme raha- ja finanssipolitiikan, työllisyys- ja sosiaalipolitiikan entisiksi sekä että vaihtokurssit pysyvät kiinteinä ja länteen suuntautuva ulkomaankauppa verraten vapaana, samalla kun itäkaupan tähänastinen bilateralismi säilyy.

Voimme näin hahmotella tulevan taloudellisen kehityksen yleistä kulkua ja luonnetta joidenkin päävaihtoehtojen puitteissa. Ne vuorostaan sopivat talouspolitiikan mahdollisuuksista käytävän keskustelun taustaksi.

Optimistisen vaihtoehdon mukaan olisivat kehityslinjat osapuilleen samat kuin 1960-luvun alussa tuntuvasti nousevine tulo- ja elintasoineen. Teollisuusalueilla selvittäneen helposti työllisyyskysymyksistä, etenkin kun lisääntyvät tulot jonkin verran vähentänevät naistyövoiman tarjontaa, joka nykyään näyttelee huomattavan suurta osaa Suomen teollisuudessa. Metsäteollisuuden menekkimahdollisuudet — kun tämänhetkisestä suhdannetaantumasta on selviydytty — muovautuisivat sellaisiksi, että koko kasvanut tuotantokapasiteetti voidaan ottaa käyttöön ja että vientihinnat säilyvät tyydyttävinä, vaikka tilapäiset suhdannekäänteet tietenkin aiheuttavat häiriöitä myös tulevaisuudessa. Toinen johtava teollisuusryhmä, metalliteollisuus, kykenisi yhä laajentamaan vientiään Neuvostoliittoon, mutta tunkeutumaan pidemmälle myös länteen tehostamalla vientiään. Muu teollisuus jatkaa sopeutumistaan 1950-luvun koventuneisiin kilpailuoloihin ja pääsee tuotannossaan suunnilleen samaan kasvuun kuin 1960-luvun alussa. Tällöin tulee palveluelinkeinojen ekspansiovauhti yhä nopeutumaan. Teollisuuden riippuvuus ostetuista palveluksista tulee näet entisestään lisää-

tymään, mutta ennen kaikkea laajojen kansankerrosten tulotason nousu tulee johtamaan siihen, että palvelusten suhteellinen osuus kysynnässä kasvaa tavaroiden kustannuksella. Myös maatalous lisää tuotantoaan, mutta maatalousväestö vähenee edelleen vain verraten hitaasti. Tosin on otettava huomioon, että tulojen pysyvä jälkeenjääminen kaupunkielinkeinoihin verrattuna vähentää nuorison halua jäädä maaseudulle ja vielä enemmän sitä tekee se, että parantuneet yhteydet — sanan laajimmassa merkityksessä — tuovat asutuskeskusten houkutukset yhä lähemmäs. Jo siihen, että muuttoliike asutuskeskuksiin on viime vuosina kasvanut, sisältyy kumulatiivinen tekijä yhtäältä niiden pulmien vuoksi, joita nuorten ikäluokkien harveneminen monille maalaiskunnille tuottaa, toisaalta siksi, että yhä useampi voi kuvailla, millaista on elää asutuskeskuksissa tai niiden läheisyydessä.

Kuitenkin myös optimistiseen vaihtoehtoon sisältyy oma problemaatiikkansa. Maatalouden ylituotanto ja liikakansoituspulmat säilyvät. Jollei teollisuuden ekspansiovauhtia nykyisestäään *kiihdytetä*, eivät kaupunkielinkeinot kykene ottamaan vastaan kaikkia halukkaita, etenkin kun asuntokysymys ei ratkea ekspansiivisimmilla alueilla. Sen vuoksi Pohjois-Suomen vajaatyöllisyys tulee säilymään ainakin kausiluonteisena ongelmana. Metsäteollisuuden laajentuminen tulee auttamaan ongelman ratkaisua tähänastista vähemmän. Laajentuminen ei näet enää, vaikka raakapuun käyttö kasvaa, tule todennäköisesti lisäämään metsätyövoiman kysyntää. Koska nimittäin on otaksuttava, ettei markkinataloudellisten voimien sallita alentaa maatalousväestön tulotasoa, vaan että se päinvastoin tulee absoluuttisesti nousemaan ja pysymään hyvässä suhteessa kaupunkielinkeinojen tulotasoon, tulee metsäteollisuus ponnistelemaan ankarasti vähentääkseen työvoiman käyttöä juuri metsissä. Kun jalostustuotantoa on paljon rationalisoitu — erityisesti viiden viime vuoden nopean kehityksen aikana — niin että siinä työkustannukset ovat voimakkaasti laskeneet, ovat työkustannukset raaka-aineen käsittelyssä suhteellisesti nousseet. Nousua on koivun, pienpuun ja jätepuun enentynyt käyttö vielä lisännyt. Vaikka metsätuotteiden hintojen kehitys olisi optimistisen vaihtoehdon mukaisesti verraten edullinen, toisin sanoen, vaikka yritysten voitot olisivat kutakuinkin hyvät, täytyy seurauksena olla, että metsätaloutta pyritään huomattavasti rationalisoimaan. Ei liioin ole pienintäkään epäilystä, ettekö juuri tällä alalla olisi eniten tehtävissä. Toinen pulma sen lisäksi, etteivät kaupunkielinkeinot kykene riittävästi vastaanottamaan työvoimaa, saattaa syntyä tuonnin voimakkaasta kasvusta. Tulojen nousu johtaa siihen, että suhteellisesti sängen suuri osa kysynnästä kohdistuu tuonti-

tavaroihin. Onpa pelättävissä, että tässä pitkällä tähtäimellä suotuisiksi oletettujen vientikonjunktuurienkin aikana syntyy maksutasevaikeuksia, aina kun metsätuotteiden kansainväliset suhdanteet tilapäisesti heilahtavat.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että suunnilleen entistä talouspolitiikkaa noudatellen tässä kaavailtu vaihtoehto tulee merkitsemään, että tuottavuus ja elintaso nousevat viime vuosien tapaan. Edistyminen perustuu kuitenkin, kuten tähänkin asti, ensisijaisesti elinkeinonhaarojen ja elinkeinoalojen *sisäiseen* rationalisointiin, mutta vain vähän niiden *väliseen* tuotannontekijöiden nopeaan ammatilliseen tai alueelliseen uudelleen jakautumiseen. Tämä vuorostaan vaarantaa täystyöllisyyttä ja ulkomaankaupan tasapainoa, olkoonkin etteivät näkyvät suorastaan uhkaavilta vaikuta.

Toteutuakseen tämä verrattain optimistinen vaihtoehto edellyttää, että kansainväliset taloudelliset olot kehittyvät suunnilleen viimeisten 5—10 vuoden tavoin, toisin sanoen kohtuullisten suhdannevaihteluiden ja jokseenkin vapaan kansainvälisen kaupan sävyttämän ekspansion puitteissa. Jälkimmäiseen seikkaan viitaten voidaan vaihtoehdon sanoa edellyttävän myös sitä, ettei Suomi jää Euroopan suurmarkkinoiden tullimuurin taakse. Kolmas edellytys on, ettei Suomen oma inflaatiopaine ylitä sen länsikaupan piiriin kuuluvissa maissa vallitsevaa. Tämä merkitsee, etteivät nimelliskustannukset saa nousta viime vuosia nopeammin. Toisin sanottuna: muiden maiden otaksuttavasti verraten kohtuulliseksi jäävä inflatorinen kehitys ei salli rahatulojen nousta Suomessa paljonkaan kansantalouden tuottavuutta ripeämmin. Yleinen hintataso ei saisi nousta kuin pari prosenttia vuodessa. Jollei tämä ehto toteudu, ei toteudu liioin optimistinen vaihtoehto edes silloin, kun teollistunut ulkomaailma elää yleistä taloudellista ekspansiovaihetta.

Tarkastelkaamme sitten yleisten kehitystendenssien vähemmän optimistista vaihtoehtoa. Siihen kuuluu ensinnäkin, että metsäteollisuuden ajankohtaiset menekkipulmat eivät ole pelkkiä suhdannepulmia, vaan paremminkin senkaltaisia kuin kansainvälisellä merenkululla ja laivanrakennusteollisuudella on ollut 1950-luvun lopulta lähtien. Tämä ei välttämättä merkitse sitä, että metsäteollisuuden pitkän ajan näkyvät olisivat pessimistiset, vaan ainoastaan olettamusta, että koska metsäteollisuuden laajennusvauhti on ollut nopea kaikkialla, ei seuraava kansainvälinen nousukonjunkturi tule olemaan metsätuotteiden kannalta korkeasuhdanne. Koko konjunktuurisykli ehkä osoittautuu tuotantokapasiteetin rakentamisen kannalta etukäteen eleyksi. Metalliteollisuuden kannalta pessimistinen vaihtoehto merkitsee, että viime

vuosien yritykset luoda uusia markkinoita länteen suurelta osin tyrehtyvät, sen sijaan että ne laajenisivat. Muut teollisuudenhaarat sopeutuvat verraten hitaasti muuttuneisiin ulkoisiin olosuhteisiin; niiden tuotannon kasvu pysyy yleensä jotensakin pienenä tai hidastuu. Palveluelinkeinojen ekspansio tosin kyllä jatkuu, mutta verraten hitaana. Maatalous lisää tuotantoaan entiseen tapaan, mutta sen menekkimahdollisuudet huononevat suuresti. Koska ei voi otaksua tulotasoa päästettävän huononemaan ja työvoimaa täten karkoitettavan, tulee maatalouden liikakansoitus suuresti korostumaan. Vajaatyöllisyysongelma paheenee yhä, kun kaupunkielinkeinot eivät kykene imemään väkeä yhtä nopeasti kuin viime vuosina ja kun metsäteollisuus tulee ponnistelemaan vielä ankarammin kuin äsken hahmotellussa optimistisessä vaihtoehdossa vähentääkseen työn menekkiä metsissä. Ulkomaankaupan tasapaino-ongelman on otaksuttava muodostuvan vaikeaksi. Viennin epäsuotuisia kehitysnäkymiä ei riitä korvaamaan se, että tulojen nousun hidastuminen rajoittaa tuontitavaroiden kysynnän kasvua.

Yhteenvetona voi pessimistisen vaihtoehdon sanoa merkitsevän, että tuottavuus edelleen kasvaa, mutta vain varsin hitaasti. Eri elinkeinohaarojen ja elinkeinoalojen rationalisointiongelmat käyvät verraten vaikeiksi mm. siksi, etteivät myyntimarkkinat laajene riittävän nopeasti eivätkä siis salli suurta tuotantokyvyn laajentamista, mutta myös siksi, ettei itserahoitusmahdollisuuksia kehuttavammin tule olemaan. Tuotantotekijöiden — lähinnä työvoiman — siirtyminen tuottavimmille aloille jää verraten heikoksi. Tunnusomaista tulee olemaan vajaatyöllisyys ja ulkomaankaupan tasapainottomuus.

On helppoa havaita, millaiset seikat tähän vaihtoehtoon johtaisivat. Merkittävimmät olisivat kansainvälisen taloudellisen ekspansioon hitaus, erityisesti maailmanmarkkinoiden pitkälinen suhdannetaantuma. Vaihtoehdon todennäköisyys kasvaisi suurena määrin, jos Suomi jäisi eurooppalaisten suurmarkkinoiden ulkopuolelle. Täyttä korvausta ei todennäköisesti olisi mahdollista saada laajentamalla kauppasuhteita itään. Pessimistinen vaihtoehto ei kuitenkaan häämötä vain epäsuotuisien kansainvälisten näkymien lomasta. Siihen viifoittaisi tietä myös tuntuva kotimainen inflaatio, joka heikentäisi Suomen teollisuuden kilpailukykyä ja jollaista saattaisi ajatella syntyvän, vaikkei talouspolitiikka entisestään suurempia muuttuisikaan. Siihenhän johtaisi esimerkiksi niin hyvin se, että työmarkkinoiden osapuolet sopisivat liian suurista palkankorotuksista kuin se, että yleisön säästämisalttius heikkenisi.

Ei ole tarpeen ratkaista, kumpaa vaihtoehdoista olisi pidettävä toden-

näköisempänä, jotta ongelmia ja talouspolitiikan mahdollisuuksia sitten voitaisiin pohtia juuri tämän vaihtoehdon kannalta. On näet selvää, että pulmat ovat molemmissa tapauksissa jokseenkin samat, jos kohta vaikeusasteet erilaisia. Toisessa tapauksessa ovat vahvat puolet Suomen kansantalouden kehityksen kannalta ratkaisevia, toisessa tapauksessa niiden merkitys on vähäisempi; heikkoudet taas säilyvät molemmissa. Kysymys siis on, miten talouspolitiikka selviytyy näistä vaikeuksista ja ratkaisee yhteiset pulmat siten, että taloudellinen kehitysvauhti nopeutuu. Ristiriitaa muiden kansantalouden kehityskulkua koskevien tavoitteiden kanssa ei kuitenkaan saa syntyä.

B. Ongelmat

Etenkin 1950-luvun kehitystä ja 1960-luvun väestönkasvua ajatellen saattaisi ehkä ongelmien ongelmana pitää täystyöllisyyden turvaamista. Eihän taipumus työttömyyteen tai vajaan työllisyyteen häviäisi edes kehityksen seuraillessa optimistista vaihtoehtoa. Kuitenkin on vain eduksi, jollei työllisyyttä pidetä talouspolitiikan suurongelmana.

Suomen valtiovallan resursein ei voi olla vaikeata pitää huolta siitä, että kaikilla on jonkinlaista työtä. Jollei yleisten työmarkkinoiden kysyntä siihen riitä, voi valtio aina panna itse käyntiin julkisia töitä taikka huolehtia siitä, että kunnat sen tekevät. Tämä kuulostaa kukaties siekaillemattomalta väitteeltä, mutta sopii palauttaa mieleen, ettei edes 1950-luvun ankeimpina vuosina monikaan jäänyt pitkäksi ajaksi täysin ilman työtä. Miltei kaikki sitä tavalla taikka toisella saivat, ja hieman suuremmin ponnistuksin olisi ehkä loputkin voitu työllistää. Se oli perimmältään vain teknillis-hallinnollinen kysymys. Sen vuoksi täytynee parhaana kysymyksen asetteluna pitää seuraavaa: *Missä* työssä työvoiman olisi oltava, jotta se parhaiten kiihottaisi taloudellista edistymistä? Tämä ei ole vain teknillis-hallinnollinen kysymys. Sen sijaan siinä joudutaan tekemisiin vaikeuksien kanssa, joita aiheutuu kun ei tunneta olevia eikä semminkään tulevia seikkoja. Vaikeata on myös ratkaista, millä *keinoilla* työvoima saadaan parhaaseen mahdolliseen käyttöön. On sitäkin suurempi syy asettaa kysymys näin, kun aiemmiksi heikkouksiksi osoittautuivat työvoiman optimaalisesta suuresti poikennut käyttö, investointien epätaloudellinen jakautuma sekä työvoiman ja pääoman huonohko liikkuvuus.

On helppo nähdä tietyt päälinjat siinä kaaviossa, joka johtaisi Suomen kansantalouden käyttämään paremmin työvoimaansa ja pääomaansa.

Tärkeintä olisi saada työvoimaa siirtymään nopeammin maataloudesta muihin elinkeinoihin yhtä rintaa sen kanssa, että maatalouteen jäävä väestö saa paremman tuoton työstään osittain toisensuuntaisen tuotannon sekä toisaalta nykyistä suurempien tilojen ja etevämmin käytetyn pääoman ansiosta. Periaatteellista estettä ei ole sille, että Suomen maataloudesta tulisi kilpailukykyinen ja että se antaisi työpanosta kohti teollisuuden veroisen tuoton. Sen estää vain maatalouden *nykyinen* rakenne ja tuotantosuunta. Niin kauan kuin radikaalia muutosta ei tapahdu, ei maataloudella ole mitään edellytyksiä selviytyä ilman valtion tuntuva tukea, joka samalla jarruttaa muiden elinkeinojen kehitystä. Tulevaisuudessa pulma näyttää selvästi pahenevan. Vapaan markkinatalouden avulla — toisin sanoen lopettamalla valtion koko maatalouspolitiikka — maatalouden tuotantosuunnan muutosta ja rakenteen rationalisointia ei kuitenkaan voi otaksua saatavan joustavasti aikaan. Taloudelliset ja sosiaaliset seuraamukset olisivat maatalousväestölle lyhyellä tähtämellä kohtalokkaita.

Myös metsätyövoiman on vähennyttävä ja tuottavuuden noustava. Yhtiöiden omista metsissä siihen tulee epäilemättä olemaan ankara pakko syistä, joita jo käsiteltiin, ja samaan suuntaan käynee kehitys myös valtion metsissä. Kummassakaan tapauksessa ei ole pelkoa taloudellisista tai sosiaalisista seuraamuksista, olkoonkin että maatalouden vajaatyöllisyys syvenee ja kärjistää vuorostaan maatalouspolitiikan ongelmia, niin kauan kuin maatalouden tuotantosuuntaa ei ole muutettu eikä sen rakennetta rationalisoitu. Suurin pulma tulee olemaan toteuttaa vastaava rationalisointi pirstoutuneissa ja sopimattomasti palstoiteutissa yksityismetsissä. Jotenkin se on silti ratkaistava, koska metsäteollisuuden on pakko alentaa raaka-ainekustannuksiaan leveällä rintamalla.

Työn menekin ja työllisyyden väheneminen maataloudessa ja metsissä on vain tulevaisuuden olennaisimpien muuttumisongelmien toinen puoli. Toisena on vapautuneen työvoiman työllistäminen tuottavampaan toimintaan muihin elinkeinoihin. Tämä puoli ei sekään ratkea vaivattomasti pelkän markkina-automaatiikan avulla, mikäli monia muita kansantalouden kehitystavoitteita ei haluta jättää sikseen. On kuitenkin sangen tärkeitä oivaltaa, ettei työvoiman vapauttaminen maa- ja metsätaloudesta sinänsä voi olla taloudellisen kehityksen taikka muiden tavoitteiden kannalta virhe. Se on päinvastoin oikein ja välttämätöntä. Jos siitä aiheutuu työttömyyttä, ei virhe ole vapauttamisessa, vaan siinä, ettei muuta tuottavampaa puuhaa ole saatavissa. Voi ehkä tuntua viisastelulta tehdä ero näiden kahden sanonnan välillä, että vapautta-

minen synnyttää työttömyyttä ja että sitä on siis kaihdettava tai että työttömyys johtuu muiden elinkeinojen kyvyttömyydestä absorboida työvoimaa. Ero on kuitenkin tosiasiallisesti sangen merkittävä, sillä juuri jälkimmäisestä on rakentavan, kehitystä kannustavan talouspolitiikan lähdettävä liikkeelle.

Työvoiman saaminen nykyistä maa- ja metsätaloutta tuottavampaan toimintaan on teollinen ongelma. Se ei tarkoita, että kysymyksessä olevasta työvoimasta suurin osa olisi työllistettävä teollisuuteen, mutta kylläkin, että kehitystä kannustavien voimien on oltava lähtöisin teollisuudesta, jotta kokonaistyöllisyys ja kansantulo nousisivat nopeasti. Sikäli kuin on tällaisia voimia ja niillä toimikenttää, sikäli jäävät esimerkiksi liikenteen, kaupan ja talonrakennustoiminnan ongelmat sekundäärisiksi taikka ehkä paremmin sanottuna verraten helpoiksi. Tosin on selvää, että ne kehitykseltään kytkeytyvät kaikki toisiinsa. Suomessa kuitenkin lähinnä vain teollisuuden voi ajatella hankkivan ulkomaanvaluuttaa. Siksi on mieluiten sen kehityksen oltava kaiken aikaa jonkin verran »johdossa». Ellei siinä onnistuta, kärsivät muut alat helposti; ne kun näet ovat osittain riippuvia pääomahyödykkeiden tuonnista. Sitä paitsi niiden ekspansion luoma rahatulojen kasvu kasvattaa muidenkin tuontitavaroiden kysyntää. Jollei tuontitavaroita kyetä teollisuustuotteiden viennillä ostamaan, joudutaan helposti inflaatioon ja tuonnin säännöstelyyn — mikäli ulkomaisen velan mahdollista, mutta hyvin epätodennäköistä kasvumahdollisuutta ei oteta huomioon. Riippuvuus on kaavamaisesti se, että kansainväliseen työnjakoon kytkeytyneen maan ei käy luominen kotimarkkinoilla toimivaa palveluelinkeinoa — tuottamatta melkoisia vaikeuksia — niin nopeasti että vientiteollisuuden on vaikea pysyä samassa tahdissa.¹

Teollisuuden kehitysongelmat on siis ratkaistava ennen muuta vientiteollisuudessa, jos taloudellisen kehityksen mielitään edistyvän lavealla rintamalla nopeana muuttumisprosessina ja näkyvän nopeasti nousevana kansantulona. Periaatteessa on tosin ajateltavissa kehityksen käyvän päinsä siten, että kotimainen teollisuus tyydyttäisi yhä suuremman osan teollisuustuotteiden kysyntää ja imisi työvoimaa maa- ja metsätaloudesta. Tämä merkitsisi, että Suomi vähän kerrassaan etäänntyisi kansainvälisestä työnjaosta. Tästä vuorostaan seuraisi kuitenkin, että yhä suurempi osa teollisuudesta toimisi, jos kohta ehkä kasvavilla, mutta kaikesta huolimatta sangen pienillä kotimarkkinoilla, joilla suurtuotannosta tuottavuudelle koituvat edut yleensä menetettäisiin.²

Vielä hankalampia olisivat kuitenkin muut seuraamukset. Pitemmälle ajatellen heikkenisivät pahoin sekä ylykkeet että monessa tapauksessa

pakko kehittää tekniikkaa ja uusia tuotteita. Teollisuuden pyrkimys korvata tuonti omilla tuotteilla johtaisi usein siihen, että kun ulkomaisen esimerkin innoittamaa tuotetta päästäisiin markkinoimaan, olisi uusi ja parempi ulkomainen tuote jo ehtinyt paikalle ja työntäisi sen syrjään. Tällainen olisi huono tapa päästä nopeaan taloudelliseen kehitykseen, eikä siitä liioin olisi hyötyä muihinkaan kansantalouden tavoitteisiin pyrittäessä.

Kysymys siis on: mille teollisuuden aloille olisi vastuun viennin ekspansioista kuuluttava?

On luonnollista arvioida ensiksi metsäteollisuuden mahdollisuudet astua eturintamaan. Sen tulevaisuuden näkymät osoittavat kuitenkin, ettei näin voi odottaa käyvän läheskään samassa mitassa kuin kuluneina vuosikymmeninä. Syytä ei kannata hakea kysynnästä, toisin sanoen metsätuotteiden maailmanmarkkinoiden kehityksestä, vaan tarjonnasta. Raaka-ainevarat varmasti kyllä vähitellen lisääntyvät ja sallivat kasvattaa tuotantokykyä edelleen.³ Siitä ei ole kiittäminen vain koivun kasvavaa käyttöä, vaan myös metsätalouden rationalisointia, jollaista jo toisessa yhteydessä oli aihetta edellyttää. Samansuuntainen vaikutus on metsänlannoituksella yms. Jos sitä paitsi voidaan uhrata tähänastista enemmän lähinnä selluloosa- ja paperiteollisuuden markkinoita luoviin, pitkälle jalostettuihin tuotteisiin ja erikoislaatuihin, saattaa viennin arvo nousta tuntuvastikin, ja sitä mukaa kasvavat myös Suomen valuuttatulot. On kuitenkin sangen epätodennäköistä, että kumpikaan kykenisi edes likimain samaan kuin sodan jälkeen, jolloin raaka-aineen käyttöä voitiin lisätä sangen nopeasti. Päivänselvää on myös, että koska metsäteollisuuden on pysyttävä sangen kilpailukykyisenä menestyäkseen maailmanmarkkinoilla, ei se kykene työllistämään kovinkaan paljon nykyistä suurempaa työntekijämäärää. Kehitysperspektiivit viittaavat päinvastoin siihen, että tuotannon ja viennin kasvaessa työvoima kasvaa jalostustuotannossa melko mitättömästi tai ei lainkaan ja suorastaan vähenee niin metsätöissä kuin raaka-aineen käsittelyssä yleensä. Toisin sanoen, menestyäkseen tulevaisuudessa on Suomen metsäteollisuuden käytettävä nykyistä enemmän pääomaa, mutta vähemmän työvoimaa. Tästä vuorostaan johtuu, että metsäteollisuus tosin tulee käyttämään enemmän sellaista työvoimaa, joka varsinaisesti antautuu metsätöihin, mutta tarvitsee vähemmän sellaista, joka työskentelee sekä maatalouden että metsätalouden alalla. Siksi sen välitön merkitys ei voi olla suuri pyrittäessä siirtämään työvoimaa tuottavuudeltaan heikosta maataloudesta tuottavammille aloille. Kansantuloa kohottavan taloudellisen muuttumisprosessin kannalta sillä siis ei tule olemaan erityisempää väli-

töntä vaikutusta. Eräiden myöhemmin puheeksi tulevien välillisten vaikutustensa lisäksi se voi omalta osaltaan kohottaa elintasoja enää pääasiallisesti vain lisäämällä metsätalouden tuottavuutta yleensä.

Metsäteollisuuteen ei ole luettu puusepän- eikä huonekaluteollisuutta enempää kuin muitakaan puuta pitkälle jalostavia aloja, jotka eivät kuulu selluloosa- ja paperiteollisuuteen. Niiden välitöntä merkitystä voidaan pitää verraten suurena pyrittäessä lisäämään työllisyyttä tuottavuudeltaan hyvässä, vientiin tähtäävässä toiminnassa. Näiden alojen menestymisen pitäisi myös kyetä helpottamaan sitä muuttumista, josta on ollut puhe, koska sangen pienilläkin, asutuskeskusten ulkopuolella toimivilla yrityksillä pitäisi olla hyviä mahdollisuuksia.

Monien pitkälle jalostettujen puutuotteiden markkinat ovat epäilemättä laajenemassa, mm. sellaisten, joita käytetään metalli- ja muoviteollisuuden valmistamien kestävien kulutushyödykkeiden yhteydessä. Ei vain maan rajojen sisä-, vaan myös ulkopuolella on paljon mahdollisuuksia luoda aivan uusia tarpeita siellä, missä tulot paraikaa kasvavat. Varsinkin korkealaatuisilla erikoistuotteilla saattaa olla hyvät mahdollisuudet. On kuitenkin selvää, ettei menestys tällä alalla perustu niinkään paljon kuin tavallisesti pelkästään valmistusportaan kekseliäisyyteen ja teknilliseen kehitykseen, vaan myös myynnin suunnitteluun. Erityisesti vienti tulee riippumaan aikaa vievästä ja siten myös pääomia vaativasta markkinoinnista ja myyntiorganisaatioiden luomisesta. Esimerkiksi Tanskan huonekaluteollisuuden viimeaikaiset suursaavutukset osoittavat selvästi, mitä osaa erikoistuotteet voivat näyttellä sekä — ja ennen muuta — mikä merkitys tehokkaalla markkinoinnilla ja myyntiorganisaatiolla on. Esimerkki on sitäkin kuvaavampi, kun Tanskalta puuttuvat raaka-aineet miltei tyystin.

Arvioitaessa muiden teollisuuksien menestymisen mahdollisuuksia vientituotannossa ei ole välttämätöntä rajoittua niihin, joilla jo on vientiä. Myös kotimarkkinateollisuuden voi ajatella muuttuvan vientivoittoiseksi. On sitäkin suurempi syy tutkia juuri tätä mahdollisuutta, kun kansantulon kasvu, elintason nousu ja kotimarkkinoiden laatuvaatimukset saattavat kannustaa ja raivata tietä kohti kilpailukykyisten laatu- tuotteiden vientituotantoa.

Muutamit teollisuuden alat ovat kuitenkin sellaisia, että ne eivät voi imeä paljonkaan työvoimaa tai luoda kilpailukykyistä vientituotantoa. Näihin kuuluvat ensinnäkin tekstiili-, vaatetus- ja kumiteollisuus sekä joukko muita pieniä kulutustavaraa valmistavia aloja, jotka kauan ovat toimineet tullisuojan turvin. Muun maailman kehitys viittaa siihen, että näiden alojen verrattain yksinkertaisten tuotteiden valmistus tulee tähän-

astista enemmän keskittymään mm. merentakaisiin maihin, joissa työvoima on halpaa. Osaksi poliittisista syistä saavat pitkälle teollistuneet maat luvan pidättyä suojautumasta suuremmin sellaisten tavaroiden tuonnin kasvulta. Teollistuneiden maiden tulee olemaan myös taloudellisesti edullista ryhtyä tuottamaan tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa laatutavaraa halpojen valmistajien sijasta. Tiettyssä mitassa tämä pätee myös moneen muuhun samantapaiseen kulutustavateollisuuteen. Teollistuneiden maiden ryhmään pyrkivä Suomi ei voine tehdä poikkeusta. Sen vuoksi on välttämättä jatkettava ja tehostettava sitä, etenkin tekstiili- ja vaatetusteollisuuden uudelleen järjestelyä ja rationalisointia, joka pääsi vauhtiin tuonnin liberalisoinnin jälkeen 1950-luvun lopulla. Tämän muuttumisprosessin voi kylläkin sangen hyvin otaksua lisäävän myös tiettyjen erikoistavaroiden ja -laatujuen vientiä eikä vain tuotantoa. Merkkejä tästä on jo näkyvissä. Näyttää kuitenkin melko varmalta, ettei kehityksellä tule olemaan sanottavaa vaikutusta enempää Suomen kokonaisvientiin kuin teollisuuden työllisyyteen. Vaikka lisääntyvän väestön kasvaneista tuloista osa tullaan käyttämään mm. tekstiilitavaroiden ostoihin, on varauduttava siihen, että kova ulkomainen kilpailu tulee ehkä pienentämään Suomen tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa työskentelevien lukua. Se näet pakottaa ryhtymään työtä säästäviin toimenpiteisiin, luopumaan osasta toimintaa, keskittämään ja uudistamaan tuotantoa. Muut po. ryhmään kuuluvat kulutustavateollisuudet tuskin missään tapauksessa lisäävät työllisyyttä erityisemmin. Niistäkin moni tulee katoamaan, kun verraten korkea tullisuoja häviää tai alenee. Työvoiman käyttö niihin tulee osoittautumaan tuotannontekijöiden tuhlaukseksi.

Elintarviketeollisuus tulee laajenemaan sekä tuotannoltaan että työllisyydeltään mm. siksi, että tehdasvalmisteiset elintarvikkeet paraikaa voittavat alaa. Se tulee lisäksi olemaan paremmin turvassa ylivoimaiselta ulkomaiselta kilpailulta kuin tekstiili- ja vaateteollisuus. Omavaraisuusvaatimukset tulevat olemaan verraten suuret. Elintarviketeollisuuden tuotteita ei liioin uhkaa muotivirtausten aiheuttama tuonti yhtä herkästi kuin tekstiilitavaroita. Tuontia tullaan rajoittamaan, joten työssäastöön tähtäävän rationalisoinnin tarve jää pienehköksi. Merkittävää tehdasvalmisteisten elintarvikkeiden vientiä ei kannattane ottaa lukuun. Siinäkin tapauksessa, että maatalous nopeasti rationalisoitaisiin, jäävät raaka-ainekustannukset verraten suuriksi, eikä tullisuojan ansiosta synny erityisempää pakkoa alentaa jalostuskustannuksiaan. Sen vuoksi näyttää tämä teollisuus — päinvastoin kuin tekstiili- ja vaatetusteollisuus — imevän tulevaisuudessa jonkin verran työvoimaa. Pysyvän

kotimarkkinaluonteensa vuoksi se ei sitä kuitenkaan voine tehdä siinä mitassa, että se välittömästi paljonkaan auttaisi Suomen muuttumista pitkälle teollistuneeksi maaksi.

Muista teollisuusryhmistä kaivoksilla, kemian teollisuudella ja metallien perusteollisuudella on tietty erikoisasema. Kaikkien voi otaksua laajenevan merkittävästi uusien löydösten ja teknillisten saavutusten ansiosta. Niiden voi olettaa lisäävän myös vientiä ja sitä mukaa Suomen valuuttatuloja. Ennen kaikkea kemian teollisuus ja metallien perusteollisuus voivat taloudellisesti terveellä tavalla korvata tuontia. Johonkin mittaan näin on jo viime vuosina käynyt. Niiden välittömät vaikutukset työllisyyteen sitä vastoin eivät voi olla suuret. Pelkästään teknillisistä syistä molemmat vaativat vähän työvoimaa. Kaivosten kannattava vientituotanto edellyttää pitkälle viedyllä mekanisoinnilla aikaansaattua työnsäätöä. Kansainvälisten metallimarkkinoiden näkymät eivät ennusta enempää lyhyellä kuin pitkällä tähtäimellä sellaista hinnankehitystä, että se kasvattaisi voittomarginaaleja taikka soisi mahdollisuuksia laajaperäiseen kaivostoimintaan.

Niin hyvin tavara- kuin tuotantoinnovaatioita ajatellen saattaa terästehtailla olla sanansa sanottavana tulevaisuudessa, vaikka niiden merkitys toistaiseksi on jäänyt pieneksi. Taloudellisen kehityksen mahdollisuudet ovat kuitenkin käytännöllisesti ottaen kokonaan laadun varassa: seostamattoman teräksen valmistus käy päinsä vain harvoissa poikkeustapauksissa siten, että sekä työtä että pääomaa käytetään taloudellisesti.

Laatuteräksen menestyksellinen tuotanto ei edellytä laajaa kotimaista raaka-ainepohjaa, vaan pelkästään suuria pääomia ja teknillistä tutkimustyötä sekä joissakin tapauksissa ehkä myös teknillis-taloudellista yhteistyötä ulkomaista laatuterästä valmistavien laitosten kanssa. Näinkin — ja ehkäpä vientimenestyksiin päästen — jää ekspansio todennäköisesti melko merkityksettömäksi meitä nyt kiinnostavien seikkojen kannalta.

Seostamattoman teräksen taloudellisen tuotannon tiellä näyttää olevan miltei ylipääsemättömiä vaikeuksia. Niitä ovat raaka-ainepohjan kapeus, polttoaineen ja energian kalleus sekä kuljetusmatkojen pituus. Lisäksi etäämmälle ulottuvat kansainväliset markkinanäkymät ovat kaikkea muuta kuin hyvät. Niinpä Manner-Euroopan ja mahdollisesti myös Englannin terästehtaiden keskinäinen yhteistyö tuotantokustannusten alentamiseksi samoin kuin niiden liikkaparasiteetti vain heikentävät Suomen näköaloja. Ei liioin ole mahdotonta, etteikö Neuvostoliitto valuuttatulojen toivossa vähitellen pyrkisi viemään tuntuvia määriä seostama-

tonta terästä mm. Eurooppaan. Varmemmaksi vakuudeksi pitäisi alan tavallista suuremman pääomantarpeen ja suhteellisen pienen välittömän työllisyysvaikutuksen puhua Suomen tällaisia suunnitelmia vastaan. Kokeiluun tarvittavan valtavan terästehtaan ns. vaihtoehtoiskustannukset olisivat erittäin suuret, toisin sanoen voitaisiin menettääsangen paljon vaihtoehtoisia tuotanto- ja työllisyysmahdollisuuksia. Yhteenvetona voi seostamattoman teräksen valmistuksesta kärjistetysti sanoa, että sen näkymät ovat liian huonot, jotta kysymys kelpaisi edes probleemaksi.

Alettaessa laatuteräksestä ja jatkettaessa kohti pitkälle kehitettyjä metallituotteita muuttuvat näkymät aivan toisiksi. Suomen teollisuudelle alkaa kajastaa todella suuria kehitysmahdollisuuksia, sellaisia, jotka merkitsisivät pääsyä tätä nykyä epätaloudellisesti käytettyjen tuotannontekijöiden nopeaan ja toivottavaan uudelleenryhmittelyyn. Ne viittovat yksiyymmärteisesti kohti varsinaista metalliteollisuutta.

Sekä teknillinen kehitys että tulojen yleinen nousu avaavat metallituotteille alinomaa uusia markkinoita. Päinvastoin kuin monen muun teollisuuden metallialan ei pitkään aikaan tarvitse ottaa huomioon sitä, että tuotantokeskukset siirtyisivät nykyisistä teollisuusmaista vielä teollistumattomiin. Teollisuusmaat tosin kilpailevat ankarasti keskenään nykyisillä markkinoilla ja nykyisissä tuotteissa. Uusia ja parempia tavaroita pyritään kiihkeästi saamaan markkinoille. Yritykset, jotka tässä onnistuvat hyvin, voivat kohdata jopa sellaisen kysynnän kasvun, että käy vaikeaksi sitä tyydyttää. Innovaatiot saattavat näet laajentaa markkinoita paljon oman maan ulkopuolellekin. Metalliteollisuuden yritysten menestys saattaa siitä syystä kiihottaa taloudellista ekspansiota erittäin voimakkaasti, ilman että ulkomaankaupan tasapaino uhkaisi järkkyä. Ne saattavat tuoda jollekin alueelle tai maahan nopean kehityksen sitäkin helpommin, kun ne monesti suovat hyvät mahdollisuudet alihankkijoille ja ylipäänsä sellaisille metallialan yrityksille, olivatpa ne sitten pieniä tai suuria, jotka tuottavat kehityksen edelläkävijälle koneita, laitteita ja muita tarvikkeita. Näin ollen eivät minkään muun alan kerrannaisvaikutukset koko kansantalouteen vedä vertoja metalliteollisuudelle. Millä hyvänsä alalla taitavuus ja hyvä onni saattavat tuottaa suuria voittoja ja kohottaa siinä palvelevien tuloja, mutta minkään toissijaiset vaikutukset eivät ole yhtä suuret kuin pitkälle jalostettuja tavaroita valmistavien metalliteollisuuden alojen.

Erityisesti Suomen kehityssuunnat ja tulevaisuuden näkymät ovat sitä laatua, että vain metalliteollisuuden voi otaksua kykenevän ongelmat ratkaisemaan siitä yksinkertaisesta syystä, että vain se kykenee suu-

resti kasvattamaan työllisyyttä tuottavuudeltaan hyvässä, vientiin tähtäävässä toiminnassa. Yleisen kehityksen kannalta monen muun alan vika on se, että niillä on tällaisia mahdollisuuksia varsin niukalti. Ne joko eivät sanottavasti kykene lisäämään työllisyyttä tahi tekevät sen alalla, jonka tuottavuus ei ole kehuttava eikä valuuttatulojen hankintakyky hyvä. Mainiokaan menestys ei johtaisi suureen työllisyysvaikutukseen, korkeaan tuottavuuteen ja hyviin vientituloihin kaikkiin *samalla kertaa*.

Nimenomaan Suomella ei kuitenkaan ole toiveita tunkeutua maailmanmarkkinoille millä tuotteella tahansa. Alihankinnat suurille ulkomaisille yrityksille olisivat ehkä joskus käytännössä mahdollisia. Tämän varaan ei ajan mittaan kovinkaan kestävää kehitystä kuitenkaan juuri voida jättää. Sellaisen kehityksen on hyvin todennäköisesti perustuttava *uusien* innovaationluonteisiin tavaroihin taikka tuotteisiin, jotka entistä paremmin vastaavat tarvetta. Vain tällaisilla voi ajatella olevan riittävästi voimaa murtautua maailmanmarkkinoille. Ilman muuta on selvää, että menestyminen edellyttää lisäksi jatkuvaa rationalisointia kustannusten alentamiseksi, sillä harva tuote hintakilpailun välttää ja itse itsensä myy. Pelkkä valmistusmetodien parannus ei kuitenkaan auttane Suomen tuotteita pysyvästi maailmanmarkkinoille. Jos Suomen inflatoriset tendenssit ja niiden aiheuttamat nimelliskustannusten nousupyrkimykset osoittautuisivat yhä yhtä tavalliseksi ja yhtä vahvoiksi kuin useimmissa kilpailijamaissa, olisi sitäkin tähdellisempää suunnata ponnistukset erikoistuotteisiin, joissa hinta ei useinkaan näyttele kovin ratkaisevaa osaa. Sitä paitsi on otettava huomioon, että keskittyminen valmistusmenetelmiin tavaroiden valikoinnin kustannuksella saattaa johtaa vaatimattomiin tuloksiin, koska Suomen pienillä kotimarkkinoilla on vaikea päästä suurtuotannon etuihin.

Tätä seikkaa tosin lievittää se, että osalla Suomen metalliteollisuutta on huomattavat itämarkkinat. Suuret »tilaustyöt» — jollaisia toimitukset sinne yleensä ovat ja jollaisiksi ne jäänevät — eivät kuitenkaan aja samaa asiaa kuin suuret kotimarkkinat ja niiden monipuolisempi ja luotettavampi kysyntä. Jos Suomi liittyy eurooppalaisiin suurmarkkinoihin tai yleiseen, globaaliseen tullien alennukseen, niin kotimarkkinoiden pienuudesta aiheutuvat haitat kyllä vähenevät. Kokonaan ne eivät silti kaikkoo sellaisen metalliteollisuuden tieltä, jonka kiinnostus tavarainnovaatioihin ja erikoistuotteisiin on pieni ja jonka toiminta näin ollen edellyttää, että valmistuskustannukset pidetään alhaisina. Kuitenkin kaikitenkin pikkumaiden — eikä vähiten Suomen ja muiden ympäristömaiden, joissa kuljetuskustannusten on pysyttävä suhteellisen korkeina — matka on pitkä suureen ja täydelliseen integroitumiseen eurooppalaisiin suur-

markkinoihin, niin täydelliseen että kotimarkkinat eivät enää suuremmin kiinnosta.

Tarkastelu on osoittanut, että kahdella suurella alalla — korkeajalosteisella puuteollisuudella sekä metalliteollisuudella — pitäisi oleman muita paljon paremmat toiveet täyttää tulevaisuuden niille asettama kolmitahoinen vaatimus, olla vientiteollisuutta, olla tuottavuudeltaan hyvä ja olla voimakkaasti työllisyyttä luova. Vaikka muidenkin alojen voi olettaa johonkin mittaansa täyttävän kaikki kolme vaatimusta, ei niistä millään liene yksinään paljon painoa eivätkä ne todennäköisesti yhdessäkään vedä vertoja edellä mainituille.

Väite on kuitenkin ymmärrettävä oikein. Siinä oli kysymys *välittömistä* vaikutuksista ulkomaankauppaan ja tulonmuodostukseen. *Kaikkilla* aloilla, jotka onnistuvat tuntuvasti nostamaan jalostusastettaan ja lisäämään tuotantoaan, on merkittäviä *välillisiä* vaikutuksia, lähinnä jonkin toisen tuottavuudeltaan hyvän alan työllisyyteen. Täten mm. metsäteollisuuden, kemian teollisuuden ja kaivosten voimakas tulonmuodostusefekti saattaa suuresti kiihottaa muuta teollisuutta ynnä, eikä suinkaan vähiten, palveluelinkeinoja. Tällaisia välillisiä vaikutuksia on kuitenkin myös niin puu- kuin metalliteollisuudella vähintään yhtä paljon. Mutta jos otetaan huomioon ne sekä välittömät että välilliset vaikutukset, jotka edistävät Suomen kansantalouden muuttumista teollisemmaksi, toisin sanoen tuotannontekijöiden käyttämistä nykyistä enemmän elintasoa nostavasti, ovat viimeksi mainitut ja etenkin metalliteollisuus kiistattomasti tärkeimmät. Tätä puu- ja metalliteollisuuden strategista asemaa ajatellen on helppo osoittaa, minkä seikkojen olisi nykyisestäään muututtava.

Niin yritysten omaa kuin ulkopuolista suunnittelutyötä ja tuotteiden teknillistä tutkimusta olisi lisättävä sängen paljon. Varoja ei pitäisi uhrata entistä enemmän vain tutkimus- ja suunnitteluosastoihin sinänsä, vaan myös niiden henkilöiden tähänastista parempaan palkkaukseen, jotka tällaiseen työhön antautuvat. Muihin teollisuusvaltioihin verraten Suomessa tällaiseen käytetään nykyään varoja varsin vähän, eikä liioin palkkapolitiikka ole erityisen järkevää. Ei ole tarpeen pyrkiä uutta luovaan perustutkimukseen tahi suureen omaperäisyyteen. Tärkeintä on saada aikaan nykyistä enemmän erikoistuotteita ja laatutavaroita.

Ei nyt eikä vastaisuudessa mikään teollisuustuote — oli se miten hyvä tahansa — kuitenkaan myy itse itseään. Kaikki on markkinoitava tehokkaasti. Tämä vaatii yleensä paljon aikaa viepää organisointityötä ja paljon pääomaa. Ennen kaikkea edellytetään kuitenkin tähänastista määrätietoisempaa tahtoa ja voimakkaampaa otetta, mikäli maailman-

markkinoille mielittää saada kunnon myyjät ja heille heidän strategisesti erittäin tärkeää tehtäväänsä vastaava asema. Tässä suhteessa Suomen teollisuudella on paljon kiinnikirimistä; siltä johtopäätökseltä ei vältty kukaan, kellä on ollut tilaisuus tutustua maailmanmarkkinoiden olosuhteisiin ja muiden maiden vientiteollisuuksien kilpailuun.

Tutkimus-, valmistus- ja myyntiportaan kiinteämpi yhteistyö ulkomaisen teollisuuden kanssa olisi kaiketi monessa tapauksessa mahdollista. Siitä saattaisi olla paljon hyötyä Suomen sekä yrityksille että näiden työntekijöille ja siten koko kansantaloudelle. Jonkin verran sitä tosin on viime vuosina harrastettu, mutta erityisen valmista tällaiseen yhteistyöhön tai ylimalkaan orientoitumaan riittävästi ulkomaille ei Suomen teollisuuden ja yleisen mielipiteen valitettavasti voi sanoa olevan. Tulevaisuutta ajatellen sitä on pidettävä melkoisena heikkoutena. Teollisuuden kiinteämmät yhteydet länteen ovat nimittäin todennäköisesti nopean, kestävän kehityksen muuan ehto. Tämänhän ei millään tavoin tarvitse merkitä, että ulkomaiset etupiirit tulisivat hallitsemaan suomalaisia yrityksiä. Suomen kaltaisen, pääomista niukan ja kotimarkkinoiltaan pienen maan »isolationistinen» metalliteollisuus kykenisi vain ani harvassa poikkeustapauksessa saavuttamaan tuleville Euroopan tai muille suurmarkkinoille riittävän kilpailukyvyn. Kaikkien osapuolten kannalta hedelmällisen yhteistyön ei tarvitse eikä se saa katkaista metalliteollisuuden nykyisiä yhteyksiä itään. Nehän ovat jo kauan olleet ratkaisevia tähänastisen ekspansion kannalta, vaikka se nyt onkin monipuolistumisen tarpeessa. Varmaa on, että itämarkkinat vastakin tulevat olemaan monessa suhteessa metalliteollisuuden tuki ja turva. Länsivienti ei kuitenkaan saa olla sellaista, että se kiinnostaa vain tilapäisesti, silloin kun itämarkkinoiden ja kotimarkkinoiden kysyntä ei riitä pitämään tuotantokykyä täydessä käytössä. Muutoin ei koskaan saavuteta suurta ja kestävää menestystä.

Tutkimuksen ja suunnittelun lisääminen ynnä siitä johtuvat ponnistelut uusien tuotteiden ja tehokkaiden myyntiorganisaatioiden luomiseksi edellyttävät, että eritasoista teknillis-taloudellista koulutusta nopeasti kohennetaan, eikä vähiten tavallista ammattikoulutusta. Se että vain pienelle osalle nuorisoa on tähän saakka voitu antaa ammattikoulutus, jarruttaa pahoin juuri sellaista metalliteollisuuden kehitystä, jota tulevaisuudelta on eniten toivottava. Insinöörikoulutuksen niukkuus vaikuttaa samalla tavalla.

On pidettävä toivottomana yrityksenä päästä haluttuun teollisuuden kehitykseen tullisuojan taikka peräti tuontisäännöstelyn turvin. Väitteet, että tällainen suojautuminen ulkomaiselta kilpailulta loisi hyvät

edellytykset kehittää uusia, maailmanmarkkinoilla puolensa pitäviä tuotteita, perustuvat lyhytnäköiseen ja staattiseen ajatteluun. Jollei väitteen tekijällä ole riittäviä tietoja taloudellisen kehityksen dynamiikasta ja liikkeelle panevista voimista, pitäisi ainakin vuoden 1958 jälkeisten kokemusten hänet vakuuttaa. Kehitys on harvoin ollut selväpiirteisempää. Toinen, vähemmän itsestään selvä kysymys on, voiko valtio ja pitääkö sen suosia kotimaista teollisuutta tilauksin tai antaa sille muuta tukea otaksuen, että tämä ajan mittaan lisää teollisuuden mahdollisuuksia raivata tiensä vientimarkkinoille.

Luotto- ja pääomamarkkinoiden — ja erityisesti pitkäaikaisen pääoman — tarkastelu osoitti selvästi, että nimenomaan metalliteollisuuden kehitys on oleva huono, jolleivät asiat olennaisesti muutu. Sekä uusille yrityksille että toimiville pienyrityksille on annettava enemmän nopean ekspansion rahoitusmahdollisuuksia. Tähdellistä on nopeus, ja se taas riippuu lähinnä siitä, millaisia mahdollisuuksia yksityisellä yrityksellä on saada runsaasti pääomaa. Samalla työntyvät etualalle myös omiin pääomiin ja suurten luottojen saantiin kytkeytyvät ongelmat. Ei siis ole ensisijaisesti kysymys pikkuluottojen tarjonnan lisäämisestä. Luonnollisesti tämäkin on tietyn edellytyksin sinänsä suotuisaa, mutta pääongelmia se ei suuremmin auta ratkomaan. Tähdellisimpänä on tässä yhteydessä pidettävä sitä, että uusille, vientikykyisille pienyrityksille luodaan paremmat itserahoitusmahdollisuudet sekä että pääomamarkkinat laajenevat ja niiden toiminta kohentuu.

Tässä yhteydessä on kiinnitettävä huomiota myös vientiluottoihin. Maailmanmarkkinoiden kovassa kilpailussa pitkäaikaisista, usein valtion välittömästi tai välillisesti tukemista vientiluotoista on vähitellen tullut merkittävä kilpailukeino.

Jos tarkastelu ulotetaan teollisuutta ja teollisuuden pääomakysymyksiä laajemmalle, joudutaan sivuamaan liikenneyhteyksien ongelmaa. Siihen vedoten, että mm. tietöiden painopiste on parhaillaan siirtymässä pohjoisesta etelään ja että rautateitä ja satamia kunnostetaan, eivät liikenneolot ehkä sentään pahemmin estä teollisuuden nopeata kehitystä aloilla, joita edellä pidettiin tärkeimpinä.

Suurempi merkitys näyttää olevan asuntojen rakentamisella. Metalliy- m. teollisuuden välttämätön kasvu vain korostaa sen merkitystä. Metalliteollisuus tulee nimittäin valtaosaltaan pysymään asutuskeskuksissa, olkoonkin hyviä toiveita siitä, että kehitys synnyttää laajan alihankkijajärjestelmän pienyritysten varaan, jotka hyvin voivat toimia suppeissa taajamissa tai poikkeuksellisesti maaseudullakin. Sen vuoksi asuntojen rakentamista on yhä lisättävä niin paljon kuin niitä jo nyt

rakennetaankin. Edellä käsitellyt pulmat ovat tällä alalla erittäin vaikeat ratkaista. Ne on kiteytettävissä seuraavasti: miten käy päinsä rakentaa sangen runsaasti verrattain korkeatasoisia asuntoja hyvien kulkuyhteyksien päähän työpaikoilta aikana, jona pääomia tarvitaan paljon vientikykyisen metalliteollisuuden luomiseen, etenkin kun yleensä kestää kauan, ennen kuin vienti on saatu käyntiin?

Seuraavassa jaksossa pohditaan talouspolitiikan mahdollisuuksia saada aikaan muutoksia mm. edellä kosketeltuihin seikkoihin sekä ylipäänsä helpottaa hahmoteltua kehitystä. Suomen voimatekijöistä ja heikkouksista ynnä talouspolitiikan tähänastisesta merkityksestä esittämämme arvioinnit luovat keskustelun perustan yhdessä tulevaisuuden näkymien ja ongelmien kanssa.

Luku 5

TALOUSPOLITIIKAN MAHDOLLISUUDET

A. Lähtöasemat

Nyt on tarkasteltava edellytyksiä saavuttaa luvussa 1 mainitut kansantalouden kehitystavoitteet. Kerrattakoon lyhyesti, mihin siinä otaksuttiin jokseenkin yleisesti pyrittävän:

— Aikana, jota ylimalkaan voi mielekkäästi yrittää tarkastella — sanokaamme kymmenenä vuonna — on luotava sellainen tuotanto, että kansantulo, mm. ulkomaankaupan tukemana, muodostuu suurimaksi mahdolliseksi täystyöllisyyden, mutta nykyistä hieman lyhyemmän työajan vallitessa.

— Rahanarvon on pysyttävä suurin piirtein vakaana sekä maan kulta- ja valuuttavarannon turvallisen suurena.

— Tulonjakautuma (verojen jälkeen) ei saa suuremmin poiketa 1950-luvun jakautumasta puoleen eikä toiseen.

— Maataloustuotanto on pidettävä tasolla, joka turvaa välttämättömmimmän siinäkin tapauksessa, että tuonti katkeaa.

— Lopuksi puitetalous on säilytettävä, toisin sanoen talouselämää ei saa suuremmin sosialisoida tai saattaa valtion yksityiskohtaisen sääntöseläyn piiriin, mutta ei liioin muuttaa markkinataloudeksi, jossa valtion halu puuttua kehityskulkuun olisi olennaisesti tähänastista pienempi.

Näiden tavoitteiden saavuttamisedellytysten tarkastelu törmää melkoisiin vaikeuksiin, jotka eivät vielä ole päässeet tosimelessä esiin, koska tähän asti on kosketeltu pääasiassa todella tapahtunutta eikä sitä, mitä olisi voinut tapahtua esimerkiksi toisenlaista politiikkaa noudatettaessa, ja vielä vähemmän sitä, mitä mahdollisuuksia käytännössä olisi ollut harjoittaa muunlaista talouspolitiikkaa.

Muuan vaikeus — joka tässä luvussa kohdataan — on se, että tämän esityksen lähtötavoitteiden lisäksi on olemassa myös joukko erityis-

pyrkimyksiä, joita ei voi täysin sivuuttaa. Mm. saattaa johonkin talouspoliittiseen välineeseen olla jokseenkin mahdoton turvautua siitä yksinkertaisesta syystä, että tavoitteena on juuri tämän välineen käytöstä pidättäminen. Koron muutokset tai tietyntyypilliset verot ovat ehkä tabuja todellisten tai oletettujen sivuvaikutustensa vuoksi.

Toinen pulma, joka talouspolitiikan mahdollisuuksia pohdittaessa tulee vastaan, on ratkaista, onko jotakin seikkaa pidettävä »poliittisena välttämättömyytenä» taikka muutoin annettuna, niin että talousmiehen on ehkä hyväksyttävä se väistämättömäksi, vai kuuluuko se selaisiin, joita taloudellisin perusteluin voi pyrkiä muuttamaan. Muodollisesti tällaiset seikat eivät ole perin suuria, koska aina voi luoda joukon edellytyksiä sanomalla: *jos* tehdään näin ja näin, niin seuraa se ja se, *edellyttäen* että . . . Todellisuudessa saattavat tällaiset suuressa määrin ehdolliset mallirakennelmat kuitenkin helposti jäädä käytännön politiikan kannalta jotensakin mielenkiinnostomiksi. »Jossittelu» tekee mallin ehkä liian abstraktiseksi ja mielivaltaiseksi. Jos toisaalta ilman muuta hyväksytään esim. jokin poliittisesti päätetty menettely koskemattomaksi, on lähellä vaara, ettei kansantaloustiede täytä talouspoliittista tehtävänsä, toisin sanoen viitoita analyyseillaan talouspoliittisten toimien tietä. Taloushistoriassa on monia esimerkkejä siitä, että »poliittisesti mahdoton» on käynyt »poliittisesti mahdolliseksi» mm. talousmiesten perustelujen ansiosta.

Johtuu asian luonteesta, ettei viimeksi mainitun tyyppisillä probleemilla ole yleispätevää ratkaisua. On yritettävä vetää rajat vaistonvaraisesti. Kussakin tapauksessa lukija luokoon oman subjektiivisen käsityksensä siitä, miten tässä on onnistuttu tai epäonnistuttu.

B. Kehitysohjelma

Kokemus on osoittanut tähdelliseksi, että valtiovalta muotoilee talouspoliittiset pyrkimyksensä tähänastista selvemmin ja yhtenäisemmin, niin hyvin suurissa puitteissa kuin kansantalouden tietyille osillekin. Koska historialliset ja poliittiset tekijät jo ovat muovanneet Suomen kansantalouden uuteen uskoon, niin ettei enää ole paluuta oloihin, joissa valtiovalta ei suuremmin puuttuisi talouselämään, on määrätietoisuuden vaatimus luonnollinen.

Jo tavoitteiden niinkin suurpiirteinen muotoilu kuin se, joka edellä oletettiin verraten yleisesti hyväksytyin, saattaa riittää karsimaan tarkastelusta käytännön politiikan kannalta mahdollittomat keinot. Päästään määrittelemään, missä puitteissa esimerkiksi vero- ja maatalouspoli-

tiikka voivat liikkua, miten paljon voidaan suoda tilaa vapaalle markkinataloudelle taikka missä määrin ja miten siihen kajota. Täten pysytään talouspolitiikan keinoja ja mahdollisuuksia tarkasteltaessa paremmin maan kamaralla.

Enemmän ehkä hyödytään yksityiskohtaisesta *kehitysohjelmasta*, jossa hahmotellaan tietyt, mielellään vaihtoehtoiset päälinjat sekä ehdotetaan erilaisia toimenpiteitä. Se voi käydä suuntaviitasta ja apuvälineestä, kun on selviteltävä tärkeitä käsitteitä ja riippuvuuksia tai kosketeltava niin nykyisiä kuin tulevaisuudessa otaksuttavasti esiintyviä pulmia. Tehtävä voidaan täyttää, vaikka olisikin pakko kaihtaa pahoja kiistakysymyksiä, joissa poliittiset arvioinnit vaihtelevat tuntuvasti eri ryhmissä ja eri aikoina. Esimerkiksi tällaisesta ohjelmasta sopii mm. vuoden 1960 Talousohjelmakomitean mietintö. Mahdollisia ovat tietysti monet muutkin, ehkä detaljoidummat analyysit ja suunnitelmat.

Toiselta puolen on selvää, että Suomen kaltaisessa maassa kehitysohjelmilla on varsin tiukat rajat. Julkinen sektori on tosin suuri, ja talouspolitiikka on periaatteessa — joskaan ei aina käytännössä — varsin määrätietoista. Suurimmalta osaltaan talouselämä kuitenkin perustuu — ja tulee perustumaan — yksityiseen yritteliäisyyteen. Tämä periaate pysyä markkinataloudessa ei siten salli esimerkiksi Neuvostoliiton tapaista suunnitelmataloutta. Sen sijaan markkinataloudellinen ohjelma saattaa aluksi parantaa julkisen talouden ja yleisen talouspolitiikan suunnitelmallisuutta. Tämä sisältää yhtäältä sen, että tietyt julkiset investintiohjelmat valitaan, määrätään ja suunnitellaan paremmin kuin tähän asti useinkaan on ollut laita, sekä että talouspolitiikalle luodaan selvät periaatteet. Toisaalta se sisältää, että suunnitellaan myös, miten Suomen kansantalous mukautuu, kun esimerkiksi kansainväliset edellytykset muuttuvat. Tämä saattaa vaatia mm. finanssipolitiikan ja ylipäänsä suhdannepolitiikan liikkumisvapauden lisäämistä. Joka tapauksessa kehitysohjelma voi viitoittaa reitin reimaroimalla mahdolliset karikot, sellaiset kuin esimerkiksi tietyn tyypin koulutuskapasiteetin puutteen, työvoiman ja pääoman niukkuuden jollakin alalla, kuljetuksen kapeikat ja monet muut. Yksityistä elinkeinoelämää — jolle markkinatalous rakentuu — voidaan helpottaa myös toisin tavoin. Tämän tyypin »puitetalouden» puuttuminen yhteiskunnasta, jossa valtiolta joka tapauksessa vaikuttaa kehityskulkuun suuresti, tuottaa näet kokemusten mukaan helposti perin tarpeettomia harmejä. Niinpä hinnanmuodotuksen, ulkomaankaupan jne. yksityiskohtaisen säätelyn voi usein sanoa aiheutuneen julkisen talouden ja talouspolitiikan suunnitelmallisuuden kehnoudesta. On esimerkiksi varsin selvää, että 1950-luvun alkupuolen

tuontirajoitukset, hinta- ja palkkasäännöstelyt ynnä muut semmoiset, joihin mm. rahanarvon, työllisyyden ja valuuttavarannon äkilliset kriisivaiheet pakottivat, aiheutuivat osaksi Suomen silloisen talouspolitiikan suunnitelmattomuudesta.

Tavoitteiden selkeä muotoilu ja kehitysohjelman laatiminen edellyttävät pysyvää ja riittävän laajaa *tutkimuslaitosta*, joka julkisen talouden elimenä selvittelee sen ja talouspolitiikan kysymyksiä. Sen perimmäinen tehtävä olisi oleva tutkimustyö. Talousohjelmakomitean tähän tähtäävät ehdotukset olisi nopeasti toteutettava. Sangen tärkeätä on kuitenkin myös se, että on olemassa hyvin organisoitu sihteeristö, joka on kiinteässä kosketuksessa sekä tutkimustoimintaan että talouspolitiikkaan ja jonka tehtäviin kuuluvat mm. tilanteen vaatimat pikaselvitykset. Muutoin ei laitoksen ytimen muodostavista teoreetikoista ja käytännönmiehistä kokoon pannun johtokunnan ja neuvoa antavan komitean tehokkuus ole riittävä. On sangen kuvaavaa, että nykyinen ns. Talousneuvosto kärsii pysyvän sihteeristön puutteesta ja ettei valtiovarainministeriön kansantalousosasastolla ole riittäviä resursseja sen enempää kuin tehtäviäkään. Resurssien puutteessa eivät liioin muut selvittely- ja suunnitteluelimet kykene viitattuja tehtäviä hoitamaan. Tässä suhteessa valtion toiminta kaipaa yleistä kohennusta sekä tiettyä keskitystä ja koordinoitua.

Erityisesti on korostettava niitä etuja, joita työn jatkuvuus pysyvässä tutkimuslaitoksessa tuo sen rinnalla, mitä tilapäisluonteiset »pitkän tähtäimen selvitykset», »talousohjelmakomiteat», »teollistamiskomiteat» jne. saavat aikaan. Näitä asetetaan silloin tällöin, mutta työtä ei järjestelmällisesti jatketa, korjata eikä täydennetä väliaikoina. Hyviä kokemuksia niistä ei ole saatu enempää Ruotsissa kuin Suomessa. Sen vuoksi Ruotsissa onkin siirrytty edellisen vaihtoehdon linjoille.

Tärkeimmät jatkuvan tutkimustyön järjestämistä puoltavat syyt on koottavissa yhteen seuraavasti: Silloin, kun valtiovallan on kaikissa oloissa ja monista erilaisista syistä esitettävä talouselämässä aivan toista osaa kuin niihin aikoihin, jolloin sen tehtävät ja pyrkimyksetkin supistuivat vaatimattomiin »yövärtijan tehtäviin», vaaditaan talouspolitiikan eri toimenpiteiltä mahdollisimman pitkälle vietyä *yhdenmukaisuutta*. Koska nyky-yhteiskunta on täysin toinen kuin ennen muinoin, niin moniin toimenpiteisiin joka tapauksessa ryhdytään. Täten ei mitään ole menetettävissä, mutta paljon voitettavissa sillä, että toimenpiteet ovat keskenään sopusoinnussa eivätkä ristiriidassa niin kuin väliin on laita. Suomen kansantaloutta tulevaisuudessa kohtaavien pulmien laatua ajatellen näyttää erityisen perustellulta korostaa, että on ryhdyt-

tävä tai ainakin varauduttava kokonaiseen *sarjaan jokseenkin samanaikaisia* talouspoliittisia toimenpiteitä. On helppo huomata, ettei jokin toimenpide vain menetä tehoaan, vaan saattaa suorastaan kääntyä päinvastaiseksi, jollei sitä soviteta yhteen muiden toimenpiteiden kanssa. Niinpä esimerkin antaaksemme keinot, joilla joudutetaan maatalouden tuottavuuden kasvua ja väestön siirtymistä muualle, johtavat helposti joka suhteessa lievimminkin sanoen epäsuotuisiin tuloksiin, jollei samalla kyetä nopeuttamaan teollista kehitystä.

On vaikeata kiistää, etteikö ehdotetun laitoksen työ helpottaisi tällaista välttämätöntä yhdenmukaistamista. Sen taloudellisille kehitysohjelmille ja talouspolitiikalle antama apu ei pysähdy vain tietojen ja muun perusmateriaalin hankintaan. Myös erilaisten talouspoliittisten vaihtoehtojen merkitys tulee tutkituksi ja taloudelliset perusperiaatteet siten otetuiksi huomioon — mikä muuten on tehtävä, jonka periaatteessa ei tarvitse liittyä tavoitteiden pohdintaan eikä poliittisia arviointeja koskeviin kysymyksiin. Lisäksi tutkimuslaitos voi hälyttää, jos päätetyt tai suunnitellut toimenpiteet ovat ristiriidassa joko keskenään tai asetettujen tavoitteiden kanssa.

Pysyvä tutkimuslaitos toteuttaisi myös opetustehtävää, eikä vähiten siinä muodossa, jota sen työskentelyssä saavutettava teorian ja käytännön vuorovaikutus edustaa. Tehtävää ei täytettäisi pelkästään, ehkei edes pääasiallisesti, julkaistuilla tai suppeaan piiriin leviävillä kirjoituksilla ja muistioilla, vaan pikemminkin sillä talousmiesten, poliitikkojen ja käytännön liikemiesten jatkuvalla henkilökohtaisella kanssakäymisellä, joka voitaisiin saada aikaan tutkimuslaitoksen puitteissa. Kaikki voisivat oppia toisiltaan paljon. On näet tuskin perusteltua väittää, että teoreetikolla aina on riittävä politiikan ja elinkeinoelämän realiteettien tuntemus taikka että poliittiset piirit ja »käytännön» miehet ymmärtäisivät tyydyttävästi talousteorian sisältöä ja talouspolitiikan mahdollisuuksia — esimerkiksi finanssi- ja rahapolitiikan vaikutustapaa. Käytännön miesten keskuudessa, jossa omia yrityksiä koskevia suunnitelmia pidetään itsestään selvinä ja perustavaa laatua olevina seikkoina, näyttävät aiheet suoda valtiovallalle riittävät julkisen talouden ja talouspolitiikan suunnitteluelimet tuntuvan usein epämiellyttäviltä ja johtavan luuloon, että talouselämä joutuu keskitetyn johdon ja sääntelyn valtaan. Näinhän ei suinkaan tarvitse käydä. Suunnitelmallisuutta ei pidä sekoittaa diktatoriseen suunnitelmatalouteen.

Ennen kuin siirrytään konkreettisiin talouspoliittisiin kysymyksiin, on väärinkäsitysten torjumiseksi vielä todettava, ettei tässä ehdotettu tutkimus- ja selvittelyelin tietenkään voi tehdä ihmeitä edes työsken-

nellessään yksissä tuumin poliittisten piirien ja muiden organisaatioiden ynnä elinkeinoelämän tai muiden ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. Enin, mitä voidaan sanoa, on, että se on tähänastista tarkoituksenmukaisemman talouspolitiikan jokseenkin välttämätön, joskaan ei riittävä edellytys. Selvää lienee myös, ettei ole eikä saa olla kysymys institutiosta, jolla olisi päätösvaltaa talouspoliittisissa asioissa ja niin muodoin myös poliittista vastuuta. Vastuu kuuluu aina hallitukselle ja eduskunnalle, joiden on hyväksyttävä, muunnettava taikka hylättävä tutkimuslaitoksen vaihtoehtoiset suunnitelmat ja kehitysohjelmat.

Johtuu asian — tai ainakin kirjoittajan — luonteesta, ettei seuraavia talouspoliittisia suosituksia tarkastella kovin monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti. Sellainen olisi tässä yhteydessä vielä vaateliaampaa kuin mielipiteen ilmaukset Suomen tähänastisesta taloudellisesta kehityksestä ja talouspolitiikasta. Näin ollen pyritään vain viittaamaan joihinkin mahdollisuuksiin ja tekemään joitakin ehdotuksia, joiden rinnalle on ajateltavissa monia muita.

C. Työvoima, maa- ja metsätalouspolitiikka

Investoinneista kannattavimpiin, joita Suomessa tällä haavaa voitaisiin tehdä, kuulunevat investoinnit *opetukseen* ja siihen liittyen myös *tutkimukseen*. Niihin uhrattujen varojen tuotto mm. kansantulon nousuna olisi verrattomasti suurempi kuin se itse asiassa kyseenalainen tulos, jonka — esimerkiksi — Rautaruukkiin sijoitetut taikka Saimaan kanaavan aiotut summat antavat.

Siitä, että opetusta olisi laajennettava kaikilla tasoilla, näytäänkin oltavan sangen yksimielisiä. Toisaalta ehkä kuitenkin väheksytään sitä ahtautta, joka ylemmissä kouluissa tulee vallitsemaan teknillisen kehityksen, tulojen yleisen jatkuvan nousun ja nuorison opiskelun rahoittamista helpottavien toimenpiteiden seurauksena. Pääperiaatteista ei liioin ole monessakaan suhteessa pahempaa kiistaa. Organisatorisiin tai muihin sinänsä tärkeisiin kysymyksiin, joissa mielipiteet eriävät, ei tässä puututa. Kannattaa kuitenkin korostaa, että opetusmahdollisuuksia voidaan suuresti lisätä kirjekurssien, television ja muiden modernien välineiden avulla, joiden käyttöä konservatismi ja kyvyttömyys sopeutua nopeasti tekniikan edistymiseen tosin haittaavat. Joka tapauksessa on suuresti kasvavaan opettajien kysyntään varauduttava korottamalla suunnitelmallisesti opettajien palkkoja, erityisesti pahimmissa kapeikoissa, jotta tarjonta vastaisi kysyntää. Opettajakysymyksen ratkaisu edellyttää myös, että opettajien valmistuslaitosten kapasiteettiä

teettii lisätään. Tässähän ei ole kysymys yksinomaan korkeakoulu- ja yliopistotason opettajien määrästä, vaan myös määrärahoista mm. rakennuksiin, tutkimusvälineisiin yms. Siitä ei pitäisi oleman erimielisyyttä. Sen sijaan voivat mielipiteet mennä ristiin keskusteltaessa välttämättömien palkankorotusten suuruudesta sekä käytännön mahdollisuuksista lisätä nopeasti koulutus- ja tutkimuskapasiteettia. Tässä joudutaan mm. lyhyellä tähtämellä vaikeasti ratkaistavan kysymyksen eteen: määrä vai laatu?

Ruotsissa, jossa tulojen nousu on kannustanut vanhempia lisäämään lastensa koulutusta, valtio on melkoisesti epäonnistunut opetuslaitoksen suunnittelussa. Tutkimustoiminnasta sen sijaan on huolehdittu paremmin. Keskimääräinen koulutustaso on noussut sen ansiosta, että entistä useammat lapset saavat koulutusta kansakoulun lisäksi. Tämän vastapainoksi ylempien oppilaitosten opetustaso on alentunut lähinnä siitä syystä, että päteviä opettajia on liian vähän ja että oppilaita on opettajaa kohti liian paljon. Suomen alhaisempi tulotaso ja suhteellisen hidas urbanisoituminen ovat toistaiseksi pitäneet paineen kurissa huolimatta ns. suurista ikäluokista. Suomen olisi käytettävä saamaansa lykkäystä hyväkseen ja puututtava koulutuskysymyksiin laajalti ja pian. Tämä on välttämätöntä jo sen kehityksen vuoksi, johon kohtuullisena jatkuva tulojen nousu johtaa, mutta erityisesti sitä vaaditaan, jos nopean taloudellisen kehityksen edellytyksiä halutaan parantaa hieman pitemmälle tähdäten.

Suomalaisen tutkimusdelegaation lähettäminen Ruotsiin oppimaan erityisesti niistä laiminlyönneistä ja erehdyksistä, joita siellä on tehty, olisi hyvä »alkuinvestointi». Delegaatio palaisi luultavasti suunnilleen seuraava ohjelma muassaan: Korottakaa jo nyt opettajien palkkoja, erityisesti tietyillä aloilla. Yrittäkää luoda järjestelmä, jolla parhaat opettajat palkitaan. Lisätäkää tutkimusmäärärahoja tuntuvasti ja helpottakaa yritysten mahdollisuuksia käyttää varojaan tutkimustoimintaan. Antakaa runsaasti stipendejä erikoistutkimuksiin ulkomailla. Rakentakaa lisää kouluja, mutta tehkää se halvemmin kuin Ruotsissa. Opetuksen laatu riippuu paljon enemmän opettajasta kuin siitä, että koulut ovat marmorista ja tiikkiä ja taideteoksia koristettuja. On viisaampaa rakentaa hienoja kouluja vasta sitten, kun siihen kymmenisen vuoden kuluttua on paremmin varaa mm. sen ansiosta, että nyt investoidaan hyviin opettajiin ja parempiin opetusmenetelmiin. Varat, jotka on säästettävissä rakentamalla yksinkertaisesti, voidaan käyttää varsin paljon hyödyllisemmin aloilla, joilla julkisten menojen lisääminen on paikallaan.

Ala, jolla investoinnit varmasti ovat sangen tuottavia, on *työnvälitys* ja yleensä toiminta, jota Ruotsissa nimitetään *aktiiviseksi työmarkkina-*
politiikaksi. Tällä alalla päästään hyviin tuloksiin verraten kohtuullisilla julkisten menojen lisäyksillä. Ruotsin kokemukset ovat enimmäkseen myönteisiä. Erityisesti Suomen pitäisi ottaa niistä oppia, kun sen työvoima toimii tätä nykyä tuottavuudeltaan sangen eriarvoisilla aloilla ja kun etenkin korkeasuhdanteen aikoina toiset alat ovat kärsineet työvoiman puutteesta, toisilla on vallinnut vajaatyöllisyys. Tehostetulle ja paremmin resurssein varustetulle työnvälitysorganisaatiolle olisi suotava suuremmat mahdollisuudet järjestää *koulutusta uuteen ammattiin* ja myöntää *muuttoavustuksia* sille työvoimalle, joka tahtoo vaihtaa ammattia, työpaikkaa taikka työskentelypaikkakuntaa. Koulutus- ja muuttokustannukset saattavat usein olla niin suuret, ettei asianomainen niistä omin voimin selviä. Laina olisi tosin oikea keino, mutta käytännössä siihen harvoin turvaudutaan. Valtion kannalta tässä kysymykseen tulevat menot olisivat varmasti kansantaloudellisessa mielessä sangen kannattavia, etenkin sillä silmällä, että kansantulon kasvuvauhti nopeutuisi pian. Tällä vuorostaan on tuntuva merkitys finanssi- ja rahapolitiikan kannalta, mihin palataan G-kohdassa.

Teollisuuden työvoimaan kohdistuvasta talouspolitiikasta voi lopuksi sanoa, että mitä nopeammin ja mitä enemmän valtion onnistuu kohottaa koulutustasoa sekä lisätä työvoiman alueellista ja ammatillista liikkuvuutta, sitä vähemmän ns. solidaarinen palkkapolitiikka haittaa taloudellista kehitystä. Aikaisemminhan todettiin solidaarisen palkkapolitiikan jarruttaneen kehitystä, koska siihen yhtyi työvoiman jäykkäliikkeys ja inflaatio. Mutta jos työvoima olisi liikkuvaa ja inflaatio onnistutaisiin torjumaan, saattaisi solidaarinen palkkapolitiikka muuttua kehitystä edistäväksi.

Maatalouspolitiikka ei otsikossa ole joutunut työvoiman rinnalle vain sattumoisin. Tähänastisen maatalouspolitiikan pahin heikkoushan on se, että se on suuresti vaikeuttanut työvoiman siirtymistä maataloudesta kaupunkielinkeinoihin sen sijaan, että olisi sitä helpottanut. Sen vuoksi maatalouspolitiikkaa voidaan hyvin käsitellä tietyssä mitassa työvoimapolitiittisena kysymyksenä. Sen sijaan tietöistä ja ylimalkaan ns. työllisyyspolitiikasta — jonka välillinen vaikutus aikaisemmin oli se, että tuottavuudeltaan heikoissa maataloustöissä pysyi paljon väkeä — riittänee tällä haavaa vain, että varoitetaan palaamasta entisiin periaatteisiin. Suhdanteiden selvästi heiketessä tämä lienee kyllä toiveajattelua, mutta edistysaskel olisi jo sekin, että painopiste siirtyisi liikkuvuutta edistävän työmarkkinapolitiikan suuntaan.

Ulkopuolisen tarkkailijan, jolla on ollut tilaisuus tutustua Suomen kansantalouden kehitykseen ja tulevaisuuden pulmiin, ei juuri ole syytä olennaisesti poiketa niistä käsityksistä, joita vuoden 1958 Maatalouskomitean enemmistö esitti. Joitakin komitean johtopäätöksistä lienee kuitenkin jyrkennettävä. Seuraavassa puututaan pääasiallisesti pitkän tähtäimen rakenneongelmiin hintapoliittiset kysymykset sivuuttaen. Jälkimmäiset on komitea käsitellyt, ja ne tulevat sitä paitsi menettämään merkitystään sitä mukaa kuin rakennekysymykset ratkaistaan.

Miltei kaikkia maataloustuotteita uhkaavan liikatuotannon kasvun edessä on tuskin tyydyttävä — kuten komitea tekee — vain siihen tavoitteeseen, että nykyistä peltoalaa *ei lisätä*. Komitea toteaa itse, että jo siinä tapauksessa, että hehtaarisadot ovat suunnilleen samat kuin viime vuosina, nykyisen suuruinen peltoala riittäisi hyvin elättämään väestön vuonna 1970. Ei käy ilmi, miten tuottavuuden noustessa vielä nykyistäkin suuremmalta liikatuotannolta vältytään, kun ei vientimahdollisuuksia juuri liene.

Tosiasiallisesti peltoalaa olisi supistettava. Tätä komitea ei kuitenkaan pidä poliittisesti mahdollisena taikka realistisena ajatellessaan muun talouselämän kykyä absorboida vapautuva työvoima. Edelliseen mahdollisuuteen ei tässä puututa muuta kuin viittaamalla, että se osittain kytkeytyy jälkimmäiseen — johon komitea näyttää suhtautuneen huomattavan pessimistisesti. Pitää kyllä paikkansa, että suunnilleen tähänastista talouspolitiikkaa noudattaen absorbointimahdollisuudet todennäköisesti jäävätkin niin pieniksi kuin komitea otaksuu. Toisesta laista politiikkaa harjoitettaessa kaupunkielinkeinojen vastaanotto-kyky saattaisi kuitenkin olennaisesti kasvaa. Siinä tapauksessa pitäisi kasvaa myös mahdollisuuksien vähentää peltoalaa niin kuin yleensäkin mahdollisuuksien jouduttaa maatalouden ns. ulkoista rationalisointia. Komitea selittää, että tämän rationalisoinnin on tähdättävä 20—30 ha peltoa käsittävien tilojen luomiseen, mutta sanoo myös, ettei siihen 1960-luvulla päästä. Jos valtio tehostaa talouspolitiikkaansa yleensä sekä noudattaa komitean ehdottamia ulkoisen rationalisoinnin päälinjoja — joista joihinkin palataan pääoman ja yritystoiminnan yhteydessä — ei päämäärän sentään aivan saavuttamattomissa tarvitse olla; jollei sitä tavoiteta vuoteen 1970 mennessä, niin melko pian sen jälkeen.

On syytä korostaa myös komitean ehdotuksia maatalouden sisäiseksi rationalisoinniksi, joskin ehkä siten tarkistettuna, että valtion tulisi voimakkaammin pyrkiä ohjaamaan osa nykyään sisäiseen rationalisointiin käytettävistä varoista siten, että ne helpottaisivat yhtäältä maa- ja toisaalta metsätalouden ulkoista rationalisointia (vrt. edempänä).

Maatalouspolitiikan uudistaminen yhdessä teollistamispolitiikan kanssa kaventaisi varsin nopeasti maata viljelevän ja muun väestön tulojen välistä kuilua sekä kohottaisi tuntuvasti maan yleistä hyvinvointia. Valtion raha-asioita uudistus tuskin lyhyellä tähtäimellä suuremmin helpottaisi, sillä hintapolitiittinen tuki olisi osittain säilytettävä, ja loppuvien tukitoimien — esimerkiksi raivauspalkkioiden — vastapainoksi kasvaisivat ulkoisen rationalisoinnin nopeuttamiseksi vaadittavat menot. Hieman pitemmälle ajatellen helpotusta sen sijaan saattaisi syntyä paljonkin.

Vuoden 1958 Maatalouskomitean ehdottama maatalouspolitiikka edustaa myös *metsätalouden* tulevaisuuden näkymien kannalta vähimmäisvaatimuksia. Maatalouden ja maatalouspolitiikan nykytila vaikeuttaa järkevää metsätalouden harjoittamista, vaikka metsätalouden aikaa myöten olisi kyettävä tuottamaan puuta enemmän ja halvemmalla. On kutakuinkin varmaa, että puunjalostusteollisuus tulee teemmään voitavansa oman metsätaloutensa rationalisoimiseksi ja sen tuoton lisäämiseksi. Sen vuoksi valtion olisi autettava metsien suurinta osaa edustavia yksityismetsänomistajia pääsemään samoihin tuloksiin. Siitä eivät hyötyisi vain metsänomistajat itse, vaan myös puuta ostava metsäteollisuus ja siten Suomen koko kansantalous. Ilman perusteellisia tutkimuksia ulkopuolinen talousmies ei voi osoittaa riittävän yksityiskohtaisia menettelytapoja. Päälinjat näyttävät kuitenkin verraten selviltä, jos kohta saatetaankin olla eri mieltä käytännön politiikan mahdollisuuksista toteuttaa niitä tällä haavaa. On sangen selvää, että mm. mekanisoinnin jo kymmenisen vuotta jatkunutta kehitystä on joudutettava. Siitä urkenee mm. Suomen metalliteollisuudelle varsin laaja työkenttä, sillä harvojn käy päinsä vain yksinkertaisesti ottaa käyttöön esimerkiksi amerikkalaisia koneita ja menetelmiä sopeuttamatta niitä ensin uusiin oloihin. Tämä työ voi johtaa myös vientiin. Kehitystyön on kuitenkin saatava seurakseen uudet metsänhoito- ja hakkuumetodit. Niihin pääsy kyllin nopeasti edellyttäne melkoista valtiiovallan panosta siinäkin tapauksessa, että välttämättömyyden uskottaisiin väkisin pakottavan yksittäiset metsänomistajat yhteistyöhön. Samalla syntyy luultavasti monia »työyhtiöitä», jotka ottavat hoitaakseen puutavaran hakkuun ja kuljetuksen metsistä tehtaille.

Metsätaloudessa on — päinvastoin kuin maataloudessa — tähdellistä lisätä yhtäaikaa puuntuotantoa ja alentaa kustannuksia mm. koneistamalla. Mekanisoinnin tarve ei tule kasvamaan nopeasti vainsiksi, että teknillinen kehitys taikka kilpailu puujalosteiden markkinoilla sitä vaatii, vaan myös sen vuoksi, että työvoima käy tulevaisuudessa yhä kalliim-

maksi ja yhä haluttomammaksi työskentelemään epämukavissa oloissa. Metsätyöntekijät tulevat yhä selvemmin huomaamaan jääneensä muista jälkeen.

Tätä taustaa vasten on tuskin syytä epäröidä metsätöiden tuottavuuden parantamiseen tähtäävissä valtion tukitoimissa. Tuottavuuden parantaminenhan on ainoa käyttökelpoinen keino kohottaa metsätyöväestön elintasoja. Sanottakoon tätä tukea sitten vaikka »subventioksi», jos kohta olisikin ehkä mieluummin puhuttava julkisen ja yksityisen pääoman yhteisinvestoinneista, joilla yhteistyössä nykyisten metsätaloudesta elävien kanssa luodaan ehompi olo koko Suomen tuleville sukupolville. Jälkimmäinen kanta tuntuu erityisen oikeutetulta, jos otetaan huomioon metsäseutujen teihin tarvittava valtion rahoitus. Olisi kyettävä myöntämään myös määrärahoja, joilla yhdessä lainsäädännön ja teknillis-organisatorisen avun kanssa metsälöitä saataisiin suurennetuksi mm. metsittämällä epätaloudellisia peltomaita ja palstoitamalla metsät paremmin. Samalla olisi tähdelmistä rohkaista ja helpottaa metsänomistajien yhteistyötä ns. metsätalousalueilla, joilla metsätieverkostoa voidaan tehostaa ja päästä parempiin kuljetus- ja kuljetusvälineyhdistelmiin ynnä järkevämpiin kuormaus- ja purkausmenetelmiin. Valtion olisi myönnettävä määrärahoja myös metsäntutkimukseen ja metsänparannuksiin entistä paljon runsaammin. Harkittaessa, tultaanko nykyisten metsälöiden metsänparannusta vai metsätalouden »ulkoista rationalisointia», olisi jälkimmäinen asetettava yleensä etusijalle. Kenties ne olisi tehtävä mahdollisimman suuressa määrin toisistaan riippuviksi siten, että metsänparannuksiin myönnettäisiin helpoimmin avustuksia niille, jotka ensin ovat huolehtineet metsälönsä koosta — tai saman asian ajavasta yhteistyömuodosta.

Valtion näitä linjoja seuraileva metsäpolitiikka tulisi epäilemättä rasittamaan — päinvastoin kuin monet muut jo käsitellyt talouspoliittiset toimenpiteet — valtiontaloutta ja sikäli koettelemaan myös raha- ja finanssipolitiikkaa. Tulokset eivät nimittäin näkyisi kansantulon kasvuna täysin määrin ennen kuin aikojen kuluttua. Tämä on syytä muistaa G-kohtaan tultaessa.

D. Asuntopolitiikka

Huomioon ottaen asuntojen rakentamisen tärkeyden teollistamisen kannalta vaikuttaa tähänastinen asuntopolitiikka pääpiirteiltään oikealta, olkoonkin että valtion lainatuki on ollut vähäistä ja rakentaminen on sitonut suuren osan niukoista tuotannon tekijöistä sekä rasittanut

lyhyellä tähtäimellä mm. teollisuutta verraten paljon. Tarkoituksenmukaisinta politiikassa ovat olleet asuntojen veronhuojennukset. Maan vapaaehtoista säästämistä niillä on epäilemättä edistetty samoin kuin ohjattu verraten suuri osa säästämisestä asuntosektorille. Siten on muuttoa asutuskeskusten teollisuuteen ja palveluelinkeinoihin helpotettu. Jos otetaan huomioon, että sosiaalipolitiikan vaatima asumistaso on nostanut rakennuskustannukset kovin korkealle, on tätä kiihoketta pidettävä erityisen onnistuneena. Sen vuoksi eräät asuntojen uusista, vastikään voimaan tulleista veronhuojennussäädöksistä tuntuvat taloudellisen kehityksen kannalta kyseenalaisilta. Joitakin on tosin voitu perustella sillä, että niiden tarkoitus on ohjata asuntojen rakentamista hieman uusille urille. Mutta yritys välttää veronhuojennuksien hyväksikäyttöön sisältyviä »spekulatiivisia» piirteitä, heittää kukaties lapsenkin pesuveden mukana ulos. »Spekulaatio» on kansantalouden kannalta ollut melko hyödyllistä.

Asuntopolitiikan päätehtäviä on aina ollut se, että se pyrkii saamaan aikaan niin tehokkaan asuntojen tuotannon kuin mahdollista. Rakennuskustannusten pienikin prosenttinen laskuhan säästäisi suuria summia, jotka hyvin tarvittaisiin muualla. Vaikka Suomessa onkin suurin piirtein välttytty Ruotsin mallin mukaiselta kustannuksia lisäävältä subventionsysteemiltä — josta Ruotsissa oli iloa vain rakennusmestareille ja rakennustyöläisille, mutta tuskin vuokralaisille — on Suomessakin varmasti mahdollista alentaa asuntojen tuotantokustannuksia asumistasoa huonontamatta. Mahdollisuuksia voivat valtio ja kunnat osaltaan parantaa.

Näin ollen kilpailua käynee lisääminen niin rakennusaineteollisuudessa kuin itse rakentamisessa, mistä enemmän E-kohdassa. Tutkimus- ja opetusmäärärahojen puitteissa voidaan alaa kannustaa myös teknillisiin ja taloudellisiin edistysaskelin. Paljon olisi vihdoin tehtävissä myös järkevän valtakunnan- ja aluesuunnittelun kiiruhtamiseksi sekä katu- ja muiden kunnallisten töiden saattamiseksi tiiviimpään yhteistoimintaan asuntojen rakentamisen kanssa.

E. Pääoma ja yritystoiminta

Kuten jo aiemmin todettiin, on 1940-luvun loppupuolen jälkeinen suuri pääomanmuodostus saatu aikaan osin pakkokeinoin. Kotitalouksien vapaaehtoinen säästäminen ei tosin pientä ole ollut sekään, mutta se on ilmennyt varsin yksipuolisesti asuntosäästämisenä, sijoituksina omaan tilaan ja lyhytaikaisena rahalaitossäästämisenä. Se ei ole likikään vastannut

investointeja, vaan nämä on suureksi osaksi rahoitettu verovaroin. Muuten yksityisen lohkon rahoitus on ollut huomattavassa määrin suurten yhtymien varassa, joilla on ollut varsin hyviä mahdollisuuksia itserahoitukseen, etenkin inflaatiovoittojen aikoina. Sen lisäksi pankkien luotonanto on paisunut voimakkaasti. Osittain siitä on johtunut, että pitkäaikaisia investointeja on jouduttu rahoittamaan lyhytaikaisilla luotoilla. Se on merkinnyt — paitsi pankkipoliittista heikkoutta — myös sitä, että investoinnit on osaksi rahoitettu inflaation avulla.

Investointien rahoituksen fiskaaliset ja inflatoriset ainekset vuorostaan ovat estäneet pitkäaikaisen pääoman markkinoita kehittymästä suuriksi ja hyvin toimiviksi. Koska pankkiluottoja ei näin ollen ole voitu riittävästi »siirtää» pääomamarkkinoille, ei pankkilaitos ole selviytynyt kehuttavasti tehtävästään rahoittaa täysin uusia projekteja ja yrityksiä. Rahamarkkinoiden ja pääomamarkkinoiden puutteellinen työnjako on siten jäykistänyt koko luottolaitosta eikä vähiten senlaatuisten dynaamisen kehityksen vahingoksi, jollaista Suomi olisi suuresti kaivannut, mutta jota vain ei erityisemmin ole ilmennyt.

Jos tätä taustaa vasten pohditaan keinoja, joilla parannus saataisiin aikaan, sopii aluksi todeta, että asiat olisivat voineet kehittyä kehnomminkin, jolleivät korkeat korot sekä asuntojen, obligaatioiden ja talletusten verohelpotukset olisi yhdessä kannustaneet kotitalouksia säästämään. Ilman näitä olisi joko jouduttu tuntuvasti sääntöstelemään investointeja taikka inflaatio olisi päässyt vielä pahemmaksi — jollei sitten voimakkaasti kiristetyllä verotuksella olisi onnistuttu saamaan aikaan vielä paljon suurempaa pakkosäästämistä. Jälkimmäinen vaihtoehto ei kuitenkaan olisi sointunut varsin hyvin pyrkimykseen säilyttää yksityinen yritteliäisyys ja markkinatalous Suomen kansantalouden pääasiallisena perustana.

Korkopolitiikan ja veronhuojennusten lisäksi lienee obligaatioiden ja talletusten indeksiehoilla ollut oma merkityksensä. Vaikka ne tuottivatkin luottomarkkinoilla harmeja ja hämmennystä,¹ lienee vaikeata kiistää, etteikö niistä sittenkin noissa oloissa mahtanut olla hyötyä, kun säästäjille näin voitiin tarjota edes osittainen turva rahanarvon heikkenemistä vastaan. Sitähän enempää korot kuin veroetuudet eivät kyenneet antamaan. Säästämistä ne eivät todennäköisesti kuitenkaan kiihottaneet yhtä paljon kuin korkeat korot ja veronhuojennukset.

Tähänastiset kokemukset kehottavat suosimaan verotuksessa edelleenkin kotitalouksien säästämistä sen sijaan, että otettaisiin taka-askelellä hävittämällä tämä »verorälssi». Jos verottomuus laajennettaisiin johonkin mittaan koskemaan myös muiden kuin valtion obligaatioita ynnä

nykyistä enemmän myös osinkoja, kannustettaisiin säästämistä ja parannettaisiin pääomamarkkinoiden mahdollisuuksia edistää juuri tärkeintä taloudellista kehitystä. Myös inflaationvaara vähenisi (vrt. kohta G). Valtion tulot ehkä vähenisivät tilapäisesti, mutta lisääntyisivät pian kansantulon nopeamman nousun ansiosta.

Yritystoiminnalle tullaan vastaisuudessa asettamaan suuret vaatimukset, jotka osittain koskevat uusia aluevaltauksia ja uusia suunta- viivoja. Siltä kannalta olisi erittäin epäsuotavaa, jollei rohkaistaisi juuri sitä säästämistä, joka pääomamarkkinoiden kautta voi suuntautua välittömästi teollisuuteen ja kauppaan ja joka myös välillisesti — lisäämällä vanhojen pankkiluottojen konvertointimahdollisuuksia — voi parantaa pankkien kykyä rahoittaa mm. uusia yrityksiä ja yritysmuotoja sekä kasvukykyisiä pienyrityksiä. Taloudellinen kehitys hyötyisi paljon, jos pankit luopuisivat hypoteekkitoiminnastaan ja »sulattaisivat» siten sen jäädyttämät luotot. Vakautettujen luottojen turvin velkaantuneet yritykset voisivat parantaa likviditeettiään sekä oman ja vieraan pääoman suhdettaan. Siten kasvaisivat niiden mahdollisuudet saada viivytyksittä uutta pankkiluottoa hyviin, yhtäkkiäkin eteen tuleviin liiketoimiin. Elinkeinoelämän kehitystä edistävä dynamiikka voimistuisi myös tästä syystä.

Osinkotulojen verottomuus vaikuttaisi viitattuun suuntaan toisella- kin tapaa. Sen ja siitä syystä kasvaneiden osinkojen pääomamarkki- noille tuoma lisä luultavasti muuttaisi investointien jakautumaa jonkin verran. Näin kävisi mm. siksi, että niin yritysten perustaminen kuin uudet aluevaltauksukset helpottuisivat ja että kilpailu ylimalkaan kasvaisi. Osakkeenomistajat suostuisivat nykyistä paremmin hajottamaan yri- tyksensä osinkoina jaetut voitot osakkeiden merkinnän avulla moniin itsenäisiin yrityksiin. Tätä nykyä näet osinkojen verotus on vähennys- oikeudetkin huomioon ottaen suhteellisen ankaraa, mikä on johtanut siihen, että verotussyistä suositaan tuottavuudeltaan heikkojakin investointeja omaan yritykseen tuottavampien, mutta yrityksen ulko- puolella olevien kustannuksella. Tosin se, ettei yritysten tarvitse maksaa valtionveroa muiden yhtiöiden osakkeista saamistaan osinkotuloista, helpottaa jo nykyisin — mm. tytäryhtiöiden perustamisella — tämän- kaltaista pääomien hajaantumista ja parantaa siten investointien jakau- tumaa. Epäilyttää kuitenkin, tokko tähän sisältyvä houkutus muodos- taa konserneja on taloudellisen kehityksen kannalta kovin suotuisaa. Sen sijaan sitä saattaisi olla tietty investointipäätösten desentralisaatio, johon jaetun voiton vapauttaminen verosta todennäköisesti johtaisi. Nykyisinhän yhtiöiden vuosikertomukset ovat niin mitäänsanomatto-

mia ja yritysten osakkeenomistajien ja johdon välinen kosketus useimmiten niin vähäistä, ettei mistään desentralisaatiosta kannata puhua. Pääomia saataisiin helpommin aloille, joilla aivan toiseen alaan kuuluvan emäyrietyksen luoma yhtymä ei toimi tai jolla sen ei ainakaan pitäisi toimia. Sopii lisätä, että ns. porrastettu yhtiöverotus — joka tarkoittaa, että yhtiötä ei veroteta osinkoina jaetusta nettovoitosta tai verotetaan kevyemmin kuin jakamattomasta — tuskin vaikuttaa yhtä suotuisasti pääomamarkkinoihin ja taloudelliseen kehitykseen kuin osakkeenomistajille tulevien osinkojen veronhuojennus.² Askel oikeaan suuntaan se kylläkin on.

Osinkojen veronhuojennuksia voitaisiin vastustaa väittämällä, ettei olisi oikeudenmukaista eikä poliittisesti hyväksyttävää suosia osakkeenomistajien verraten pientä ja yleensä varakasta ryhmää.

Tähän saattaa vastata, että kaikkalainen säästämisen palkitseminen — myös nykyinen — väistämättä hyödyttää enemmän niitä, joilla on pääomaa, kuin niitä, joilla ei ole. Jollei rikkaimpien osakkeenomistajien veroja haluta alentaa, on asia hoidettavissa omaisuusveroilla. Eikähän sitä paitsi osakkeenomistajia asetettaisi parempaan asemaan kuin ovat ne usein kaikkea muuta kuin pienten pääomien omistajat, joilla on esimerkiksi pankkisaatavia, valtionobligaatioita, asunto-osakkeita tai henkivakuutuksia. Suomessa kysymys ei olisi vain saattaa nykyiset, vaan myös vastaiset osakkeenomistajat — joita kyllä tarvitaan — tuloverojen osalta suunnilleen samaan asemaan muiden ryhmien kanssa. Tämä lisäisi osakkeiden suosiota suuren yleisön sijoituskohteina. Sillähän verotettavaa omaisuutta ei ole tai on vain vähän ja se panee painoa juuri pääoman käteistuotolle. On selvästi vastoin järkeä syrjiä yhtä säästökohdetta vain siksi, että sitä tähän saakka ovat eniten harrastaneet varakkaat. Veronjakautuman on pohjauduttava suoraan eri tulo- ja omaisuusluokkiin eikä kytkeydyttävä tähän taikka tuohon säästömuotoon. Lopuksi huomattakoon, ettei tässä ehdotettu uudistus lisäisi osakkeenomistajien tuloja — kun niinä pidetään osinkoja ynnä yhtiöiden jakamattomia voittoja — yhtä paljon kuin osinkoja todennäköisesti tultaisiin korottamaan. Eiväthän osakkeenomistajat osingoilla rikastu, vaan yritysten voitoilla. Yleensä voitoista jaetaan vain osa, koska siten välttytään kaksoisverotukselta. Loppu on väljien, verotusta supistavien poisto- ja arvostusmääräysten avulla helppo jättää yritykseen lisäämään sen pääomia ja osakkeenomistajien varallisuutta. Ei ole epäilystäkään — niin kuin jo todettiin — etteikö yritys täten olisi usein omistajiensa oivallinen säästöporras.³

Koska uudistus siis suosisi osakkeenomistajia vain niiden, verraten

pienien osinkojen verotusta koskevalta osalta, jotka jaettaisiin kaksoisverotuksenkin vallitessa, ei edes psykologisten ja poliittisten syiden pitäisi olla ylipääsemättömänä esteenä, kun kerran taloudellista kehitystä voitaisiin siten nimenomaan nykytilanteessa suuresti hyödyttää.

Toisentyypinen ja edellisiä painavampi vastaväite on se, että uudistus suosisi nimenomaan osakeyhtiömuotoa ja houkuttelisi liian suuressa määrin — eikä aina järkevästikään — muuttamaan yrityksiä osakeyhtiöiksi sekä sellaisia saatavia osakepääomiksi, joiden tuotto on tuloveron alaista. Toisin sanoen tietyt komplikaatiot olisivat mahdollisia. Niiden vuoksi saattaisi olla perusteltua, ettei veroa poistettaisi kokonaan. Kysymys olisi tutkittava perin pohjin.

Ehdotetuilla toimenpiteillä aikaansaatuja pääomamarkkinoiden resursien lisäystä ja pääomien tarjonnan suotuisampaa suuntausta olisi täydennettävä muilla toimenpiteillä, sellaisilla, joilla edellä eri yhteyksissä viitattuja pääomamarkkinoiden toiminnassa ilmenneitä heikkouksia voitaisiin korjata. Osa toimenpiteistä koskee institutionaalisia seikkoja. Monet uudistuksista ja parannuksista vaatisivat ilmeisesti valtion myötävaikutusta.

Vientiluottolaitoksen vastikään toteutettu laajennus ja viejien siten parantuneet luotonantomahdollisuudet ovat askel oikeaan suuntaan, etenkin metalliteollisuuden tulevia tehtäviä ajatellen. Kansainvälisen mittapuun mukaan vientiluoton myöntämismahdollisuudet ovat Suomessa olleet kauan harvinaisen kehnot. Syksyllä 1962 hyväksytty *vientitakuulaki* täydentänee osaltaan vientiluottojärjestelmää.

Kun vientiteollisuuden rahoitusongelmat näin ovat jonkin verran helpottuneet, on tarpeen helpottaa myös muiden teollisuuksien ja kaupan rahoitusta.

Ensimmäisenä tulee mieleen *Teollistamisrahasto*, jonka laajentamista paraikaa valmistellaan. Sen laajentaminen on sitäkin suotuisampaa, kun se osittain tehdään ulkomaisella pääomalla, tarkemmin sanoen IFC:n (International Finance Corporation) ja Maailmanpankin avulla. Lisätyt vientiluotothan rasittavat valuuttavarantoa ainakin lyhyellä, mutta kenties hieman pitemmälläkin tähtäimellä. Siksi on varsin tähdellistä helpottaa pääomien tuontia, jonka avulla yritykset voivat saada uutta pääomaa. Nimenomaan pienet ja keskisuuret kasvukykyiset yritykset tällaista tarvitsevat. Näiden yritystenhän on vielä vaikeampi kuin suurten kannattavien yritysten, joilla on vakuuksia tarjottavanaan, saada pitkäaikaisia lainoja ja osakepääomia, jollei pääomansijoitusten riskejä erikoislaitosten avulla tasata. Sen vuoksi tällaiset järjestelyt ovat sangen tärkeitä. Jos ensimmäiset, vaatimattomat yritykset osoittautuvat

suotuisiksi, on tie viitoitettu eteenkinpäin. Hieman myöhemmin — kun arvopaperit, ts. osakkeet, obligaatiot ja debentuurit, on saatu vapautetuksi veroista — pitäisi arvopaperiemissioiden käydä päinsä Suomen omilla pääomamarkkinoilla. Ainakin jonkin verran pitäisi Teollistamisrahaston kyetä myös ostamaan osakkeita eikä vain myöntämään lainoja. Pienen ja keskisuuren teollisuuden rahoitusongelmahan keskittyy paljon enemmän, usein jopa pääasiallisesti, omien pääomien hankintaan kuin lainapääomien saantiin.

Kenties aika olisi kypsä pyrkiä saamaan eloa myös *Teollisuushypoteekkipankkiin*, joka on tarkoitettu palvelemaan lähinnä suurta ja suurehkoa teollisuutta. Toimenpiteen onnistumismahdollisuudet eivät olisi olemattomat, jos valtio myöntäisi sen obligaatioille verovapauden. Joka tapauksessa menestymismahdollisuuksia parantaa se seikka, että rahan arvo on pysynyt melko pitkään vakaana ja että korkotaso on ollut niin korkea, että yleisö on saanut obligaatiosäästöilleen todellisen koron (eikä vain nimellistä). Mahdollisuuden päästä täten vakauttamaan velkojaan luulisi houkuttelevan monia yrityksiä, joilla tätä nykyä on aivan liian paljon kallista, lyhytaikaista pankkiluottoa. Pankit vuorostaan saisivat maksuvalmiutensa paranemaan sekä nykyistä enemmän mahdollisuuksia suunnata lyhytaikaista luotonantoon uusiin projekteihin ja uusille yrityksille.

Kannattaisi harkita myös erityistä *kaupan pitkäaikaisen pääoman rahoituslaitoksen* perustamista. Sen olisi pääosiltaan oltava yksityisten johtama. Perustamisen puolesta puhuu se pääomien suuri tarve, jonka kaupan rakenteen rationalisointi luultavasti tulee aiheuttamaan. Kaupan lyhytaikainen velka on jo tätä nykyä aivan liian suuri, niin että siitä on haittaa sekä kaupalle itselleen että pankeille.

Sen sijaan on epävarmaa, tokko valtion *työllisyys-* tai *pienteollisuuslainajärjestelyjä* taikka esimerkiksi *kuntien* harjoittamaa *rahoitusapua* on tarkoituksenmukaista laajentaa. Kovin runsas tämäntapainen toiminta heikentää liiketaloudellisten näkökohtien huomioon ottamista, jollaista vaaditaan, jos yritysten kehitystä todella kestävyyslinjoilla mielittää helpottaa. Mm. pelkästään poliittisia erikoisintressejä soluttautuu asioihin mukaan aivan liian helposti. Kovin laajalle rönsyilevää valtiojohtoista luotonantosysteemiä ei voi pitää tarkoituksenmukaisena, mikäli ei samalla haluta valtiollistaa koko luotonantoa ja käyttää sitä askelmana täydellisesti sentralisoituun suunnitelmatalouteen. Nykyisessä markkinataloudessa valtion on annettava luottoa yrityksille tähänastiseen tapaan välittömästi vain silloin, kun on kysymys suurista tai erikoisprojekteista, joita muutoin ei kyetä rahoittamaan. Valtion välittömän

lainaustoiminnan kritiikki ei koske samassa määrin niitä määrärahoja, joita rahalaitosten välityksellä jaetaan ns. pienteollisuuslainoiksi. On kuitenkin kyseenalaista, voiko sitä suositella harjoitettavaksi suuremmassa mitassa. Joka tapauksessa valtion toimenpiteitä on pidettävä paremmin perusteltuina silloin, kun ne tähtäävät normaalien pääomamarkkinoiden laajentamiseen ja niiden toimintakyvyn parantamiseen.

Muutamalla erikoisalalla tuntuu kuitenkin olevan syytä jatkaa ja laajentaa valtion lainatoimintaa, vaikkei kaikissa yksittäisissä luottoanomuksissa olekaan kysymys suurista summista. Niinpä maatalouden rakenteen rationalisointia voidaan edistää sopivasti siten, että valtio myöntää *perusluottoa* lisämaan ostoon ja sisarosuuksien lunastukseen, parhaiten vuoden 1958 Maatalouskomitean ehdottamien suuntaviivojen mukaan. Myös olisi valtion myönnettävä *lainoja, joilla helpotettaisiin tilajaon ja metsäpalstoituksen uudistamista*. Molemmissa tapauksissa lainaehdojen olisi oltava verraten edullisia. Liioin ei tarvita sellaista liiketaloudellista luottoharkintaa kuin teollisuuden, kaupan yms. saamisissa luotoissa.

Vaikka tämäntapaisilla toimenpiteillä onnistuttaisiin laajentamaan osakkeiden ja teollisuusobligaatioiden markkinoita sekä lisäämään, parantamaan ja luomaan puheena olleita laitoksia, olisi lisäksi laajennettava myös arvopaperikauppaa eikä siis vain emissioita. Tällaisella kaupalla olisi nimittäin tärkeitä tehtäviä.

Ensinnäkin pääomien saanti parhaisiin suunnitelmiin helpottuisi. Pääomien omistajan tai hoitajan on helpompi irrottaa varoja emittoitavien arvopapereiden ostoon (joita juuri tuolloin ei muutoin saataisi kaupaksi), jos joku muu (joka ehkä ei sillä erää välitä parhaillaan emittoitavista arvopapereista) ottaa osan ko. henkilön vanhoista arvopapereista. Toisekseen kiihotettaisiin pitkäaikaista säästämistä. Säästäjät sijoittavat mieluummin varojaan pitkäaikaisiin arvopapereihin tietäessään, että he käteistä tarvitessaan voivat ne helposti myydä arvopaperimarkkinoilla normaalihintaan. Jos pelätään, ettei tätä mahdollisuutta ole tai että myynti käy päinsä vain suuresti alennettuun hintaan, sidotaan rahat mieluummin säästömuotoon, jonka likvidiys on varma — jollei koko säästämisestä luovuta. Luotontarvitsijan mahdollisuudet saada pitkäaikaista pääomaa siis huononevat.

Saattaa ehkä tuntua siltä, että arvopaperikaupan edellytyksiä on talouspoliittisilla toimilla vaikea lisätä. Jotain sentään voidaan tehdä.

Ennen kaikkea olisi laskettava liikkeelle sellaisia valtion- ja hypoteekki-obligaatioita, joita ei alun alkaen ole suunniteltu taikka muutoin varattu tietyille ostajaryhmälle. Olisi päinvastoin suotavaa, että obligaatiot ja

niiden ehdot vaihtelisivat mm. siten, että niistä myöhemmin voisi tulla sopivia vaihtokohteita, ts. mahdollisimman suuressa määrin »markkinakelpoisia». Arvopaperikauppaa tuskin voi kuvitella enää pahemmin vaikeutettavan, kuin jos arvopaperit suunnitellaan sellaisiksi, että niiden on pysyttävä yksissä ja samoissa käsissä eräpäivään saakka. Askel oikeaan suuntaan olisi myös se, että arvopapereiden myyntivoiton verotus muutettaisiin asteittaiseksi, kuten vuoden 1958 Verolakikomitea ehdotti, sen sijaan että sitä nyt verotetaan täydestä määrästä, mikäli ostosta on kulunut vähemmän kuin viisi vuotta. Suotavinta saattaisi olla tykkänään luopua arvopapereiden myyntivoiton verottamisesta. Valtiontalouden kannalta verolla ei ole mitään merkitystä, ja tuskin siitä luopuminen keinottelumielialaakaan pahemmin kasvattaisi. Paremmiin spekulointimahdollisuuksia voidaan näet rajoittaa supistamalla osakkeiden panttauskelpoisuutta. Arvopapereiden normaalia, kehitystä edistävää kauppaa sitä vastoin olisi helpotettava. Vielä olisi vakuutusyhtiöiden voitava myydä jokin arvopaperinsa alle kirjanpitoarvon ja ostaa jokin toinen parikurssiin ilman, että tileissä olisi pakko osoittaa myyntitappioita. Nykyiset vakuutuslain määräykset tappavat alkuunsa halun tämännapaisiin vaihtoihin, jotka muutoin — pääomamarkkinoiden joustavuuden kannalta — olisivat toivottavia. Tosin niillä ei suurta merkitystä ole toistaiseksi ollutkaan, osittain edellä viitatus emissio-politiikan, osittain vallitsevan, eräpäivään saakka säilyttämistä suosivan juristi- ja virkamiesajattelun vuoksi. Mutta sietää ottaa varteen, että on taloudellisessa mielessä toivottavaa vilkastuttaa arvopaperikauppaa tulevaisuudessa ja pyrkiä siis raivaamaan mahdollisimman paljon muodollisia esteitä sen tieltä.

Yhteenvedon voi sanoa, että maan taloudelliselle kehitykselle olisi suureksi eduksi, jos pääomamarkkinoita onnistuttaisiin kohentamaan. Suomen pääomamarkkinathan ovat kauan olleet sängen puutteelliset, mutta toisaalta hyvin toimivien pääomamarkkinoiden merkitys on erityisen suuri sillä silmällä, että Suomen vastaisessa kehityksessä teollistuminen ja tuotannontekijöiden liikkuvuus ovat tärkeässä asemassa.

Kohtaan »Pääoma ja yritystoiminta» kuuluvat pääomamarkkinoiden lisäksi *yhtiöverokysymykset*.

Edellä on todettu, että suurilla ja hyvin menestyneillä yrityksillä on ollut hyvät itserahoitusmahdollisuudet. Muihin pohjoismaihin verrattuna Suomen nykyiset yhtiöverot ovat kyllä korkeat. Toisaalta niitä ei voi pitää suhteettoman ankarina, jos otetaan huomioon hyöty, jonka yhtiöt yhteiskunnan toimenpiteistä ovat verorahojensa vastikkeeksi saaneet. Koska nykyinen nettovoiton verotus sitä paitsi on järkevämpi kuin

erityyppiset bruttoverotukset, on yhtiöverotusta tuskin tarpeen perusteellisesti uudistaa.⁴ Kansantalouden kannalta tarkoituksenmukaista ja siten myös valtiontalouden kannalta vaaratonta olisi kuitenkin alentaa verotus muiden pohjoismaiden tasolle.

Tähdellisin on liikevaihtoveron uudistus. Koska periaatteista näkyy nyttemmin päästyn yksimielisyyteen ja ratkaisu on toivottavasti vain ajan kysymys, on tuskin syytä puuttua asiaan tässä yhteydessä sen enempää. Sama koskee maatalouden verotuksen modernisointia. Uudistusehdotus pitäisi voida suurin piirtein hyväksyä tarkoituksenmukaiseksi keinoksi helpottaa maatalouden taloudellista kehitystä, mm. sen rakenteen rationalisointia. Kolmanneksi ns. tuloksen tasauksen asemaa olisi verotuksessa muutettava. Vuoden 1958 Verolakikomitean ehdotus suoda yritykselle sen kolmena ensimmäisenä vuonna suuremmat mahdollisuudet tuloksen tasaukseen täydentäisi sopivasti uusien yritysten nykyistä vapautusta kolmen ensimmäisen toimintavuotensa omaisuusverosta. Lopuksi: ns. harkintaverotus näyttää kypsältä kokonaan uudistettavaksi. Olennaisimmilta osiltaan se on vanhentunut. Osittain sitä koskee sama kritiikki kuin kaikkia yritysten bruttoverotusmuotoja. Sen suuri mieltävaltaisuus haittaa sitä paitsi niin yrityksiä kuin taloudellista kehitystä. Kuntien yhteistyö ja kuntien kokoa aikanaan ehkä suurentava kunta-reformi pudottanevat pohjan myös sen veroteknisiltä perusteluilta.

Tämäntapaiset yleisluonteiset toimenpiteet olisivat taloudellisen kehityksen kannalta tarkoituksenmukaisempia kuin erityiset subventiot, kuten verohelpotukset tms. edut, joita annettaisiin tietyn tyyppisille — esim. ns. »yleishyödyllisille» — yhteisöille taikka tietyille alueille. Senkaltaiset subventiot haittaavat monesti taloudellista kehitystä, investointien jakautuma ja teollisuuden sijainti kun kasvavat niiden vaikutuksesta helposti kieroon. Tämä ei tarkoita, että teollisuuden sijoittuminen suurimpiin asutuskeskuksiin olisi kansantaloudellisesti aina järkevää. On mahdollista, että niissä monia yrityksiä tosiasiassa tuetaan siten, että ne pääsevät asutuskeskusten usein erittäin suurista asunto-, liikenne-, järjestely- yms. kustannuksista liian vähällä. Mutta *jonkin* subvention vaikutuksia ei ole kumottava *toisella*. Jos teollisuuden sijoittumiseen halutaan vaikuttaa, se on tehtävä huolellisesti harkitun suunnitelman mukaan ja käyttämällä muita keinoja kuin ne verotukselliset yms. subventiopitoiset menetelmät, joihin tähän saakka usein on turvauduttu sangen lyhytnäköisten työllisyyspoliittisten puntarointien puitteissa. Sen sijaan olisi yritettävä selvittää mm. erilaiset kansantaloudelliset kustannukset mahdollisimman hyvin sekä pyrittävä siinä yhteydessä järkevään kunnalliseen vero- ja maksupolitiikkaan.

Mikäli tukemistoimintaa halutaan tietyissä tapauksissa pitää sosiaalipoliitiikan osana, on muistettava, että se saattaa helposti osoittautua sikäli lyhytnäköiseksi ja kalliiksi sosiaalipoliitikaksi, että valtiolla ja kunnilla on muita, vaihtoehtoisia sosiaalipoliittisia taikka sentapaisia menoja ja toimenpiteitä, jotka kannustaisivat maan taloudellista edistystä ehkä enemmän.

Rahoitus-, vero- ja subventiokysymyksiin liittyy pari valtion pienteollisuuden tuentamuotoa, nimittäin alueelliset teollistamislautakunnat ja neuvonta.

Teollistamislautakunnat puolustavat varmasti paikkaansa, kun on tehtävä erilaatuisia, paikallisia tutkimuksia sekä ehdotettava ja valmisteltava valtion ja kuntien yhteistoimia. Toisaalta uhkaa kyllä vaara, että paikallisten intressien puolta pidetään aivan liikaa liiketaloudellisten ja kansantaloudellisten seikkojen kustannuksella. Lautakuntien saama tehtävä suunnitella »takapajuisten» seutujen teollistamista — joilla mm. pienteollisuuden tarve saattaa näyttää perin suurelta — voi helposti johtaa teollisuuden epätaloudelliseen sijaintiin. Tämän vaaran vuoksi lautakuntia ei kuitenkaan ole syytä lopettaa.

Pienteollisuuden *neuvonnassa* ei periaatteessa ole moitteen sijaa. Nykyisin myös pienteollisuutta entistä enemmän koskevista organisaatio-, kalkylointi-, myynti- yms. kysymyksistä ei aina selvitä ilman tällaista apua, semminkään kun suurteollisuuden alihankkijajärjestelmiä paraikaa laajennetaan tai ainakin pitäisi laajentaa. Olisi luultavasti oikeaan osunut toimenpide lisätä neuvontaa, mieluiten käsi kädessä yksityisten järjestöjen kanssa. Samalla olisi mm. parannettava neuvojen palkkaetuja, jotta he pysyisivät työssään tähänastista pitempään. Kokemus on näet heidän työssään ensiarvoinen avu.

Pääomista ja yritystoiminnasta puhuttaessa on käsiteltävä myös *valtion toimenpiteitä kilpailurajoitusten vähentämiseksi*. Niihin on kyllä edellä jo puututtu, mutta yhtä ja toista lisättävääkin vielä on.

Valtion tärkein tehtävä tässä suhteessa on huolehtia ulkomaisen kilpailun pääsystä maahan. Siinä on avuksi sisäiseen taloudelliseen tasapainoon tähtäävä yleinen talouspolitiikka.

Kuten aiemmin todettiin, ei tällä haavaa erikoistoimenpiteitä juuri kaivata — tai ne eivät ole mahdollisia — tuontisäännöstelyn tai muiden tuontia ja pääomanliikkeitä rajoittavien esteiden poistamiseksi. Vielä voimassa olevat tuontisäännöstelyn rippeet liittyvät olennaisesti bilateraalisin kauppasopimuksiin Neuvostoliiton kanssa tai sitten niiden kilpailua rajoittava vaikutus on mitätön, koska tuotetta ei valmisteta Suomessa. Pääomanliikkeiden välitöntä ja välillistä säännöstelyä sen

sijaan on vielä vara vähentää. Suomen teollisuudelle tärkeätä yhteistyötä ulkomaisen teollisuuden kanssa ajatellen on tähdellistä päästä mahdollisimman vapaisiin oloihin.

Liioin ei tullipolitiikkaan ole tässä yhteydessä tarpeen suuremmin puuttua. Tulevaisuuden suuntaviivat ovat periaatteessa selvät: tulli alennee asteittain. Jollei tähän siitä syystä kyettäisi, että Suomen olisi pakko jäädä Euroopan suurmarkkinoiden tullimuurin taakse kykenevästi hankkimaan osittaista korvausta erikoissopimuksin, estyisi kehitystä kannustava kilpailu pahoin. Suunta on siis täysin selvä. Eri mieltä eivät ole edes ne teollisuuden alat, joille kasvavan kilpailun voi otaksua tuottavan siirtymäkautena suuria vaikeuksia. Tässä riittää niin muodoin korostaa, että on tärkeätä saattaa muut talouspoliittiset toimet sopu-sointuun tullialennusten kanssa, niin ettei mukautumisprosessia turhan päiten vaikeuteta. Tämä lisää niiden todisteluiden painokkuutta, joita edellä käytettiin keskusteltaessa opetustoimesta ja tutkimuksesta, työmarkkinapolitiikasta, pääomamarkkinoista, veron uudistuksista yms. tuotantotekijöiden liikkuvuutta lisäävistä ja yritystoiminnan edellytyksiä parantavista seikoista.

Niistä valtion erikoistoimenpiteistä, joilla kehitystä edistävää kilpailua voi ajatella kiihotettavan, on ennen muuta puututtava nykyiseen kilpailua koskevaan lainsäädäntöön. Kilpailunrajoituslakiin vastikään tehtyjä muutoksia voi pohtia muiden maiden, esimerkiksi Ruotsin kokemusten valossa.

Tarkoituksenmukaisena on pidettävä, että kilpailurajoitusten ilmoitusvelvollisuus on supistettu yhdistyksiin ja muihin yhdyselimiin eikä siis koske yksityistä elinkeinon harjoittajaa. Nytkin uusi laki lienee joskus hieman epäkäytännöllinen, kun niitä toimenpiteitä ei ole selvästi määritelty, joista ilmoitus on tehtävä. Yleisperiaate, että bruttohinnat kielletään, tuntuu hyvin perustellulta, samoin entinen kiello perustaa tarjouskartelleja. Ruotsin kokemukset ovat miltei pelkästään hyviä.⁵

Periaatteessa kilpailu kannustaa kehitystä, mutta kaikki yhteistoimin aikaansaadut rajoitukset eivät välttämättä sitä haittaa eivätkä niin muodoin haittaa pitkällä tähtäimellä liioin kuluttajaa. Sen vuoksi on tärkeätä, ettei lainsäädäntö myöhemminkään sijoita rajoitusten kaikkia muotoja ahtaasti samaan karsinaan. Myös kriminalisoinnin piiri olisi rajoitettava hyvin suppeaksi ja tyydyttävä jättämään pääpaino rekisteröintiin, julkisuuteen ja mahdollisuuteen huutaa poliisi apuun neuvottelujen juututtua karille. Yleensä ei lain voimalla voi pakottaa kilpailuun haluttomia yrityksiä kilpailemaan. Sillä voi vain vastustaa vahingollisia monopoleja, kartelleja jne. sekä nostaa syytteen

selvästi määritellyissä tapauksissa, joissa korjausta ei muutoin saada aikaan. Saattaa myös vaikuttaa töykeältä ryhtyä jyrkkiin toimiin elinkeinoelämän joitakin aloja kohtaan, kun muut — etenkin maatalous — katsotaan rauhoitetuiksi. Tunnontarkan on ehkä vaikea perustella sitä kaksoismoraalia, joka ilmenee siitä, ettei samalla paheksuta myös niitä pyrkimyksiä, joilla yhteistyössä ulkomaisten yritysten kanssa koetetaan rajoittaa kilpailua vientimarkkinoilla. Näin ollen sekä asiallisten että muiden syiden vuoksi on päävastuu kilpailukiihokkeista jätettävä yleisen talouspolitiikan harteille. Osavastuussa on yritysten hyvä tahto taikka ehkä mieluummin yritysten pelko saada yleinen mielipide vastaan ja valtio puuttumaan asioihin.

F. Sosiaalipolitiikka

Sosiaalipolitiikka ei ole yksiymmärteinen käsite. Rajankäynti suo mahdollisuudet moniin vaihtoehtoihin. Ratkaisu on sen varassa, mitä pulmia tahdotaan pohtia. Tässä yhteydessä voidaan lähteä siitä verraten laajasta määritelmästä, jonka mukaan sosiaalipolitiikkaa ovat yhtäältä julkiset terveyden- ja sairaanhoitotoimenpiteet sekä työolojen yms. säätely, toisaalta kaikki, millä pyritään jakamaan tulot uudelleen. Tulon uudelleenjako voi olla sekä »paikallista» että »ajallista». Paikallisessa on kysymys yhteiskuntaryhmien välisestä uudelleenjaosta — esimerkiksi »rikkailta köyhille». Ajallisessa yritetään saada sukupolvi siirtämään osa kulutustaan aikaan, jona se ei enää ole työkykyinen, taikka ohjata terveet suojautumaan vastaisen sairauden aiheuttaman puutteen varalta.

Sosiaalipolitiikka ei maksa kansantaloudelle mitään, paitsi siinä ainoaisessa mielessä, että sosiaalipolitiikan hoito vaatii tuotannontekijöitä: työvoimaa ja reaali-pääomaa, esimerkiksi rakennuksia. Niitä asuntojen rakentamisen »ekstrakustannuksia», jotka johtuvat sosiaalipoliittisista asumistasovaatimuksista, voi myös pitää kiistattomina sosiaalipolitiikan kansantaloudellisina kustannuksina. Tällä päivänselvällä tavalla sosiaalipolitiikka on taloudellinen rasitus täsmälleen samoin kuin mikä muu tuotannontekijöiden käyttö hyvänsä, esimerkiksi tehdaslaitoksen rakentaminen. Ainoa ero on se, että kustannukset merkitään menoiksi etupäässä valtiolle ja kunnille eikä kotitalouksille tai yksityisille yrityksille — paitsi veroina ja maksuina, joilla tuo kustannustekijöiden käyttäminen juuri katetaan.

Taloudellisen kehityksen kannalta tällä tavoin käsitetyt sosiaalipolitiikan kustannukset — paitsi äskeiset »ekstrakustannukset» — eivät

meitä kuitenkin suuremmin kiinnosta. Tällä tavoin on käytetty, käytetään ja tullaan käyttämään maan tuotannontekijöistä vain pieni osa. Sen vuoksi ei asiaan enää myöhemmin juuri puututa.

Tuntuvasti kiintoisampi, mutta myös paljon mutkikkaampi kysymys on, miten sosiaalipolitiikka — sekä menojensa että vero- ym. tulojensa kautta — vaikuttaa koko taloudelliseen kehityskulkuun vaikuttamalla tuotantoon, investointeihin, säästämiseen, kulutukseen, tuontiin jne. Jos esimerkiksi kansantalouden kehitystahti hidastuu, voidaan puhua paljon merkittävämmistä »kustannuksista» ja »rasituksesta» kuin äskeisessä, staattisessa mielessä. Jos vuotuiskasvu hidastuu, sanokaamme neljästä kolmeen prosenttiin, kohoavat kustannukset — dynaamisessa mielessä — nopeasti varsin suuriksi.⁶ Jos nettovaikutus sitä vastoin on positiivinen, jos kehitystahti nopeutuu esimerkiksi neljästä prosentista viiteen prosenttiin, ei kustannuksia tietysti ole dynaamisessa mielessä ensinkään. On vain pienet staattiset kustannukset, jotka tässä hypoteettisessa tapauksessa merkitsisivät tuotannontekijöiden erityisen tuotavaa käyttöä.

Sosiaalipolitiikan taloudellisia vaikutuksia väitettiin mutkikkaiksi. Näin on, vaikkapa rajoituttaisiin pelkästään menopuoleen. Tässä ei käy päinsä ryhtyä perusteellisesti erittelemään riippuvuuksia, jotta toimenpiteitä voitaisiin niillä perustein suositella. Tämä on vahinko, sillä sosiaalipolitiikan ala on laaja, eikä sen merkitys kansantalouden kehityskululle ole suinkaan pieni. Haittoja voidaan kuitenkin yksinkertaisella keinolla tavallaan vähentää: tarkastelemalla vain sosiaalipolitiikan niin sanoaksemme marginaalisia muutoksia. Otaksuttakoon siis, ettei muokkaus läpikotaisin uuteen uskoon ole mahdollinen — ei edes siinä tapauksessa, että se kansantalouden tavoitteiden kannalta ehkä olisi järkevä. Näin ollen kysymys rajoittuu pohdintaan, missä määrin verraten vaatimattomatkin toimenpiteet helpottavat kansantalouden tavoitteiden toteuttamista.

Sosiaalipoliittisia toimenpiteitä on kosketeltu jo edellä. Nimenomaan maatalous- ja asuntopolitiikassahan on tiettyjä sosiaalipoliittisia piirteitä. Edellisessä sikäli, ettei maatalouden rakenteen niin nopeaa muutosta kuin pelkästään teknillisesti olisi mahdollista toteuttaa pidetä sosiaalisten seikkojen vuoksi suotavana. Jälkimmäisessä taas sikäli, ettei katsota sopivaksi, että suuri osa asutuskeskusten väestöstä joutuisi asumaan parakkimaisesti. Tarkasteltakoon tässä siis vain, miltä aiemmin esitetyt johtopäätökset näyttävät sosiaalipoliittiselta kannalta.

Maatalouspolitiikasta riittää toteamus, että sen sosiaalipoliittinen puoli on ollut ja on äskeisessä dynaamisessa mielessä sangen kallis. Kalleus ei

ole maatalouspolitiikan hoidossa, vaan niissä vaikutuksissa, jotka jarruttavat taloudellista edistymistä. Mikäli tämä hinta syystä tai toisesta halutaan maksaa, jää talousmiesten tehtäväksi vain tähdentää sen seikan tärkeyttä, että kustannukset selvästi tajutaan ja tuodaan julki. Täten asennoituminen ehkä vähitellen muuttuu ja kukaties politiikka-kin.

Viime vuosien *asuntopolitiikkaa* pidettiin edellä suurin piirtein järkevänä. Taloudelliseen kehitykseen se on vaikuttanut melko lailla ja varmasti positiivisesti. Sen vuoksi ei tunnu olevan syytä vaihtaa sitä toiseksi sellaisten tulevaisuuden näkymien vuoksi, joille on olennaista, että muutto maaseudulta asutuskeskuksiin kasvaa. Muuttoliikkeen helpottamiseksi olisi kuitenkin sellaista asuntoapua laajennettava, jossa apu ratkaistaan tapaus tapaukselta. Taloudellisen kehityksen kannalta tällainen systemi on tarkoituksenmukaisempi kuin vuokralaisten yleinen tukeminen. Se on myös verrattomasti parempi kuin vuokrasäännöstely, joka pitää vuokrat markkinatasapainon edellyttämiä alempina ja aiheuttaa kirjaimellisesti loputonta jonotusta ja muita hankaluuksia. Niistä on mm. Ruotsissa saatu riittämiin perin surullisia kokemuksia.⁷

Terveysten- ja sairaanhoidon merkitystä taloudelliselle kehitykselle aliarvioidaan miltei kaikkialla. Sairauksien ja niistä nimenomaan tavallimpien, kuten kylmettymisten, selkävaivojen ja kohmeloiden aiheuttamat poissaolot ja työskentelyn velttous ynnä siten hidastunut taloudellinen kehitys edustavat melkoista vuotuista tappiota. Yhteiskunnan ennakolta ehkäisevät ja hoitotoimenpiteet olisivat niin muodoin sangen kannattavia. Valtion vuotuisten väkijuomatulojen — noin 300 miljoonaa nykymarkkaa — ja sen alkoholistihuoltoon käyttämien varojen — 1.5 miljoonaa nykymarkkaa — välinen epäsuhde houkuttelee kieltämättä helposti päättelemään, että tilaa ja tarvetta laajentaa sosiaalipoliittisia toimenpiteitä taloudellisen kehityksen hyväksi kyllä vielä on. Esi-merkkejä olisi muitakin. Ainakin osittain ne vaikuttaisivat varsin nopeasti ja tuottaisivat siten verraten vähän senlaatuista lyhyen tähtäimen raha- ja finanssipoliittisia lisäpulmia, joista tulee puhe seuraavassa jaksossa. Sama pätee suurelta osin myös erikoistoimiin, joilla autetaan ja kuntoutetaan *huonossa asemassa olevia ryhmiä*. Niin Suomessa ja Ruotsissa kuin muuallakin on tämänkaltaisiin produktiivisiin toimenpiteisiin ryhdytty mitättömässä määrin verrattuna niiden toimenpiteiden paljouteen, joilla otetaan rikkailta tai hyvätuloisilta ja annetaan köyhemmille, mutta kuitenkin niin hyvätuloisille, ettei minkään puute ovea kolkuta. Tämä tuskin kannustaa taloudellista kehitystä, kuten fyysisesti

tai psyykkisesti huonommassa asemassa olevien vähemmistöjen — kylläkin heikonpuoleisesti äänestäjiä kalastava — auttaminen tekee.

Tuloja sekä »paikallisesti» että »ajallisesti» uudelleen jakavaan sosiaalipolitiikkaan kuuluvat *eläkejärjestelmät* sekä muut *sosiaalivakuutukset*, jotka perustuvat ns. jaotusperiaatteeseen tai rahastointiperiaatteeseen siihen sisältyvine rahastoineen ja tätä vastaavine reaali-pääomanmuodostuksineen. Vaikka maksujen ja muiden mahdollisten rahoitusmetodien välittömät vaikutukset jätettäisiin syrjään — ne kuuluvat raha- ja finanssipolitiikan ongelmiin — tuntuu tämänlaatuisen sosiaalipolitiikan laajentaminen kahta tietä taloudellisessa kehityksessä. Yhtäällä on suunnaltaan epäselvätkö vaikutus henkilökohtaiseen säästämiseen, toisaalla se, että työvoiman siirtyminen työpaikasta toiseen helpottuu. Koska Suomi on vastikään toteuttanut pakollisen työeläkkeen ja on toteuttamassa sairausvakuutusta, eivät muut kuin jotkin vakuutettujen piiriä täydentävät lisätoimet ole tällä haavaa erityisemmän ajankohtaisia. Muutamia vuosia sitten otettiin käyttöön työttömyysvakuutus ja sitä täydentävä työttömyyskorvaus. Ne lienevät omiaan vähentämään tähänastisen työllisyyspolitiikan taipumusta tuottavuudeltaan heikohkoihin julkisiin investointeihin.

Vanhusten huoltoon liittyvät kysymykset ovat osittain samoja kuin terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät, nimittäin siltä osin kuin vanhat ihmiset voivat huollon ansiosta pysyä heille sopivassa työssä, esimerkiksi puolipäivätyössä. Tässä suhteessa on varmasti paljon tehtävissä sangen pienin lisäkustannuksin. Sen sijaan vaaditaan — sekä Suomessa että muissa maissa — hyvänlaisesti uutta asennoitumista sekä vapautumista ennakkoluuloista ja kaavamaisuudesta. Luonnollisesti vanhusten huoltoon liittyy myös toisen tason kysymyksiä.

Vaikka Suomi tuleekin lähivuosikymmeninä pitkään olemaan väestönkehityksensä ansiosta paremmassa asemassa kuin esimerkiksi Ruotsi, niin etäämpänä odottavat erittäin vaikeat ongelmat. Mitä nopeammin lääketiede kehittää keinojaan pitää vanhukset hengissä, sitä nopeammin lähestyy myös Suomi tilannetta, jollaista ihmiskunta ei vielä koskaan ole kokenut, nimittäin että työkyvyttömät vanhukset edustavat sangen suurta osaa väestöstä. Todennäköisesti ongelmat eivät silti tule olemaan kokonaistaloudellisia eivätkä yksityistaloudellisiakaan. Työkykyisten työn tuoton ja kansantulon kasvun ansiosta vanhuksilla ei tule olemaan taloudellista puutetta, vaan päinvastoin rahaa sangen hyvin. Mutta ensisijaisesti he eivät tulekaan tarvitsemaan rahaa, vaan huoltoa, eikä vähi-ten sielullista. Tätä ei kyetä riittävästi ostamaan rahalla siitä yksinkertaisesta syystä, että vain harva nuori tai keski-ikäinen henkilö sopii

hoitamaan vanhuksia ja heidän mm. psyykkisiä vanhuuden tautejaan. Koska Suomella on mm. Ruotsia enemmän aikaa varautua tähän tilanteeseen, olisi varmasti viisasta ryhtyä jo nyt tekemään suunnitelmia. Ei ole syytä epäillä, etteikö ongelma olisi kohtuuden puitteissa ratkaistavissa. Sen sijaan on syytä pelätä, ettei sosiaalipolitiikka ole tehtävään kypsä, jollei hyvissä ajoin oivalleta, mitä tuleman pitää ja suhtauduta ongelmaan realistisesti. Monet yhteiskunnalliset seikat saattavat vaatia pitkän sopeutumisaajan. Nykyään monet asiat — mm. taajaväkisissä yhdyskunnissa — kehittyvät siten, että vanhusten elämä käy ankeammaksi.

Sen rinnalla, mitä nämä perspektiivit edellyttävät jo nykyhetkeltä, eivät monet muut sosiaalipoliittiset toimet vaikuta yhteiskunnan pitkän tähtäimen kannalta yhtä tähdellisiltä. Tietysti on silti paljonkin suunniteltavaa, esimerkiksi Pekka Kuusen teoksessaan »1960-luvun sosiaalipolitiikka» esittämien suuntaviivojen mukaisesti. Niihin puuttuminen veisi tässä kuitenkin liian pitkälle.

G. Raha- ja finanssipolitiikka

Mikäli taloudellista kehitystä ja stabiliteettia halutaan edistää, *finanssipolitiikan* on näyteltävä pääosaa. Tässä siihen luetaan se talouspolitiikan osa, joka liittyy valtion budjettiin ja johon ei edellä ole puututtu. Seuraavassa käsitellään ensin sen suhdannepuolta. Sen jälkeen kosketellaan paria erikoiskysymystä, jotka liittyvät välittömämmin taloudellisen kehityksen ongelmiin.

Valtion tuloja ja menoja on pidettävä ensisijassa talouspoliittisina välineinä ja niiden valtionaloudellista puolta vain toissijaisena. Menoilla otetaan valtion käyttöön tuotannon tekijöitä taikka lisätään esimerkiksi sosiaalipoliittisissa tarkoituksissa joidenkin ryhmien tuloja. Sikäli kuin julkinen ja yksityinen kysyntä yhteensä pyrkii kasvamaan liian suureksi, sikäli on yksityistä kysyntää verotuksella supistettava, jottei kansantalouden tasapaino järkkäisi, ts. seuraisi inflaatio ja liian suuri tuonti-enemmyys.

Oletettakoon esimerkiksi, että vallitsee noususuhdanne. Koti- ja ulkomainen kysyntä pyrkii ylittämään tarjonnan, niin että syntyy inflaatiopainetta. Kansantulo kasvaa, osittain siksi, että hinnat kallistuvat. Myös valtion tulot kasvavat, mm. sen vuoksi, että verojen tuotto nousee. Olettakaamme, että valtionaloudellisen ajattelun annetaan määrätä ja tuumitaan, että suurten tulojen turvin on vara lisätä vastaavasti menoja. Tällöin joudutaan vaaraan kiihdyttää inflaatiota. Sen ei tosin tarvitse johtaa heti tuontiylijäämään ja valuuttavarannon kutistumi-

seen, mikäli maan vientituotteiden ulkomainen kysyntä säilyy. Mutta valuuttavarannon kasvu luultavasti loppuu, vaikka se muista syistä olisikin mahdollinen. Jos sen sijaan ei tyydytä pelkästään valtiontaloudelliseen ajatteluun, vaan luovutaan kasvattamasta menoja samassa mitassa kuin tulot nousevat, niin inflaatio tyrehtyy ja valuuttavaranto pikemminkin kasvaa.

Tämä mallin havainnollistama seikka on finanssipolitiikan olennaisimpia. Jos inflaation välttäminen kuuluu valtion tavoitteisiin, sen ei ole lupa pitää verotulojen nousua merkinä siitä, että kansantaloudellisesti on varaa lisätä menoja. Verotulojen kasvua voidaan näet tässä nimenomaisessa tapauksessa pitää inflaation oireena, joten menoja on mieluummin supistettava.

Malli on tietysti käännettävissä, jolloin se osoittaa, ettei suhdanteiden heiketessä, yksityisten tulojen aletessa ja sitä mukaa myös valtion tulojen supistuessa valtion menoja pidä siitä syystä ilman muuta vähentää. Tällainen pikemminkin pahentaisi laskusuhdannetta, koska kysyntä kaventuisi vielä lisää. Tuonnin ja valuuttavarannon kohtalo jää sitten suuressa määrin sen varaan, millaiset suhdanteet vallitsevat ulkomailla ja miten maan vientitavaroita kysytään.

Sotien välisenä aikana oli tietämys kansantaloudellisista riippuvuuksista ja finanssipolitiikan mahdollisuuksista kauan puutteellista kaikkialla. Etualalla olivat pelkät valtiontaloudelliset seikat, eikä laskusuhdanteita yritettykään torjua aktiivisella finanssipolitiikalla. Osittain siksi työttömyyskriisit pahenivat. Sodan jälkeen laskusuhdanteita vastaan on menestyksellisesti taisteltu mm. finanssipolitiikan avulla. Muutamissa maissa se ei ole aiheuttanut vaikeuksia ulkomaankaupalle eikä valuuttavarannolle. Toisissa maissa, erityisesti sellaisissa, joiden vienti on yksipuolista ja suhdanneherkkää, on suhdanteiden tukeminen finanssipoliittisin keinoin johtanut valuuttavaikeuksiin. Välistä ne ovat olleet perin suuria, niin että täystyöllisyyspolitiikka on kärsinyt ja tuontia on jouduttu säännöstelemään, mikä vuorostaan on jarruttanut kehitystä. Näin on käynyt, kun valuuttavaranto on ollut liian pieni suhdanne-laskun alkaessa. Suuremman turvin finanssipolitiikalla olisi ollut helpompi lisätä työllisyyttä ja tuloja, koska valuuttoja olisi ollut varaa kuluttaa odoteltaessa vientisuhdanteen paranemista.

Korkeasuhdanteen finanssipolitiikalle asettamia vaatimuksia ei yleensä ole oivallettu tai ainakaan sovellettu yhtä hyvin kuin laskusuhdanteen edellyttämiä tätä nykyä sovelletaan. Siinä syy, ettei valuuttoja ole ollut riittävästi varalla, jotta täystyöllisyyteen pyrkivälle finanssipolitiikalle olisi vientisuhdanteen pettäessä jäänyt niin sanoaksemme »kansain-

välistä pelivaraa». Myös poliittisista syistä on konjunktuurivaihteluiden kannalta johdonmukaiseen finanssipoliittiseen symmetriaan ollut vaikea päästä.

Suomessakin — eikä suinkaan vähiten juuri täällä — korkeasuhdanteet on päästetty inflatorisiksi keräämättä suuremmin valuuttoja niiden aikojen varalle, joihin vienti on vaikeuksissa. Siitä syystä ovat mahdollisuudet harjoittaa järkevää työllisyyspolitiikkaa heikkenevien vientisuhdanteiden aikana olleet huonot. Sellaisen politiikan vaatimaa »kansainvälistä pelivaraa» on jäänyt verraten vähän. On ollut ryhdyttävä tilapäisiin ja tuskin rakentaviin toimenpiteisiin, joilla kriiseistä on auttavasti selvitty. Vähäinen väljyys on ollut sitäkin haitallisempaa, koska Suomen vienti on ollut siksi yksipuolista ja suhdanneherkkää, että usein on ajauduttu hankaliinkin tilanteisiin.

Näiden kokemusten perusteella tuntuisi jokin sellainen järjestely tarkoituksenmukaiselta, että sen avulla hallitus ja eduskunta voisivat hyvinä aikoina rajoittaa kokonaiskysyntää, niin että hinta- ja kustannustaso pysyisivät aisoissa ja valuuttavaranto kasvaisi riittävästi. Täten paranisivat mahdollisuudet harjoittaa huonoina aikoina suhdanteita elvyttävää politiikkaa. Saattaisi olla varsin paikallaan ryhtyä esimerkiksi sellaiseen järjestelyyn, että valtio keräisi noususuhdanteessa rahastoa, jota sitten huonoina aikoina voitaisiin käyttää. Sillä, että juuri valtio kerää varat, on tosin vain toisarvoinen rahoitus- ja budjettiteknillinen merkitys. Varsinainen merkitys on valuuttavarannolla. Tuonti maksetaan valuutoilla eikä Suomen markkoilla, ja valuutat Suomen finanssipoliitikalle »kansainvälistä pelivaraa» suovat, eivät markat. Mutta rahastoimalla markkoja noususuhdanteessa voidaan vaikuttaa kotimaiseen suhdannevaiheeseen ja sitä tietä kartuttaa valuuttoja. Jälkimmäisistä tulee edellisten peilikuva. Kun vientikonjunkturi heikkenee, piristää rahastosta saatavien varojen käyttö kotimaista suhdannetta, ja vaikka rahaston supistuminen heijastuu valuuttavarannon supistumisena, niin siihen on varaa, jos valuuttoja on korkeasuhdanteen aikana runsaasti kartutettu.

Edellä sanotun perusteella vuoden 1960 Finanssisuunnitelmakomitean ehdotus suhdannerahastoksi ansaitsee hyvinkin tukea. Ainakin sitä on vaikea pitää mitenkään vahingollisena, jos samalla toteutetaan pari muuta finanssipoliittista reformia — joista tulee puhe hetken kuluttua. Etuja sen sijaan voi koitua paljonkin.

Rinnan suhdannerahaston kanssa olisi harkittava mahdollisuuksia houkutella veronhuojennuksilla yritykset siirtämään korkeasuhdanteen aikana varoja investointirahastoihin ja käyttämään niitä huonoina

aikoina. Ruotsilla on tällaisesta vain hyviä kokemuksia. Säännöt voi laatia monella tapaa. Tarkoituksenmukaisinta on laatia ne siten, että siirrettäessä varoja rahastoon niin yksityisten kuin pankkien likviditeetti kiristyy, mitä tosin Ruotsissa tapahtuu vain osittain. Menettelyn välillinen vaikutus luottomarkkinoihin voi joskus olla hyvinkin yhtä merkittävä kuin sen ehkä hieman epävarma välitön vaikutus investointeihin. Se saadaan aikaan panemalla investointirahastoon siirrettävien varojen verottomuudelle ehdoksi, että varoja talletetaan Suomen Pankkiin syntyvää verohelpotusta suurempi määrä. Lisähoukutteeksi olisi investointirahaston varoille voitava maksaa hyvä korko. Vastapainoksi varoja ei saisi käyttää — verotta — kuin valtion suhdannepoliittisin perustein tekemän päätöksen mukaisesti. Yritykset saisivat näin ollen varoja samaan aikaan kuin pankkitalletukset kasvavat ja pankkien likviditeetti paranee. Jos liiaksi kuumunutta korkeasuhdannetta onnistutaan menettelyllä viilentämään ja laskusuhdannetta virkistämään, ei sen tilapäisvaikutuksista valtiontalouteen tarvitse piitata.

Muuan edellisiin liitettävä finanssipoliittinen toimenpide on, että budjetin sidonnaisuutta taloudellisen kehityksen kannalta itse asiassa mielivaltaiseen kalenterivuoteen lievitettäisiin. Vuosibudjettia laadittaessa olisi tehtävä myös monivuotissuunnitelma. Tästäkin Finanssi-suunnitelmakomitea on tehnyt ehdotuksen.

Kaikkien maiden eikä vähiten Ruotsin ja Suomen kokemukset osoittavat, että finanssipolitiikan käyttömahdollisuuksia suhdannepoliittisena aseena ja sikäli myös taloudellisen kehityksen kiihokkeena rajoittaa se, että monet budjetin eristä, eritoten menoeristä, ovat aivan liikaa aikaisemmissa suhdannevaiheissa tehtyjen päätösten kahlimia. Tähän on selvästi johtanut se, ettei päätöksiä tehtäessä ole useinkaan harkittu niin tarkoin kuin olisi ollut mahdollista, miten päätös vaikuttaa menoihin vuosien mittaan. Tietysti on vaikeata laskea päätösten täsmällistä menovaikutusta vuosiksi eteenpäin, mutta asia ei riipukaan täsmällisyydestä, vaan likimääräisestä kehityksestä. Se on yleensä arvioitavissa. Voisi olla hyödyksi laskea parikin mahdollista vaihtoehtoa.

Monivuotiset suunnitelmat saattaisivat helpottaa finanssipolitiikan käyttöä suhdannepolitiikan välineenä: ne eivät vain vähentäisi epämiellyttävien yllätysten vaaraa, vaan parantaisivat myös kykyä sopeutua suhdannevaiheisiin. Nämähän voivat Suomen kaltaisessa, ulkomaankaupasta suuresti riippuvassa maassa vaihdella varsin nopeasti. Pitäisi esimerkiksi käymän päinsä suunnitella etukäteen, miten joidenkin menojen sallitaan vaihdella suhdanteen ennalta arvaamatta muuttuessa. Sopeuttamista tavallisesti vastustetaan, varsinkin jos sillä pyritään

hillitsemään korkeasuhdannetta. Kaikki, joita se tavalla tahi toisella koskee, väittävät näet kärkkäästi, että suhdanteiden mukaan vaihdeltaviksi sopivat ehkä kyllä muut menot, mutta eivät mitenkään ne, jotka koskevat heidän omaa toimialaansa. Tätä vaikeutta ei varmaan pystytä kokonaan väistämään, mutta ehkä vähentämään, jos valtio alun pitäen selvästi sanoo, miten ja missä määrin se jonakin pitkäköönä ajanjaksona aikoo käyttää menoeriään suhdannepoliittisiin tarkoituksiin. Suurempi pitkäjännitteisyys sopii estämään myös sitä, että jokaisessa suhdannevaiheessa tietyt asiat lykätään tuonnemmaksi, ilman että aikataulu tavoitettaisiin huonompina aikoina. Liittämällä monivuotiset budjetit finanssipoliittikan aseistukseen kävisi päinsä vähentää myös siitä johtuvaa haittaa, ettei eduskunnan meno- ja veropäätöksiä aina saada aikaan niin nopeasti, kuin tehokas suhdannepoliittikka vaatisi. Eduskunnan oikeuksia loukkaamatta olisi syytä jonkin verran laajentaa hallituksen mahdollisuuksia muuttaa menoja ja verotusta eduskunnan hyväksymän monivuotisen budjetin puitteissa. On vaikea osoittaa järkevää syytä siihen, että juuri finanssipoliittikan olisi oltava niin kankeaa kuin se on, kun kerran rahapolitiisiin toimiin voidaan totuttuun tapaan ryhtyä ilman eduskunnan jokakertaista päätöstä.

Toinen finanssipoliittinen parannus, joka liittyy läheisesti äskeisiin, olisi, että julkiseen talouteen sovellettaisiin järkevämpää kustannus- ja tuloslaskentaa. Kuten muidenkin, on myös Suomen valtion budjetissa aivan liikaa niiden aikojen leimaa, joina suhdanne- tai kehityspoliittisia pyrkimyksiä ei ollut. Budjetin laadinnassa ja tilinpäätöksissä on muodollis-juridisia, hallinnollisia taikka pelkästään historiallisia periaatteita säilynyt turhan paljon. Menoja ja jonkin verran myös tuloja, jotka kansantalouden kannalta ovat rinnastettavissa toisiinsa, merkitään liikaa vallan erilaisin perustein määrättyjen nimikkeiden alle. Siitä syystä on vaikea saada käsitystä eri erien sisällöstä taikka selvittää, miten rahat on käytetty ja miten menolisäykset suhtautuvat siihen reaaliseen toimintaan, jonka ne panevat alulle. Tässä suhteessa olisi saatava aikaan parempi järjestys siitä huolimatta, että julkisen toiminnan tarkoitukset ovat — kuten pitääkin — toiset kuin esimerkiksi mahdollisimman kunniseen tulostaseeseen pyrkivän yksityisen yrityksen. Tietysti valtion tilinpäätöksen on täytettävä muitakin vaatimuksia. Sen seikan ei kuitenkaan pitäisi estää ottamasta huomioon myös jälkimmäisiä. Erilaiset periaatteet mahtuvat kulkemaan käsi kädessä. Semminkin sen pitäisi oleman sekä mahdollista että tarkoituksenmukaista, kun nykyisin on käytettävissä moderneja kirjanpito- ja tietojenkäsittelykoneita.

Tällaisia uudistuksia — joista on paljon keskusteltu ja joita komiteat

ovat ehdotelleetkin — ei kaivata vähiten siksi, että finanssipolitiikalla on vaikutettava myös kehitykseen eikä vain suhdanteisiin. Jos jäykästä sidonnaisuudesta kalenterivuoteen kyetään luopumaan sekä samalla toteuttamaan kustannus- ja tuloslaskennassa reaalityöelämän intressien mukaisia periaatteita, on helpompi päästä vaikuttamaan haluttuun kansantalouden osaan. Etenkin Suomessa tällä on merkitystä, koska taloudelliseen *muuttumiseen* kytkeytyvät seikat ovat perin ajankohtaisia. Tärkeimpiä eivät ole finanssipoliittisin keinoin aikaansaadut, laajalti vaikuttavat kokonaiskysynnän muutokset, vaan sen sijaan selektiivisemmät vaikutukset. Kysymyksessä on siis selvittää, mitkä menot voivat kiihottaa taloudellista kehitystä varsin nopeasti, mitkä vaativat paljon aikaa. Joissakin tapauksissa menot ovat lyhyellä tähtämellä luonteeltaan ilmetyn ekspansiivisia, joten niitä on käytettävä erittäin varoen tilanteissa ja suhdannevaiheissa, joissa on inflaation uhkaa. Toiset menot ovat tässä suhteessa vaarattomampia. Ylipäänsä modernin budjetin sekä eri meno- että tuloerät poikkeavat kansantaloudellisilta vaikutuksiltaan sangen paljon toisistaan. Jollakin menolla saattaa jo ver- raten lyhyen ajan kuluessa osoittautua olevan niin suotuista vaikutus tavaroiden tarjontaan ja kansantuloon, että sen ensi alkuun kysyntää lisäävät vaikutukset voi jättää huomioon ottamatta — tai ainakin helposti torjua. Esimerkiksi sopivat menot, joilla helpotetaan työvoiman liikkuvuutta tai jotka ylimalkaan nopeasti johtavat käyttämään työvoimaa entistä tuottavammin. Jotkin menot sen sijaan saattavat tuntua tuotannossa vasta monen vuoden kuluttua, minkä vuoksi on ehkä paikallaan, että ne yhdistetään erityisiin restriktiivisiin toimenpiteisiin joko budjetin tulopuolen välityksellä tai rahapolitiikan keinoin. Tulopuolella tietyt verotyypit voivat hillitä kysyntää enemmän kuin toiset, joten niitä olisi kyettävä sopivasti muuntelemaan suhdanteiden mukaan. Jokin vero voi olla kontraktiivisempi ja supistaa kulutusta lyhyellä tähtämellä enemmän kuin pitkällä — jolla se kenties ehkäiseekin säästämistä ja kysyntä jää supistumatta. Tietty vero saattaa näyttää hyvinkin tuottoisalta, jos rajoitutaan tarkkailemaan vain lähiaikoja ottamatta huomioon, että se ehkä esimerkiksi muuttaa elinkeinoelämän rakennetta niin epäedullisesti, että vaikutus valtion tuloihin tosiasiallisesti on aivan toinen, kuin miltä se lyhyellä tähtämellä tuntui.

Monivuotisista budjeteista, tarkoituksenmukaisemmasta kustannus- ja tuloslaskennasta ynnä siitä, että menot ja verot sopeutetaan kansantalouden vaatimuksiin, on hyötyä toiseltakin kannalta, nimittäin suhdanteiden tasaamisen kannalta.

Edellä viitatus suhdannerahastosysteemin ainoa riski on se, että tä-

hyilläään ehkä liikaa valtion tulojen ja menojen *erotusta* ja siten sen lainantarvetta. Siitä pitäen, kun modernin, suhdanteet huomioon ottavan finanssipolitiikan teoriaa ja käytäntöä on luotu, on ns. saldoajattelulle pantu kovin paljon painoa. On kuviteltu, että yhtä suuret menot ja tulot kumoaisivat suurin piirtein toistensa kansantaloudelliset vaikutukset, niin että vain erotus vaikuttaisi suuntaan tahi toiseen. Sen vuoksi on kohdistettu aivan suhteetonta mielenkiintoa vajauksiin ja ylijäämiin, jotka ovat pienempiä kuin moni tulo- tahi menopuolen suurista yksittäisistä eristä. Näillä voi usein olla erotusta sangen paljon suurempi vaikutus kansantalouteen eivätkä ne suinkaan kumoa toistensa vaikutuksia. Todellisuudessa saattaa suuri ylijäämäinen budjetti (sikäli ylijäämäinen, että investoinnit rahoitetaan verovaroin) hyvin olla ekspansioisempi, jollei peräti inflatorisempi kuin pieni vajauksellinen budjetti (sikäli vajauksellinen, että osa varsinaisista menoista rahoitetaan lainavaroin). Miten asian laita lopulta on, sen voi vain tarkempi analyysi osoittaa, ja tätä taas ehdotetut budjettireformit helpottaisivat. Vaara vähenee, että peukalosäännöille valtion tulo- ja menoylijäämien vaikutuksista annetaan enemmän arvoa kuin ne ansaitsevat. Peukalosäännöt saattavat joissakin yhteyksissä olla hyviä, esimerkiksi juuri suhdanne-rahastojärjestelyissä. Mutta niiden ei ole sallittava johtaa siihen, ettei tavoiteltaisi sellaista paljon differentioidumpaa ja riippuvuuksien tarkempaan analyysiin perustuvaa finanssipolitiikkaa, joka kohdistaisi huomionsa myös eri tulo- ja menoerien sekä lyhyen että pitkän ajan vaikutuksiin. Suhdannejärjestelyjen sekä finanssi- ja budjettitekniillisten uudistusten yhdistelmää on näin ollen pidettävä erityisen suotavana.

Tähän saakka on puhuttu yksinomaan *valtion* finanssipolitiikasta. Kuitenkin myös *kuntien* on johonkin mittaan kyettävä sopeuttamaan menonsa ja tulonsa suhdanteiden mukaan, niin että investointeja siirretään mahdollisimman paljon huonompiin suhdannekausiin ja maksuja korotetaan noususuhdanteen aikana, mutta alennetaan laskusuhdanteessa. Tämä edellyttää koko joukon hallinnollisia ja muita uudistuksia. Varmaan myös toimenpiteiden yhdensuuntaistaminen valtion finanssipolitiikan kanssa tulee kohtaamaan tiettyjä vaikeuksia. On kuitenkin tärkeätä, että ne voitetaan, koska kuntien rahataloudellisen merkityksen kansantalouden kannalta on tulevaisuudessa otaksuttava kasvavan ja koska niiden suhdannepoliittinen puoli on tähän saakka jäänyt liiaksi varjoon niin Suomessa kuin muissa maissa. Viimeksi mainittu koskee sekä teoriaa että käytännön politiikkaa.

Jos tarkoituksenmukaisen finanssipolitiikan edellytyksiä parannetaan, helpotetaan samalla *rahapolitiikan* urakkaa, ts. sen talouspolitiikan teh-

täviä, joka turvautuu keskuspankin välineisiin. Inflaatiota vastaan tähdätty rahapolitiikka on aina vaikeata. Jos vaaditaan, että finanssipolitiikan vaikutuksia on torjuttava, voi tehtävä käydä ylivoimaiseksi. Jos finanssipolitiikka rasittaa kansantaloutta liikaa, asiaa tuskin voi ajan oloon rahapolitiikalla auttaa. Inflaatio ehkä kyetään välttämään, mutta vain siihen hintaan, että talouselämän koneistoon ajautuu hiekkaa, mikä häiritsee taloudellista kehitystä. Keskuspankin on näet pakko ryhtyä antamaan kaikenkarvaisia ohjeita ja säännöstelemään luotonantoa tiukasti. Mm. vientiteollisuus kärsii sellaisesta herkästi eikä sen vuoksi ole varmaa, että valuuttavaranto säilyy. Varsinkin Suomessa, jossa, kuten on osoitettu, teollisen kehityksen ongelma on tietyssä mitassa erikoislaatuinen, on tällainen politiikka arveluttavaa. Laskusuhdanteessa, jossa finanssipolitiikka on ekspanstiivista, tehtävä ei ole kovin mutkikas, jos maan valuuttavaranto on suuri. Muussa tapauksessa vaikeudet ovat samat kuin finanssipolitiikalla. Valuuttavarannon riittämättömyys rajoittaa mahdollisuuksia käyttää rahapoliittisia keinoja suhdannekiihokkeina.

Tarkasteltaessa lähemmin Suomen rahapolitiikan ongelmia inflaatiopaineen aikana, on ensinnäkin todettava, että koska keskuspankilla on yksinoikeus laillisten maksuvälineiden liikkeelle laskuun, se hallitsee koko raha- ja luottolaitosta. Teknillisesti ottaen keskuspankki voi aina vaikuttaa ratkaisevasti maksuvälineiden tarjontaan, luotonantoon ja siten myös korkotasoon. Tämä on hyvä pitää mielessä. Tässä yhteydessä on kiinnostavaa kuitenkin vain se, mitä osaa keskuspankki voi *käytännössä* esittää, kun sen välineitä tosiasiallisesti käy käyttäminen vain tietyissä puitteissa. Suomen oloissa puitteet ovat jotensakin ahtaat. Seuraavassa hahmotellaan pääpiirteittäin rahapolitiikan käytännöllisiä mahdollisuuksia. Aluksi on kuitenkin paikallaan huomauttaa muutamista perusseikoista.

Hyvin yleisesti ja kaavamaisesti sanoen korko sekä rahan- ja luoton- saanti vaikuttavat maan kokonaiskysyntään kahdella toisiinsa liittyvällä tavalla.

Jos lainakorko on alempi kuin tuotto, jota yrittäjät odottavat investoinneistaan, kasvaa luotonkysyntä tavallisesti suureksi. Sama pätee sekä investointitavaroiden, ts. rakennusmateriaalin, koneiden yms. että työvoiman kysyntään. Sen seurauksena hinta- ja palkkataso aikanaan tavallisesti nousee. Usein myös ulkomaankauppa ösoittaa vajausta, tuonti kun kasvaa liikaa.

Päinvastaisessa tapauksessa luotonkysyntä jää pieneksi tai supistuu ja sitä mukaa supistuu myös tavaroiden ja palvelusten kysyntä. Palkat

ja hinnat eivät pääse kohoamaan yhtä helposti eikä tuonti paisumaan yhtä suureksi. Kummassakin tapauksessa taipumuksia saattaa vahvistaa se, että kotitaloudet säästävät alhaisemman koron vallitessa yleensä vähemmän kuin koron ollessa korkea. Alhainen korko siis kiihottaa kulutusta, korkea päinvastoin, joten kokonaiskysyntä pyrkii kasvamaan tai supistumaan myös tätä kautta.

Koron lisäksi hillitsee myös rahan ja luoton niukkuus sinänsä niin hyvin investointi- kuin kulutustavaroiden kysyntää, rahan ja luoton runsaus päinvastoin.

Esitys on kyllä vahvasti yksinkertaistettua, mutta seuraavat johtopäätökset ovat silti tehtävissä. Noususuhdanteessa rahapolitiikkaa on kiristettävä, niin että raha ja luotto käyvät niukoiksi, mikä vuorostaan pyrkii nostamaan korkoa.⁸ Laskusuhdanteessa menettely on päinvastainen. Täten autetaan myös pitkän ajan taloudellista kehitystä. Nykyään useimmat maat — mitkä enemmän, mitkä vähemmän — noudattavat jo tällaista politiikkaa. Kiistaa on näet vain siitä, *miten suuria* ja *miten nopeita* mm. muihin talouspoliittisiin toimiin verrattuna rahapolitiikan vaikutukset voivat olla, sekä rahapoliittisten keinojen yksityiskohdista. Sangen yksimielisiä sen sijaan ollaan välineiden *vaikutussuunnasta*. Siinä sekä teoria että kokemus vetävät yhtä köyttä.

Enempää ei rahapolitiikan vaikutusasteeseen enää puututa.⁹ Sen sijaan keskitytään muutamiin ongelmiin, joita rahapoliittisten keinojen käyttöön liittyy Suomelle tyypillisissä oloissa, pääasiallisesti siis inflaatiopaineen vallitessa.

Koska Suomen liikepankeilla on vuosikaupalla ollut kutakuinkin jatkuvasti rediskonttausvelkaa Suomen Pankille, on rediskonttauskorko aina vaikuttanut pankkiluottojen korkoon. Koroilla on kuitenkin ollut kiinteä yläraja, ja viime aikoina on pankkien rediskonttausoikeutakin erikoistoimin rajoitettu. Sen vuoksi pankkien luottoanomusten seulonnalla on ajoittain ollut vahvasti säännöstelyn luonne. Pankkien rinnalle on kuitenkin aika ajoin syntynyt sangen häiritseviä »harmaita» luottomarkkinoita, joihin Suomen Pankin on ollut huono päästä käsiksi. Huomattakoon lisäksi, että Suomen Pankki ei ole voinut vaikuttaa — kuten moni muu keskuspankki — pitkäaikaisten luottojen korkoihin tahi liikepankkien talletuskehitykseen ostamalla ja myymällä obligatioita. Tämän on estänyt kelvollisten obligaatiomarkkinoiden puute. Hallituksella sen sijaan on ollut tämäläinen välitön vaikutus, sillä se on määrännyt valtionlainojen, asuntolainojen sekä silloin tällöin sallittujen yksityisobligatioiden korot ja muut ehdot. Käytännössä on Suomen Pankilla, jonka osuus tässä on rajoittunut vain lausuntojen anta-

miseen hallitukselle, siten ollut perin vähän mahdollisuuksia turvautua jotensakin yleisesti vaikuttaviin rahapoliittisiin keinoihin, semminkin kun valtio on vaatinut paljon pitkäaikaista pääomaa. Valtionlainojen korko- ja indeksiehdot eivät liioin ole aina täyttäneet suhdannepolitiikan vaatimuksia.

Kaikki keskuspankit ovat tätä nykyä kytketyt valtion milloin enemmän, milloin vähemmän määrätietoiseen talouspolitiikkaan. Suomen keskuspankille hallituksen ja eduskunnan yleinen talouspolitiikka on kuitenkin suonut ja suo vähemmän liikkumatilaa kuin monessa muussa Suomeen verrattavassa maassa on laita. Tällä on melkoiset varjopuolensa kaikissa suhteissa: se vähentää rahapoliittikan mahdollisuuksia tasoittaa suhdanteita, torjua inflatorisia tasapainohäiriöitä ja kannustaa taloudellista kehitystä. On sen vuoksi toivottavaa, että Suomen Pankki saisi paremmat mahdollisuudet hoitaa oman talouspoliittisen leiviskänsä yhteisen yleisohjelman puitteissa.

Tällä ei ole mitään tekemistä sen joskus esitetyn käsityksen kanssa, että keskuspankin olisi oltava sikäli itsenäinen, ettei sen tarvitsisi juuri piitata hallituksen ja eduskunnan hahmottelemasta politiikasta. Käsitys on väärä. Parlamentaarisessa demokratiassa itsenäisyys voi kohtuuden nimessä merkitä vain sitä, että keskuspankki voi ja sen tulee hälyttää, jos talouspolitiikka sen mielestä joutuu ristiriitaan annettujen tavoitteiden kanssa — esimerkiksi rahanarvon säilyvyyden ja valuuttavarannon riittävyuden — taikka jos se katsoo, että liian ahtaat ohjeet rajoittavat sen teknillisiä mahdollisuuksia käyttää rahapoliittisia välineitä. Näissä suhteissa vapauden säilyminen on tärkeää. Olisi sängän arveluttavaa, jos keskuspankista tosiaan tulisi jonkin ministeriön muuan osasto, jonka velvollisuus normaaliin tapaan olisi täyttää annetut määräykset voimatta julkisesti ilmoittaa eriävää kantaansa.

Keskuspankin toimintamahdollisuuksien lisääminen edellyttää ennen muuta, että finanssipolitiikka suunnitellaan kunnolla. Ei ole kysymys vain valtion tulojen ja menojen välittömästä vaikutuksesta tuotantoon, tuloihin jne., vaan myös luotto-oloista, etenkin pääomamarkkinoista. Perusvaatimus on tietysti se, ettei finanssipolitiikka aiheuta sellaista inflaatiopainetta, että rahapoliittiset toimet käyvät taloudellisen kehityksen kannalta tehottomiksi taikka vahingollisiksi. Lisäksi valtion lainantarvetta ei saa turhanaikaisesti päästää kerta kerran jälkeen — jopa varkain — niin suureksi, että Suomen Pankin on jotensakin pakko suunnata koko kiristyspolitiikkansa jotain talouselämän lohkoa vastaan sekä ryhtyä sellaisiin epätavallisiin toimiin, kuin se välistä on ryhtynyt. Monivuotisten budjettien on näin ollen pyrittävä torjumaan suuremmat

lainarahoituksen vaihtelut kuin suhdannepoliittisesti on tarpeen. Toisin sanoen edellä esitetyt finanssipoliittiset toimenpiteet osoittautuvat sängen tähdellisiksi myös rahapolitiikan kannalta.

Samaten ovat rahapolitiikan kannalta tärkeitä eräät muut jo käsitellyt toimenpiteet. Sellaisia eivät ole vain säästämiseen kannustavat verohelpotukset, vaan myös reformit, joilla parannettaisiin pääomamarkkinoiden toimintaa. Rahapolitiikka saisi siten nykyistä paremman »ohjauspöydän». Rediskonttauspolitiikkaa voitaisiin tarpeen mukaan tukea ostamalla ja myymällä obligaatioita pääomamarkkinoilla. Siten kyettäisiin vaikuttamaan sekä korkorakenteeseen että yleisön ja rahalaitosten likviditeettiin. Jos samalla saataisiin aikaan suhdanne- ja investointirahastot, vähenisi ankarien kassareservimääräysten, rediskonttauskaton yms. tarve olennaisesti, jollei peräti loppuisi. Siten luotto-olot kokonaisuudessaan tervehtyisivät.

Näin hahmoteltu kuva voi vaikuttaa perin ihanteelliselta ja tämän hetken todellisuudesta suuresti poikkeavalta. Lyhyellä tähtäimellä sitä varmaan onkin vaikea tai mahdoton toteuttaa. Toisaalta on erityisen toivottavaa, että siihen pyritään. Mahdollisuudet ovat tätä nykyä muita sodanjälkeisiä vuosia paremmat mm. siksi, että taannoin tiuhasti toistuneita tasapainohäiriöitä on viime vuosina kyetty välttämään ja että inflaatiomieliä on liehtynyt siitä, mitä se oli 1940- ja 1950-luvulla.

Lopuksi vielä yksi syy ponnistella pääomamarkkinoiden luomiseksi. Pääomien jatkuva tuonti — joka puolestaan kannustaisi suuresti Suomen kansantalouden kehitystä — jää näet paljolti riippumaan siitä, että maassa on toimintakykyiset pääomamarkkinat ja siten edellytykset harjoittaa tehokasta rahapolitiikkaa. Ylimalkaan Suomen luotto-olojen ja rahapolitiikan normalisoituminen on tärkeää, mikäli erimuotoiseen ja tähdelliseen yhteistyöhön ulkomaisen teollisuuden kanssa mielitään päästä ja sitä lisätä.

H. Palkkapolitiikka

Palkkapolitiikkaa talouspolitiikan välineenä pohditaan nykyään paljon mm. kansainvälisessä tieteellisessä keskustelussa. Mietiskellään, edellyttääkö rahanarvon säilyminen pitkällä tähtäimellä, että valtio puuttuu välittömästi palkanmuodostukseen.

Ensinnäkin on selvää, että valtion kajoaminen palkkoihin tuskin olisi sopusoinnussa sen tavoitteen kanssa, että ns. puitetalous on säilytettävä. Sehän olisi melkoinen askel kohti keskitetyksi johdettua talouselämää, semminkin kun palkkakontrolli johtaisi myös hintakontrolliin.

Toinen huomautus valtion palkkapolitiikkaa vastaan on eri maata.

Ehkei rahanarvoa kyettäisi ajan oloon pitämään täysin vakaana — tavanomaisen määritelmän mukaan — jos palkat saisivat muodostua työmarkkinoilla aivan vapaasti. Se ei kuitenkaan olisi tavaton onnettomuus, niin kauan kuin hintatason nousupyrkimykset pysyvät kohtuullisina ja kasvava elinkeinoelämä suoltaisi yleisölle uusia, parempia tavaroita sekä — ja ennen muuta — niin kauan kuin nousutahti ei ylitä ulkomaiden nousutahtia. Tämmöinen väljätkö pitkän ajan hintojen kehitys täytyy kyetä toteuttamaan *muilla* talouspoliittisilla apuneuvoilla kuin palkkapolitiikalla, joka välittömästi kajoaa työmarkkinoihin ja riistää työmarkkinajärjestöiltä niiden vapauden. Se edellyttää kuitenkin, etteivät nämä enempää kuin muutkaan etujärjestöt toimi piittaamatta kansantaloudellisista seikoista ja tuota siten talouspolitiikalla voittamattomia vaikeuksia.

Liioin ei työmarkkinajärjestöjen omaan ns. solidaariseen palkkapolitiikkaan ole tarpeen tässä paljon puuttua. Otsikkokokaan »Talouspolitiikan mahdollisuudet» ei sitä oikein kata. Riittänee, kun todetaan, että mitä paremmin valtio talouspolitiikallaan onnistuu yhtäältä estämään tavaroiden ja palvelusten kysyntää nousemasta ylenpalttisesti ja toisaalta lisäämään tuotannontekijöiden, mm. työvoiman, liikkuvuutta, sitä tarpeettomampaa on pyrkiä siihen, että ammattiyhdistysliike luopuisi solidaarisen palkkapolitiikan periaatteesta. Jos työvoima saadaan joustavasti siirtymään tuottavuudeltaan huonoilta aloilta hyvälle *muilla keinoin* kuin pakottamalla palkat eri alojen taloudellisen kestokyvyn mukaisiksi, pienenee tarve turvautua palkkajärjestelyihin tällaisen jatkuvan muuttoliikkeen suuntaamiseksi talouselämän tuottavimmille ja kehitystä eniten kannustaville aloille.

I. Yhdistelmä

Jos halutaan koota yhteen talouspolitiikan tehtävät ja mahdollisuudet nimenomaan lähivuosien konkreettisten ongelmien kannalta, voitaneen sanoa, että *kysynnän* pitäminen kurissa tulee varmaan pysymään ajan-kohtaisena. Ylimääräistä talouspoliittista kysynnän kiihoketta kotimarkkinat eivät tarvitse, koska Suomi todennäköisesti pyrkii myös tulevaisuudessa elämään yli käytettävissä olevien varojensa. Talouspoliittiset toimet on tähdättävä tätä vastaan leveällä rintamalla. Siinä on keskeinen, strateginen asema raha- ja finanssipolitiikalla.

Käytännöllis-poliittisesti ajatellen olisi tähdellisintä keskittyä tähänastista tiiviimmin kannustamaan tuotantoa, ts. tavaroiden *tarjontaa*.

Siinä Suomella näet tuntuu olevan suurimmat potentiaaliset mahdollisuudet päästä hyviin tuloksiin. Näin lähinnä kahdesta syystä. Teollistuminen on yhä maan luontaisia edellytyksiä vähäisempää ja taloudellinen muuttuminen on kauan ollut verraten raskassoutuista; koska tuotannon tekijöiden liikkuvuus on ollut tarpeettoman pientä. Toisin sanoen talouselämän eri osien tuottavuuserot ovat yhä suuria ja tuotannon tekijöiden siirtyminen tuottavuudeltaan hyvälle aloille on verraten hidasta. Siksi tuntuu peräti luonnolliselta ponnistella tarmokkaasti juuri tarjonnan lisäämiseksi. Siten taloudellinen kehitys varmasti nopeutuu ja kohottaa maan sinänsä tyydyttävästi noussutta elintasoa entistä nopeammin.

Äsken väitettiin, että Suomella on melkoiset taipumukset pyrkiä elämään yli käytettävissä olevien varojensa. Ulkopuolisesta tarkkailijasta tuntuu kuitenkin varsin selvältä, että Suomessa on samalla vallinnut tendenssi elää *alle* varojensa, nimittäin niiden varojen, jotka ovat jääneet käyttämättömiksi, mutta jotka valtion ja elinkeinoelämän yhteisponnistuksin olisi voitu ottaa käyttöön. Suomen tapaus ei ole millään tavoin ainoalaatuinen. Talouspoliittisten seikkojen ja talouspolitiikan analysoinneissa päädytään helposti siihen, että kaikki maat ovat potentiaaliin edellytyksiinsä verrattuna »alikehittyneitä». Suomen osalta se vain tuntuu erityisen varmalta.

Luku 6

YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT

Suomen nopea taloudellinen kehitys toisen maailmansodan jälkeen on imponoiva, kun otetaan huomioon lähtöasemat sekä vaikeudet, joita mm. alueluovutukset ja sotakorvaus tuottivat. Kansainvälisissä vertailuissa Suomi selviää hyvin. Keskimääräinen elintaso on noussut silmin nähdessä. Kaikki väestöryhmät ovat selvästi päässeet osallisiksi kansantulon kasvusta, lähinnä taloudellisen kehityksen ansiosta. Osansa asiaan on kuitenkin myös sosiaalipolitiikalla, joka lisäksi on kohentanut yksilöiden taloudellista turvallisuutta.

Kehitys osoittaa, että Suomi on päässyt nopeaan teollistumisvaiheeseen, joka pohjautuu huomattavan suureen pääomanmuodostukseen. Kansantulon ja sitä mukaa myös elintason nousu on lähinnä teollisen kehityksen ansiota, olkoonkin että pääomanmuodostus on varsinaisessa teollisuudessa päässyt vauhtiin vasta viime vuosina. Investoinnit ovat suurelta osin kohdistuneet muihin aloihin ja vain välillisesti helpottaneet teollistumista eivätkä ylipäänsä ole jakautuneet taloudellisen kehityksen kannalta erityisen edullisesti. Tämä johtuu mm. siitä, että lyhytnäköisillä ja toisinaan paikallisilla työllisyysseikoilla on ollut aivan liiaksi sananvaltaa.

Maatalouden edistysaskelilla on ollut teollisuutta pienempi merkitys. Tosin sielläkin on työn tuotto tuntuvasti noussut. Siitä huolimatta maatalous on lisännyt kansantuloa varsin vähän. Työllisyys on näet jonkin verran laskenut ja tuottavuus pysynyt kaiken aikaa suhteellisen alhaisena. Lisäksi on valtion pyrkimys siirtää subventioilla tuloja maataloudenharjoittajille lisännyt mm. teollisuuden taakkaa. Sen kehitys on tästä syystä jäänyt hitaammaksi kuin muutoin olisi ollut laita. Tämä on kiistämätöntä. Johtopäätökset ja arvostelmat sen sijaan voivat muuttua miestä myöten. Kansantulon mahdollisimman nopeaan kasvuun pyrkivien asenne on kriittinen. Ne taas, joiden mielestä maalaiselämällä ja maataloustyöllä on niin suuri itseisarvo tai sosiaalinen merkitys, että niistä

kannattaa maksaa kansantulon hitaampana kasvuna näkyvä hinta, voivat suhtautua asiaan toisin.

Teollisessa kehityksessä on ratkaisevinta ollut vientiteollisuuden menestys. Sen tuottavuus on kasvanut erityisen nopeasti, ja sen tuotteilla maa on hankkinut suuret valuuttatulot. Näiden turvin vuorostaan on elintaso voimakkaasti nostanut tuonti käynyt päinsä. Täten Suomen taloudellinen kehitys on perin paljon sen ansiota, että suuri ulkomaankauppa on kytkenyt maan kansainväliseen työnjakoon. Ratkaisevaa on ollut länsikauppa, mutta myös itäkauppa on jouduttanut taloudellista kehitystä. Käytännössä itäkauppaa nimittäin tuskin olisi voitu korvata länsikaupan nykyistä paljon voimakkaammalla kasvulla. Vaihtoehdoksi olisi suurelta osin jäänyt, että työttömyys ja vajaatyöllisyysongelmat olisivat pahentuneet, että suojelutullien tarve olisi kasvanut sekä että kotimarkkinateollisuuden ja rakennustoiminnan ekspansiota olisi ollut lisättävä ynnä maatalouden kasvun annettava jatkua. Kansantulo olisi kohonnut nykyistä hitaammin.

Myös kotimarkkinateollisuus on kyennyt lisäämään työn tuottavuutta, vaikka vientiteollisuus siinä onkin ollut johdossa. Kotimarkkinateollisuuden edellytykset eivät vain aina ole olleet luonnostaan erityisen hyvät. Lisäksi on korkeilla tulleilla sekä pitkäaikaisella laajalla tuontisäännöstelyllä usein ollut epäsuotuisa vaikutus alojen sisäiseen rakenteeseen ja yritysten tuottavuuteen, koska ne ovat torjuneet ulkomaista kilpailua. Tuonnin liberalisointi ja tullien alentaminen ovat viime vuosina selvästi osoittaneet, että tuottavuus olisi paljon parantunut, jollei tuontivaikeuksia olisi ollut eikä ulkomainen kilpailu puuttunut.

Mm. 1950-luvun keskivaiheet osoittavat, miten vahvasti Suomen elintason nousu sodan jälkeen riippui ulkomaankaupan ekspansiomahdollisuuksista. Koska Suomen oma inflaatio nosti tuolloin hintoja ja kustannuksia aivan liikaa ulkomaihin verrattuna, joutui nimenomaan vientiteollisuus suuriin vaikeuksiin. Se puolestaan pakotti säännöstelemään tuontia. Seuraus oli, että Suomen kansantalous etääntyi noina vuosina kansainvälisestä työnjaosta. Tuotanto ja kansantulo polkivat paikoillaan ja elintaso laski. Tilannetta pahensi aikaa myöten se, ettei rahatulojen kasvua jarrutettu samassa mitassa kuin tavaroiden tarjonnan kasvu hidastui. Monista, osittain poliittisista mutta myös modernin, läpikotaisin järjestäytyneen yhteiskunnan toimintatavoista johtuen rahatulot päinvastoin edelleen nousivat voimakkaasti. Siten hinta- ja kustannustaso yhä kohosivat, niin että vientiteollisuuden kilpailukyky ja mahdollisuudet hankkia maahan ulkomaan valuuttaa huononivat entisestään. Jouduttiin tyypilliseen noidankehään. Vuoden 1957 deval-

voinnilla yhdessä tuontisäännöstelyn purkamisen ja inflaatiota vastaan tähdättyjen talouspoliittisten toimien kanssa luotiin edellytyksiä murtaa kehä. Ulkomaankaupan kasvumahdollisuudet paranivat siten ratkaisevasti. Samaan suuntaan vaikutti kansainvälinen noususuhdanne.

Koko sodanjälkeisen ajan tarkastelu ja sen teollisen kehityksen analysointi osoittavat, että vientiteollisuudessa kehitys oli ennen muuta metsäteollisuuden, tarkemmin sanoen massa- ja paperiteollisuuden ansiota. Näillä on ollut huomattavan hyvät oltavat. Muun maailman taloudellinen kehitys on näet lisännyt paperin kysyntää suuresti. Tästä Suomea suosivasta kehityksestä yritykset hyötyivät. Ne eivät tarvinneet teknillisesti omaperäisiä, markkinoita luovia uusia tuotteita, vaan onnistuivat »vanhoissa» pysyen kohottamaan tuottavuuttaan tuntuvasti. Tällä haavaa niillä on traditionaalisilla aloillaan valmiina sangen tehokasta tuotantokykyä paljon entistä enemmän, niin että mielenkiinnon voi otaksua vastaisuudessa kohdistuvan lähinnä metsätöiden rationalisointiin.

Massa- ja paperiteollisuuden menestystä selittää lisäksi se, etteivät ne joutuneet kärsimään samassa mitassa kuin muut teollisuuden alat Suomen sodanjälkeisille taloudellisille oloille ominaisista heikkouksista. Näitähän olivat muita maita ripeämmän inflaation lisäksi tuotannon-tekijöiden sangen suuri jäykkäliikkeisyys sekä tietystä mielessä myös yritystoiminnan melko epäsuotuisat edellytykset.

Rahapalkkojen liian nopea nousu — joka yllytti inflaatiota — vaikutti massa- ja paperiteollisuuteen suhteellisesti vähemmän kuin muihin, työvaltaisempiin aloihin. Metsäpalkat tosin nousivat vahvasti ja vaikeuttivat kustannuskysymystä, mutta kansainvälisesti ottaen palkat sittenkin jäivät melko alhaisiksi. Metsäteollisuus hyötyi myös valuuttujen erikoisjärjestelyistä 1950-luvun keskivaiheilla, niin että kannattavuutta rasittavat seikat eivät tyrehdyttäneet vientiä. Muissa teollisuudessa asiat olivat yleensä huonommin, semminkin kun niiden rahoitusasemat 1950-luvulle lähettäessä eivät olleet yhtä vahvat kuin massa- ja paperiteollisuudella.

Työvoiman suhteellisesti suuri ammatillinen ja alueellinen jäykkäliikkeisyys — ainakin 1950-luvulla — johon osittain olivat syyppäitä maatalous- ja työllisyyspolitiikan eräät erikoispiirteet sekä rakentavan työmarkkinapolitiikan puute, haittasi vähemmän metsäteollisuutta kuin muita teollisuuksia. Se ei nimittäin tarvinnut yhtä paljon uutta koulutettua työvoimaa kuin nämä. Koska metsäteollisuudella oli muita paremmat itserahoitusmahdollisuudet ja vähemmän tarvetta hankkia omia ja lainapääomia ulkopuolelta, se myös kärsi muita vähemmän pääomamarkkinoiden kehittymättömyydestä — joka puolestaan johtui

osittain rahapolitiikan sinänsä välttämättömistä inflaationtorjumistoi-
mista. Myös verotus kohteli muita aloja metsäteollisuutta ankarammin,
mm. siksi että se vaikeutti verraten paljon sekä uusien yritysten perusta-
mista että alihankkijajärjestelmää, jotka usein olivat sangen tärkeitä
muille, mutta eivät metsäteollisuudelle.

Tällaisten heikkouksien epäsuotuisat seuraamukset tuntuivat erityi-
sen selvinä metalliteollisuudessa sekä muutamilla muilla, pitkälle jalos-
tavilla aloilla, joilla muuten olisi ollut luontaisia edellytyksiä tunkeutua
läntisille markkinoille ja omalta osaltaan lisätä Suomen siteitä kansain-
väliseen työnjakoon. Tyypillistä on, että metalliteollisuus, jonka kii-
hokkeet suuressa määrin olivat peräisin sotakorvaussuorituksista ja
bilateraalista kauppasopimuksista Neuvostoliiton kanssa, kehittyi
tietyillä aloilla nopeasti. Ennen muuta se loi ensiluokkaisen, itäkaupan
vähälukuisia tavaralaatuja valmistavan tuotannon. Tätä on pidettävä
erinomaisena saavutuksena. Mutta sen kotimarkkinatuotannon kilpailu-
kyky oli yleensä huono, ja etenkin 1950-luvulla sillä oli niukalti tuotteita,
jotka olisivat kyenneet tunkeutumaan länsimarkkinoille. Joka taholla
hääräämistä on ollut ja on yhä aivan liikaa, alihankkijoita liian vähän.
Vanhojen yritysten tutkimus- ja suunnitteluosastot ovat liian pieniä.
Uusia yrityksiä on ollut vaikea perustaa ja pitää pystyssä. Paljon ei ole
liioin uhrattu Suomen metallituotteiden markkinointioffensiiveihin.

Edellä kosketellut, mutta myös eräät muut seikat oikeuttavat päätte-
lemään, että Suomen kehityksen tärkeimmät kiihokkeet ovat olleet
perin huomattavassa määrin ulkomaista perua, ts. niitä ei ole synnyttä-
nyt maan oma teknillinen kehitys tai luomisvoimainen yritystoiminta.
Yhtäältä tämä on varsin luonnollista pienelle ja teollisuudeltaan nuorelle
maalle, jota ympäröi pitemmälle teollistunut maailma. Toisaalta se
vihjaa olennaisiin heikkouksiin, joiden syitä on voitu osoittaa eri tahoilta,
mm. talouspolitiikasta ja yritystoiminnasta. Niiden perusteella voi
noista ajoista yleispiirteittäin väittää, että Suomen teollisuus kehittyi
nopeasti, mutta että se olisi voinut kehittyä selvästi nopeammin, jos
talouspolitiikka olisi ollut toinen ja teollinen yritystoiminta kiinnos-
tunut toisista asioista hieman enemmän. Seuraavia kohtia on tähden-
nettävä.

Jos inflaatio olisi kyetty pitämään vähän paremmin kurissa, niin
etteivät tuotantokustannukset olisi nousseet enempää kuin tärkeimmissä
kilpailijamaissa, olisi edistyminen ollut nopeampaa. Tätä voidaan pitää
varmana huolimatta käsityksistä, jotka inflaatiosta ja taloudellisesta
kehityksestä voi saada toisenlaisesta maasta kuin Suomi, sellaisesta,
jonka kansantalous ei ole ulkomaankaupasta riippuvainen. Lievempi

inflaatio olisi näet haitannut länsivientiä vähemmän, joten myös tuonti olisi voitu pitää vapaampana. Jos inflaation torjunnassa olisi turvauttu vain vähän rahapolitiikkaan, mutta sitä enemmän finanssipolitiikkaan, työmarkkinapolitiikkaan ja sosiaalipolitiikkaan, olisivat luotto-markkinat toimineet joustavammin ja kannustaneet taloudellista kehitystä paremmin, mm. helpottamalla uusien yritysten perustamista ja kilpailua. Yrityksille olisi ollut apua, jos liikevaihtoverojärjestelmä ja yhtiöverotus olisivat olleet toisenlaisia.

Jos lisäksi maatalous- ja työllisyyspolitiikka olisivat tähänneet pitemmälle sekä kaihtaneet tuottavuudeltaan heikkoja investointeja, olisi kansantulon kasvu nopeutunut. Sekä maanviljelijöiden että muiden väestöryhmien elo olisi kohentunut. Aktiivisella työmarkkinapolitiikalla, ammattikoulutuksella, muuttoavustuksilla jne. olisi työvoiman ammatillista ja alueellista liikkuvuutta voitu lisätä. Maan suuret ja kehityksen kannalta edulliset työvoimareservit, jotka tuottavuudeltaan huonosti työllistetty ja huonosti koulutettu työvoima muodosti, olisi siten saatu käytetyksi paremmin hyväksi. Tällainen politiikka olisi rasittanut valtiontaloutta vähemmän ja pannut kansantalouden lyhyen ajan kesto-kyvyn lievempään kokeeseen kuin yleisten töiden ja valtion yritysten monet ja suuret investoinnit. Osa näistä, on ollut hyvin harkittuja, mutta päinvastaisiakaan esimerkkejä ei suinkaan puutu. Jos lisäksi yrittäjillä olisi ollut enemmän halua ja tarmoa suunnitella, valmistaa ja määrätietoisesti markkinoida uusia tai omaperäisiä tuotteita, olisi elintason nousua tuettu tätenkin. Kiinnostus muiden kuin metsä-tuotteiden länsivientiin on ollut liian usein hieman leväperäistä. Siitä on ollut vahinkoa.

Tulevaisuuden kannalta tämä suurpiirteisesti hahmoteltu yhteen-
vetomme sisältää sekä lupauksia että varoituksia. Lupauksia ovat tähänastiset saavutukset sekä ne taloudellisen kehityksen luonnostaan hyvät ja suuret edellytykset, joita toistaiseksi vasta puolittain teollistu-
neessa maassa luulisi vaivattomasti voitavan käyttää. Toiselta puolen varoituksetkaan eivät ole tuulesta temmattuja. Kansantalouden sisäisten ja talouspoliittisten heikkouksien, jotka jo nyt ovat estäneet talou-
dellista kehitystä nopeutumasta — vaikka mahdollisuuksia olisi ollut — on näet otaksuttava aiheuttavan tulevaisuudessa nykyistä enemmän haittoja ja uhkaa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että muualla maailmassa tulevaisuuden näkymät ovat parasta aikaa hahmottumassa tyystin uusiksi. Ja muusta maailmasta Suomen kansantalouden edistys vää-
jämättömästi riippuu ja tulee riippumaan perin suuressa määrin.

Ensinnäkin on entistä vähemmän syytä otaksua, että teollisuusmaita

enimmäkseen sävyttäisi huippusuhdanne ja sen mukainen liikakysyntä ja inflaatio. Jo viime vuosien kehityssuunta viittaa siihen, ettei näin ole oleva. Rahan arvo tosin tulee erittäin todennäköisesti kaikkialla edelleen huononemaan, vaikkakin tähänastista hitaammin, ja ennen kaikkea se tulee saamaan rinnalleen »ostajan markkinoilla» kovan kilpailun. Maailmanmarkkinoilla ei enää enemmälti myydä vain niin sanoaksemme rutiinilla. Erikoistuotteita, laatua, toimituskykyä, huoltoa ja kilpailukykyisiä hintoja tullaan vaatimaan suuremmassa määrin kuin 1950-luvulla tai vielä 1960-luvun alussa.

Nämä seikat kytkeytyvät mm. niihin uusiin tulevaisuuden näkymiin, joita Euroopan suurmarkkinoiden synty sekä ylimalkaan niin Euroopan kuin muidenkin maiden yritystoiminnan huomattava »kansainvälistyminen» aukovat.

Sellaisten suurten enemmän tai vähemmän kansainvälisten konsernien iskuvoima ja kehitysmahdollisuudet tulevat kasvamaan, jotka toimivat tullittomilla markkinoilla ja joiden pääomansiirtoja valtiolliset rajat eivät sanottavasti tule estämään. Myös itsenäisten yritysten monet teknilliset ja kaupalliset kansainväliset yhteistyömuodot tulevat kasvamaan sekä laajuudeltaan että merkitykseltään. Ne tulevat kaikki tuottamaan vaikeuksia muille yrityksille ja muuttamaan näiden kilpailuasemaa olennaisesti toimivatpa nämä sitten maassa, joka kuuluu suurmarkkinoihin tahi ei. Yrityksiltä tullaan vaatimaan suurta sopeutumiskykyä, ts. osittain uudenlaista politiikkaa. Yritysten omaa, samoin kuin koko alan rakennetta joudutaan monessa tapauksessa tuntuvasti muuttamaan. Myös julkista talouspolitiikkaa — eikä vähiten pienten maiden — on tietyssä mitassa uusittava. Monessakaan tapauksessa ei yrityksen enää käy päinsä pitäytyä traditionaalsiin, totuttuihin toimintamuotoihinsa tai eristäytyä nopeasti muuttuvasta muusta maailmasta uskoen silti kykenevänsä pitämään hyvin puolensa kilpailussa. Se näet vain jää taloudellisessa kehityksessään takapajulle ja uhkaa taantua. Toisin sanoen ei ole todennäköistä, että *status quo* säilyisi eli että taloudellinen kehitys pysyisi vauhdissa entisen talous- ja yrityspolitiikan turvin. Kellä sen sijaan näissä suhteissa on mukautumiskykyä, sille muun maailman muutokset suovat mahdollisuuksia nopeuttaa tähänastista kehitystään.

Tämä pätee Suomen kaltaiseen maahan jopa erittäin suuressa määrin. Se on johtopäätös, jonka voi epäröimättä tehdä. Erityisesti on tähdennettävä Suomen tulevaisuuden näkymien tiettyjä erikoispiirteitä ja tarkasteltava niitä Suomen kansantalouden tähänastisen kehityskulun valossa.

Ensinnäkin Suomen kansantalouden kehitys on tulevaisuudessa oleva tähänastistakin enemmän *teollisuuden* harteilla. Maatalouden on nopeasti

vähennettävä työvoimaansa ja rationalisoitava rakennettaan. Myös metsätalouden on supistettava ihmistyön tarvettaan. Näin vapautuva työvoima ynnä suuret ikäluokat on sijoitettava tuottavuudeltaan hyvään, teolliseen toimintaan — ja palveluelinkeinoihin — jonka suurelta osin on tähdättävä vientiin ja kyettävä hankkimaan myös länsivaluuttoja ruplien lisäksi. Eri teollisuusalojen tulevaisuudennäkymien perusteella nimenomaan pitkälle jalostava metalliteollisuus — konepajateollisuus laajassa merkityksessä — on se ala, joka pystyy nopeasti lisäämään sekä työllisyyttä että tuottavuutta että valuuttatuloja. Useimmat muut alat kykenevät näistä vain johonkin. Sen vuoksi lähinnä metalliteollisuuden on yhdessä metsäteollisuuden kanssa — jonka tuottavuus on kyllä hyvä ja joka hankkii valuuttoja, mutta ei sen sijaan kykene nopeasti lisäämään työllisyyttä — vastattava Suomen tulevasta kehityksestä. Painopisteen on vähitellen siirryttävä jonkin verran metsätuotteista metallituotteiden suuntaan.

Jos jälkimmäisen johtopäätöksen yhteydessä otetaan huomioon myös kansainväliset tulevaisuudennäkymät, on täysin selvää, että metalliteollisuuden mahdollisuudet suoriutua tehtävästään tulevat suuressa määrin riippumaan siitä, miten hyvin se kykenee sopeutumaan uusiin oloihin, miten halukas se on kansainväliseen yhteistyöhön ja miten se onnistuu aukomaan tuotannolleen ja myynnilleen uusia uria. Siten myös talouspolitiikalle asetettavat vaatimukset ovat selvät. Jokaiseen moderniin yhteiskuntaan kuuluvien seikkojen vuoksi valtion toimenpiteet ja niiden luoma miljöö vaikuttavat — osin ratkaisevastikin — kaikkeen yritystoimintaan.

Talouspolitiikalle asetettavien vaatimusten luonne — jos elintasoa halutaan nopeasti nostaa, mutta päästä myös muihin kansantalouden tavoitteisiin — käynee suurin piirtein selville luvuissa 1—5 luonnehdituista ja äsken yhteenkootuista erittelyistä. Pääkohtien luettelointi lienee silti paikallaan.

Koska valtio joka tapauksessa vaikuttaa perusteellisesti yrittäjätoiminnan edellytyksiin ja harjoittaa yritystoimintaa huomattavassa määrin itsekin, on kansantalouden vaihtoehtojen kehitysohjelmien yhteydessä syytä kiinnittää paljon huomiota talouspolitiikan pitkän ajan jatkuvaan suunnitteluun. Eri toimenpiteiden yhdensuuntaisuutta on parannettava. Sen vuoksi, mutta myös muista syistä, talouspolitiikan perustaksi tarvitaan laajempaa taloudellista ja sosiaalista tutkimusta sekä systemaattisempaa selvitystyötä. Tämä vuorostaan edellyttää pysyviä instituutioita, joiden toimintaa laajennetaan nykyisestään ja joiden yhteistyö järjestetään tähänastista paremmin. Tästä hyötyvät sekä yksityinen elinkeino-

elämä että valtio. Ei ole mitään syytä otaksua, että suunnitelmallinen talouspolitiikka ja markkinatalous välttämättä ovat keskenään ristiriidassa. Ristiriitaa syntyy vain, jos hintoihin, palkkoihin, tuontiin taikka asuntojen rakentamiseen puututaan välittömin säädöksin.

Vähiten kiistää sukeutunee talouspolitiikan siitä osasta, johon kuuluu muunkin tutkimustoiminnan kuin kansantaloudellisen laajentaminen, esimerkiksi teknillisen. Tähän liittyy tarve vieläkin lisätä opetuslaitosta yleensä ja ammattikoulutusta erityisesti. Tällä alalla tulee tulevaisuuden tarpeet helposti aliarvioineeksi. Tähdellistä on myös noudattaa aktiivista ja nykyistä monipuolisempaa työmarkkinapolitiikkaa, sillä on suotavaa lisätä työvoiman ammatillista ja alueellista liikkuvuutta.

Jotta pyrkimyksessä todella onnistuttaisiin, se edellyttää ennen muuta tietyissä suhteissa perin juurin uutta maatalouspolitiikkaa ynnä uusia tuulia työllisyyspolitiikassa ja siten myös investointipolitiikassa. Nämä kaikki kolme talouspolitiikan tärkeitä osaa on alistettava tähänastista paremmin pitkän ajan kehitysohjelmalle.

Asuntopolitiikka voinee jäädä suurin piirtein ennalleen. Sen voi sanoa hyödyttäneen teollista kehitystä, paitsi mitä tulee sen taipumukseen suosia verraten korkeata asumistasoa, jota sitäkin voi varsin hyvin puolustaa sosiaalipoliittisin perustein.

Säästämistä suosivia erimuotoisia verohelpotuksia, joita on kokeiltu mm. asuntopoliittisissa tarkoituksissa, on jatkettava ja niiden alaa on laajennettava. Siitä olisi etua sekä kansantaloudelle että valtionaloudelle. Mm. inflaationvastainen taistelu helpottuisi. Pääomamarkkinat laajenisivat ja niiden toimintakyky paranisi — mihin tarkoitukseen sopivia toimenpiteitä on monia muitakin. Pääoman liikkuvuus ja luotto-markkinoiden joustavuus ovat mm. yritysten perustamisen kannalta niin tähdellisiä seikkoja, että kaikki toimenpiteet, joilla näitä ominaisuuksia voidaan lisätä, on asetettava tärkeysjärjestyksessä alkupäähän.

Yhtiöverotukseen ei näytä olevan aihetta suositella suuria muutoksia, mutta kylläkin pikku-uudistuksia, lähinnä yritysten perustamisen ja pienyritysten kehityksen helpottamiseksi. Uudistusten luonne ei olisi oleva niinkään suosinta, kuin että ne poistaisivat nykyisestä verotuksesta sen pienyrityksiä jonkin verran diskriminoivat vaikutukset.

Erikoistoimenpiteitä, joiden tarkoitus on kannustaa pienyritysten perustamista ja kehitystä, on varaa lisätä ja tehostaa. Niiden tarve on kukaties yhtä suuri kuin yhtiöverotuksen uudistuksen, mutta ei kuitenkaan niin suuri kuin tarve parantaa pääomamarkkinoita ja luotto-oloja. Myös liikevaihtoveron uudistuksella olisi suurempi merkitys kuin subventioita muistuttavilla erikoistoimilla.

Usein sosiaalipolitiikan kansantaloudelle aiheuttamia rasituksia liioitellaan ja sen positiivisia, mm. taloudellista kehitystä edistäviä vaikutuksia väheksytään. Sosiaalipolitiikan painopistettä on kuitenkin hyvä hieman muuttaa, jotta kansantaloutta kiihötettäisiin todella tehokkaasti. Sosiaalipolitiikka on liitettävä tähänastista johdonmukaisemmin taloudelliseen kehitysohjelmaan. Aikaa myöten olisi kaikilla hyötyä siitä, että sosiaalipoliittista suunnittelua ohjaisi enemmän talouspolitiikka kuin vain politiikka.

Finanssipolitiikka kaipaa tähänastista parempaa ja pitemmälle tähtäävää suunnittelua. Inflatorisia huippusuhdanteita ja työttömyyskriisejä vastustettaessa finanssipolitiikalla on joka suhteessa keskeinen asema. Pitäisi kyetä lisäämään sen mahdollisuuksia kannustaa taloudellista kehitystä myös toisin tavoin kuin tasoittamalla suhdannevaihteluita.

Suhdanteiden ja rahanarvon vakiinnuttaminen tai jatkuva nopea taloudellinen kehitys eivät nykyisen verorasituksen ja veronjakautuman vallitessa välttämättä edellyttäne tulo- ja omaisuusverotuksen läpikotaista uudistamista; eivät ainakaan mikäli säästämistä edelleen suositetaan tähänastisten, jo menestyksellisiksi osoittautuneiden periaatteiden mukaisesti. Verot ovat tosin Suomessa raskaat, mutta eivät raskaammat kuin monessa muussa maassa. Ns. »puitetaloudessa» verorasitus ei koskaan voi olla pieni, siinä kun valtion tehtävät ovat monet. Lisäksi tulonjako-seikat rajoittavat veropolitiikan liikkumavapautta. Sen sijaan on — etenkin Suomessa — lisättävissä paljonkin sitä hyötyä, jota verovaroin rahoitettu julkinen toiminta tuottaa yritystoiminnalle ja joka vuorostaan edistää mm. taloudellista kehitystä.

Tietyistä julkisista menoista — mm. subventioista ja paljon pääomaa vaativista irrallisista, kehitystä tuskin edistävästä investoinneista — voitaisiin luopua ja korvata ne muilla, paremmin kehitystä kannustavilla menoilla. Suomen valtionbudjetin eri menojen kansantaloudellinen tuotto vaihdellee aivan erityisen paljon. Sen vuoksi voisi olla kannattavaa ottaa menojen jakautuma uudelleen harkittavaksi. Myös budjetin rakenteen uusiminen olisi toivottavaa. Se on nimittäin paljolti vanhentunut ja vastaa huonosti modernin konjunkturi- ja kehityspolitiikan vaatimuksia. Olisi kokeiltava lakimääräisiä suhdannevarauksia sekä investointirahastoja, joihin yritykset voisivat siirtää varojaan. Edelleen olisi lisättävä hallituksen mahdollisuuksia muuttaa suhdannesyistä tulo- ja menoeriä eduskunnan säättämien rajojen puitteissa.

Rahapolitiikka tarvitsee enemmän liikkumatilaa. Sitä on saatavissa kohentamalla finanssipolitiikan suunnittelua ja tervehdyttämällä tarkokkaasti pääomamarkkinoita. Mitä paremmin näissä onnistutaan, sitä

vähemmän tarvitaan keskuspankin pikkupiirteistä luotonsäännöstelyä. Rahapolitiikka voi turvautua yleisluonteisempiin keinoihin. Vaikka matka olisi pitkäkin, ei suuntaa ole emmittävä.

Raha- ja finanssipolitiikan on kuljettava käsi kädessä, jos Suomen hinta- ja kustannustason alinomainen vaarallinen nousu mielitään torjua. Tätä taas tarvitaan, jotta Suomen ulkomaankauppa länteen olisi suurin piirtein vapaata. Päinvastaisessa tapauksessa Suomen kilpailukyky vaarantuu. Ilman kaupan vapautta on taloudellinen kehitys hitaanpuoleista. Tuotannon tekijöitä käytetään huonommin kuin muutoin on laita.

Valtion ei tarvitse suoranaisesti puuttua työehtosopimuksiin eikä hinnanmuodostukseen, jos talouspolitiikkaa muutoin tehostetaan ja jos työmarkkina- ja muut etujärjestöt kaihtavat käyttämästä voimaansa väärin.

Niiden suurten muutosten vuoksi, joita kansainvälisissä taloudellisissa oloissa paraikaa tapahtuu, asettaa tulevaisuus talouspolitiikalle suuret vaatimukset. Muutokset merkitsevät mm. sitä, että nopean taloudellisen kehityksen edellytykset heikkenevät tuntuvasti sellaisissa pikkumaissa, jotka eivät kykene mukautumaan uusiin olosuhteisiin. Jos ne sen sitä vastoin joustavasti tekevät, ne saavat vastalahjaksi hyvät mahdollisuudet nopeuttaa taloudellista kehitystään.

Suomi ei toistaiseksi ole niin teollistunut maa, kuin mihin sillä mm. väestönsä ja luotonsa puolesta olisi edellytyksiä. Lisäksi sille on tyypillistä, että inflaatiopaine on kansainvälisesti ottaen suuri ja tuotannon tekijät perin hidasliikkeisiä. Sen vuoksi uuteen kansainväliseen kehitysvaiheeseen sisältyy Suomen kannalta erityisen paljon riskejä.

Suomella pitäisi kuitenkin oleman myös harvinaisen suuret mahdollisuudet hyötyä niistä kehitystendensseistä, jotka maailmalla tällä haavaa vallitsevat. Vaikka Suomi onkin usein pyrkinyt elämään yli varojensa, se on samalla elänyt tavallaan myös alle varojensa. Uudistamalla talouspolitiikkaa ja ryhtymällä ponteviin toimenpiteisiin yksityisessä elinkeinoelämässä — ennen muuta metalliteollisuuden kehittämiseksi osittain uusilla urilla — päästäisiin todennäköisesti sangen hyviin tuloksiin: koko Suomen kansan elintaso nousisi tähänastista nopeammin ja suhdannevaihteluista riippumattomammin.

Alaviitat

Esitutkielma. Taloudellisen kehityksen tutkiminen

1. Viime vuosina paljon puhutuista Harrod-Domar-malleista selviää, montako prosenttia tulojen on aikayksikössä noustava, jotta taloudessa, jossa tuotantokapasiteetti kasvaa, tasapaino säilyisi reaalipääoman täyskäyttöisyyden vallitessa eikä tuloksena olisi kumulatiivinen etääntyminen tasapainosta. Ks. esim. R. HARROD *Towards a Dynamic Economics*, London 1948 sekä E. DOMAR *Essays in the Theory of Economic Growth*, New York 1957. Hyvä pedagoginen esitys malleista, joissa on käytetty multiplikaattoria ja akseleraattoria on R.D.G. ALLENin teoksessa *Mathematical Economics*, London 1957.
2. Tämä on esimerkiksi Talousohjelmakomitean tärkein kysymyksen asettelu. Ks. Talousohjelmakomitean osamietintö II: Tuotantopoliittinen ohjelma, 10. 4. 1960. Vrt. L. WAHLBECK *Sextiotalets ekonomi*, *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 1960: 3.
3. Näin on mainittujen Harrod-Domar-mallien laita.
4. Ks. esim. R. SOLOW *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, *The Quarterly Journal of Economics*, 1956: 1 sekä *Technical Change and the Aggregate Production Function*, *The Review of Economics and Statistics*, 1957: 3.
5. Tämä koskee myös N. KALDORin esitystä artikkelissa *A Model of Economic Growth*, *Economic Journal* 1957: 4, painettu toiskertaan teoksessa *Essays on Economic Stability and Growth*, London 1960. Se poikkeaa Harrod-Domar-malleista sikäli, ettei reaalipääoma eikä sen käyttö saa keskeistä asemaa, vaan sijalle otetaan tekniikan kehitys. Työn ja pääoman välisiä substituutioilmioita ei jaotella sen mukaan, johtuvatko ne näiden tarjonnan muutoksista vai ovatko ne tekniikan kehityksen aiheuttamia. Kaldorkin pysyy silti makrotaloudellisten mallien muodollisissa puitteissa.
6. Ks. ennen muuta A. HIRSCHMAN *The Strategy of Economic Development*, New Haven 1958. Riippumatta siitä, miten Hirschmanin teesejä sinänsä arvostetaan, teos antaa hyvän kuvan saavutettavissa olevasta probleemanasettelusta ja systematiikasta. Oman teokseni »*Svensk industriell företagarverksamhet*», Uppsala och Stockholm 1950, metodologinen tavoite oli aikoinaan mm. valaista näitä mahdollisuuksia.
7. Kieltämättä jää »institutionaalinen» muutosanalyysi piirteiltään osittain epämääräiseksi ja saa tietystä mitassa tyytyä niin sanoakseni impressionistisiin ilmaisukeinoihin, todennäköisyyspäätelmiin ja indisiioihin enemmän kuin täsmällisyyteen ja todistuksiin. Tämän tulisi kuitenkin olla tyyneästi kestävässä silloin, kun eksaktius voidaan saavuttaa vain mielenkiinnostomalla tai suorastaan hedelmättömällä kysymysten asettelulla. Voi olla parempi osua todennäköisesti osapuilleen oikeaan kuin olla eksakti, mutta todennäköisesti väärässä.
8. J. J. PAUNIO *Growth Problems in Semi-Industrialized Countries*, *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1961: 2.
9. Komitea ei suinkaan jätä teknillis-taloudellisia edellytyksiä tai institutionaalisten olojen muutoksia analyysin ulkopuolelle, mutta keskeistä asemaa niille ei anneta. Otaksutaan, että kun sovitun makrotaloudellisen analyysin metodiikka on valittu ja tietyn olettamuksen kokeiltu, voidaan samaa metodiikkaa käyttää edelleen, vaikka kokemus ja harkinta antaisivat aihetta olettamusten tarkistamiseen.

1. Kansantalouden kehitystavoitteista

1. Tarkkaan ottaen ei tavoitteena ole tavalliseen tapaan lasketun kansantulon maksimointi, vaan hieman väljemmäksi ymmärrettävä käsite »hyvinvointi», jota kansantulolaskelmat eivät ilman muuta mittaa — eivät, vaikkei vaadittaisi myöhemmin puheeksi tulevia tulonjako- ja vapaa-aikakysymyksiäkään otettavaksi huomioon. Asia voidaan tässä vaiheessa syrjäyttää turhien sekaannusten välttämiseksi, mutta myöhemmin hyvinvointiteorian kysymyksiin on kyllä jossain määrin puututtava.

2. Taloudellisten tapahtumien luonteenpiirteet

1. Vrt. L. KORPELAINEN Private Consumption in Finland, 1950—1960, Bank of Finland Monthly Bulletin 1961: 11.

2. Hyvän yleiskuvan ja arvioinnin metsäteollisuuden kehityksestä 1950-luvulla saa J. O. SÖDERHJELMIN artikkelista Utvecklingslinjer för vår skogsindustris produktionsvolym och produktionsinriktning, Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1961: 2.

3. Laatto on selventänyt Terms of Trade -käsitettä ja sen analyttistä arvoa sekä heikkouksia. E. LAATTO Suomen ulkomaankaupan vaihtosuhteen kehityksestä vuosina 1951—1957, Taloudellisia Selvityksiä 1958: II sekä Terms of trade och ekonomisk tillväxt, Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1959: 4.

4. L. WAHLBECK Om inkomstnivåns geografi i Finland år 1950, Helsinki 1955, sekä P. HEMMILÄ Fyysisten tulonsaajien tulotaso talousalueittain vuosina 1950 ja 1956, Helsinki 1960.

5. Markat on muutettu dollareiksi kunkin vuoden valuuttakursseilla. Valitettavasti vuoden 1958 luku jää näin menetellen harhaanjohtavasti pienemmäksi kuin vuoden 1957, koska markka devalvoitiin syksyllä 1957. Se ei kuitenkaan aiheuta suurta virhettä 1950-luvun keskiarvoon; onhan devalvointia edeltäneen vuoden luku vastaavasti liian suuri. Ranskaan pätee sama.

6. Reaalisten ja nimelliskustannusten muutoksien välinen ero on täsmennettävissä teoreettisesti seuraavaan tapaan: Olettakaamme asian yksinkertaistamiseksi, että ainoa tuotannon tekijä on työvoima ja että sen tuotto kasvaa, koska yrittäjät parantavat työn organisointia. Tuoteyksikkö vaatii silloin pienemmän työpanoksen kuin ennen. Reaaliset tuotantokustannukset alenevat. Jos muut seikat pysyvät ennallaan, toteuttaa rahatalous tällaisen tuottavuuden kasvun alentamalla tuoteyksikön rahana ilmaistua hintaa. Lähdetäessä ns. vaihdon yhtälöstä $MV = PT$, jossa M on rahamäärä, V rahan kiertonopeus, P hintataso ja T tuotettu tavaramäärä, merkitsee T:n kasvu edellä kuvatussa tilanteessa, että P laskee ja MV pysyy ennallaan. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että myös MV ja P samanaikaisesti kasvavat. P:n lasku aiheutui reaalikustannusten halpenemisesta, sen nousu jälkimmäisessä vaihtoehdossa nimelliskustannusten kallistumisesta, jolla ei ole mitään tekemistä tuottavuuden muutosten kanssa.

Lienee huomautettava, ettei nimelliskustannusten nousua tarvitse selittää kvantiteettiteorian avulla. Tämä näet perustuu olettamukseen, että V on vakio. Esimerkissämme MV:n ja P:n nousu voi johtua esimerkiksi rahapalkkojen korotuksesta tai monopolistisesta tahi oligopolistisesta hinnan korotuksesta. Kvantiteettiteorian mukaan P:n nousu voi johtua vain M:n lisäyksestä. Ensiksi mainitussa tapauksessa M ja V voivat olla riip-

puvia variaabeleita, jälkimmäisessä tapauksessa $M:n$ on oltava riippumaton variaabeli ja $V:n$ vakio.

Voidaan kiistellä siitä, sopivatko käsitteet deflaatio ja inflaatio liitettäväksi $P:n$ muutoksiin, muuttuipa se kummasta syystä tahansa. Rahanarvon muutokset määritellään tavallisesti elinkustannusindeksin tai kuluttajan hintaindeksin muutoksiksi. Tällöin tuntuu tarkoituksenmukaisimmalta, että säilytetään käsitteiden rahanarvon muutos sekä deflaatio ja inflaatio yhteenkuuluvuus ja puhutaan inflaatiosta aina, kun hintaindeksi nousee, nousipa se sitten reaali- tai nimelliskustannusten vuoksi, sekä deflaatiosta päinvastaisessa tapauksessa.

7. Työn »tehokkuus» ei siis ole sama asia kuin tuottavuus, joka riippuu myös muiden tuotannon tekijöiden panoksesta, esimerkiksi koneiden. Tähän liittyvistä käsitteistä ja pulmista ks. E. H. LAURILA Tulonjako ja tuottavuus, Taloudellisia Selvityksiä 1958: I.

8. P. KUUSI 60-luvun sosiaalipolitiikka, luku 6, Helsinki 1962.

9. Toinen kysymys — jota pohditaan edempänä — on, miten kansantuote-erän ja työpanoksen suhde ajan mittaan muuttuisi, jos tukea ei olisi tai jos harjoitettaisiin toisenlaista maatalouspolitiikkaa, sellaista joka eri tavoin voi johtaa maatalouden työpanoksen supistumiseen.

10. Taloudellinen katsaus 1961. P. VIITA antaa maataloustuen periaatteellisesta sisälöstä ja sen tilastollisista mittausongelmista suppean, mutta valaisevan kuvan artikkelissaan Support to Agriculture and Industry in Finland, Kansallis-Osake-Pankki Economic Review 1959: 4. Viita tarkastelee myös 1950-lukua.

11. Laskentametodista ks. E. H. LAURILA Op.cit.

12. Luvut on saatu jatkamalla LAURILAN laskelmia vuoteen 1960.

13. Ks. VIITA Op.cit.

14. Vrt. taulukko 2 sekä KUUSI Op.cit. Laskelmat ovat monestakin syystä epävarmoja. Paremmat saadaan vasta, kun vuoden 1960 väestönlaskennan tiedot valmistuvat. Maatalouskomitean mietinnössä, Hki 1962, arvioidaan maatalouden työpanoksen vähentyneen noin prosentin vuodessa. 1950-luvulta on käytettävissä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön jatkuvat otantatutkimukset eri elinkeinojen työllisyydestä. Ne osoittavat, että maataloudessa toimivien luku on supistunut vuoden 1958 jälkeen nopeammin kuin sitä ennen.

15. Kunnes vuoden 1960 väestönlaskennan tulokset valmistuvat, on arviota pidettävä epävarmana otaksumana. Yksityiskohtaisempia kehitystietoja 1950-luvun alkupuolesta ks. A. STRÖMMER Väestöncehitys ja työvoimavarat Suomessa vuosina 1950—1970, Helsinki 1959 sekä S. LINDSTÄHL Industrilokalisering, Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1958: 3. Vrt. myös edellä viitattuun Maatalouskomitean mietintöön.

16. Tämä suhteellinen hidashiikkeisyys ei näytä olleen uusi ilmiö. Vrt. A. KIISKINEN Taloudellinen kasvu alueittain Suomessa vuosina 1926—1952, Helsinki 1958 sekä SAMA Problems of Regional Growth Differentials: Finnish Experiences, Weltwirtschaftliches Archiv 1959: 2.

17. V. SKOGSTRÖM antaa yleiskatsauksen tierakennusten laajuudesta ja jakaantumisesta artikkelissa Tieverkkomme kehittämistä ja sen edellytyksestä lähivuosina, Tielehti 1961: 3.

18. Vrt. C. G. TOLLET Export i vardande, Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1961: I.

19. Tilaston valaismiseksi ks. U. BREDENBERG Luottomarkkinatilaston periaatteista

ja laskentaperusteista sekä Suomen rahoitustilinpito vuosien 1953—1959 lopussa, Taloudellisia Selvityksiä 1962: I.

20. Vrt. Obligaatiomarkkinat, Yhdyspankin Kuukausikatsaus 1961: 4 (83).

21. Muodollisista ja todellisista indeksisidonnaisuuksista ks. C. E. KNOELLINGER Järjestösuhteet Suomen työmarkkinoilla, Helsinki 1959, sekä T. HELELÄ Indeksisidonnaisesta palkkapolitiikasta, Taloudellisia Selvityksiä 1959: II. K. Laguksen katsauksista saa detaljoidun, kronologisen kuvan sekä sidonnaisuuksista että poliittisten ja institutionaalisten tekijöiden osuudesta rahatulojen kasvuun. K. LAGUS Hinnat ja palkat, Taloudellisia Selvityksiä eri vuosina. Havainnollisemman kuvauksen koko sodanjälkeisestä ajasta antaa BR. SUVIRANTA artikkelissa A Unique Experiment in Escalated Wages, Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review 1960: 3.

22. Ks. lähemmin J. SIIPPI Befolkningen på landsbygden och arbetslösheten i Finland, Arbetsmarknaden 1960: 5, Stockholm 1960. Vajaatyöllisyyden käsitteestä, ja mittaamisesta ks. E. ELFVENGREN Undersysselsättningen, dess definition och mätbarhet, Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1958: 1.

23. Ks. lähemmin SIIPPI op.cit.

3. Yritystoiminnan edellytykset

1. Vrt. E. DAHMÉN Svensk industriell företagarverksamhet 1919—1939, Uppsala och Stockholm 1950.

2. Vrt. E. DAHMÉN op.cit.

3. Vrt. S. BURENSTAM LINDER An Essay on Trade and Transformation, Stockholm 1961.

4. Umpimähkäisiksi esimerkeiksi sellaisista markkinoita laajentavista tuotteista, joiden menestys on selitettävissä tässä esitetyltä pohjalta, sopivat pitkälle kehitetyt konttorikoneet, korkealaatuiset pukeutumistarvikkeet ja neuletuotteet, leikkikalut, harrastetavarat, pakasteet, erikoispakkaukset jne.

5. Yleiskatsauksena valtion lainanannosta yleensä ks. H. J. VARTAINEN—J. HALME Valtion harjoittama lainananto, Taloudellisia Selvityksiä 1962: I.

6. Perinpohjainen tutkimus maatalousprobleeman kansantaloudellisista puolista on »Maatalouskomitean mietinnössä», Helsinki 1962. Seuraava nojaa suurelta osalta siinä esitettyihin tietoihin.

7. Valaisevan yleiskatsauksen valtion yritysten koosta, laadusta ja vaihtelevista sisäisistä sekä erittäin kiintoisista suhteista antaa I. HUSTICH artikkelissaan »De Förenade Statsbolagen Ab», Mercator 1962: 37.

8. Valtion palkkapolitiikalla tarkoitetaan tässä valtion puuttumista työmarkkinoiden palkkakysymyksiin, eikä siis vain taikka ensisijaisesti sen omiin työntekijöihinsä kohdistamaa politiikkaa. Näin laajaa palkkapolitiikkaa ei kaikissa teollisuusmaissa sodan jälkeen ole harjoitettu. Monessa tapauksessa valtio pysyi passiivisena. Se saattoi korkeintaan painostaa työmarkkinoiden osapuolia. Suomessa sen sijaan valtion palkkapolitiikka näytteli suurta osaa.

9. Täsmällisemmin määriteltyä »solidaarista palkkapolitiikkaa», joka pyrkii samaan palkkaan samasta työstä, ei harjoitettu eikä tuettu. Siihen kohdistunut mielenkiinto oli ymmärrettävästi lähinnä teoreettista, kuten muissakin maissa, ja liittyi työn arvostuksen problematiikkaan.

4. Tulevaisuuden näkymät

1. Täsmällisemmin kehityksen dynamiikkaa voidaan kuvata seuraavasti: Taloudellinen kehitys kulkee paljolti sellaisen »kehitysblokin» puitteissa, jonka eri osat edellyttävät toisiaan, minkään pääsemättä perin paljon muita edelle. Modernin tehdasteollisuuden toiminta on mahdotonta, jos kuljetukset ovat hevospelin taikka kauppa kulkukauppiaiden varassa — ääritapauksen ottaaksemme. Lievempinä tällaiset »rakenteen kapeikot» ovat usein auttaneet takaiskun syntyä satunnaisesti liikaa kehittyneellä sektorilla, kertoo taloushistoria. Toiselta puolen ovat »kehitysblokin kapeikot» — olkootkin esimerkkiämme lievemmat — houkuttelemalla innovaatioihin antaneet kehitykselle pontta. Ihmisäly keksii todennäköisemmin kouriintuntuville ongelmille teknillisiä ja taloudellisia ratkaisuja kuin tonkii mielikuvituksen voimalla ei-kenenkään maata. Teknillis-taloudellisen kehityksen historiassa on esimerkkejä yllin kyllin »houkuttelemalla» otetuista edistysaskelista, mutta vähän »autonomisista». Suuri totuus kätkeytyy sanontaan: »Puute on keksintöjen äiti», mutta taloudellisen kehityksen dynamiikan ymmärtämiseksi on oivallettava myös, että keksintö vuorostaan on »puutteen» äiti: jonkin pulman ratkaisu synnyttää tavallisesti uusia ongelmia. Näin kehitystä viedään eteenpäin.

Suomen »kehitysblokkissa» on teollisuus avainasemassa, kuten havaitaan. Teollisuuden ei ole vain kehitysblokin käyntiinpanolla kannustettava muita aloja, vaan luotava niille myös ekspansiomahdollisuudet tuottamalla vientitavaroita. Kannustin saattaa olla esimerkiksi se, että kannattavuuden parantamiseksi tarvitaan nopeampia kuljetuksia, joista teollisuus on halukas maksamaan niin paljon, että yrittäjät ja pääoma innostuvat perustamaan esimerkiksi kuorma-autoyhtiön. Teollisuuden työpalkat taas tukevat kysyntää, joka synnyttää uusia ja suurempia kauppoja jne. Tällainen yhdessä paljon muun kanssa — johon välistä kuuluu myös innovaatioita — parantaa vuorostaan teollisuuden laajennusmahdollisuuksia jne. Kaiken aikaa voidaan kasvava tuonti maksaa teollisuustavaroiden viennillä. Jos sen sijaan palveluelinkeinojen ekspansio kulkisi etunenässä, vaadittaisiin tuotannontekijöiltä sangan suurta liikkuvuutta ja hinnanmuodostukselta erinomaista virheettömyyttä, jotta välttyttäisiin niin inflaatiolta kuin tuonnin enemmyydeltä. Kun Suomen tuotannontekijöille on luonteenomaista melkoinen jäykkäliikkeisyys, synnyttäisi tällainen kehityslinja varmasti suuria probleemoja.

2. Teoreettisesti on suurten kotimarkkinoiden luominen tosin ajateltavissa, nimittäin jos teknillis-taloudellisella kehityksellä työn tuottoa voidaan lisätä niin erinomaisen riipeästi, että omavaraisemman Suomen kansantulo ja sitä mukaa ostokyky kasvaisivat hyvin nopeasti. Käytännöllistä mielenkiintoa tällä ei ole.

3. Metsäteollisuuden raakapuuhoiltoa on käsitelty perusteellisesti mm. Metsätalouden suunnittelukomitean mietinnössä, Suomen metsätieteellinen seura, Silva Fennica 110, Helsinki 1961.

5. Talouspolitiikan mahdollisuudet

1. G. STJERNSCHANTZ Kreditmarknadens förbistring, Ekonomiska Samfundets Tidsskrift 1958: 1 sekä K. TILLI Indexsystemet i våra penninginstitut, sama 1962: 2.

2. Ruotsissa on erikoisjärjestelyin (rajoittamalla yhtiön verottomuutta osinkojen osalta) parisen vuotta yritetty pakottaa varoja pääomamarkkinoille sen sijaan, että ne jätettäisiin yrityksiin itserahoitukseksi. Menettely — jolla pyrittiin investointien järke-

vämpään jakautumaan — on kuitenkin epäonnistunut, sillä näin aikaansaatu »ketjuverotus» vaikuttaa aivan päinvastoin kuin oli tarkoitus. Tästä sekä differentioidusta yhtiöverotuksesta ks. C. SANDELS Bolagsskattens funktion i den ekonomiska mekaniken, Stockholm 1962.

3. Osinkojen jakaminen ylimalkaan ei suinkaan johdu siitä, että osakkeenomistajat siter rikastuisivat. Asiahan on kaksoisverotuksen vuoksi päinvastainen. Syy on ennen muuta se, että osakkeenomistajat tarvitsevat käteisvaroja kulutukseensa ja mm. omaisuusverojensa maksuun.

4. Ruotsissa monta vuotta käyty keskustelu yritysten netto- ja bruttoverotuksen valoja varjopuolista on sangen selvästi osoittanut, ettei bruttoverotuksella saavuteta niin taattuja etuja, että ne korvaisivat haitat.

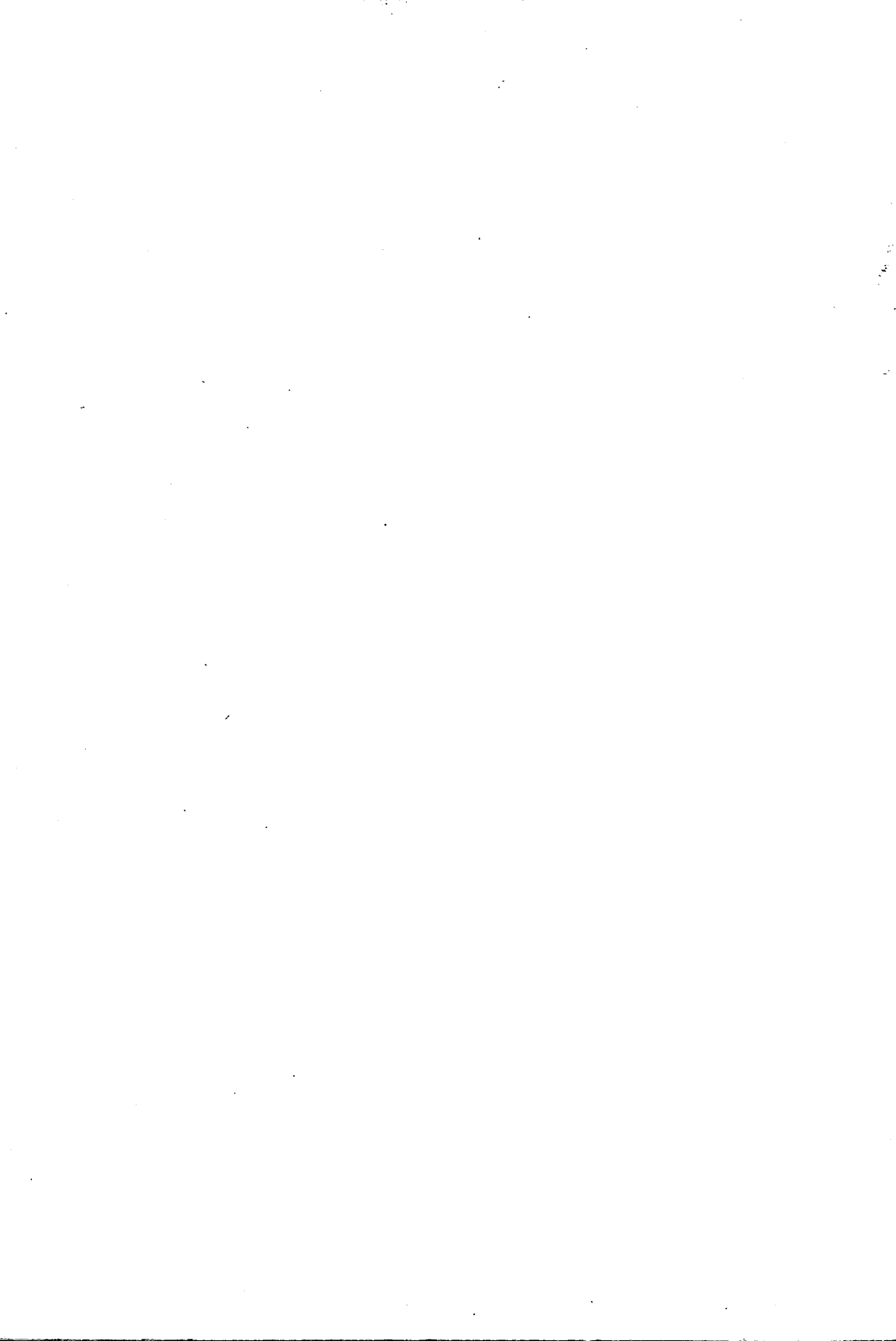
5. Ks. U. BERNITZ Bruttoprisförbudet, Stockholm 1962.

6. Problematiikasta kiinnostuneelle lukijalle huomautettakoon, että kehitystahdin mittana on tässä käytetty tavanomaista kansantuloa. Ei siis ole otettu huomioon turvallisuuden, tulonjakautuman tai muiden hyvinvointiteoreettisten seikkojen semmoisenaan sisältämiä arvoja, joita toisentyypisessä tutkimuksessa ei tietenkään voisi sivuuttaa.

7. Ks. R. BENTZEL, A. LINDBECK och I. STÅHL Bostadsbristen, Uppsala och Stockholm 1963.

8. Jos raha niukkenee ja luotontarjonta vähenee, pyrkii korko aina nousemaan niin kuin mikä hyvänsä hinta tarjonnan supistuessa. Tästä yksinkertaisesta hintateoreettisesta — ja käytännössä tärkeästä — seikasta ei ihme kyllä juuri välitetty useimpina 1950-luvun vuosina. Vasta vähitellen kokemus osoitti, että turvautumalla pelkästään ns. kvantitatiiviseen rahapolitiikkaan, ei menestys ole kovinkaan hyvä.

9. Siitä ja sitä koskevan tieteellisen keskustelun nykyvaiheesta lukija saa ajankohtaisen ja helpottajuisen kuvan E. LUNDBERGIN kirjoituksesta: Vad vet vi om penningpolitikens effektivitet? Skandinaviska Bankens kvartalsskrift 1962: 4.

Taulukot

1. Väestö ikäryhmittäin vuosien 1950, 1955 ja 1960 lopussa

Ikäryhmä	1950		1955		1960	
	1 000 henkeä	%	1 000 henkeä	%	1 000 henkeä	%
0 — 14	1 209	30.0	1 313	30.8	1 341	30.0
15 — 39	1 503	37.3	1 514	35.5	1 608	35.9
40 — 64	1 051	26.1	1 145	26.8	1 202	26.8
65 —	267	6.6	294	6.9	326	7.3
Yhteensä	4 030	100.0	4 266	100.0	4 477	100.0

Lähde: Tilastollinen päätoimisto, väestötilasto-osasto.

2. Työllisyys elinkeinoittain vuosina 1949—1961

1 000 henkeä

Vuosi	Maatalous	Metsätalous	Teollisuus ja käsityö	Rakennus-toiminta	Liikenne	Kauppa, pankit ja vakuutus	Julkinen toiminta	Muut palvelukset	Yhteensä
1949	512	128	360	148	90	135	104	110	1 587
1950	492	124	373	151	93	145	108	112	1 598
1951	469	151	404	149	99	153	108	115	1 648
1952	455	150	392	150	103	163	113	117	1 643
1953	449	126	389	169	104	164	116	116	1 633
1954	434	137	421	179	107	172	119	118	1 687
1955	425	149	442	182	113	184	123	121	1 739
1956	419	139	455	202	116	187	126	124	1 768
1957	415	134	443	202	118	185	127	123	1 747
1958	419	127	427	209	118	185	131	123	1 739
1959	422	125	438	218	122	192	137	124	1 778
1960	426	136	471	219	128	203	140	129	1 854
1961	431	143	494	214	132	214	146	132	1 906

Lähde: Kansantulotilaston työllisyys selvitykset, Tilastokatsauksia 1959: 12, 1961: 9 ja 1962: 2.

Huom. Saatavissa olevien perustilastojen puutteiden vuoksi — eräiltä aloilta ei perustilastoja ole käytännöllisesti katsoen lainkaan (mm. käsityöstä ja huomattavasta osasta palveluelinkeinoja) — ovat eräät työllisyys sarjat arvionluonteisia.

3 A. Huoltotase vuosina 1948—1961

		1948	1949	1950	1951	1952
	<i>Kokonaistarjonta</i>					
1	Bruttokansantuote markki- nahintaan	392	425	531	784	804
2	Tavaroiden ja palvelusten tuonti	73	78	102	177	205
3	Yhteensä	465	503	633	961	1009
	<i>Kokonaiskysyntä</i>					
4	Tavaroiden ja palvelusten vienti	66	79	96	211	184
5	Kotimainen bruttoinvestointi	114	124	156	229	259
6	yksityinen bruttoinvestointi	130	198	221
7	hallinnollinen bruttoinvestointi	26	31	38
8	Kulutus	274	287	371	507	555
9	yksityinen kulutus	235	242	312	432	470
10	yhteiskulutus	39	45	59	75	85
11	Tulonsiirrot ulkomaille (netto)	11	13	10	14	11
12	Yhteensä	465	503	633	961	1009

Lähde: Taloudellinen katsaus sekä Tilastokatsauksia.

3 B. Huoltotase vuosina 1948—1961. Volyyymi-indeksi

		1948	1949	1950	1951	1952
	<i>Kokonaistarjonta</i>					
1	Bruttokansantuote markkina- hintaan	100.0	105.9	115.3	125.6	125.1
2	Tavaroiden ja palvelusten tuonti	100.0	98.8	108.0	140.1	165.1
3	Kokonaisindeksi	100.0	104.8	114.2	127.8	131.3
	<i>Kokonaiskysyntä</i>					
4	Tavaroiden ja palvelusten vienti	100.0	124.4	141.2	168.6	160.8
5	Kotimainen bruttoinvestointi	100.0	95.6	109.2	123.9	132.7
6	yksityinen bruttoinvestointi
7	hallinnollinen bruttoinvestointi..
8	Kulutus	100.0	105.0	114.6	122.5	130.8
9	yksityinen kulutus	100.0	104.6	115.1	124.0	131.7
10	yhteiskulutus	100.0	108.0	111.5	113.1	124.8
11	Tulonsiirrot ulkomaille (netto)	100.0	105.8	70.8	83.3	58.8
12	Kokonaisindeksi	100.0	104.8	114.2	127.8	131.3

Lähde: Taloudellinen katsaus sekä Tilastollinen päätoimisto, kansantulotilasto-osasto.

Miljardia vanhaa markkaa

1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
815	891	986	1113	1202	1280	1360	1543	1708	1
142	168	198	227	257	262	302	380	414	2
957	1059	1184	1340	1459	1542	1662	1923	2122	3
154	182	212	214	255	287	311	366	393	4
246	279	312	371	385	397 ¹	433	541	605	5
200	235	262	310	309	314 ¹	344	452	512	6
46	44	50	61	76	83	89	89	93	7
555	596	658	753	817	855	917	1015	1122	8
463	501	545	619	672	696	739	824	904	9
92	95	113	134	145	159	178	191	218	10
2	2	2	2	2	3	1	1	2	11
957	1059	1184	1340	1459	1542	1662	1923	2122	12

1. Vuodelle 1958 saatiin investointitiedustelun tuloksena uusi taso, jonka edellyttämää korjausta ei vielä ole tehty vuoden 1957 ja sitä aikaisempien vuosien lukuihin.

Vuosina 1948—1954 on 1948 = 100 ja vuosina 1954—1960 on 1954 = 100

1953	1954	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
128.6	140.2	100.0	107.8	110.1	111.0	111.3	118.0	128.7	137.0	1
129.3	162.8	100.0	117.5	132.3	129.1	116.3	139.2	174.7	188.7	2
128.7	143.7	100.0	109.3	113.6	113.9	112.1	121.4	136.0	145.2	3
172.3	198.7	100.0	107.7	105.9	116.5	114.2	131.4	150.1	158.5	4
125.8	142.0	100.0	109.1	120.2	118.0	117.4 ¹	126.7	151.7	161.1	5
..	..	100.0	109.4	119.6	115.4	114.4 ¹	123.9	154.3	165.9	6
..	..	100.0	107.6	123.3	131.5	133.3	141.4	137.7	137.4	7
128.5	139.8	100.0	110.0	112.9	111.3	109.0	116.4	124.8	134.2	8
128.8	141.7	100.0	109.9	112.7	109.8	106.6	113.6	122.9	132.0	9
126.9	128.2	100.0	110.7	114.4	118.9	121.9	131.2	135.0	145.8	10
11.6	11.6	100.0	78.7	88.2	93.4	98.1	36.0	26.5	44.3	11
128.7	143.7	100.0	109.3	113.6	113.9	112.1	121.5	136.0	145.3	12

1. Vuodelle 1958 saatiin investointitiedustelun tuloksena uusi taso, jonka edellyttämää korjausta ei vielä ole tehty vuoden 1957 ja sitä aikaisempien vuosien lukuihin.

4. Bruttokansantuote asukasta kohti eri maissa vuosina 1950—1961. Volyymi-indeksit

1950 = 100

Maa	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Belgia	100	104	104	107	111	115	118	120	118	120	125	..
Hollanti	100	101	102	110	116	124	127	129	129	134	143	145
Irlanti	100	102	106	109	111	113	112	114	111	114	120	125
Islanti	100	99	96	107	115	124	127	125	130	130	121	..
Iso-Britannia	100	102	101	105	110	114	115	117	117	120	124	125
Italia	100	106	108	116	122	129	134	142	146	157	167	180
Itävalta	100	110	110	114	125	139	147	154	159	164	176	184
Kanada	100	104	110	111	104	110	117	114	112	112	112	111
Kreikka	100	111	109	123	128	137	146	158	162	167	174	190
Länsi-Saksa	100	109	117	125	132	146	155	161	164	172	185	192
Norja	100	102	105	109	112	114	118	120	118	122	128	135
Portugali	100	103	102	109	113	117	121	125	126	131	135	..
Ranska	100	105	108	110	114	120	125	131	132	133	141	146
Ruotsi	100	99	101	104	110	113	116	120	120	125	129	136
Suomi	100	103	106	108	116	124	125	125	124	130	140	148
Sveitsi	100	104	105	110	118	123	129	132	132	137	144	..
Tanska	100	99	100	105	107	106	108	114	116	122	129	134
Turkki	100	111	118	127	113	118	121	127	138	137
USA	100	105	108	110	107	113	113	113	109	114	116	116
OEEC yhteensä ..	100	104	107	111	116	122	126	130	132	137	143	149
EEC yhteensä	100	103	106	111	117	125	130	136	138	144	152	159

Lähde: General Statistics, OEEC Statistical Bulletins, 1961 No 4, July, Suomen osalta Tilastollinen päätoimisto, kansantulotilasto-osasto ja vuodelta 1961 eri maiden tilastot.

5. Nettokansantuote elinkeinoittain vuosina 1948—1961. Volyyymi-indeksi

1948 = 100

Vuosi	Maatalous		Metsätalous		Teollisuus		Liikenne		Koko kansantalous	
	Yhteensä	Työllisyysyksikköä kohti	Yhteensä	Työllisyysyksikköä kohti	Yhteensä	Työllisyysyksikköä kohti	Yhteensä	Työllisyysyksikköä kohti	Yhteensä	Työllisyysyksikköä kohti
1948	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1949	114	116	78	105	106	106	99	101	105	107
1950	115	122	87	123	113	109	109	107	111	112
1951	119	132	108	124	130	116	126	116	122	120
1952	117	134	103	120	125	115	121	107	121	118
1953	121	141	90	125	132	123	117	104	123	121
1954	123	148	109	138	152	130	130	111	134	129
1955	115	140	116	135	168	137	144	116	143	133
1956	114	143	104	130	173	137	144	113	145	132
1957	115	144	109	142	176	143	144	112	146	135
1958	121	151	110	151	169	143	143	111	146	136
1959	128	158	111	154	183	151	155	116	156	142
*1960	133	164	127	163	205	157	171	120	170	148
*1961	138	171	134	164	220	162	182	127	181	153

Lähde: Tilastokatsauksia 1959: 9 ja 12, 1961: 3 ja 9, 1962: 4.

6. Yksityisen kulutuksen rakenne vuosina 1948 ja 1960

Prosenttia

Tavararyhmät	Käyvin hinnoin		Vuoden 1954 hinnoin	
	1948	1960	1948	1960
Elintarvikkeet	46.5	37.7	37.9	36.2
Juomat	6.8	5.0	5.7	4.7
Tupakka	3.5	3.6	3.3	3.0
Asunto, valo ja lämpö	6.0	10.8	12.0	9.7
Vaatetus	15.5	13.9	16.3	17.5
Kotitalouskalusto	5.4	6.1	5.9	7.0
Kotitaloustarvikkeet ja -palvelukset	2.7	2.1	3.0	2.0
Terveyden- ja sairaanhoito	2.8	3.9	3.6	3.4
Matkat ja kulkuvälineet	4.6	7.3	5.3	7.1
Opinnot, kirjallisuus jne.	2.2	2.5	2.3	2.2
Hotelli- ja ravintolapalvelukset	1.5	1.7	1.7	1.5
Muu virkistys ja huvitus	1.5	1.8	1.5	1.8
Muut erät	1.0	3.6	1.5	3.9
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Lähde: Tilastollinen päätoimisto, kansantulotilasto-osasto.

7. Yksityinen kulutus henkeä kohti eri maissa vuosina 1950—1961. Volyyymi-indeksit

1950 = 100

Maa	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Belgia	100	100	100	101	104	108	110	112	109	114	(118)	..
Hollanti	100	96	95	100	106	112	120	119	118	120	126	130
Irlanti	100	100	97	100	103	108	105	103	104	105	110	116
Iso-Britannia	100	98	97	101	105	110	111	113	115	119	122	123
Italia	100	103	107	115	117	121	125	130	133	140	148	158
Itävalta	100	102	102	107	116	128	134	139	144	150	160	170
Kanada	100	100	103	106	105	111	115	114	115	117	118	119
Kreikka	100	106	102	114	122	128	136	145	152	160	(162)	..
Länsi-Saksa	100	105	112	123	128	139	149	157	162	169	180	191
Norja	100	98	100	103	106	108	110	111	109	114	120	126
Ranska	100	107	110	114	117	123	128	134	134	135	141	147
Ruotsi	100	97	99	102	106	109	111	112	115	118	119	125
Suomi	100	107	112	108	118	128	130	125	120	127	136	145
Tanska	100	96	97	99	104	104	105	106	110	115	120	126
USA	100	99	100	103	102	108	109	110	109	114	116	116

Lähde: General Statistics, OEEC Statistical Bulletins, 1961 No 4, July, Suomen osalta Tilastollinen päätoimisto, kansantulotilasto-osasto ja vuodelta 1961 eri maiden tilastot.

8. Ansiotason kehitys elinkeinoittain vuosina 1949—1961. Indeksit

1948=100

Elinkeino	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Maatalous	106	127	165	174	176	176	188	214	226	233	240	253	264
Metsätalous	101	115	168	176	207	228	232
työntekijät	100	113	167	174	166	174	207	227	230	237	239	248	276
toimihenkilöt	111	145	184	193	198	203	215	241	254
Teollisuus	107	130	173	182	184	190	198	223	234
työntekijät	106	127	172	180	182	187	195	219	230	242	255	269	290
toimihenkilöt	111	143	180	189	195	201	210	239	250
Rakennustoiminta	102	132	179	195	188	195	209	230	245
työntekijät	102	133	183	200	190	198	212	237	248	250	263	283	310
toimihenkilöt	103	131	154	165	168	174	185	203	216
Liikenne	111	146	183	190	193	196	216	245	260	278	291	304	328
Kauppa, pankit ja vakuutus	109	137	171	179	184	188	197	230	240	254	264	276	293
Julkinen toiminta	110	154	192	200	207	208	230	269	289	309	327	341	364
Muut palvelukset	107	128	163	172	173	177	190	215	223	232	241	250	268
Kaikki palkansaajat	107	132	175	184	185	190	204	231	242	254	266	281	303
työntekijät	105	127	172	182	181	186	199	223	234	243	255	269	293
toimihenkilöt	110	145	181	189	195	199	213	245	259	277	290	306	326

Lähde: Tilastokatsauksia.

Huom. Taulukossa on eräitä puutteellisuksia, jotka vaivaavat ennen kaikkea metsätyövoiman ansiaindeksijä. Nämä osoittavat nimittäin lähinnä käsisahaan käyttävien hakkuumiesten ansiotason kehitystä. Moottorisahan käyttö on kuitenkin viime vuosina yleistynyt, mutta on ollut vaikeata kehittää indeksisarjaa, joka ottaisi moottorisahaan käyttävän työvoiman huomioon oikeassa suhteessa. Lisäksi tilastoaineksen keruutapa muuttui täysin vuoden 1957 alussa. Näin ollen indeksi saattaa antaa metsätyöntekijöiden ansioista hieman todellista huonomman kuvan 1950-luvun puolivälistä lähtien.

9. Teollisuustuotanto vuosina 1948—1961. Volyyymi-indeksi

Vuosi	Koko- teollisuus	Inves- tointi- tavarat (12.7)	Muut tuotanto- hyödyk- keet (54.6)	Kulutus- tavarat (32.7)	1	2—3	20
					Kaivan- nais- teollisuus (1.7)	Tehdas- teollisuus (89.5)	Elintar- vike- teollisuus (10.0)
1948	100	..	100	100	100	100	100
1949	104	..	105	105	102	104	121
1950	111	..	103	122	104	110	139
1951	129	..	124	137	118	128	157
1952	124	..	117	133	123	122	169
1953	131	..	121	143	127	128	182
1954	151	..	138	166	145	149	199
1954	100	100	100	100	100	100	100
1955	111	116	100	113	116	110	109
1956	114	117	111	120	123	113	120
1957	117	119	116	118	133	115	118
1958	113	111	113	112	135	110	121
1959	123	118	125	122	151	121	127
1960	140	140	144	135	163	138	140
1961	154	161	158	145	182	151	149

Vuosi	29	30	31	32	33	34	35
	Nahka- ja nahka- teos- teollisuus (0.7)	Kumi- teollisuus (1.6)	Kemian teollisuus (5.0)	Kiviöljy- ja asfaltti- teollisuus (0.2)	Savi-, lasi- ja kiven- jalustus- teollisuus (3.8)	Metallien perus- teollisuus (2.5)	Metalli- tuote- teollisuus (4.3)
1948	100	100	100	100	100	100	100
1949	106	105	105	78	109	98	116
1950	121	125	127	125	120	78	118
1951	120	138	141	149	130	109	163
1952	113	128	140	128	118	122	146
1953	125	131	168	134	130	114	158
1954	134	150	196	182	146	140	206
1954	100	100	100	100	100	100	100
1955	106	116	107	99	107	105	113
1956	111	117	116	104	104	107	115
1957	100	107	130	123	107	116	113
1958	88	95	128	189	95	107	96
1959	84	102	134	220	111	129	111
1960	87	111	148	245	123	151	130
1961	91	108	158	271	140	167	151

Lähde: Tilastokatsauksia.

Huom. Ryhmien painot vuodelta 1954 on ilmoitettu suluissa.

Vuosina 1948–1954 on 1948=100 ja vuosina 1954–1961 on 1954=100

21 Juomia valmis- tava teollisuus (1.5)	22 Tu- pakka- teollisuus (0.8)	23 Tekstiili- teollisuus (8.1)	24 Kenkä-, vaatetus- ja ompelu- teollisuus (5.0)	25 Puu- teollisuus (8.6)	26 Huoneka- lu- ja rak- puusepä- nteollisuus (1.8)	27 Paperi- teollisuus (10.6)	28 Graafi- nen teollisuus (5.2)	Vuosi
100	100	100	100	100	100	100	100	1948
87	103	115	104	104	81	93	103	1949
104	111	131	123	102	105	111	116	1950
113	112	142	127	127	105	131	122	1951
122	122	141	132	98	124	112	125	1952
123	120	146	138	105	137	121	128	1953
134	128	159	158	123	146	152	141	1954
100	100	100	100	100	100	100	100	1954
107	103	116	117	99	112	115	108	1955
104	106	124	126	76	124	122	113	1956
101	104	122	113	82	119	134	117	1957
93	99	98	105	87	110	134	116	1958
97	110	117	119	98	120	144	121	1959
108	113	120	130	122	145	168	137	1960
116	132	126	143	118	158	194	144	1961

36 Kone- teollisuus (8.3)	37 Sähkö- teknil- inen teollisuus (3.6)	38 Kulku- neuvo- teollisuus (6.7)	39 Muu tehdas- teollisuus (1.2)	5 Sähkö-, kaasu-, vesijoht- yms. lait. (8.8)	25, 27 Puu- ja paperi- teollisuus (19.2)	34–38 Metalli- teollisuus (25.4)	20–24, 26, 28–33, 39 Muu teh- das- teollisuus (44.9)	Vuosi
100	100	100	100	100	100	100	100	1948
106	114	103	98	116	97	106	107	1949
95	105	90	123	134	108	94	124	1950
120	131	109	138	148	129	120	134	1951
119	131	108	143	155	107	119	136	1952
118	121	106	158	175	116	118	146	1953
130	149	123	196	184	142	137	163	1954
100	100	100	100	100	100	100	100	1954
108	116	114	111	117	108	111	111	1955
108	114	119	124	121	102	113	118	1956
110	116	122	122	129	110	115	117	1957
104	106	117	115	140	113	107	110	1958
117	125	124	137	142	123	120	120	1959
142	153	141	159	157	148	142	132	1960
165	165	158	182	175	160	161	142	1961

10. Työntekijäin ja toimihenkilöiden lukumäärä teollisuudenaloittain vuosina

Teollisuudenala		Työntekijät			
		1948	1949	1950	1951
I	Majmlinlouhinta	901	1 082	898	1 116
II	Sulatot ja metallien jalostuslaitokset ..	11 503	11 012	9 951	11 942
III	Konepajat	70 405	69 986	63 094	73 664
IV	Hienompi koneteollisuus	643	619	674	834
V	Kivi- yms. teollisuus	16 434	15 949	15 830	16 625
VI	Kemian teollisuus	5 938	5 857	6 550	7 078
VII	Nahka-, kumi- yms. teollisuus	12 481	13 169	14 292	14 678
VIII	Kutoma- ja vaateusteollisuus	36 588	41 131	45 420	46 716
IX	Paperiteollisuus	23 092	20 814	21 125	22 755
X	Puuteollisuus	49 866	46 899	48 128	51 875
XI	Ravintoaineteollisuus	17 451	19 287	20 763	21 898
XII	Valaistus- yms. teollisuus	5 022	4 755	4 401	5 069
XIII	Graafinen teollisuus	8 196	8 341	8 383	8 630
XIV	Muu teollisuus	386	242	304	343
	Koko teollisuus	258 906	259 143	259 813	283 223
	Siitä: Puu- ja paperiteollisuus (IX, X)	72 958	67 713	69 253	74 630
	Metalliteollisuus (II, III, IV) ..	82 551	81 617	73 719	86 440
	Muu tehdasteollisuus (V—VIII, XI, XIII, XIV)	97 474	103 976	111 542	115 968

Toimialaryhmä		Työntekijät					
		1953	1954	1955	1956	1957	1958
1	Kaivannaisteollisuus	4 752	4 727	4 933	4 849	5 019	4 314
2-3	Tehdasteollisuus	249 811	279 957	295 158	303 829	294 035	280 317
20	Eiintarviketeollisuus	18 533	27 279	28 874	30 133	29 744	29 254
21	Juomia valmistava teoll.	2 813	2 940	2 905	2 998	2 885	2 771
22	Tupakkateollisuus	1 768	1 856	1 629	1 643	1 550	1 565
23	Tekstiiliteollisuus	32 402	33 262	34 401	36 731	34 826	29 463
24	Kenkä-, vaate- ja ompeluteollisuus	22 410	23 927	26 906	30 251	27 963	25 890
25	Puuteollisuus	31 488	35 662	35 456	30 117	28 043	30 232
26	Huonek. ja rak. puusepänt.	7 420	7 902	8 672	9 429	8 763	8 089
27	Paperiteollisuus	20 604	24 846	26 810	28 215	28 487	27 952
28	Graafinen teollisuus	10 449	13 536	14 262	15 036	15 421	15 572
29	Nahka- ja nahkateosteollisuus	3 090	3 157	3 243	3 405	3 030	2 737
30	Kumiteollisuus	3 775	4 195	4 512	4 739	4 338	4 059
31	Kemian teollisuus	7 776	8 488	9 036	8 851	8 728	8 248
32	Kiviöljy- ja asfalttiteoll.	354	414	398	400	575	849
33	Savi-, lasi- ja kivenjalostusteollisuus	11 177	12 591	12 883	12 809	12 492	11 109
34	Metallien perusteollisuus ..	5 271	5 653	6 021	6 242	6 233	5 828
35	Metallituoteteollisuus	11 940	13 728	14 895	15 419	14 599	13 130
36	Koneteollisuus	22 889	22 893	24 020	24 906	24 415	23 396
37	Sähköteknillinen teollisuus	8 040	9 318	10 745	10 750	10 135	9 300
38	Kulkuneuvoteollisuus	24 063	24 360	25 305	27 419	27 609	26 883
39	Muu tehdasteollisuus	3 549	3 950	4 185	4 336	4 199	3 990
5	Sähkö-, kaasu-, vesij. yms.l.	4 935	9 312	9 638	9 891	9 966	10 193
	Koko teollisuus	259 498	293 996	309 729	318 569	309 020	294 824
	Siitä: Puu- ja paperiteollisuus (25, 27)	52 092	60 508	62 266	58 332	56 530	58 184
	Metalliteoll. (34—38)	72 203	75 952	80 986	84 736	82 991	78 537
	Muu tehdasteollisuus	125 516	143 497	151 906	160 761	154 514	143 596

Lähde: Suomen Virallinen Tilasto XVIII A: Teollisuustilasto.

1948—1953 ja toimialoittain vuosina 1953—1960

		Omistajat ja toimihenkilöt						
1952	1953	1948	1949	1950	1951	1952	1953	
1 155	1 592	243	241	248	266	260	282	I
11 806	11 234	2 253	1 981	1 906	2 083	2 011	2 014	II
73 751	69 493	12 934	13 390	13 940	14 477	14 688	14 421	III
797	842	166	164	172	215	206	193	IV
15 101	13 764	2 356	2 383	2 494	2 706	2 620	2 513	V
6 321	6 658	1 584	1 628	1 744	1 789	1 833	1 977	VI
13 737	14 577	1 653	1 709	1 755	1 762	1 757	1 792	VII
46 665	47 164	3 363	3 832	4 078	4 306	4 534	4 753	VIII
21 575	20 728	2 996	2 982	3 140	3 312	3 333	3 375	IX
42 855	40 876	5 057	4 926	4 973	5 086	4 782	4 781	X
22 259	23 031	2 653	2 857	3 076	3 261	3 304	3 435	XI
5 274	5 200	1 071	1 242	1 188	1 366	1 372	1 390	XII
8 851	8 882	1 382	1 396	1 423	1 487	1 547	1 561	XIII
306	290	79	58	71	61	62	62	XIV
270 453	264 331	37 790	38 789	40 208	42 177	42 309	42 549	
64 430	61 604	8 053	7 908	8 113	8 398	8 115	8 156	
86 354	81 569	15 353	15 535	16 018	16 775	16 905	16 628	
113 240	114 366	13 070	13 863	14 641	15 372	15 657	16 093	

		Omistajat ja toimihenkilöt								
1959	1960	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	
4 191	4 390	1 020	721	764	768	805	793	868	882	1
288 863	313 394	38 878	48 560	50 918	53 307	54 278	54 906	56 548	58 322	2-3
29 772	31 527	2 509	4 823	5 081	5 488	5 532	5 663	5 770	5 735	20
2 721	2 724	669	707	728	744	760	758	796	813	21
1 647	1 573	185	194	197	205	213	208	221	220	22
30 167	30 422	2 772	3 091	3 376	3 641	3 838	3 715	3 810	3 753	23
27 435	29 032	2 541	2 939	3 154	3 445	3 411	3 445	3 554	3 479	24
31 316	36 335	3 207	3 735	3 646	3 328	3 213	3 261	3 314	3 200	25
8 448	9 327	1 156	1 244	1 371	1 475	1 427	1 444	1 430	1 320	26
29 364	32 966	3 351	4 546	4 799	4 904	5 110	5 236	5 486	5 812	27
15 886	16 427	1 645	4 760	5 006	5 177	5 271	5 404	5 437	5 644	28
2 584	2 623	433	407	410	431	435	417	406	384	29
4 073	4 236	583	764	830	865	872	875	910	898	30
8 282	8 708	2 155	2 367	2 519	2 733	2 746	2 781	3 030	3 274	31
950	998	92	112	110	106	211	262	290	316	32
11 376	12 121	1 810	2 475	2 541	2 657	2 653	2 561	2 574	2 524	33
6 204	7 001	1 021	1 138	1 240	1 199	1 361	1 420	1 337	1 513	34
13 674	15 203	2 288	2 487	2 606	2 760	2 743	2 730	2 867	2 908	35
24 176	27 342	4 804	4 940	5 081	5 354	5 552	5 592	5 820	6 432	36
10 120	11 623	2 508	2 620	2 777	2 947	2 956	2 944	3 032	3 314	37
26 551	28 501	4 430	4 425	4 667	5 040	5 161	5 347	5 589	5 863	38
4 117	4 705	719	786	779	808	813	843	875	920	39
10 386	11 840	1 327	2 777	2 935	3 208	3 257	3 545	3 630	4 027	5
303 440	329 624	41 225	52 058	54 617	57 283	58 340	59 244	61 046	63 231	
60 680	69 301	6 558	8 281	8 445	8 232	8 323	8 497	8 800	9 012	
80 725	89 670	15 051	15 610	16 371	17 300	17 773	18 033	18 645	20 030	
147 458	154 423	17 269	24 669	26 102	27 775	28 182	28 376	29 103	29 280	

11 A. Ulkomaankaupan arvo maaryhmittäin vuosina 1949—1961

Miljardia vanhaa markkaa

	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
<i>Tuonti</i>													
Punta-alueen maat	15.2	22.1	35.8	36.2	19.9	29.7	36.9	43.4	41.7	41.7	43.4	55.1	57.8
Muut eurooppalaiset													
OEEC-maat	28.4	39.1	74.1	85.7	44.1	53.5	64.4	79.6	85.4	104.3	131.9	182.5	203.6
USA ja Kanada	5.1	5.4	10.2	14.5	6.3	7.1	9.5	13.6	13.0	12.9	14.3	20.4	22.3
Itäryhmän maat ..	12.7	15.8	24.5	35.2	42.1	43.7	48.0	50.8	69.7	59.8	65.4	70.1	71.8
siitä: Neuvostoliitto	7.5	7.1	11.9	22.0	26.1	27.1	26.0	28.4	40.4	41.9	47.6	50.0	50.3
Muut maat	4.9	6.7	10.9	10.6	9.5	18.1	18.2	16.2	17.6	14.4	11.8	12.2	13.5
Yhteensä	66.3	89.1	155.5	182.2	121.9	152.1	177.0	203.6	227.4	233.1	266.8	340.3	369.0
<i>Vienti</i>													
Punta-alueen maat	20.0	22.6	64.6	40.9	32.3	40.1	49.5	44.9	52.6	63.4	71.3	84.4	82.5
Muut eurooppalaiset													
OEEC-maat	22.6	33.5	65.9	57.4	39.2	49.4	58.7	55.8	68.0	90.8	97.6	129.7	156.4
USA ja Kanada	5.0	7.7	12.7	8.6	9.6	9.2	10.4	12.0	10.9	11.7	15.6	16.2	15.2
Itäryhmän maat ..	13.0	9.9	21.6	34.0	41.2	43.7	46.7	49.2	61.5	61.6	62.7	61.8	60.8
siitä: Neuvostoliitto	10.0	6.2	15.5	27.5	33.5	33.7	31.7	34.2	41.6	42.8	44.8	45.0	40.9
Muut maat	5.0	7.8	22.0	15.9	9.3	14.2	16.0	16.1	18.5	20.4	20.0	24.4	22.5
Yhteensä	65.6	81.5	186.8	156.8	131.6	156.6	181.3	178.0	211.5	247.9	267.2	316.5	337.4

Lähde: Bank of Finland Monthly Bulletin.

11 B. Ulkomaankaupan arvo maaryhmittäin vuosina 1949—1961

Prosenttia

	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
<i>Tuonti</i>													
Punta-alueen maat	22.9	24.8	23.0	19.9	16.3	19.5	20.8	21.3	18.3	17.9	16.3	16.2	15.7
Muut eurooppalaiset													
OEEC-maat	42.8	43.9	47.6	47.0	36.2	35.2	36.4	39.1	37.6	44.7	49.4	53.7	55.2
USA ja Kanada	7.7	6.1	6.6	8.0	5.2	4.7	5.4	6.7	5.7	5.5	5.4	6.0	6.0
Itäryhmän maat ..	19.2	17.7	15.8	19.3	34.5	28.7	27.1	25.0	30.7	25.7	24.5	20.6	19.4
siitä: Neuvostoliitto	11.3	8.0	7.7	12.1	21.4	17.8	14.7	13.9	17.8	18.0	17.8	14.7	13.6
Muut maat	7.4	7.5	7.0	5.8	7.8	11.9	10.3	7.9	7.7	6.2	4.4	3.5	3.7
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Vienti</i>													
Punta-alueen maat	30.5	27.7	34.6	26.1	24.5	25.6	27.3	25.3	24.9	25.6	26.7	26.7	24.5
Muut eurooppalaiset													
OEEC-maat	34.5	41.1	35.3	36.6	29.8	31.5	32.4	31.4	32.1	36.6	36.5	41.0	46.4
USA ja Kanada	7.6	9.4	6.8	5.5	7.3	5.9	5.7	6.7	5.2	4.7	5.8	5.1	4.5
Itäryhmän maat ..	19.8	12.2	11.5	21.7	31.3	27.9	25.8	27.6	29.1	24.9	23.5	19.5	18.0
siitä: Neuvostoliitto	15.2	7.6	8.3	17.5	25.5	21.5	17.5	19.2	19.7	17.3	16.8	14.2	12.1
Muut maat	7.6	9.6	11.8	10.1	7.1	9.1	8.8	9.0	8.7	8.2	7.5	7.7	6.6
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Lähde: Bank of Finland Monthly Bulletin.

12 A. Tuonnin arvo tavararyhmittäin vuosina 1949—1959

	Tavararyhmä	1949	1950	1951	1952
1	Elävät eläimet	2	2	6	7
2	Eläimistä saadut ruokatavarat	1 073	1 164	2 461	1 104
3	Vilja ja viljatuotteet	3 337	5 380	9 827	14 957
4	Karjanrehu ja siemenet	1 235	899	2 537	3 959
5	Hedelmät, kasvit ym.	998	1 491	1 557	3 894
6	Siirtomaatavarat	3 882	8 169	10 545	12 352
7	Säilykkeet	159	167	391	845
8	Juomat	372	318	766	805
9	Kehruuainekset	4 130	5 680	10 834	7 759
10	Langat	1 990	2 927	6 058	4 265
11	Kankaat	4 234	5 880	7 508	8 724
12	Sekalaiset kutomateollisuuden tavarat	1 664	1 744	2 747	3 615
13	Puutavarat ja puuteokset	102	148	319	252
14	Puunkuori, oksat yms.	251	322	661	360
15	Paperiteollisuuden tuotteet	138	198	333	374
16	Jouhet, harjakset, höyhenet sekä luut	441	626	1 012	1 200
17	Vuodot, turkikset ym.	1 316	1 493	2 955	1 871
18	Metallit ja metalliteokset	11 859	12 368	22 646	29 622
19	Koneet ja laitteet	9 045	11 219	15 734	24 626
20	Kuljetusneuvot	2 635	3 459	10 092	16 921
21	Soittokoneet, kojeet ja kellot	352	589	943	1 429
22	Kivi- ja maalajit ym.	4 865	7 701	15 719	16 939
23	Asfaltti, terva ym.	1 614	2 332	5 651	3 117
24	Öljyt yms.	4 644	7 451	11 742	11 233
25	Haihtuvat öljyt	109	150	225	210
26	Värit ja väriaineet	1 113	1 338	2 103	1 218
27	Ampumatarvikkeet	21	31	35	35
28	Kemialliset alkuaineet	1 900	2 705	5 077	4 565
29	Lannoitusaineet	2 111	2 206	3 799	4 271
30	Kirjallisuus- ja taidetuotteet ym.	584	863	1 002	1 411
31	Muualla mainitsemattomat tavarat ..	102	128	179	246
32	Yhteensä	66 278	89 148	155 464	182 186

Lähde: S.V.T. I A: Ulkomaankauppa, Vuosijulkaisu.

Miljoonaa vanhaa markkaa

1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	
7	6	11	10	6	15	21	1
1 141	603	2 983	1 079	718	869	687	2
10 283	6 923	9 693	9 698	11 115	10 784	11 430	3
2 001	2 284	4 871	6 130	4 492	3 208	2 762	4
2 435	3 816	4 514	5 353	5 854	7 986	8 794	5
12 428	15 000	14 042	13 955	15 397	17 662	16 173	6
498	507	780	919	1 014	921	848	7
561	847	685	999	943	754	1 047	8
5 952	8 631	7 577	7 661	8 362	8 594	8 671	9
3 284	5 096	6 459	7 468	6 443	5 052	6 497	10
3 763	4 174	4 514	5 053	5 022	5 534	6 355	11
2 098	2 374	2 960	3 470	3 076	3 137	3 629	12
242	319	602	551	778	685	1 371	13
374	555	715	663	554	643	709	14
196	402	458	499	650	833	904	15
835	1 464	1 937	2 301	2 629	3 071	4 380	16
1 609	1 948	2 208	2 603	2 474	1 946	2 903	17
13 999	22 155	23 694	26 926	33 613	32 109	37 189	18
18 335	20 204	25 810	33 304	33 940	41 961	54 846	19
9 335	13 516	13 901	17 878	16 767	18 254	26 199	20
915	1 311	1 841	2 554	2 443	2 571	3 110	21
10 562	12 196	15 623	18 292	23 878	17 268	16 575	22
2 481	4001	5 004	5 441	5 410	6 140	7 916	23
10 352	11 350	12 251	15 699	24 593	23 885	20 508	24
166	221	283	286	390	345	492	25
861	1 374	1 521	1 504	1 377	1 662	2 227	26
43	85	133	108	201	130	1 177	27
3 318	5 951	6 437	7 045	9 152	9 910	11 113	28
2 663	3 312	3 129	3 524	4 162	4 167	4 483	29
937	1 246	1 823	2 055	1 938	2 391	2 894	30
186	266	501	530	536	816	1 390	31
121 860	152 137	176 960	203 558	227 927	233 303	267 300	32

12 B. Viennin arvo tavararyhmittäin vuosina 1949—1959

	Tavararyhmä	1949	1950	1951	1952
1	Elävät eläimet	0	19	54	10
2	Eläimistä saadut ruokatavarat	1 591	1 982	2 034	2 958
3	Vilja ja viljatuotteet	104	274	185	644
4	Karjanrehu ja siemenet	108	292	312	561
5	Hedelmät, kasvit ym.	95	92	100	153
6	Siirtomaatavarat	34	52	53	33
7	Säilykkeet	43	6	1	1
8	Juomat	0	0	0	1
9	Kehruuainekset	429	718	842	1 123
10	Langat	204	201	205	30
11	Kankaat	224	119	102	9
12	Sekalaiset kutomateollisuuden tavarat	208	233	537	324
13	Puutavarat ja puuteokset	31 047	35 575	73 232	70 287
14	Puunkuori, oksat yms.	44	75	248	129
15	Paperiteollisuuden tuotteet	26 528	34 874	98 504	66 041
16	Jouhet, harjakset, höyhenet sekä luut	16	20	24	24
17	Vuodat, turkikset ym.	267	675	433	881
18	Metallit ja metalliteokset	978	1 282	2 205	2 149
19	Koneet ja laitteet	562	1 655	2 617	3 874
20	Kuljetusneuvot	1 315	1 049	2 301	5 083
21	Soittokoneet, kojeet ja kellot	37	27	49	63
22	Kivi- ja maalajit ym.	665	799	968	1 190
23	Asfaltti, terva ym.	157	170	122	120
24	Öljyt yms.	7	19	11	19
25	Haihtuvat öljyt	484	672	1 025	468
26	Värit ja väriainekset	1	1	2	5
27	Ampumatarvikkeet	138	226	186	311
28	Kemialliset alkuaineet	105	140	180	131
29	Lannoitusaineet	—	1	—	0
30	Kirjallisuus- ja taidetuotteet ym.	92	115	194	134
31	Muualla mainitsemattomat tavarat ..	123	116	157	73
32	Yhteensä	65 606	81 479	186 883	156 829

Lähde: S.V.T. I A: Ulkomaankauppa, Vuosijulkaisu.

Miljoonaa vanhaa markkaa

1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	
25	31	33	42	42	26	23	1
2 232	3 914	2 658	4 711	8 803	8 577	11 073	2
1 131	407	7	12	16	20	640	3
869	236	110	224	99	229	113	4
11	31	16	14	59	87	98	5
40	34	43	51	39	54	47	6
1	2	2	14	11	17	10	7
4	37	47	8	14	6	3	8
947	1 519	1 636	1 610	2 035	1 903	1 548	9
67	100	210	207	388	446	437	10
44	42	44	49	61	434	798	11
192	618	864	998	1 123	856	1 290	12
53 076	62 191	69 905	56 663	63 928	74 821	77 097	13
129	115	139	165	202	273	299	14
48 541	61 941	76 298	81 928	98 073	116 903	119 052	15
42	46	46	80	125	194	233	16
672	529	898	1 040	1 049	2 013	3 366	17
3 109	2 551	2 953	4 114	3 473	6 206	6 816	18
6 733	6 354	7 194	6 761	11 037	11 420	18 049	19
11 077	12 066	14 589	14 138	15 785	16 163	19 222	20
55	94	73	127	148	276	176	21
1 589	1 801	2 418	3 464	4 102	4 383	4 727	22
172	180	97	151	170	336	349	23
44	379	129	505	337	64	206	24
261	398	131	194	600	1 171	690	25
5	4	2	7	5	3	9	26
129	136	158	117	99	118	131	27
120	138	254	374	315	621	537	28
1	—	0	0	—	0	24	29
170	364	158	160	143	208	185	30
67	360	147	59	104	106	74	31
131 555	156 618	181 259	177 987	212 385	247 934	267 322	32

13 A. Tuonnin arvon jakautuminen pääluokkiin ja tärkeimpiin ryhmiin SITC:n mukaan vuosina 1954—1961

Miljoonaa vanhaa markkaa

160

Pääluokat ja ryhmät		1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
0	Elintarvikkeet	25 942	32 929	33 693	34 442	36 799	36 420	34 984	35 890
051	Hedelmät	2 316	3 019	3 396	4 074	4 867	5 532	5 426	6 736
061	Sokeri	2 670	3 809	3 658	4 918	5 733	4 735	4 356	3 916
071	Kahvi	10 012	7 898	8 010	8 039	9 537	8 461	8 179	9 370
1	Juomat ja tupakka	2 453	2 250	2 586	2 466	2 306	2 978	3 688	4 599
2	Raaka-aineet, ei kuitenkaan syötävät, eikä polttoaineet	16 082	16 465	16 287	19 681	20 094	20 907	27 501	26 864
262	Villa ym.	3 969	3 878	3 962	4 177	3 796	3 651	3 872	3 019
263	Puuvilla ym.	4 104	3 209	3 086	3 513	4 005	4 039	4 726	3 571
272	Valmistamattomat kivennäisaineet	2 075	2 347	2 465	2 827	2 973	3 057	3 810	3 951
3	Kivennäispolttoaineet, kivennäisöljyt	17 661	21 860	27 887	40 650	33 177	28 593	34 360	34 157
4	Eläin- ja kasviöljyt ja -rasvat	2 294	2 189	2 232	3 407	2 895	2 508	2 035	1 431
5	Kemian teollisuuden ja siihen liittyvän teollisuuden tuotteet	12 122	13 275	14 015	16 148	18 028	24 346	30 877	33 192
511	Epäorgaaniset kemikaalit ym.	2 659	3 027	2 800	3 832	3 884	4 186	5 617	6 404
561	Lannoitteet, valmistetut	2 303	2 350	2 597	2 402	2 663	3 028	4 918	4 282
599	Erinäiset kemialliset tuotteet	4 212	4 730	5 175	6 254	7 450	10 713	10 716	10 477
6	Valmistetut teokset	35 659	41 680	47 721	52 869	50 677	59 662	82 022	92 430
651	Langat	5 031	6 356	7 355	6 365	4 973	6 405	8 206	8 747
681	Rauta ja teräs	14 018	15 058	17 365	22 894	20 572	22 713	34 899	36 581
699	Metalliteokset	3 046	3 881	4 563	4 563	5 663	6 736	7 648	9 565
7	Koneet ja laitteet sekä kuljetusvälineet	34 472	40 828	52 290	51 466	61 200	82 288	113 291	125 430
711	Voimakoneet	1 737	2 187	2 539	3 306	4 854	6 099	7 606	8 073
713	Traktorit	2 244	3 798	4 772	4 506	4 979	7 976	9 568	10 846
716	Koneet ja laitteet kaivostyötä varten	8 892	10 508	14 532	14 315	16 346	22 082	31 366	37 893
721	Sähkökoneet, -laitteet ja -tarvikkeet	5 940	6 752	8 292	9 398	11 598	14 383	20 132	21 696
732	Mootoriajoneuvot	5 850	10 918	12 306	10 404	13 402	18 766	25 783	30 587
8	Erinäiset valmiit tavarat	4 264	5 415	6 777	6 735	7 802	8 912	11 429	15 008
861	Tieteelliset ym. kojeet ja laitteet	892	1 214	1 447	1 535	1 805	2 101	2 732	3 569
899	Muut valmiit tavarat	666	1 006	1 273	1 193	1 850	1 960	2 848	4 245
9	Erinäiset tavarat ja toiminnot	33	60	63	51	314	782	113	20
	Yhteensä	150 982	176 951	203 551	227 915	233 292	267 296	340 300	369 021

13 B. Viennin arvon jakautuminen pääluokkiin ja tärkeimpiin ryhmiin SITC:n mukaan vuosina 1954—1961

Miljoonaa vanhaa markkaa

Pääluokat ja ryhmät		1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
0	Elintarvikkeet	4 445	2 684	4 764	8 893	8 893	11 854	13 041	12 058
023	Voi	758	0	2 156	5 169	3 793	5 862	6 214	3 842
024	Juusto	2 148	2 169	2 181	2 309	2 957	3 364	3 515	3 622
1	Juomat ja tupakka	37	47	8	1	5	3	42	31
2	Raaka-aineet, ei kuitenkaan syötävät, eikä polttoaineet	79 775	97 723	90 214	101 605	118 325	120 233	148 705	161 648
242	Pyöreä puutavara ja karkeasti syrjäyty puutavara	12 915	19 092	17 086	16 812	18 738	16 002	20 524	29 480
243	Sahattu tai höylätty puutavara	33 583	37 120	29 295	35 857	43 215	47 152	63 608	64 010
251	Paperivanuke ja paperinjätteet	29 880	36 778	38 016	42 304	49 156	48 266	54 268	57 865
3	Kivennäispolttoaineet, kivennäisöljyt	4	2	2	1	0	1	107	105
4	Eläin- ja kasviöljyt ja -rasvat	371	118	486	286	27	162	612	501
5	Kemian teollisuuden ja siihen liittyvän teollisuuden tuotteet	694	488	709	1 130	2 210	1 598	1 973	2 714
511	Epäorgaaniset kemikaalit ym.	96	158	235	115	370	320	482	1 149
599	Erinäiset kemialliset tuotteet	134	135	223	606	841	1 033	1 002	1 062
6	Valmistetut teokset	45 887	55 195	58 039	71 279	88 566	94 098	109 893	128 093
631	Vaneri ym.	10 620	12 198	8 262	10 100	12 577	15 307	19 049	18 540
641	Paperi ja pahvi	30 618	37 839	41 996	52 657	63 693	65 922	75 733	90 956
642	Paperivanuke-, paperi- tai pahviteokset	1 199	1 202	1 801	2 730	2 363	2 828	3 733	5 091
699	Metalliteokset	1 284	1 581	2 636	2 131	2 721	2 425	2 899	2 769
7	Koneet ja laitteet sekä kuljetusvälineet	18 620	22 012	21 150	27 142	27 808	37 459	39 536	29 350
716	Koneet ja laitteet kaivostyötä varten	5 326	5 130	5 520	9 060	9 659	14 316	8 559	12 121
721	Sähkökoneet, -laitteet ja -tarvikkeet	793	743	617	1 104	1 314	3 137	3 002	3 432
735	Alukset, veneet yms.	11 805	14 325	13 873	14 885	15 404	18 311	26 022	11 611
8	Erinäiset valmiit tavarat	6 378	2 870	2 566	1 984	2 055	1 815	2 467	2 878
811	Koottavat talot ja niiden osat	5 679	2 125	1 357	517	465	140	65	112
899	Muut valmiit tavarat	173	166	175	227	363	262	370	469
9	Erinäiset tavarat ja toiminnot	331	118	49	64	41	19	98	27
Yhteensä		156 542	181 257	177 987	212 385	247 930	267 242	316 474	337 405

14. Vaihtotase vuosina 1949—1961

	1949			1950			1951		
	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot
Tavarat									
1 Kauppavaihto	65.0	69.5	- 4.5	83.1	90.7	- 7.6	187.2	156.5	+30.7
2 Sotakorvaukset	12.2	—	+12.2	7.9	—	+ 7.9	12.4	—	+12.4
3 Ei-monetäärinen kulta ..	0.1	0.0	+ 0.1	—	0.0	- 0.0	0.0	0.1	- 0.1
4 Matkailu	0.6	1.5	- 0.9	0.8	2.5	- 1.7	1.3	6.4	- 5.1
5 Kuljetus	9.6	3.2	+ 6.4	10.2	4.0	+ 6.2	18.1	7.0	+11.1
6 Vakuutus	2.4	2.4	—	1.7	2.7	- 1.0	2.2	3.7	- 1.5
7 Investointitulot	—	1.5	- 1.5	0.0	2.4	- 2.4	0.1	2.5	- 2.4
8 Ulkomainen edustus	0.4	0.2	+ 0.2	0.7	0.4	+ 0.3	0.8	0.4	+ 0.4
9 Sekalaiset erät	2.8	1.9	+ 0.9	2.8	2.8	- 0.0	4.1	3.9	+ 0.2
Lahjat ja avustukset									
10 Sotakorvaukset	—	12.2	-12.2	—	7.9	- 7.9	—	12.4	-12.4
11 Muut	0.9	0.1	+ 0.8	0.5	0.1	+ 0.4	0.6	0.2	+ 0.4
12 Yhteensä	94.0	92.5	+ 1.5	107.7	113.5	- 5.8	226.8	193.1	+33.7

	1955			1956			1957		
	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot
1 Kauppavaihto	181.5	177.5	+ 4.0	178.2	204.3	-26.1	212.6	228.5	-15.9
2 Ei-monetäärinen kulta ..	0.0	0.1	- 0.1	—	0.0	- 0.0	—	0.0	- 0.0
3 Matkailu	3.0	4.7	- 1.7	2.9	4.8	- 1.9	2.9	5.5	- 2.6
4 Kuljetus	21.8	7.9	+13.9	26.0	9.9	+16.1	30.0	12.3	+17.7
5 Vakuutus	3.6	3.9	- 0.3	5.0	4.6	+ 0.4	6.2	5.3	+ 0.9
6 Investointitulot	1.0	3.1	- 2.1	0.9	3.4	- 2.5	1.0	3.8	- 2.8
7 Ulkomainen edustus	0.6	0.4	+ 0.2	0.7	0.5	+ 0.2	1.5	0.8	+ 0.7
8 Sekalaiset erät	5.1	4.8	+ 0.3	4.5	4.2	+ 0.3	5.6	5.9	- 0.3
9 Lahjat ja avustukset ..	0.5	0.1	+ 0.4	0.7	0.2	+ 0.5	0.6	0.1	+ 0.5
10 Yhteensä	217.1	202.5	+14.6	218.9	231.9	-13.0	260.4	262.2	- 1.8

Lähde: R. BÄRLUND Suomen maksutase vuosina 1950—1956, Taloudellisia Selvityksiä 1957 sekä seuraavilta vuosilta Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos.

Miljardia vanhaa markkaa

1952			1953			1954			
Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	
156.9	182.8	-25.9	131.7	123.6	+ 8.1	156.7	150.5	+ 6.2	1
8.2	-	+ 8.2	-	-	-	-	-	-	2
0.1	0.0	+ 0.1	0.0	-	+ 0.0	0.0	-	+ 0.0	3
2.8	6.2	- 3.4	2.0	5.0	- 3.0	2.4	4.2	- 1.8	4
17.7	7.8	+ 9.9	14.7	5.6	+ 9.1	15.9	5.9	+10.0	5
2.9	4.2	- 1.3	3.0	3.4	- 0.4	3.2	3.6	- 0.4	6
0.2	3.0	- 2.8	0.4	2.8	- 2.4	0.4	2.8	- 2.4	7
1.1	0.4	+ 0.7	0.5	0.4	+ 0.1	0.6	0.5	+ 0.1	8
5.4	4.3	+ 1.1	4.5	4.1	+ 0.4	5.2	4.3	+ 0.9	9
-	8.2	- 8.2	-	-	-	-	-	-	10
0.5	0.2	+ 0.3	0.5	0.2	+ 0.3	0.4	0.1	+ 0.3	11
195.8	217.1	-21.3	157.3	145.1	+12.2	184.8	171.9	+12.9	12

1958			1959			1960			1961			
Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	Tulot	Menot	Netto- tulot	
248.2	233.9	+14.3	267.5	267.4	+ 0.1	316.8	341.0	-24.2	337.6	369.6	-32.0	1
-	0.0	- 0.0	0.1	-	+ 0.1	-	0.1	- 0.1	-	0.0	- 0.0	2
4.0	7.4	- 3.4	4.1	9.4	- 5.3	5.3	12.6	- 7.3	6.1	15.6	- 9.5	3
25.0	10.2	+14.8	27.0	12.0	+15.0	30.5	13.4	+17.1	33.8	14.3	+19.5	4
7.0	6.3	+ 0.7	8.6	6.9	+ 1.7	8.3	8.0	+ 0.3	9.8	8.7	+ 1.1	5
1.2	4.9	- 3.7	2.2	4.0	- 1.8	2.9	4.6	- 1.7	3.6	5.8	- 2.2	6
1.7	0.9	+ 0.8	1.7	1.0	+ 0.7	2.2	1.1	+ 1.1	2.4	1.5	+ 0.9	7
6.6	5.6	+ 1.0	6.4	8.2	- 1.8	8.1	7.5	+ 0.6	9.9	9.0	+ 0.9	8
0.8	0.2	+ 0.6	0.9	0.2	+ 0.7	1.2	0.3	+ 0.9	1.2	0.5	+ 0.7	9
294.5	269.4	+25.1	318.5	309.1	+ 9.4	375.3	388.6	-13.3	404.4	425.0	-20.6	10

15. Ulkomaiset pitkäaikaiset pääomanliikkeet vuosina 1949—1961

Miljardia vanhaa markkaa

Vuosi	Nostetut lainat	Maksetut lainat	Laina-pääoman nettomuutos	Muu pääoma			Koko nettovelan muutos
				Saatu	Maksettu	Nettomuutos	
1949	5.50	4.97	+ 0.53	—	—	—	+ 0.53
1950	3.56	3.27	+ 0.29	0.15	0.28	-0.13	+ 0.16
1951	3.62	9.46	- 5.84	0.11	0.39	-0.28	- 6.12
1952	3.46	4.74	- 1.28	0.05	0.21	-0.16	- 1.44
1953	3.19	3.59	- 0.40	0.10	0.25	-0.15	- 0.55
1954	4.64	4.42	+ 0.22	0.06	0.60	-0.54	- 0.32
1955	6.74	4.88	+ 1.86	0.54	0.25	+0.29	+ 2.15
1956	6.43	4.91	+ 1.52	0.13	0.74	-0.61	+ 0.91
1957	8.23	4.83	+ 3.40	0.30	0.78	-0.48	+ 2.92
1958	10.33	8.77	+ 1.56	0.64	1.20	-0.56	+ 1.00
1959	12.19	12.95	- 0.76	0.69	1.16	-0.47	- 1.23
1960	20.08	11.55	+ 8.53	1.26	1.82	-0.56	+ 7.97
1961	29.79	12.39	+17.40	2.81	2.27	+0.54	+17.94

Lähde: Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos.

16. Suomen Pankin kulta- ja valuuttavaranto vuosien 1949—1961 lopussa

Miljardia vanhaa markkaa

Valuuttalaji	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Kulta ja US\$..	2.3	5.0	11.3	8.7	12.5	13.6	15.6	19.0	25.6
EPU	-1.3	-0.9	17.4	-9.3	3.5	16.5	16.6	6.4	8.3
Itäryhmä	-1.4	-1.2	1.0	6.8	3.7	2.1	2.4	2.5	2.0
Muut	-1.3	-0.1	1.0	2.8	-0.5	-2.7	-2.5	-3.1	-2.0
Yhteensä	-1.7	2.8	30.7	9.0	19.2	29.5	32.1	24.8	33.9

Valuuttalaji	1957	1958	1959	1960	1961
Kulta	7.8	7.8	8.4	9.1	10.4
Vaihtokelpoiset	17.8	31.2	49.7	44.2	40.3
EMA: siirtokelpoiset	3.9				
muut	4.4	7.7	4.7	3.2	1.4
Itäryhmä	2.0	8.2	4.4	1.7	9.2
Muut	-2.0	0.5	3.7	6.3	6.5
Yhteensä	33.9	55.4	70.9	64.5	67.8

17. Obligaatiomarkkinat vuosina 1951—1961

Miljoonaa vanhaa markkaa

Lainanttaja	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
A. Ennen vuotta 1951 liikkeeseen lasketut obligaatiolainat											
<i>Kuolettu</i>											
Valtio	4 265	4 930	4 201	7 737	4 644	1 636	923	947	919	911	906
Kunnat	185	190	196	205	202	197	186	182	172	157	111
Luottolaitokset	92	150	151	153	154	157	159	161	162	132	130
Teollisuus	330	352	358	359	349	355	462	319	301	293	154
Muut	9	9	10	10	10	10	10	16	10	8	8
Yhteensä	4 881	5 631	4 916	8 464	5 359	2 355	1 740	1 625	1 564	1 501	1 309
<i>Liikkeessä oleva lainakanta vuoden lopussa</i>											
Valtio	33 724	29 865	26 217	18 559	13 970	12 334	11 411	10 465	9 541	8 630	7 725
Kunnat	2 071	1 989	1 908	1 800	1 669	1 503	1 343	1 193	1 048	907	629
Luottolaitokset	2 184	2 034	1 883	1 731	1 588	1 431	1 272	1 111	949	796	662
Teollisuus	5 059	4 743	4 412	4 054	3 705	3 350	2 888	2 573	2 272	1 954	914
Muut	185	176	166	157	147	137	100	84	75	65	56
Yhteensä	43 223	38 807	34 586	26 301	21 079	18 755	17 014	15 426	13 885	12 352	9 986
B. Vuonna 1951 ja sen jälkeen liikkeeseen lasketut obligaatiolainat											
<i>Kuolettu</i>											
Valtio ¹	—	—	—	368	782	2 326	4 769	7 041	6 219	7 789	8 999
Kunnat	—	—	45	46	54	89	108	124	452	255	324
Luottolaitokset	—	70	70	210	644	730	780	812	863	1 178	2 466
Teollisuus	—	257	258	409	439	450	450	584	2 170 ²	683	559
Muut	—	—	—	—	—	—	—	13	13	194	195
Yhteensä	—	327	373	1 033	1 919	3 595	6 107	8 574	9 717	10 099	12 543
<i>Liikkeessä oleva lainakanta vuoden lopussa</i>											
Valtio ¹	3 651	5 801	8 899	19 791	26 289	36 324	39 973	41 201	45 590	54 481	59 094
Kunnat	—	670	631	782	1 069	1 204	1 133	2 333	2 564	3 836	4 230
Luottolaitokset	1 000	1 150	5 437	8 098	9 323	9 076	8 296	15 945	20 090	21 378	20 573
Teollisuus	5 162	4 898	9 171	9 690	9 321	8 871	10 688	10 885	10 075	9 853	10 891
Muut	147	234	344	441	595	777	2 322	2 955	3 340	3 755	3 916
Yhteensä	9 960	12 753	24 482	38 802	46 597	56 252	62 412	73 319	81 659	93 303	98 704

Lähde: Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos.

1. Lukuun ottamatta valtion vuoden 1953 vekseliluoton vakauttamislainan obligaatioita.

2. Mukaan luettuna kahden voimalaitoslainan ennakkolunastukset.

18. Teollisuustyöläisten keskituntiansio vuosina 1953—1961

Teollisuusryhmä		Vanhaa markkaa							
		1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	
1	Malmikaivokset	M	155	165	178	201	217	234	248
2		N
3	Kalkkikivilouhimot	M	178	183	191	207	214	226	241
4		N	112	114	113	128	132	139	147
5	Kalkki- ja sementtiteollisuus	M	168	173	175	198	208	217	233
6		N	104	103	108	125	128	136	143
7	Muu rakennusaineteollisuus	M	148	152	159	181	190	196	216
8		N	111	115	117	136	145	148	156
9	Lasitehtaat	M	165	172	182	199	208	220	234
10		N	99	101	102	117	124	134	138
11	Posliinitehtaat	M	183	189	196	217	229	236	249
12		N	123	126	130	149	154	163	171
13	Metalliteollisuus	M	172	179	185	205	214	225	237
14		N	116	120	127	142	147	152	160
15	Rauta- ja terästehtaat	M	163	176	182	202	213	218	239
16		N	110	114	119	135	142	142	153
17	Muut metallitehtaat	M	163	163	171	192	204	221	235
18		N	108	114	118	136	141	151	158
19	Metallituotetehtaat	M	169	178	187	204	212	219	231
20		N	128	132	139	155	160	163	170
21	Konepajat	M	176	181	188	207	217	230	240
22		N	108	111	118	133	141	146	153
23	Sähkökojetehtaat	M	158	168	173	190	195	204	216
24		N	119	123	128	144	146	151	160
25	Autokorjaamot	M	167	174	185	205	210	224	236
26		N	117	120	125	141	147	156	167
27	Nahka- ja kumiteollisuus	M	146	150	156	176	184	190	201
28		N	107	109	115	130	137	144	151
29	Kemian perusteollisuus	M	168	174	181	201	214	223	235
30		N	108	110	118	133	141	146	150
31	Kutomateollisuus	M	151	152	160	182	185	191	203
32		N	113	114	119	135	140	144	150
33	Villatehtaat	M	145	146	155	174	177	185	195
34		N	112	115	118	135	138	142	148
35	Puuvillatehtaat	M	150	151	158	179	182	189	200
36		N	105	107	110	126	132	138	144
37	Pellavatehtaat	M	159	163	172	192	202	204	219
38		N	107	109	114	129	134	138	144

Lähde: Sosiaalinen Aikakauskirja.

		Indeksi, 1953 = 100									
1960	1961	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
261	280	100	106	115	130	140	151	160	168	181	1
..	2
251	266	100	103	107	116	120	127	135	141	149	3
150	162	100	102	101	114	118	124	131	134	145	4
246	263	100	103	104	118	124	129	139	146	157	5
146	158	100	99	104	120	123	131	138	140	152	6
228	246	100	103	107	122	128	132	146	154	166	7
157	167	100	104	105	122	131	133	140	141	150	8
246	270	100	104	110	121	126	133	142	149	164	9
145	155	100	102	103	118	125	135	139	146	157	10
263	282	100	103	107	119	125	129	136	144	154	11
179	194	100	102	106	121	125	132	139	146	158	12
252	270	100	104	108	119	124	131	138	147	157	13
168	179	100	103	109	122	127	131	138	145	154	14
255	271	100	108	112	124	131	134	147	156	166	15
162	170	100	104	108	123	129	129	139	147	155	16
250	263	100	100	105	118	125	136	144	153	161	17
168	175	100	106	109	126	131	140	146	156	162	18
244	261	100	105	111	121	125	130	137	144	154	19
177	189	100	103	109	121	125	127	133	138	148	20
257	275	100	103	107	118	123	131	136	146	156	21
162	173	100	103	109	123	131	135	142	150	160	22
232	246	100	106	109	120	123	129	137	147	156	23
169	179	100	103	108	121	123	127	134	142	150	24
249	266	100	104	111	123	126	134	141	149	159	25
173	185	100	103	107	121	126	133	143	148	158	26
210	227	100	103	107	121	126	130	138	144	155	27
157	167	100	102	107	121	128	134	141	147	156	28
251	269	100	104	108	120	127	133	140	149	160	29
160	171	100	102	109	123	131	135	139	148	158	30
214	231	100	101	106	121	123	126	134	142	153	31
157	167	100	101	105	119	124	127	133	139	148	32
205	220	100	101	107	120	122	128	134	141	152	33
155	165	100	103	105	121	123	127	132	138	147	34
211	225	100	101	105	119	121	126	133	141	150	35
151	158	100	102	105	120	126	131	137	144	150	36
230	245	100	103	108	121	127	128	138	145	154	37
152	160	100	102	107	121	125	129	135	142	150	38

19. Palkkataso elinkeinoittain ja teollisuudenhaaroittain vuonna 1961

vmk/tunti

Maataloustyöntekijöiden palkat marraskuussa 1961

	Miehet		Naiset
Varsinaiset maatyöntekijät	127	Varsinaiset maatyöntekijät	107
Traktorinkuljettajat	149	Varsinaiset karjatyöntekijät	100
Muut erikoistyöntekijät	168	Karjakot	124

Rakennusalan työntekijöiden palkat IV neljänneksellä 1961

	Miehet
Talonrakennustyöntekijät	330
Sähköasennustyöntekijät	382
Putkiasennustyöntekijät	341

Teollisuuden työntekijöiden palkat IV neljänneksellä 1961

	Miehet	Naiset
Malmikaivokset, rikastamot, kalkki- kivilouhimot ja -rouhimot	282	165
Kalkki- ja sementtiteollisuus sekä muu rakennusaineteollisuus	256	168
Lasi- ja posliinitehtaat	281	179
Metalliteollisuus	275	180
Saha-, vaneri- ja puunjalosteollisuus	246	171
Puulaiva- ja veneveistämöt sekä puu- sepän- ja huonekalutehtaat	259	168
Kauppamylyt, kovaleipä-, keksi- ja makaronitehtaat, sokeri- ja makeis- teollisuus	264	176
Panimo- ja virvoitusaineteollisuus sekä tupakkateollisuus	240	176
Sähkölaitokset	246	160
Nahka-, kenkä-, nahkateos- ja kumi- tavarateollisuus	229	168
Kemian perusteollisuus	270	172
Kutoma- ja vaatetusteollisuus	233	166
Paperi- ja puumassateollisuus	271	186
Kirjapainot ja kirjansitomot	296	206

Lähde: Sosiaalinen Aikakauskirja 1961.

20 A. Vuosina 1949—1960 perustettujen uusien työpaikkojen lukumäärä teollisuuden pääryhmissä

Teollisuusryhmä	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	Yhteensä
1. Kaivannaisteollisuus	2	2	6	5	3	4	4	2	3	4	2	3	40
20. Elintarviketeollisuus	44	56	57	46	35	28	31	28	16	27	14	18	400
21. Juomia valmistava teollisuus	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
22. Tupakkateollisuus	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
23. Tekstiiliteollisuus	28	13	16	12	11	5	8	10	2	5	3	6	119
24. Kenkä-, vaatetus- ja om- peluteollisuus	24	23	23	11	23	20	23	20	9	11	7	14	208
25. Puuteollisuus	21	30	21	15	20	19	11	16	10	18	4	18	203
26. Huonekalu- ja rak.puusepänt.	14	14	12	8	10	9	4	3	5	12	5	11	107
27. Paperiteollisuus	4	3	3	4	4	5	6	1	1	2	1	2	36
28. Graafinen teollisuus	9	17	12	10	9	11	8	11	8	4	3	4	106
29. Nahka- ja nahkateosteoll.	2	4	—	—	1	2	2	—	—	—	1	—	12
30. Kumiteollisuus	1	2	1	2	1	—	5	4	—	3	—	—	19
31. Kemian teollisuus	5	8	6	1	5	1	2	2	1	2	3	4	40
32. Kiviöljy- ja asfalttiteollisuus	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	4
33. Savi-, lasi- ja kivenjalostust.	18	21	19	23	23	9	11	10	12	5	4	17	172
34. Metallien perusteollisuus ..	1	2	1	1	—	1	2	5	1	1	3	2	20
35. Metallituoteteollisuus	14	8	7	10	13	14	13	6	15	10	6	7	123
36. Koneteollisuus	10	9	5	7	13	13	13	11	8	5	2	9	105
37. Sähköteknillinen teollisuus ..	2	1	2	5	7	9	1	1	—	5	6	2	41
38. Kulkuneuvoteollisuus	13	21	14	16	14	19	20	25	20	13	17	15	207
39. Muu tehdasteollisuus	7	6	1	7	7	8	12	6	8	4	7	3	76
51. Sähkö-, kaasu-, ja höyrylait.	6	4	2	4	2	4	5	2	10	6	6	1	52
52. Vesijohto- ja viemärlaitokset	1	2	—	2	1	1	2	1	—	1	—	—	11
Koko teollisuus	227	249	208	189	202	182	184	164	130	138	95	136	2 104

Lähde: Teollisuustilaston aineisto, Tilastollinen päätoimisto. Koska yhdistelmä käsittää ainoastaan ne työpaikat, jotka on otettu tilastoon vuosina 1949—1960, ovat ajanjakson loppupuolen luvut liian alhaisia verrattuna muiden vuosien lukuihin. Kestää nimittäin usein joitakin vuosia, ennen kuin uusi työpaikka otetaan tilastoon.

20 B. Teollisuuden uudet työpaikat ja niiden henkilökunta vuosina 1949—1960

Vuosi	Perustettujen työpaikkojen määrä ¹	Vuosina 1949—1960 perustetuista työpaikoista tilastoon otetut			Sarakeessa 3 ilmoitettujen työpaikkojen henkilökunta vuonna 1960 ²	
		Työpaikat	Omistajat	Palkattu henkilökunta	Omistajat	Palkattu henkilökunta
1	2	3	4	5	6	7
1949	224	36	11	754	4	2 115
1950	247	74	23	1 227	19	2 101
1951	208	118	35	2 326	46	3 520
1952	188	112	30	1 881	35	3 625
1953	202	133	36	3 138	51	6 949
1954	182	322	146	4 339	151	7 484
1955	183	205	101	2 685	91	4 184
1956	161	158	76	2 546	82	3 969
1957	130	160	62	2 610	74	3 737
1958	138	192	96	2 467	82	3 601
1959	95	179	87	2 858	99	3 755
1960	135	404	258	6 151	258	6 151
Yhteensä	93 ³	2 093 ³	961	32 982	992	51 191

1. Käsittää työpaikat, jotka on otettu tilastoon joko perustamisvuonna tai viimeistään vuonna 1960.
2. Henkilökuntaa koskevia tietoja on vasta siitä vuodesta lähtien, jona työpaikka otettiin tilastoon.
3. Epävarmojen tilastotietojen vuoksi on tässä hylätty kaikkiaan 11 pienehköä työpaikkaa, mikä ei paljon vaikuta tulokseen.

Huomautus: Taulukko antaa käsityksen siitä, mikä merkitys vuosina 1949—1960 perustetuilla työpaikoilla oli työllisyyteen vuonna 1960. Äärimmäisenä oikealla olevien lukujen 992 ja 51 191 summaa 52 183 voidaan verrata koko teollisuuden työntekijöiden määrään vuonna 1960 (noin 400 000:een, taulukko 10). Siitä saa myös viitteitä uusien työpaikkojen kasvovoimasta sellaisena, kuin se kuvastuu työllisyydestä — tosin vain väljissä puitteissa, koska perustamisvuonna työssä olleiden määrä ei käy ilmi, vaan ainoastaan sen vuoden luku, jona ko. yritykset otettiin tilastoon. Jollei kasvua olisi tapahtunut lainkaan perustamisvuoden ja tilastoonottovuoden välillä (mikä selvästi on epäreaalinen äärimmäis-olettamus), olisivat uudet työpaikat alkuun päästyään lisänneet työllisyyttä vain noin 18 000:lla vuoteen 1960 mennessä. Jos taas kaikki uudet yritykset olisivat perustettaessa olleet minimaalisen pieniä (mikä selvästi on yhtä epäreaalinen äärimmäis-olettamus), olisi se työllisyys, josta uudet yritykset liikkeelle päästyään ovat vastanneet, noussut noin 50 000:een vuoteen 1960 mennessä. Alkukoosta joissakin tapauksissa saatavien tietojen perusteella voitaneen arvioida, että oikea luku on osapuulleen 20 000—25 000. Tätä on verrattava koko ajanjakson toimineiden yritysten työllisyyden kokonaislisäykseen, joka kohonnee 60 000:n ja 80 000:n välimaille.

20 C. Työllisyys vuosina 1949—1960 perustetuissa työpaikoissa teollisuusryhmien ja alkuperän mukaan

Teollisuusryhmä	Valtio ja kunnat		Vanhojen yritt. tytäryht. ja haaraliikkeet				Aivan uudet yritykset			
	Ensimmäinen tilastovuosi	1960	Ensimmäinen tilastovuosi		1960		Ensimmäinen tilastovuosi		1960	
	Toimihenkilöt ja työntekijät	Toimihenk. ja työntek.	Omis-tajat	Toimihenk. ja työntek.	Omis-tajat	Toimihenk. ja työntek.	Omis-tajat	Toimihenk. ja työntek.	Omis-tajat	Toimihenk. ja työntek.
12. Malmikaivokset	401	1 447	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Kivilouhokset sekä hiekan ja soran lajittelulaitokset	32	20	—	68	—	85	11	125	11	165
15. Muut mineraalikaiv. ja -louhoks.	—	—	—	79	—	79	—	—	—	—
16. Turveteollisuus	—	—	—	186	—	26	—	12	—	12
20. Elintarviketeollisuus	—	—	8	2 279	12	3 158	181	2 057	199	2 572
21—22. Juomia valmist. ja tupakkat.	—	—	—	131	—	12	—	27	—	304
23. Tekstiiliteollisuus	—	—	—	722	—	762	62	1 506	72	2 676
24. Kenkä-, vaatetus- ja ompelut.	—	—	5	1 073	4	1 801	111	3 454	107	4 962
25. Puuteollisuus	199	370	12	871	8	2 106	94	1 390	119	2 335
26. Huonekalu- ja rak.puusepänt.	46	39	3	191	2	401	58	748	62	1 142
27. Paperiteollisuus	1 055	2 787	—	907	—	1 449	5	139	5	274
28. Graafinen teollisuus	7	7	—	546	—	666	41	794	38	940
29—30. Nahka-, nahkateos- ja kumit.	—	—	2	391	1	486	17	179	14	239
31. Kemian teollisuus	511	709	1	556	—	700	10	294	7	398
32. Kiviöljy- ja asfalttiteollisuus ..	322	754	—	30	—	37	—	12	—	12
33. Savi-, lasi- ja kivenjal.teoll. ..	125	97	3	690	4	1 009	89	1 030	84	1 244
34. Metallien perusteollisuus	221	221	—	13	—	20	11	185	10	231
35. Metallituoteteollisuus	18	31	—	162	—	354	73	1 774	74	2 402
36. Koneteollisuus	573	598	—	357	—	499	49	844	48	1 506
37. Sähkötekniillinen teollisuus	12	11	—	280	—	545	6	316	5	349
38. Kulkuneuvoteollisuus	166	1 081	4	1 307	2	2 003	79	1 916	79	2 493
39. Muu tehdasteollisuus	—	—	—	364	—	572	26	766	24	1 013
51. Sähkö-, kaasu- ja höyrylaitokset	168	385	—	178	—	210	—	125	1	324
52. Vesijohto- ja viemärlaitokset ..	50	58	—	—	—	—	—	2	—	3
Koko teollisuus	3 906	8 615	38	11 381	33	16 980	923	17 695	959	25 596

Huomautus: Taulukko osoittaa, että aivan uudet yritykset vastaavat noin puolesta uusien työpaikkojen koko työllisyyttä ajanjaksona 1949—1960. Se viittaa myös siihen, että työllisyyden lisäyksestä ilmenevä kasvuvoima on ollut luultavasti hiukan heikompi aivan uusissa yrityksissä kuin haaraliikkeissä ja valtion ja kunnan omistamissa yrityksissä. Vrt. huomautukset taulukkoon 20 B.

20 D. Työllisyys vuosina 1949—1960 perustetuissa työpaikoissa teollisuusryhmittäin

Teollisuusryhmä		Tilastoon vuosina 1949—1960 otetut työpaikat						
		Työpaik- kojen määrä	Henkilökunta					
			Maalaiskunnat		Kauppalat		Kaupungit	
			Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta
1	Kaivannaisteollisuus	39	11	868	—	6	—	29
12	Malmikaivokset	4	—	401	—	—	—	—
14	Kivilouhokset sekä hiekan ja soran lajittelulaitokset ..	26	11	190	—	6	—	29
15	Muut mineraalikaiv. ja-louh.	7	—	79	—	—	—	—
16	Turveteollisuus	2	—	198	—	—	—	—
2-3	Tehdasteollisuus	1 993	499	11 702	47	2 267	404	17 587
20	Elintarviketeollisuus	399	85	1 686	20	378	84	2 272
21	Juomia valmistava teollisuus	1	—	—	—	—	—	2
22	Tupakkateollisuus	2	—	156	—	—	—	—
23	Tekstiiliteollisuus	120	37	879	1	67	24	1 282
24	Kenkä-, vaatetus- ja ompelu- teollisuus	206	29	651	1	175	86	3 701
25	Puuteollisuus	202	96	1 762	1	139	9	559
26	Huonekalu- ja rakennuspuu- sepänteollisuus	107	35	472	1	68	25	445
27	Paperiteollisuus	36	—	1 078	1	287	4	736
28	Graafinen teollisuus	107	8	154	2	74	31	1 119
29	Nahka- ja nahkateosteollisuus	12	2	11	—	—	6	155
30	Kumiteollisuus	19	—	25	2	264	9	115
31	Kemian teollisuus	40	8	318	—	—	3	1 043
32	Kiviöljy- ja asfalttiteollisuus	4	—	12	—	15	—	337
33	Savi-, lasi- ja kivenjalostust.	172	80	1 140	1	266	11	439
34	Metallien perusteollisuus ..	20	6	324	—	39	5	56
35	Metallituoteteollisuus	122	22	753	1	46	50	1 155
36	Koneteollisuus	104	32	919	3	124	14	731
37	Sähköteknillinen teollisuus ..	40	3	122	—	39	3	447
38	Kulkuneuvoteollisuus	206	42	1 037	10	152	31	2 200
39	Muu tehdasteollisuus	74	14	203	3	134	9	793
5	Sähkö-, kaasu- ja vesijohto- laitokset	61	—	384	—	33	—	106
51	Sähkö-, kaasu- ja höyrylai- tokset	50	—	369	—	10	—	92
52	Vesijohto- ja viemärlaitokset	11	—	15	—	23	—	14
Yhteensä		2 093	510	12 954	47	2 306	404	17 722

ja kuntaryhmittäin

		Vuosina 1949—1960 tilastoon otettujen työpaikkojen henkilökunta vuonna 1960								
Yhteensä		Maalaiskunnat		Kauppalat		Kaupungit		Yhteensä		
Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	Omis- tajat	Palkattu henkilö- kunta	
11	903	11	1 797	—	2	—	35	11	1 834	1
—	401	—	1 447	—	—	—	—	—	1 447	12
11	225	11	233	—	2	—	35	11	270	14
—	79	—	79	—	—	—	—	—	79	15
—	198	—	38	—	—	—	—	—	38	16
950	31 556	540	16 999	60	3 951	380	27 427	980	48 377	2-3
189	4 336	104	2 143	22	557	85	3 030	211	5 730	20
—	2	—	—	—	—	—	2	—	2	21
—	156	—	314	—	—	—	—	—	314	22
62	2 228	43	1 228	4	279	25	1 931	72	3 438	23
116	4 527	31	797	1	398	79	5 568	111	6 763	24
106	2 460	114	3 689	1	173	12	949	127	4 811	25
61	985	38	744	4	122	22	716	64	1 582	26
5	2 101	—	1 726	1	1 018	4	1 766	5	4 510	27
41	1 347	7	191	4	85	27	1 337	38	1 613	28
8	166	1	7	—	—	4	195	5	202	29
11	404	—	41	1	317	9	165	10	523	30
11	1 361	4	409	—	—	3	1 398	7	1 807	31
—	364	—	12	—	21	—	770	—	803	32
92	1 845	75	1 389	1	302	12	659	88	2 350	33
11	419	5	349	—	45	5	78	10	472	34
73	1 954	26	855	1	92	47	1 840	74	2 787	35
49	1 774	35	1 257	3	142	10	1 204	48	2 603	36
6	608	3	138	—	50	2	717	5	905	37
83	3 389	45	1 364	12	191	24	4 022	81	5 577	38
26	1 130	9	346	5	159	10	1 080	24	1 585	39
—	523	—	754	—	29	1	197	1	980	5
—	471	—	733	—	6	1	180	1	919	51
—	52	—	21	—	23	—	17	—	61	52
961	32 982	551	19 550	60	3 982	381	27 659	992	51 191	

21 A. Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1949 työntekijäin määrän mukaan

Vanhan teollisuuslajiryhmittelyn mukaan

Työntekijäin lukumäärä →	1—10	11—25	26—50	51—100	101—200	201—500	501—1000	1001—	¹⁾	Yhteensä
I Malminlouhinta	1	1	2	4	—	—	1	—	1	10
II Sulatot ja metall. jalostuslaitokset	126	60	27	20	13	15	1	—	7	269
III-IV Konepajat ja hienempi koneteollisuus	376	326	210	125	73	30	13	14	6	1 173
V Kivi- yms. teollisuus	250	136	63	33	16	7	2	1	6	514
VI Kemian teollisuus	74	37	16	21	10	5	—	—	23	186
VII Nahka-, kumi- yms. teollisuus ..	123	55	35	26	25	7	2	1	7	281
VIII Kutoma- ja vaateusteollisuus ..	86	168	123	51	43	19	10	6	9	515
IX Paperiteollisuus	48 *	37	28	31	39	35	1	—	15	234
X Puuteollisuus	697	280	138	99	56	34	14	—	15	1 333
XI Ravintoaineteollisuus	443	206	90	51	18	5	4	—	9	826
XII Valaistus- yms. teollisuus	187	42	24	11	6	3	—	—	42	315
XIII Graafinen teollisuus	69	84	52	25	12	4	—	—	2	248
XIV Muu teollisuus	8	10	1	—	—	—	—	—	1	20
Koko teollisuus	2 488	1 442	809	497	311	164	48	22	143	5 924
Kotimarkkinateollisuus	1 743	1 125	643	367	216	95	33	22	113	4 357
Siitä: Metalliteollisuus (I—IV) ..	503	387	239	149	86	45	15	14	14	1 452
Muu kotimarkkinateollisuus	1 240	738	404	218	130	50	18	8	99	2 905
Vientiteollisuus (IX—X)	745	317	166	130	95	69	15	—	30	1 567

Lähde: Tilastollinen Vuosikirja.

1. Työpaikat, joiden työntekijät olivat yhteisiä jonkin toisen tehtaan kanssa.

21 B. Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1953 työntekijäin määrän mukaan

Vanhan teollisuuslajiryhmittelyn mukaan

Työntekijäin lukumäärä →		1—10	11—25	26—50	51—100	101—200	201—500	501—1000	1001—	1)	Yhteensä
I	Malminlouhinta	—	1	5	4	1	—	1	—	3	15
II	Sulatot ja metall. jalostuslaitokset	114	68	40	20	16	13	1	—	6	278
III-IV	Konepajat ja hienempi koneteollisuus	304	362	213	134	72	32	17	10	10	1 154
V	Kivi- yms. teollisuus	252	127	61	35	14	9	—	1	5	504
VI	Kemian teollisuus	65	49	20	21	16	4	—	—	21	196
VII	Nahka-, kumi- yms. teollisuus ..	97	70	26	32	25	8	3	1	4	266
VIII	Kutoma- ja vaatetusteollisuus ..	117	176	123	74	42	22	8	10	13	585
IX	Paperiteollisuus	41	45	31	38	41	28	2	—	17	243
X	Puuteollisuus	585	275	120	100	54	31	6	—	22	1 193
XI	Ravintoaineteollisuus	434	242	107	60	25	8	3	—	19	898
XII	Valaistus- yms. teollisuus	154	57	21	9	8	3	—	—	59	311
XIII	Graafinen teollisuus	62	83	54	21	16	3	1	—	2	242
XIV	Muu teollisuus	9	7	2	1	—	—	—	—	—	19
	Koko teollisuus	2 234	1 562	823	549	330	161	42	22	181	5 904
	Kotimarkkinateollisuus	1 608	1 242	672	411	235	102	34	22	142	4 468
	Siitä: Metalliteollisuus (I—IV) ..	418	431	258	158	89	45	19	10	19	1 447
	Muu kotimarkkinateollisuus	1 190	811	414	253	146	57	15	12	123	3 021
	Vientiteollisuus (IX—X)	626	320	151	138	95	59	8	—	39	1 436

Lähde: Tilastollinen Vuosikirja.

1. Työpaikat, joiden työntekijät olivat yhteisiä jonkin toisen tehtaan kanssa.

21 C. Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1954 työntekijäin määrän mukaan

Uuden teollisuuslajiryhmittelyn mukaan

Työntekijäin lukumäärä →	1—10	11—20	21—50	51—100	101—200	201—500	501—1000	1001—	Yhteensä
1. Kaivannaisteollisuus	20	27	17	8	10	2	—	1	85
2-3. Tehdasteollisuus	2 952	1 256	1 211	523	315	175	47	30	6 509
20. Elintarviketeollisuus	937	276	194	66	29	9	—	1	1 512
21-22. Juomia valmistava ja tupakkateoll.	41	19	17	9	6	3	2	—	97
23. Tekstiiliteollisuus	94	56	79	25	19	12	5	12	302
24. Kenkä-, vaatetus- ja ompeluteoll.	112	120	152	65	47	15	1	—	512
25. Puuteollisuus	353	149	146	79	43	22	12	1	805
26. Huonekalu- ja rak.puusepän-teoll. . .	189	81	60	20	9	1	1	—	361
27. Paperiteollisuus	42	15	34	28	30	37	8	—	194
28. Graafinen teollisuus	269	81	100	34	20	6	2	—	512
29-30. Nahka-, nahkateos- ja kumiteoll. . .	66	27	13	10	7	3	2	1	129
31. Kemian teollisuus	86	41	25	22	17	6	—	1	198
32. Kiviöljy- ja asfalttiteollisuus	6	7	5	—	1	—	—	—	19
33. Savi-, lasi- ja kivenjalostusteollisuus	250	79	72	27	7	10	1	1	447
34. Metallien perusteollisuus	20	14	7	7	6	8	—	1	63
35. Metallituoteteollisuus	134	54	72	27	23	11	1	1	323
36. Koneteollisuus	81	72	70	37	28	12	5	4	309
37. Sähköteknillinen teollisuus	30	24	36	19	9	6	—	3	127
38. Kulkuneuvoteollisuus	161	105	100	33	11	12	7	4	433
39. Muu tehdasteollisuus	81	36	29	15	3	2	—	—	166
5. Sähkö-, kaasu- ja vesijohtolait. ym.	261	67	59	22	11	3	2	—	425
Koko teollisuus	3 233	1 350	1 287	553	336	180	49	31	7 019
Tehdasteollisuus:									
Puu- ja paperiteollisuus (25, 27) ..	395	164	180	107	73	59	20	1	999
Metalliteollisuus (34—38)	426	269	285	123	77	49	13	13	1 255
Muu tehdasteollisuus	2 131	823	746	293	165	67	14	16	4 255

Lähde: Tilastollinen Vuosikirja.

21 D. Teollisuuden työpaikkojen luku vuonna 1959 työntekijäin määrän mukaan

Uuden teollisuuslajiryhmittelyn mukaan

Työntekijäin lukumäärä →	1—10	11—20	21—50	51—100	101—200	201—500	501—1000	1001—	Yhteensä
1. Kaivannaisteollisuus	29	17	13	8	6	2	—	1	76
2-3. Tehdasteollisuus	2 929	1 267	1 234	529	328	188	62	25	6 562
20. Elintarviketeollisuus	921	279	241	74	36	10	1	—	1 562
21-22. Juomia valmistava ja tupakkateoll.	33	14	11	6	7	4	2	—	77
23. Tekstiiliteollisuus	83	71	69	37	16	13	8	8	305
24. Kenkä-, vaatetus- ja ompeluteoll. . .	134	120	143	77	53	20	3	—	550
25. Puuteollisuus	288	142	121	58	44	23	9	1	686
26. Huonekalu- ja rak. puusepänteollisuus	191	77	52	17	10	5	1	—	353
27. Paperiteollisuus	41	13	36	26	28	37	15	1	197
28. Graafinen teollisuus	248	86	98	51	16	10	3	—	512
29-30. Nahka-, nahkateos- ja kumiteoll. . .	77	25	11	6	10	3	1	1	134
31. Kemian teollisuus	81	39	27	17	15	7	1	—	187
32. Kiviöljy- ja asfalttiteollisuus	6	5	6	1	—	—	1	—	19
33. Savi-, lasi- ja kivenjalostusteollisuus	242	72	53	17	12	6	2	1	405
34. Metallien perusteollisuus	23	9	10	7	6	8	—	1	64
35. Metallituoteteollisuus	129	59	79	27	19	12	3	—	328
36. Koneteollisuus	103	75	91	42	23	11	7	4	356
37. Sähköteknillinen teollisuus	43	21	35	18	13	5	—	3	138
38. Kulkuneuvoteollisuus	202	120	120	35	16	12	5	5	515
39. Muu tehdasteollisuus	84	40	31	13	4	2	—	—	174
5. Sähkö-, kaasu- ja vesijohtolait. ym.	281	87	69	26	14	3	1	—	481
Koko teollisuus	3 239	1 371	1 316	563	348	193	63	26	7 119
Tehdasteollisuus:									
Puu- ja paperiteollisuus (25, 27) . .	329	155	157	84	72	60	24	2	883
Metalliteollisuus (34—38)	500	284	335	129	77	48	15	13	1 401
Muu tehdasteollisuus	2 100	828	742	316	179	80	23	10	4 278

Lähde: Tilastollinen Vuosikirja.

22. *Bruttöpääomanmuodostus elinkeinoittain vuosina 1949—1961*

	Elinkeino	1949		1950		1951	
		A	B	A	B	A	B
1	Maatalous	18.44	15.35	21.01	17.64	28.71	23.56
2	Metsätalous	1.61	1.05	2.12	1.46	2.67	1.80
3	Teollisuus	33.13	23.29	40.36	27.25	67.98	46.55
4	Liikenne	15.55	7.94	18.43	9.50	25.95	13.73
5	Kauppa, pankit, vakuutus	6.44	5.24	9.46	7.53	15.71	13.30
6	Julkinen toiminta	19.72	14.68	25.84	20.30	30.61	22.46
7	Muut elinkeinot	2.52	1.69	3.81	2.76	5.77	4.42
8	Yksityiset henkilöt ja järjestöt	25.67	23.41	33.30	30.60	51.40	47.29
9	Yhteensä	123.08	92.65	154.33	117.04	228.80	173.11
10	Siitä uusia asuntoja	24.12		31.89		46.10	
	Elinkeino	1956		1957		1957 ¹	
11	Maatalous	33.29	27.30	33.47	27.01	28.30	21.60
12	Metsätalous	5.03	3.60	5.07	3.46	5.80	4.40
13	Teollisuus	118.29	90.40	122.04	92.13	108.00	74.10
14	Liikenne	41.33	22.55	44.20	24.46	52.50	28.90
15	Kauppa, pankit, vakuutus	12.20	7.41	9.78	4.26	19.80	16.60
16	Julkinen toiminta	60.88	46.36	67.52	50.51	75.70	64.40
17	Muut elinkeinot	8.73	5.98	8.69	5.75	9.60	6.70
18	Yksityiset henkilöt ja järjestöt	91.20	85.15	91.98	84.77	71.70	62.40
19	Varastojen lisäys ja tilastovirhe
20	Yhteensä	370.95	288.75	382.75	292.35	371.40	279.10
21	Siitä uusia asuntoja	70.62		72.33			66.70

Sarake A: mukaan luettuna korjaus- ja kunnossapitokustannukset.

Sarake B: ilman korjaus- ja kunnossapitokustannuksia.

Lähde: Tilastokatsauksia.

1. Arvioitu vuoden 1958 investointitiedustelun perustason mukaan.

Miljardia vanhaa markkaa

1952		1953		1954		1955		
A	B	A	B	A	B	A	B	
31.56	26.32	29.06	23.83	29.11	23.74	30.57	25.09	1
3.57	2.31	3.44	2.32	4.10	2.81	4.20	2.78	2
76.19	54.86	70.64	49.95	91.89	67.17	98.29	72.08	3
31.82	18.40	26.23	12.63	27.33	13.05	32.69	16.31	4
14.02	11.01	9.83	6.13	11.90	7.84	14.81	10.26	5
37.81	27.83	46.09	34.90	44.60	33.77	49.53	36.43	6
6.11	4.39	5.22	3.33	6.31	3.83	7.30	4.71	7
57.87	53.06	55.77	50.89	64.31	59.39	74.13	68.76	8
258.95	198.18	246.28	183.98	279.55	211.60	311.52	236.42	9
52.65		55.74		56.84		61.88		10
1958		1959		1960		1961		
A	B	A	B	A	B	A	B	
32.00	25.00	35.70	28.80	41.10	33.20	46.10	37.80	11
6.60	5.30	6.60	5.20	7.00	5.60	7.50	5.80	12
112.70	77.00	126.40	86.70	165.90	120.90	189.00	139.80	13
63.30	39.40	64.90	39.90	79.10	50.30	83.10	51.80	14
18.00	14.70	23.60	20.40	32.40	28.50	32.00	27.60	15
83.20	69.60	89.30	74.60	88.40	73.40	92.50	75.80	16
9.70	6.80	10.10	6.90	14.40	11.20	15.90	12.50	17
71.20	64.30	76.00	68.90	102.90	92.90	123.50	112.70	18
..	9.30	9.30	15.10	15.10	19
396.70	302.10	432.60	331.40	540.50	425.30	604.70	478.90	20
	63.20		67.30		82.10		100.80	21

23. Teollisuuden jalostusarvot Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1956 ja 1959¹

	Teollisuusryhmä	Ruotsi vuonna 1959				Toimi- henkilöt
		Toimi- henkilöt	Työn- tekijät	Palkan- saajia yhteensä	Jalostus- arvo mkr	
11	Hiilikaivokset	57	629	686	7	—
12	Malmikaivokset	2 793	12 883	15 676	906	608
16	Turveteollisuus	97	863	960	10	61
20	Elintarviketeollisuus	11 593	45 328	56 921	1 658	5 302
21	Juomia valmistava teollisuus	2 014	7 085	9 099	277	780
22	Tupakkateollisuus	141	1 415	1 556	65	219
23	Tekstiiliteollisuus	6 462	36 940	43 402	732	3 715
24	Kenkä-, vaatetus ja ompeluteollisuus	9 852	52 579	62 431	828	3 392
25	Puuteollisuus	5 589	36 277	41 866	819	3 085
26	Huonekalu- ja rak.puusepänteollisuus	3 069	21 145	24 214	384	1 263
27	Paperiteollisuus	8 818	52 082	60 900	1 648	5 469
Ex	Graafiset tuotantolaitokset (lukuun					
28	ottamatta kustannusliikkeitä)	12 918	27 427	40 345	897	2 006
29	Nahka- ja nahkateosteollisuus	949	4 576	5 525	93	379
30	Kumiteollisuus	2 847	8 813	11 660	254	871
31	Kemian teollisuus	9 820	18 236	28 056	957	3 020
32	Kiviöljy- ja asfaltiteollisuus	1 177	2 310	3 487	160	290
14	Kivi- ja mineraalilouhokset; savi-, lasi- ja kivenjalostusteollisuus	5 734	31 762	37 496	871	2 632
15						
33						
34	Metallien perusteollisuus	9 805	38 866	48 671	1 354	1 314
35	Metallituoteteollisuus	10 299	44 976	55 275	1 023	2 752
36	Koneteollisuus	38 860	100 843	139 703	3 090	5 715
37	Sähköteknillinen teollisuus	19 048	34 764	53 812	1 175	3 017
38	Kulkuneuvoteollisuus	17 696	63 801	81 497	1 687	5 447
39	Muu tehdasteollisuus	2 971	9 744	12 715	249	810
51	Sähkö- ja kaasulaitokset	6 411	13 123	19 534	1 446	3 411
	sähkölaitokset	5 727	11 591	17 318	1 384	3 067
	kaasulaitokset	684	1 532	2 216	62	122
52	Vesijohto- ja viemärlaitokset	899	1 477	2 376	121	217
	Koko teollisuus	189 919	667 944	857 863	20 711	59 151

Lähde: Suomen Virallinen Tilasto XVIII A: Teollisuustilasto ja Sveriges Officiella Statistik; Industri.

Ryhmittely ISIC:n mukaan

Suomi vuonna 1959			Jalostusarvo palkansaajaa kohti					
Työn- tekijät	Palkan- saajia yhteensä	Jalostus- arvo mvmk	1959			1956		
			Ruotsi		Suomi	Ruotsi	Suomi	
			kr	vmk	vmk	vmk	vmk	
—	—	—	10 204	631 832	—	474 732	—	11
2 364	2 972	6 457	57 795	3 578 666	2 172 611	2 790 218	990 791	12
565	626	315	10 417	645 021	503 195	405 633	381 872	16
29 772	35 074	42 415	29 128	1 803 606	1 209 300	1 030 288	945 863	20
2 721	3 501	4 968	30 443	1 885 031	1 409 023	1 080 753	1 104 508	21
1 647	1 866	2 963	41 774	2 586 646	1 587 885	1 350 952	1 138 895	22
30 167	33 882	22 135	16 866	1 044 343	653 297	596 792	630 486	23
27 435	30 827	18 128	13 263	821 245	588 056	505 983	523 673	24
31 316	34 401	26 060	19 562	1 211 279	757 536	655 906	466 265	25
8 448	9 711	5 792	15 859	981 989	596 437	571 917	576 351	26
29 364	34 833	62 198	27 061	1 675 617	1 785 606	1 166 213	1 270 513	27
								Ex
12 661	14 667	11 763	22 233	1 376 667	802 004	850 854	638 507	28
2 584	2 963	1 908	16 833	1 042 299	643 942	617 076	563 148	29
4 073	4 944	4 267	21 784	1 348 865	863 066	899 402	891 169	30
8 282	11 302	19 875	34 110	2 112 091	1 758 538	1 180 701	1 209 347	31
950	1 240	4 146	45 885	2 841 199	3 343 548	1 626 903	1 033 663	32
12 638	15 270	15 554	23 229	1 438 340	1 018 599	767 177	879 400	14
6 204	7 518	8 477	27 819	1 722 552	1 127 756	1 110 309	1 131 258	15
13 674	16 426	12 542	18 507	1 145 953	763 546	727 546	656 392	33
24 176	29 891	26 110	22 118	1 369 547	873 507	804 892	701 097	34
10 120	13 137	11 676	21 835	1 352 028	888 787	813 719	706 472	35
26 551	31 998	28 168	20 700	1 281 744	880 305	714 796	618 712	36
4 117	4 927	4 298	19 583	1 212 579	872 336	709 045	716 663	37
9 971	13 382	37 957	74 025	4 583 628	3 399 032	2 390 023	2 344 871	38
7 562	10 629	33 618	79 916	4 948 399	3 162 856	2 629 819	2 392 706	39
416	538	906	27 978	1 732 398	1 684 015	811 445	1 411 632	51
415	632	2 878	50 926	3 153 338	4 553 797	1 454 200	3 304 174	52
303 440	362 591	386 716	24 143	1 494 935	1 066 535	891 422	800 721	

1. Suomen tilastoa on muutettu vastaamaan Ruotsin tilastoa merkitsemällä höyryvoiman kehitys vastaavaan teollisuusryhmään. Samasta syystä on Suomen jalostusarvoon lisätty korjauskustannukset.

(jatk.)

Huomautus teollisuuden jalostusarvoihin

Suomessa käytetään hintana myyntihintaa valmistuspaikkakunnalla, Ruotsissa vapaasti laivan sivussa, asemalla jne. Tästä ei kuitenkaan aiheudu suurta eroa. Tärkeämpi seikka on kysymys markan ja kruunun vaihtokurssista vuonna 1959. Jos kurssit aliarvostavat markkaa vuonna 1959, ne samalla yliarvostavat Ruotsin jalostusarvoa, toisin sanoen Ruotsin jalostusarvosta työntekijää kohti tulee harhaanjohtavan suuri. Ennen vuotta 1957 markka oli varmuudella melko paljon yliarvostettu. Vuoden 1957 devalvaatio sitä tuskin muutti tuntuvasti aliarvostetuksi. Joka tapauksessa mahdollinen aliarvostus oli jo vuonna 1959 varsin vähäistä. Virheen arvioimisen helpottamiseksi on jalostusarvot kuitenkin laskettu myös vuodelta 1956, jolloin markka epäilemättä oli yliarvostettu. On luonnollista, että Suomen teollisuuden jalostusarvot työntekijää kohti eroavat Ruotsin luvuista tuntuvasti vähemmän vuonna 1956 kuin vuonna 1959. Kun eroja markan yliarvostuksesta huolimatta kuitenkin on sekä eri aloilla että koko teollisuudessa myös vuonna 1956, se tukee päätelmää, että erot ovat yleisesti ottaen todellisia.

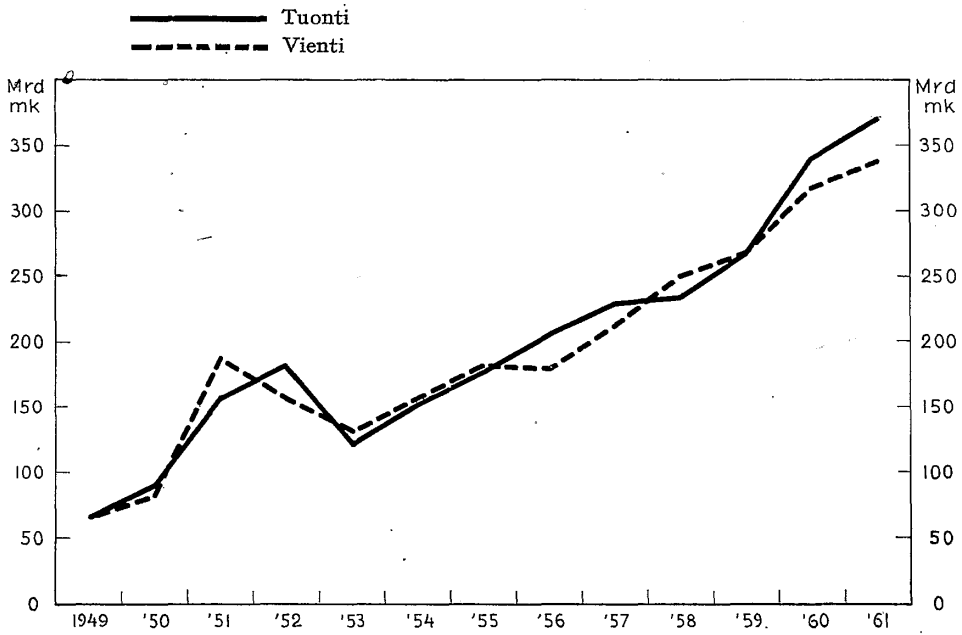
Tarkemmalla tutkimuksella olisi pyrittävä ala alalta ratkaisemaan, missä määrin erot voidaan viedä sen tiliin, että Ruotsin teollisuudessa jalostus on saatettu pitemmälle — voipa tuotekin olla joskus aivan toinen — ja missä määrin eroja selittää se, että Suomessa pääomapanos työntekijää kohti on pienempi, organisaatio kehnompi jne. jokseenkin samanlaisiakin tuotteita valmistettaessa. Sellaisesta tarkastelusta on tässä kuitenkin ollut luovuttava, sillä se olisi vienyt liian pitkälle ja vaatinut liiaksi aikaa. Jo pinnallisenkin tutkimus houkuttelee tiettyihin johtopäätöksiin.

Selluloosa- ja paperiteollisuuden jalostusarvot ovat Suomessa korkeammat kuin Ruotsissa huolimatta siitä, että Ruotsin tehtaat jatkavat jalostusta usein Suomea pitemmälle, esimerkiksi valkaistua selluloosaa ja ns. puukemian tuotteita kohti. Ruotsin tehtaat ovat vain poikkeustapauksessa yhtä uudenaikaisia ja teknillis-taloudellisesti yhtä ensiluokkaisia kuin Suomen. Se, että Ruotsin konepajateollisuuden arvot ovat huomattavasti korkeammat kuin Suomen, johtuu todennäköisesti sekä pidemmälle viedystä jalostuksesta että yleensä suuremmasta pääomapanoksesta ja uudenaikaisuudesta. Tämä koskee ennen kaikkea Ruotsin suuria, vientiin suuntautuneita konepajoja.

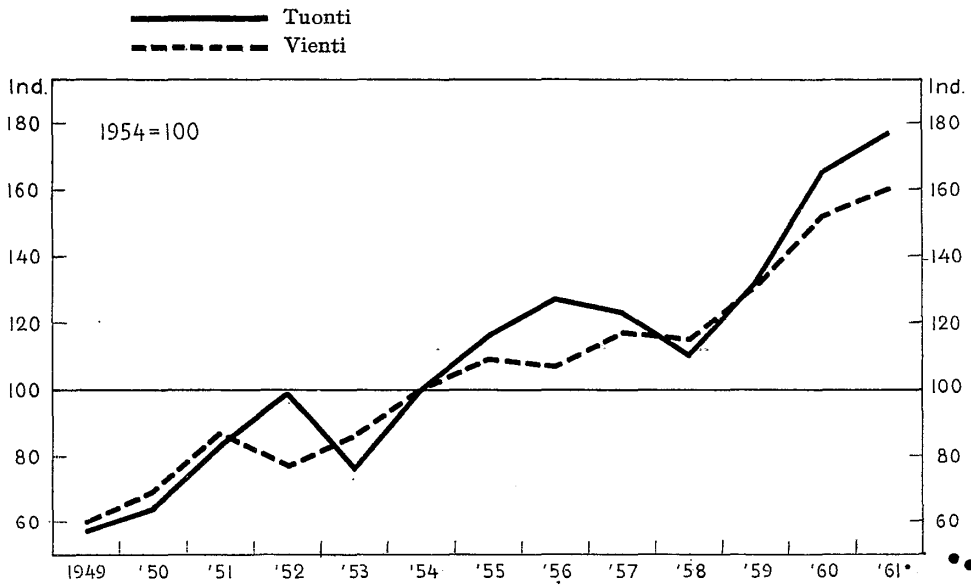
Kuviot

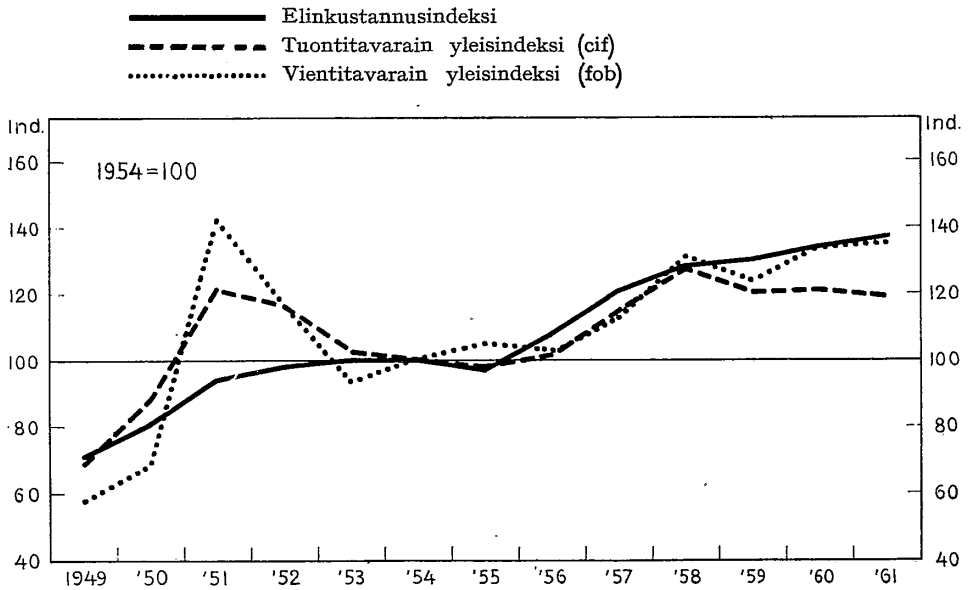
Kuutio 1. Tuonnin ja viennin arvo vuosina 1949—1961

Kuutio 2. Tuonnin ja viennin volyymi vuosina 1949—1961

Kuvio 3. Hintojen kehitys vuosina 1949—1961

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

- ALLEN, R. D. G. *Mathematical Economics*. London 1957.
- BENTZEL, R., LINDBECK, A. och STÅHL, I. *Bostadsbristen*. Industriens Utredningsinstitut. Uppsala och Stockholm 1963.
- BERNITZ, U. *Bruttoprisförbudet*. SNS, Studier och debatt. Stockholm 1962.
- BREDENBERG, U. Luottomarkkinatilaston periaatteista ja laskentaperusteista sekä Suomen rahoitustilinpito vuosien 1953—1959 lopussa. *Taloudellisia Selvityksiä* 1962: I. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 24.
- BURENSTAM LINDER, S. *An Essay on Trade and Transformation*. Stockholm 1961.
- BÄRLUND, R. Suomen maksutase vuosina 1950—1956. *Taloudellisia Selvityksiä* 1957. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 18.
- DHARMÉN, E. *Svensk industriell företagarverksamhet 1919—1939*. Industriens Utredningsinstitut. Uppsala och Stockholm 1950.
- DOMAR, E. *Essays in the Theory of Economic Growth*. New York 1957.
- ELFVENGREN, E. Undersysselsättningen, dess definition och mätbarhet. *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 1958: I.
- HARROD, R. *Towards a Dynamic Economics*. London 1948.
- HELELÄ, T. Indeksisidonnaisesta palkkapolitiikasta. *Taloudellisia Selvityksiä* 1959: II. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 22.
- HEMILÄ, P. Fyysisten tulonsaajien tulotaso talousalueittain vuosina 1950 ja 1956. Helsinki 1960.
- HIRSCHMAN, A. *The Strategy of Economic Development*. New Haven 1958.
- HUSTICH, I. »De Förenade Statsbolagen Ab». *Mercator* 1962: 37.
- KALDOR, N. A Model of Economic Growth. *Economic Journal* 1957: 4, painettu uudelleen julkaisussa *Essays on Economic Stability and Growth*. London 1960.
- KIISKINEN, A. Taloudellinen kasvu alueittain Suomessa vuosina 1926—1952. *Hki* 1958.
- > Problems of Regional Growth Differentials: Finnish Experiences. *Weltwirtschaftliches Archiv* 1959: 2.
- KNOELLINGER, C. E. *Järjestösuhteet Suomen työmarkkinoilla*. Helsinki 1959.
- KORPELAINEN, L. *Private Consumption in Finland, 1950—1960*. Bank of Finland Monthly Bulletin 1961: 11.
- KUUSI, P. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Helsinki 1962.
- LAATTO, E. Suomen ulkomaankaupan vaihtosuhteen kehityksestä vuosina 1951—1957. *Taloudellisia Selvityksiä* 1958: II. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 20.
- > Terms of trade och ekonomisk tillväxt. *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 1959: 4.
- LAGUS, K. Hinnat ja palkat. *Taloudellisia Selvityksiä* 1948—1962. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A.
- LAURILA, E. H. Tulonjako ja tuottavuus. *Taloudellisia Selvityksiä* 1958: I. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 19.
- LINDSTÅHL, S. *Industrilokalisering*. *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 1958 3.
- LUNDBERG, E. Vad vet vi om penningpolitikens effektivitet? *Skandinaviska Bankens kvartalsskrift* 1962: 4.

- Maatalouskomitean mietintö. Helsinki 1962.
- Metsätalouden suunnittelukomitean mietintö. Suomen metsätieteellinen seura. Silva Fennica 110. Helsinki 1961. (Summary: Report of the Forestry Planning Committee.)
- Obligaatiomarkkinat. Yhdyspankin kuukausikatsaus 1961: 4 (83).
- FAUNIO, J. J. Growth Problems in Semi-Industrialized Countries. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1961: 2.
- SANDELS, C. Bolagsskattens funktion i den ekonomiska mekaniken. Stockholm 1962.
- SIIPI, J. Befolkningen på landsbygden och arbetslösheten i Finland. Arbetsmarknaden 1960: 5. Stockholm 1960.
- SKOGSTRÖM, V. Tieverkkomme kehittämistä ja sen edellytyksestä lähivuosina. Tielehti 1961: 3.
- SOLOW, R. A Contribution to the Theory of Economic Growth. The Quarterly Journal of Economics 1956: 1.
- > Technical Change and the Aggregate Production Function. The Review of Economics and Statistics 1957: 3.
- STJERNSCHANTZ, G. Kreditmarknadens förbistring. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1958: 1.
- STRÖMMER, A. Väestönkehitys ja työvoimavarat Suomessa vuosina 1950—1970. Hki 1959.
- SUVIRANTA, BR. A Unique Experiment in Escalated Wages. Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review 1960: 3.
- SÖDERHJELM, J. O. Utvecklingslinjer för vår skogsindustris produktionsvolym och produktionsinriktning. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1961: 2.
- Talousohjelmakomitean osamietintö II: Tuotantopoliittinen ohjelma. 10. 4. 1960.
- TILLI, K. Indexsystemet i våra penninginstitut. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1962: 2.
- TOLLET, C. G. Export i vardande. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1961: 1.
- WAHLBECK, L. Om inkomstnivåns geografi i Finland år 1950. Helsingfors 1955.
- > Sextiotalets ekonomi. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1960: 3.
- Valtiovarainministeriön kansantalousoosasto. Taloudellinen katsaus 1961.
- VARTIAINEN, H. J. ja HALME, J. Valtion harjoittama lainananto. Taloudellisia Selvityksiä 1962: I. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 24.
- VIITA, P. Support to Agriculture and Industry in Finland. Kansallis-Osake-Pankki Economic Review 1959: 4.

Tilastollisia julkaisuja

- Bank of Finland Monthly Bulletin.
- General Statistics, OEEC Statistical Bulletins.
- Sosiaalinen Aikakauskirja.
- Suomen Tilastollinen Vuosikirja.
- Suomen Virallinen Tilasto I A: Ulkomaankauppa, Vuosijulkaisu.
- Suomen Virallinen Tilasto XVIII A: Teollisuustilasto.
- Sveriges Officiella Statistik: Industristatistik.
- Tilastokatsauksia.

SUOMEN PANKIN

IVA5a 1963 74175.2

Suomen

Suomen Pankin

taloustieteellisen

Dahmen, Erik

Ekonomisk utveckling och

ekonomisk politik i Finland ;

En

1997-06-18